

Opettajattareksi sopimaton?

Diskurssianalyysi seminaarien naisoppilaiden poikkeavuuden tulkinnasta ja kontrollista Suomessa 1860 -1960 -luvulla

Lilja Aikio

Turun yliopisto

An unsuitable woman for a teacher?

A discourse analysis of the interpretations of deviance and control of female teacher students in Finland from 1860s´ to 1960s´

”No weapon is stronger than the control of one’s world of reality. It is the control of one’s mind.

(Quinney, R. 1970, 303.)

AIKIO, LILJA: Opettajattareksi sopimaton?

Diskurssianalyysi seminaarien naisoppilaiden poikkeavuuden tulkinnasta ja kontrollista Suomessa 1860 -1960 -luvuilla

Tutkielma, 178 s.

Kasvatustiede

Maaliskuu 2016

Tiivistelmä

Tutkimus sijoittuu konstruktivismiin ja kasvatuksen historian alueille. Tutkin diskurssianalyysin keinoin miten opettajiksi opiskelevien tyttö- ja naisoppilaiden poikkeavuuden tulkintoja on luotu, ylläpidetty ja uusinnettu 1860-1960 -lukujen Suomessa. Huomio on siinä miten opettajaseminaarien tyttö- ja naisoppilaiden käyttäytymistä on tulkittu poikkeavaksi opettajakokousten pöytäkirjojen teksteissä; miten poikkeavuutta on luotu diskursseilla - ja miten diskurssit ja niiden tulkinnat ovat olleet sukupuolitettuja.

Tutkimusaiheeseen diskurssianalyysi soveltuu niin metodiksi kuin viitekehukseksi, koska poikkeavuuden, normaalin ja epänormaalin rakentuminen tapahtuu kielenkäytön, vuorovaikutuksen ja sosiaalisen toiminnan keskinäisissä suhteissa. Pyrkimyksenä on tietoisuuden lisääminen niistä prosesseista, joissa näitä poikkeavuuden tulkintoja luotiin.

Aineistoni koostuu rangaistustapauksista, jotka ovat kirjattu viiden opettajaseminaarin opettajakokousten pöytäkirjoihin vuosien 1863 - 1962 välisenä aikana. Rikkomustapauksia on yhteensä 1436, joista 194 tyttöoppilaiden tekemiä. Ajanjakso alkaa kansalaisyhteiskunnan ja kansanopetuksen synnystä ja päättyy peruskoulun alkuvaiheisiin.

Vaikka seminaarien virallinen ja julkinen säännöstö oli kohdistettu yhtäläillä nais- ja miesoppilaille, sisälsivät diskursseihin kätkeytyvät normistot seminaarien tyttö- ja naisoppilaille omat erilliset rajat, joiden ylittäminen teki heistä poikkeavia. Tyttö- ja naisoppilaiden poikkeavuus opettajaseminaareissa on ollut poikkeamista Jumalan säätämästä järjestyksestä, jossa naisella on määrätty paikkansa, asemansa ja tehtävänsä. Kun poika- ja miesoppilaiden normeista ja seminaarien säännöistä poikkeamista on käsitelty opettajakokouksissa rikoksina, on tyttö- ja naisoppilaiden rikkeitä pyritty näkemään sairauden kaltaisina moraalia ja ymmärrystä heikentävinä tiloina. Ennen kaikkea ne ovat olleet rikkomuksia oikeanlaista naiseutta eli ”tosinaineuden” mallia vastaan. Naisopettajuuden malli kansan äitinä ja mallikansalaisena sekä nöyrän, alistuvan, vaatimattoman ja säyseän ”tosinaisen” mallit olivat lähes yhdenmu-kaiset ja ne ovat luoneet ja ylläpitäneet tyttö- ja naisoppilaiden toiseutta. Diskurssit, joilla tätä toiseutta ylläpidettiin, elivät opettajaseminaarien pöytäkirjateksteissä liki sadan vuoden ajan vain painotuserojen muuttuessa hieman.

Toivon työni herättävän pohdintaa siitä, mitä saattaisivat olla oman aikamme vastaa-vanlaiset itsestäänselvyydet, jotka otamme annettuina ja jotka kyseenalaistamattomina to-tuuksina rajoittavat niin kasvatettavien kuin kasvattajienkin omaksi itsekseen tulemista.

Avainsanat: opettajakoulutus, tytöt/naiset, poikkeavuus, kontrolli, toiseus, kielenkäyttö, dis-kurssianalyysi

UNIVERSITY OF TURKU
Department of Education / Faculty of Education

AIKIO, LILJA: An unsuitable woman for a teacher?

A discourse analysis of the interpretations of deviance and control of female teacher students in Finland from 1860s' to 1960s

Dissertation, 178 p.

Education

March 2016

Abstract

In this research, I am approaching the question of how the interpretations of deviance of female teacher students have been socially constructed, maintained and reproduced in Finland from 1860s to 1960s, by means of discourse analysis. This study focuses on how the behaviour of the female students of teacher seminars (teacher training colleges) have been interpreted as deviating from normal behaviour in the seminar archives and records. Furthermore, how deviance has been constructed with discourse and how discourses and interpretations have been gendered.

In this research, discourse analysis acts both as the method and the frame of reference. This dual function is due to the process of what is normal, abnormal or deviant constructed by the use of the language, interaction and interrelations of social actions.

The aim of this research is to raise awareness on the processes that were used to create interpretations of deviations.

Research material consists of the sanction case records of five different teacher seminars between the years 1863 – 1962. Of 1436 recorded infringements, 194 were made by a female student. The time frame of this research begins from the birth of civil society and ends when the comprehensive school reform was at its early stages.

Albeit official and public rules and regulations were aimed at both male and female students, the norms hidden in discourses uphold their own, differing from social rules and boundaries for female students. Breaking these social rules and boundaries labelled a female student as deviant. Deviance of female teacher seminar students has been considered as diverging from the God-given natural order, wherein a woman had her predetermined function and position. Whereas breaching the norms and rules of the seminars by male students have been treated as crimes in the staff meetings, the offences of the female students have been tended to be seen as an illness-like state or lack of morals or comprehension.

Most of all, female students offending the rules and morals, were offending the ideal of an approved way or being a woman or an ideal of 'the true womanhood'. The three ideals of a female teacher as a model citizen, as 'the mother of the nation', and as a humble, docile and submissive model of 'the true womanhood' were nearly identical. These ideals have created and maintained the otherness of the female students. Discourses upholding this otherness were alive and well in the records of the teacher seminars for almost a century, with merely slight changes in emphasis.

I wish this research would awaken the reader to reflect upon similar unquestioned ideals given to us and taken for granted that are restricting both educators and educates from truly becoming themselves.

Keywords: teacher seminar /teacher training colleges, girls /women, deviance, control, otherness, language, discourse analysis

ESIPUHE

Länsimainen nainen on ollut koko elämäni minulle mysteeri, johon törmäsin ensimmäisen kerran aloittaessani kansakoulun 1960-luvun alussa Inarin Partakossa, jonne ei silloin ollut vielä maantietäkään. Istuin muiden erämaasta kerättyjen saamelaislasten kanssa suomalaisen naisopettajan edessä ja yritin parhaani mukaan saada edes jollakin tavalla jäsenneiltyä mielessäni sekä suomalaista koulua että suomalaista naista ja opettajaa. Lapsuus- ja nuoruusvuodet isovanhempien, enojen, tätien, serkkupoikien ja sisko- ja velipuolten kanssa järvillä ja jängillä olivat se ympäristö, joka oli tuttu ja turvallinen. Siellä minun ei tarvinnut keskittyä seuraamaan miten kuuluisi olla, miltä pitäisi näyttää ja mistä puhua saamatta kummastelevia katseita. Olen aina tuntenut olevani enemmän tai vähemmän ulkopuolinen ikäisteni suomalaisten naisten seurassa. Väitöskirjatyöni on avannut minulle sitä maailmanjärjestystä ja mielenmaisemaa, johon länsimainen tyttö ja nainen on pyritty sosiaalistamaan. Se on auttanut ymmärtämään hie- man paremmin omia opettajiani sekä niitä konflikteja, joihin olen joutunut rikkoessani joskus tietämättänikin niitä tyttöyden ja naiseuden ihanteita, joihin ikäluokkani tytöt pyrittiin länsimaisissa kouluissa sosiaalistamaan. Lisäksi väitöstyöni on auttanut puolisoani ymmärtämään 1950-luvun opettajatartaan, joka aiheutti vilkkaalle, eloisalle ja luovalle lapselle elinikäisiä kipupisteitä. Opettajattaren mahdollisten motiivien ymmärtäminen on helpottanut anteeksiantoa ja vapauttanut puolisoani katkeruudesta koululaitosta kohtaan. Väitöstyöni on siis pedannut itselleni onnellisempaa vanhuutta, mutta onko sillä mitään laajempaa merkitystä?

Toivon työni herättävän pohdintaa siitä, onko omassa ajassamme sokeita pisteitä, jotka rakentuvat ja elävät piiloisina, annettuina itsestäänselvyyksinä ja jotka ylläpitävät eriarvoisuutta kenenkään kyseenalaistamatta niitä. Me hoemme, että erilaisuus on rikkaus, mutta huomaammeko oman aikamme diskursseilla arvottavamme jonkun erilaisuuden suuremmaksi rikkaudeksi kuin toisen? Taaksepäin katsoessa erottaa ehkä helpommin ne diskurssit, jotka ovat olleet ristiriitaisia keskenään, mutta jotka silti ovat eläneet rinnakkain ja vaikuttaneet rinnakkain suuntaamalla huomion tiettyihin asioihin ja tiettyihin ilmiöihin jättäen samalla toiset huomiotta. Onko meidän omassa ajassamme vastaavia diskurssien jännitteitä ja ristiriitaisuuksia, joita emme välttämättä huomaa, mutta jotka silti vaikuttavat niin asenteisiimme kuin niiden pohjalta tapahtuviin päätöksiimme ja käytännön toimintaamme? Rakennammeko edelleen eriarvoisuutta diskurs-

seilla, jotka kätkeytyvät hyviin tarkoituksiin; kasvatukseen, suojeluun, tukemiseen tai auttamiseen?

Kiitän lämpimästi työni ohjaajaa professori Joel Kiviraumaa. Hyvä ohjaaja tukee, antaa palautetta ja samalla luottaa ohjattavan omaankin näkemykseen. Mielestäni se on edellytyskin sille, että voidaan tuottaa uutta. Olen ollut onnekas saadessani myös toiseksi ohjaajakseni kannustavan ja rohkaisevan oppaan; professori Arja Virran. Kiitokset molemmille ohjaajilleni rakentavasta palautteesta ja uskonvahvistuksesta silloin, kun työni on ollut niin synkässä kaaoksessa, että en ole nähnyt edessäni valonpilkahdustakaan. Työni esitarkastajina olivat Jyväskylän yliopistosta dosentti Taina Saarinen ja professori Pentti Moilanen. Heidän kommenttinsa otin kiittollisena vastaan.

Suuret kiitokset valaisevista keskusteluista, jotka ovat kohentaneet sekä työni sisältöä että etenkin rakennetta lehtori Annukka Jauhiaiselle, lehtori Marjo Niemiselle ja erikoistutkija Juhani Tähtiselle. Juhanin tuki ja apu on ollut korvaamaton silloinkin, kun näkemysemme tutkimuksen teosta ovat poikenneet. Tarita Riikosta kiitän sekä ystävydestä että vuosia kestäneestä mentoroinnista. Nuoresta iästään huolimatta hän on hienotunteisesti opastanut, neuvonut ja tukenut omien vanhempiensa ikäistä työtoveria yliopistomaailman käytänteisiin. Sonia Lempiselle kiitokset raikkaista uusista ajatuksista ja näkökulmista, joita olet tuonut mukasi. Haluan kiittää myös kasvatustieteiden tiedekunnan hallinnon ja laitoksen sekä toimiston henkilökuntaa näistä kuluista vuosista ja kaikesta tuesta, jota olen teiltä saanut.

Perhe- ja ystäväpiiristäni haluan kiittää ystävääni Liisaa, joka uskoi minuun silloinkin, kun itse en uskonut mihinkään. Maria, Toni, Emma, Sara ja Milla ovat aina tuoneet iloisia irtiottoja arjesta – kiitos teille jokaiselle. Mikko, Oskari ja Eemeli; kiitos yhteisistä elämänmakuisista ja onnellisista hetkistä. Toivon niitä paljon lisää jatkossakin. Kiitän poikaani Matti Sammeliä sanoista, käsitteistä ja maailmanhistorian tapahtumien selvittämisistä, jotka ovat minulta tämän tästä hukassa. Olen saanut sinulta paljon uusia näkökulmia eri ilmiöiden yhteyksien ymmärtämiseen. Poikaani Mikko Iisakkia kiitän keskusteluista, jotka ovat valottaneet minulle sukupuolittuneiden käytäntöjen merkityksiä myös pojille. Sinun kasvatukseen, koulutukseen ja sukupuoleen liittyvät pohdinnat ovat olleet ajatuksia herättäviä. Molemmille pojilleni lausun kiitokset ilosta, naurusta ja musiikista. Edesmennyttä isoisääni Matti Aikiota muistan lämmöllä. Hän oli elämäni ensimmäinen opposentti, joka usein yllytti kyseenalaistamaan totuuksia ja itsestäänselvyyksiä. Hänen tasavertainen suhtautuminen ihmisiin sukupuoleen, ikään, säätyyn, kansallisuuteen, oppiarvoon tai statukseen katsomatta teki minuun syvän vaikutuksen jo pikkutyttöinä. Omistan työni puolisololleni Martti Hänniselle, joka on tuonut valoa paitsi elä-

määni myös väitöstutkimukseeni lukemattomilla keskusteluilla, kommenteilla ja väitelyillä.

Turun Halisissa 17.2.2016

Lilja Aikio

Sisällys

1	JOHDANTO	1
1.1	Aineisto ja tutkimuskysymys.....	5
1.2	Seminaarilaitos	8
2	TYTÖSTÄ NAISEKSI – KASVATTAEN, KOULUTTAEN JA KONTROLLOIDEN	12
2.1	Ajan naiskuva	12
2.2	Opettajan mallikansalaisuus ja naisopettajan malli	29
2.3	Tyttöjen koulutus Suomessa	39
2.4	Hyvä tyttö – paha tyttö	46
3	POIKKEAVUUS	53
3.1	Näkökulmia poikkeavuuteen	53
3.2	Seminaarityttöjen/naisseminaarilaisten sosiaalinen kontrolli ja poikkeavuuden hallinta	57
3.2.1	Siveellisyyden vaatimus	60
4	TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS.....	69
4.1	Diskurssianalyttisen tutkimuksen metodologiset peruslähtökohdat.....	69
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA TULOKSET	77
5.1	Diskurssien rakentuminen opettajaseminaarien pöytäkirjoissa	77
5.1.1	Suomen suuriruhtinaskunnan aika	86
5.1.1.1	Siveettömyyspuhe opettajaseminaarien pöytäkirjoissa.....	86
5.1.1.1.1	”Mykistävä siveettömyys”-diskurssi	87
5.1.1.1.2	”Viekkaan Eevan siveettömyys”-diskurssi.....	88
5.1.1.1.3	”Heikomman sukupuolen siveettömyys”-diskurssi .	90
5.1.1.2	”Tosinaisuus” ja naisten toiseus opettajaseminaarien pöytäkirjoissa	91
5.1.1.2.1	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi	92
5.1.1.2.2	”Kesytytyn naisen”-diskurssi.....	94
5.1.1.2.3	“Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi.....	102
5.1.1.2.4	”Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssi.....	104
5.1.1.3	Yhteenveto	106
5.1.2	Suomen itsenäisyyden alun aika	111

5.1.2.1	Siveettömyyspuhe opettajaseminaarien pöytäkirjoissa	111
5.1.2.1.1	”Mykistävä siveettömyys”-diskurssi	112
5.1.2.1.2	”Viekkaan Eevan siveettömyys”-diskurssi.....	113
5.1.2.2	”Tosinaisuus” ja naisten toisuus opettajaseminaarien pöytäkirjoissa	114
5.1.2.2.1	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi	114
5.1.2.2.2	”Kesytetyn naisen”-diskurssi.....	115
5.1.2.2.3	”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi	118
5.1.2.2.4	”Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssi	122
5.1.2.3	Yhteenveto	123
5.1.3	Sodan, jälleenrakennuksen ja hyvinvointivaltion synnyn aika	125
5.1.3.1	Siveettömyyspuhe opettajaseminaarien pöytäkirjoissa	125
5.1.3.2	”Tosinaisuus” ja naisten toisuus opettajaseminaarien pöytäkirjoissa	128
5.1.3.2.1	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi	128
5.1.3.2.2	”Kesytetyn naisen”-diskurssi.....	129
5.1.3.2.3	”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi	131
5.1.3.2.4	”Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssi	134
5.1.3.3	Yhteenveto	137
6	DISKURSSIEN YHTEENVETO JA MUUTOSTEN TARKASTELU	141
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO	158
	LÄHTEET:	172

1 JOHDANTO

Antti Eskola¹ toteaa, että vaikka tietotekniikkakin on hyvä hallita, kieli on kuitenkin tärkein työväline tutkittaessa ihmistä sosiaalisissa ja yhteiskunnallisissa suhteissaan. Saamme kielen valmiiksi muovautuneena ja se merkityksillään muovaa meitä. Sen lisäksi myös me itse muovaamme kieltä ja tuotamme siihen uusia merkityksiä.² Lehtonen huomauttaa, että vaikka ihmisen kokemukseen kuuluu myös kielen ulkopuolelle jääviä puolia niin siitä huolimatta tietomme todellisuudesta on väistämättä luonteeltaan kielellistä ja tekstuaalista.³ Siltä osin nojaan työssäni foucaultilaiseen diskurssien tutkimukseen⁴, että en etsi ensisijaisesti totuutta vaan sitä miten totuuksia tuotetaan. Tärkeämpää kuin se millainen oli ”poikkeava seminaarin naisoppilas” on se, miten poikkeavuutta luotiin, tuotettiin ja uusinnettiin seminaarien opettajakokousten pöytäkirjojen *diskursseissa*. Tässä tutkimuksessa ei ole niinkään oleellista se olivatko pöytäkirjoissa käytetyt käsitteet, puhetavat ja termit totta – olivatko naisseminaarilaiset sellaisia, kuin heitä kuvattiin teksteissä. Kiinnostavaa tämän tutkimuksen kannalta on se, millaisia diskursseja kuvauksista rakentui, mihin naisoppilaista niillä pyrittiin ohjaamaan ja mitä mahdollisia seurauksia niistä oli. En siis etsi ehdotonta totuutta, vaan sitä *miten totuus luodaan diskursseissa*. Siksi tässä tutkimuksessa ei ole merkityksellistä rikkomusten määrät, tavat tai rangaistukset – ei myöskään naisliikkeen historia tai seminaarilainsäädäntö. Yhtälaila kun koulun piilo-opetussuunnitelmaa⁵ ei löydy pelaamalla sitä viralliseen opetussuunnitelmaan, yhtälaila itsestäänselvyyksinä pidettyjä ja osin piiloisia naisseminaarilaisista luotuja poikkeavuuden diskursseja ei löydy virallisista ohjesäännöistä. Tutkin siis tarkasti rajattuna opettajaseminaarien pöytäkirjojen niitä puhetekoja, joilla rakennettiin naisoppilaiden poikkeavuutta.

Ervasti ja Rantanen ovat listanneet Rauman ja Raahen seminaarien rikkomuksia ja päätyvät siihen, että miesoppilaat syyllistyivät useammin luvattomaan poissaoloon ja naisoppilaat siveettömyyteen.⁶ Heidän laskemansa rikkomusten määrät ja suhteutukset ovat todellisia lukuja. Rangaistusten määrät ovat todellisia - luvut ovat todellisia, mutta tekevätkö ne tyttöjen suuremman siveettömyyden todelliseksi? Diskursseja tutkimalla päästään tämän kaltaisten tutkimusten taakse tarkastelemaan miten nämä

---

¹ Eskola 1997, 101-102.

² Lehtonen 1998, 29-32.

³ Lehtonen 1998, 20.

⁴ Ks. esim. Gutting 1989; Husa 1995; Rantanen 1997.

⁵ Piilo-opetussuunnitelmista ks. esim. Jackson 1990; Broady 1986.

⁶ Ervasti & Rantanen 1988.

totuudet ovat syntyneet ja rakentuneet. Se mitä näiden lukujen ja numeroiden takana on, ei vääjäämättä tarkoita sitä, että naisoppilaat olivat erikoistuneet siveellisyysrikkomusten tekemiseen. Diskurssianalyysille tyypillinen kriittisyys itseäänselvyyksiä kohtaan ei jätä asiaa siihen, että jokin matemaattinen luku on iso tai pieni. Se kysyy miksi näin on.

Olen nähnyt perättävän diskurssien todenperäisyyttä, todellisuutta.⁷ Puheen ja kielenkäytön vaikutukset ovat todellisia tekoja siinä mielessä, että ne vaikuttavat -toiset heikommin, toiset hyvinkin rajusti meihin ja maailmaamme, yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan ja siihen miten toimintojen puitteita rakennetaan. Puheella, kielenkäytöllä ohjaamme huomion tiettyihin asioihin tai ilmiöihin ja vaikenemalla sivuutamme, jätämme huomiotta toiset. Asian tai ilmiön kuoliaaksi vaikeneminen lienee tuttua akateemisessa maailmassakin. Diskursseja tutkiessa myös se, että jotain on vähän, tai jostakin puhutaan vähän tai vaietaan kokonaan, on merkityksellistä ja todistusvoimaista. Puheen/diskurssin vaikutukset ovat hyvinkin todellisia ja ihmisten arkielämään vaikuttavia esimerkiksi poliittisia päätöksiä tehtäessä; mikä painoarvo asioille on diskursseissa rakennettu vaikuttaa siihen, miten päätöksiä tehdään tai jätetäänkö jokin asia kokonaan käsittelemättä.

Diskursiivisen maailman "todellisuuden" peräämistä voisi mielestäni verrata johonkin fysikaaliseen ilmiöön. Fysiikan viimeaikaisista löydöistä otan esimerkiksi niin sanotun pimeän aineen.⁸ Diskurssien konkreettisen todellisuuden vaatimus ja sen kieltäminen tai vähättely on mielestäni samaa, jos menisin sanomaan fyysikoille, että pimeää ainetta ei ole, koska minä en kuule, tunne, haista enkä näe sitä itse teossa. Fyysikot voivat esitellä vaikka kuinka merkittäviä ja konkreettisesti aistein havaittavia vaikutuksia siitä, mitä pimeä aine aiheuttaa, mutta minä voin silti vängätä ettei se ole todellista. Yhtäläillä kuin fysiikan tutkijat eivät ole selittäneet loppuun kaikkea pimeän aineen toiminnasta, emme mekään ole havainneet, tiedostaneet ja tutkineet kaikkea sitä miten kielenkäyttö ja diskurssien seuraukset ovat vaikuttaneet konkreettiseen ympäröivään maailmaamme. Kielenkäytöllä tarkoitan laajasti kaikkia ihmiskunnan käyttämiä symbolifunktioita, joilla kommunikoimme tai viestitämme.

Pyrin tässä työssäni diskursseja tutkimalla pääsemään sisään kasvatuksen historiaan ja erityisesti sen piiloiisiin ja epävirallisiin käytäntöihin, joilla seminaarien naisoppilaita ohjattiin normien mukaisen tytön, naisen ja naisopettajan rooliin. Sosiaalisen konstruktionismin keinoin pyrin nostamaan esiin osan niistä tekijöistä ja prosesseista, jotka ovat aikoinaan synnyttäneet sukupuolten välistä eriarvoisuutta poikkeavuuden

---

⁷ Todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta: Berger & Luckmann 1994.

⁸ Esim. Krauss 2003.

tulkintoissa. Keskiössä on kielenkäyttö; kieli tekona, jonka seuraukset voivat olla tahallisia tai tahattomia. Kielenkäyttö tekona sisältää myös vallankäytön siitä, kuka saa puhua ja millaista tulkintaa puheesta pidetään kulloinkin oikeana ja hyväksyttävänä. Myös se mistä vaietaan, on merkityksellistä.

Poikkeavuuden tulkintojen rakentamista kielenkäytöllä taustoitan eri aikakausien naiskuvalla oikeanlaisesta työstä ja naisesta⁹, opettajuuden mallikansalaisuudella ja naisopettajuuden ihanteella.¹⁰ Taustalla vaikuttavat myös opettajakoulutuksen ja opetusjärjestelmän hallinta kulttuurisen ja ideologisen ylivallan avulla.¹¹ Poikkeavuuden määrittely sisältää itsessään vastaparinsa eli normaaliuden. *Diskurssi* tässä yhteydessä ei siis tarkoita kielellistä rakennetta, puheenaihetta tai teemaa, vaan *puhetta tekona*,¹² joka tuottaa yhden mahdollisen version ilmiöstä ja sillä on oma vaikutuksensa ihmisten välisissä vuorovaikutuksissa.

Seminaarit olivat opettajankoulutuslaitoksia 1860-luvulta aina 1970-luvun alkuun asti. Suhteellisen pieni sivistyneistö oli määritellyt alkuvaiheessa ne normit ja tavoitteet, joiden mukaan kansaa pyrittiin kasvattamaan siveelliseksi ja uskonnolliseksi. Valistuksen ja sivistyksen tuoma ylösnousemus ei tapahtunut yhteisesti tai tasa-arvoisesti sovittuna, vaan ylhäältä alaspäin eli sivistyneistöltä kurinalaiseksi koulutetun opettajakunnan välityksellä alas kansaan. Opettajaseminaarit, jotka kouluttivat kansan kasvattajia ja kouluttajia, vaikuttivat vahvasti muun muassa sukupuolirooleihin ohjaamisessa. Opettajaseminaarien maailmanjärjestys, ihmiskäsitys ja ihanteet levisivät etenkin oppivelvollisuuden voimaan tultua melko yhdenmukaisina Suomen kouluihin ja Cygnaeuksen toiveen mukaan kouluista Suomen koteihin - ainakin osittain. Uskonnollinen kasvatusideologia tuki ”todellisen naisen” tai ”tosinaiseuden” mukaista alistuvaa, epäitsenäistä ja nöyrää naisihannetta¹³, joka oli voimissaan seminaarilaitoksen alkuvaiheessa 1860-luvulla. Sata vuotta myöhemmin kansakoulujen kasvatustavoitteisiin kuului tasa-arvo, joka tulkittiin sukupuolineutraaliudeksi. Se ei kuitenkaan luonut sukupuolten välille tasa-arvoa eikä katkonut läheskään kaikkia ”tosinaiseuteen” kiinnittyneitä säikeitä. Tarkastelen tutkimuksessani niitä menneisyyden sukupuolittuneita ajatuksia ja käytäntöjä, joista osaa toteutamme edelleen, vaikka niiden tehtävät ja tarkoitukset ovat nyky-yhteiskunnasta jo poistuneet. Yhä edelleen tytöiltä ja naisilta odotetaan muun muassa epäitsekkyyttä ja vaatimattomuutta enemmän kuin pojilta ja

---

⁹ Luku 2.1.

¹⁰ Luku 2.2.

¹¹ Hegemonisista diskursseista ks. esim. Gramsci 1971, 1988; Burr 1995, 54-57.

¹² Ks. esim Burr 1995; Potter & Wetherell 1987.

¹³ Welter 1996; Männistö 2003.

miehiltä. Kray, Locke ja Van Zant¹⁴ puhuvat dilemmasta, johon naiset edelleen joutuvat työelämässä. Naisten pitäisi pystyä kilpailemaan miesten kanssa työmarkkinoilla, mutta he eivät saisi edelleenkään tuoda itseään, osaamistaan tai palkkavaatimuksiaan esiin samalla tavalla kuin miehet. Järkevä, jämäkkä ja itsevarma neuvottelutyyli kuuluu stereotyyppisesti vain miehille. Naisista, jotka käyttävät näitä miehisiin pidettyjä keinoja, pidetään vähemmän ja heidän vaatimuksiaan paheksutaan toisin kuin miesten. Nainen, joka poikkeaa nöyrän, alistuvan ja vaatimattoman naisen roolista, on edelleen pääosin kielteisesti poikkeava. Tämä synnyttää eriarvoisuutta sukupuolten välille ja kaventaa sekä tytöille että pojille tarjolla olevaa ihmisenä olemisen mallia.

Kertomalla sen, mitä pidämme poikkeavana, kerromme samalla mitä pidämme normaalina ja ihanteena. Poikkeavuuden määrittelymme kertoo myös arvoistamme. Jokaisella ajalla ja kulttuurilla on oma hitaasti muuttuva ja muokkautuva normistonsa, johon peilaten voidaan yrittää määritellä poikkeavuutta. Poikkeavuus rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Se millainen ihmiskuva tai ihmiskäsitys meillä on, näkyy arvoissamme, tavoitteissamme ja siinä, mitä pidämme poikkeavana ja miten rakennamme poikkeavuutta yhteisössämme. Ihmiskäsityksemme ohjaa meitä ja kielenkäyttö kuvastaa ihmiskäsitystämme. Puhe ohjaa ja muovaa ajatuksia, muokkaa sitä miten me näemme asioita ja kohdistaa huomion siihen, mistä voidaan puhua.

Ihanteeni on oikeudenmukainen, suvaitsevainen ja tasa-arvoa toteuttava ihminen. Tältä pohjalta subjektiivinen käsitykseni poikkeavasta lajikumppanista on epäoikeudenmukainen, suvaitsematon ja alistava tai alistuva ihminen. Ihanteitani värittää ja muokkaa kuitenkin omat kokemukseni ja ennakkoluuloni. Minun käsitykseni oikeudenmukaisuudesta voikin näyttää naapuristani laiskojen hemmottelulta; suvaitsevaisuuteni välinpitämättömyydeltä ja tasa-arvovaatimukseni kohtuuttomuudelta. Silti melkoisella varmuudella molemmat, naapurini ja minä, pidämme itseämme oikeudenmukaisina, suvaitsevina tasa-arvon airuina. Ja todennäköisesti jaamme koko joukon samoja normeja pelkästään jo yhteisen asuinalueemme takia. Mutta kumpi meistä määrittää sen, mikä on vallitseva käsitys poikkeavuudesta ja miten poikkeavuuteen suhtaudutaan? Voi olla, että me toteamme hyväksyvästi, että erilaisuus on rikkautta, mutta kumpi meistä saa päättää sen mikä on sallittua erilaisuutta ja mikä vaikkapa huonoa tai sopimatonta käytöstä.

Poikkeavuus rakentuu paitsi ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, myös ihmisten välisessä vallan käytössä. Diskursseissa on kysymys myös vallasta ja diskurssien

---

¹⁴ Kray, Locke & Van Zant 2012, 1344.

kesken valtataisteluista.¹⁵ Hegemonisen aseman saavuttanut diskurssi muuttuu ajan myötä kyseenalaistamattomaksi totuudeksi ja itseäänselvyydeksi; näkymättömäksi, mutta voimakkaasti vaikuttavaksi. Tyttö- ja naisoppilaiden poikkeavuus opettajaseminaareissa on ollut poikkeamista paitsi opettajan mallikansalaisuudesta, myös naisopettajan ”todellisen naisen/tosinaisuuden” roolista ja samalla Jumalan säätämästä järjestyksestä, jossa naisella on määrätty paikkansa, asemansa ja tehtävänsä. Naisopettajan mallikansalaisuus näyttäytyy tämän tutkimuksen valossa identtisenä hyvän tytön ja oikeanlaisen ”todellisen naisen” mallin kanssa.

Työni etenee siten, että seuraavaksi kuvailen aineistoni ja täsmennän tutkimuskysymystä. Aineistoon liittyen esittelen lyhyesti seminaarilaitoksen toimintaa. Luvussa 2 käsittelen kunkin ajan naiskuvaa yleisesti, opettajaihanteita, tyttöjen koulutusta Suomessa, tyttöjen sosiaalistamista sukupuolirooliin sekä hyvän tytön ja pahan tytön vastakkainasettelua. Luvussa 3 avaan poikkeavuuden ja normaalin käsitteitä sekä seminaarien naisoppilaisiin kohdistunutta kontrollia ja yritystä hallita poikkeavuutta. Luvussa 4 esittelen tutkimukseni viitekehyksen sekä metodologiset peruslähtökohdat. Luvussa 5 on tutkimuksen toteuttaminen ja tutkimustulokset eli diskurssit ja luvussa 6 diskurssien yhteenveto ja niiden muutosten tarkastelu. Luvussa 7 on johtopäätökset ja tutkimuksen yhteenveto.

1.1 Aineisto ja tutkimuskysymys

Seminaarien opettajainkokousten pöytäkirjat ovat osa valtiollisesti ohjatun koulutuksen virallista puhetta; sitä puhetta, joka kussakin seminaarissa on katsottu aiheelliseksi tai mahdolliseksi jättää kuuluville. Aineistoni koostuu rangaistustapauksista, jotka ovat kirjattu viiden opettajaseminaarin opettajakokousten pöytäkirjoihin vuosien 1863 - 1962 välisenä aikana. Näiden seminaarien viimeiset kirjatut rangaistustapaukset päättyvät vuoteen 1962. En tarkastele seminaarien oppilasmääriä enkä laajemmin rangaistusten määriä tai syitä, vaan kiinnitän ensin huomion ainoastaan siihen, miten rangaistusten yhteydessä puhuttiin tyttö- tai naisoppilaiden ja poika- tai miesoppilaiden rikkomuksista. Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten näissä puheissa luotiin ja ylläpidettiin ihanteen mukaisen hyvän tytön, hyvän naisen ja ihanneopettajattaren kuvaa ja sen vastaparina poikkeavan tytön, poikkeavan naisen ja opettajattareksi sopimattoman kuvaa. Näiden rinnalla kuljetan koko ajan pojista ja miehistä käytyä puhetta. Miesoppilaista on määrällisesti enemmän tekstejä kuin naisoppilaista. Syitä voi olla mo-

---

¹⁵ Kielessä tulevat esiin ihmisten keskinäiset valtasuhteet diskurssien tuotteena. Ks. esim. Foucault 1982; Burr 1995.

niakin; seminaareihin haki alkuvaiheessa enemmän miehiä kuin naisia ja juuri alkuvaiheessa myös pöytäkirjojen tekstejä tuotettiin enemmän. Alkuvaiheessa naisoppilaat olivat korkeammin koulutettuja tullessaan seminaareihin kuin miesoppilaat. Heille seminaarien kurinpito ja käytännöt eivät olleet niin vieraita kuin vähemmän kouluja käyneille miesoppilaille. Miesoppilaat tekivät enemmän rikkomuksia, heitä rangaistiin useimmiten ankarammin kuin naisoppilaita ja naisoppilaiden rikkomuksista puhuttiin niukemmin tai osittain vaiettiin kokonaan.

Tutkimuskysymykseni on seuraava: Millaisilla diskursseilla luotiin, ylläpidettiin ja uusinnettiin seminaarityttöjen ja naisoppilaiden poikkeavuutta?

Tutkimuksen aineistona ovat seuraavat seminaarien opettajakokousten pöytäkirjat:

- Jyväskylän seminaarin opettajakunnan pöytäkirjat vuosilta 1863- 1934; Jyväskylän Kasvatusopillisen Korkeakoulun opettajaneuvoston pöytäkirjat 1934 -1960. Jyväskylän maakunta-arkisto.
- Kiertokouluopettajaseminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1890-1914; Hämeenlinnan alakouluseminaarin opettajakunnan kokousten pöytäkirjat 1919-1970. Hämeenlinnan maakunta-arkisto.
- Sortavalan seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1880 - 1943. Mikkelin maakunta-arkisto; Itä-Suomen seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1943-1957 (lopun kateissa). Joensuun maakunta-arkisto.
- Kajaanin seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1900 -1962. Oulun maakunta-arkisto.
- Rauman Seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1896 -1958. Turun maakunta-arkisto.

Rikkomusten määrät:

- Jyväskylän seminaari ja Jyväskylän Kasvatusopillinen Korkeakoulu: 423 rikkomustapausta; 373 miestä, 50 naista
- Tuhkasen kiertokouluseminari ja Hämeenlinnan alakouluseminari: 64 rikkomustapausta (naisseminari)
- Sortavalan seminaari ja Itä-Suomen seminaari: 415 rikkomustapausta; 344 miestä, 71 naista
- Kajaanin seminaari: 165 rikkomustapausta (miesseminari, jossa viimeisinä vuosina naisia), naisia 9
- Rauman Seminaari: 369 rikkomustapausta (miesseminari)
- Kaikki rikkomustapaukset yhteensä: 1436 tapausta, joista 1242 miestä ja 194 naista

Seminaareja on aineistossa viisi ja ne ovat valikoituneet satunnaisesti, mutta kuitenkin niin, että mukana on sekä mies-, nais- että yhteisseminaarit. Se, että rikkomuksista 13,5 % on tyttö- ja naisoppilaiden tekemiä ja 86,5 % miesoppilaiden on tässä asiaa havainnollistavana lukuna, jonka perusteella ei voi eikä ole tarkoituskaan tehdä päätelmiä. Jyväskylän seminaari aloitti ensimmäisenä 1863 ja aineistoni seminaareista viimeisenä aloitti Kajaanin seminaari 1900. Vaikka Jyväskylän seminaari muuttui 1934 kasvatustieteelliseksi korkeakouluksi, olen pitänyt sen opettajakokousten pöytäkirjat aineistona aina siihen asti, kun opettajakoulutus siirtyi kokonaan yliopistoon. Aineisto on suurimmalta osalta käsikirjoitettua ja varhaisimmat osin ruotsinkielisiä. Suomen Sukututkimusseuran järjestämä vanhojen käsialojen kurssi nopeutti tekstin lukemista ja litterointia. Samoin tekstien valokuvaaminen ja kuvankäsittelyohjelmilla muokkaaminen helpotti työtä. Pöytäkirjojen tekstit ovat runsaampia ja kuvailevampia ensimmäisinä vuosikymmeninä kuin viimeisen vuosikymmenen ajalla, jolloin osa oli jo kirjoitettu koneella. Osa rikkomuksista oli vain kirjattu pöytäkirjaan ja merkitty siitä saatu rangaistus. Toisia tapauksia taas käsiteltiin useaan otteeseen ja kirjattiin sivukaupalla kuulusteluja, kuulustelun eri vaiheita, todistajien kuulemisia ja syytettynä olleen oppilaan ilmeitä, eleitä, äänenpainoja ja olemusta. Vaikka marginaaleihin jälkeinpäin lisätyt asiat ovat omalla tavallaan mielenkiintoisia, en pohdi niiden merkitystä tai painokkuutta tässä tutkimuksessa, vaan tulkitsen kaikki tekstit samanarvoisina puheen tuottamisina.¹⁶

Pöytäkirjoissa käytettiin oppilaista nimityksiä ”tyttö”, ”naisoppilas”, ”naisosaston oppilas”, ”naisseminaarin oppilas” tai ”naispuolen oppilas”, ”miesosaston oppilas” ja joskus harvoin ”miesoppilas”. Silloin kun oppilasta kutsuttiin vain sukunimellä kertomatta oliko kyseessä naisosaston vai miesosaston oppilas, oli kysymyksessä aina poika- tai miesoppilas. Jos tyttö- tai naisoppilaasta puhuttiin selventämättä ensin sukupuolta, mainittiin aina myös oppilaan etunimi. Kielenkäytön mieskeskeisyys ja maskuliinisen sukupuolen peruskategoria tulee mielestäni aineistosta hyvin esiin. Pelkkä oppilas nimitys oli varattu vain miesoppilaille. Engelberg¹⁷ puhuu miesvintumasta, jossa miespuolisen kategorian jäsenten katsotaan olevan lähempänä ihmisen kategoriaa kuin naispuolisen. Käytän näitä nimityksiä etupäässä sen mukaan, miten niitä on käytetty kunkin tapauksen kohdalla. ”Poika” tai ”poikaoppilas” nimitystä ei pöytäkirjoissa käytetty seminaarioppilaista, mutta käytän sitä silti vastaparina ”tytölle”

---

¹⁶ Käsikirjoitetuissa pöytäkirjoissa voi ehkä havaita kirjoittajien osin piiloisia mielenilmauksiaakin. Esimerkiksi Hämeenlinnan kiertokouluopettajaseminaarin pöytäkirjassa 1.11.1894 oli arkisten seminaariasioiden jälkeen kirjoitettu hyvin pienellä sarakkeen alareunaan: ”... A III kuoli kello 2,15 päivällä.” Tämän enempää ei Venäjän keisari Aleksanteri III kuolemalle suotu pöytäkirjassa palstatilaa.

¹⁷ Engelberg 2001, 23.

tai ”tyttöoppilaalle”. Pöytäkirjoissa pojista puhuttiin vain mallikoulun oppilaiden ja kaupunkilaisten ollessa kyseessä.

Seminaarien pöytäkirjanpidot vaihtelivat samankin seminaarin sisällä ja välillä tekstit katkeavat kesken asian käsittelyn. Joko kirjoittaminen on katkennut jostain syystä tai pöytäkirjoista puuttuu sivuja. Itä-Suomen seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat vuodesta 1957 eteenpäin ovat kadoksissa kokonaan. Lisäksi joissakin tapauksissa asia on kirjattu pöytäkirjaan siten, että käy ilmi sitä käsitellyn jo aiemmin, vaikka siitä ei löydykään mainintoja. Kaiken kaikkiaan seminaarien pöytäkirjat eivät ole aukottomia eivätkä yhdenmukaisia. Diskurssianalyysissä tutkittaessa puhetta myös puhumattomuudella ja vaikenemisella on oma merkityksensä.

1.2 Seminaarilaitos

Ennen 1800-luvun puoliväliä kansanopettajat tekivät työtään ilman ammatillista koulutusta. Kirkon ylläpitämä kansanopetusta hoitivat etupäässä lukkarit, eläkkeellä olevat ruotusotilaat tai muuten vain sopiviksi katsotut lukutaidon omaavat miehet. Kirkon toiminta näkyi myös opettamisen mallissa, joka oli otettu saarnatuolistista. Opettajan perässä toistaminen ja ulkoa oppiminen ankaran kurin ja järjestyksen alla nähtiin johtavan oppimisen lisäksi myös mielen hurskauteen.¹⁸

Salon¹⁹ mukaan uskonnollinen ja kansallinen herätysliike vaikuttivat voimakkaimmin kansanopetuksen tehostamiseen 1840 - 50 -luvuilla. Kansanopetusta ryhdyttiin kehittämään kiivaiden periaatteellisten keskustelujen myötä. Tällöin ryhdyttiin suunnittelemaan seminaarilaitosta opettajien koulutusta varten. Kirkon lukkarinkoulujen aika olisi pian ohi. Vuonna 1853 ”maan uskonnollisen kansanvalistuksen edistämiskomitea” - jäseninä aristokraatteja ja piispoja - sai valmiiksi esityksen seminaarilaitoksesta. Esikuvana oli Ruotsin seminaarilaitos. Uno Cygnaeus oli henkilö, jonka kasvatusnäkemysten, ulkomaisten opintomatkojen ja opettajakoulutusohjelman pohjalta seminaarilaitosta rakennettiin. Cygnaeuksen mukaan opettaja tarvitsi myös pedagogista osaamista – enää ei riittänyt pelkkä yleissivistys kuten aiemmin.²⁰

11.5.1866 annettiin ”Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kansakoulutoimen järjestämisestä Suomen Suuriruhtinaskunnassa”. Pienin muutoksin säännös oli voimassa opettajakoulutuksen osalta vuoteen 1958.²¹ Sitä ennen oli kuitenkin Suomen ensimmäinen opettajankoulutuslaitos aloittanut toimintansa Jyväskylässä vuonna 1863

¹⁸ Ahonen 2011, 239; Ks. myös Rantala 2011.

¹⁹ Salo 1940, 273-290.

²⁰ Halila 1963, 12-13; Ahonen 2011, 242.

²¹ Nurmi 1979, 21.

väliaikaisen asetuksen pohjalta.²² Halila toteaa, että uudenaikaisen seminaarilaitoksen ymmärtäjien joukko oli vähäinen. Epäluuloa, vähättelyä ja arvostelua riitti, eikä seminaarin opettajakuntakaan ollut täysin samanmielistä. Cygnaeuslaista seminaariajatusta pidettiin paitsi uutena myös outona. Pelättiin yhteisseminaarin muodostuvan oppilaiden ”naimatoimistoksi”, luonnontieteiden opetuksen tekevän siitä ateistisen ja kustannusten vievän muilta koulumuodoilta resursseja.²³ Jyväskylän seminaarin ensimmäisenä lukuvuonna jouduttiin jo pohtimaan, miten vastataan näihin arvosteluihin:

”Kun muutamista sanomalehdistä oli ilmestynyt epäluuloisia ja walheenalaisia mietteitä seminarista, niin otettiin kysymykseen, mitenkä tämän kaltaiset kansakouluasialle wahingolliset mietteet olisi ojennettawat, ja katsottiin sopivimmaksi että joku opettajista, kellä siihen olisi halua, yksityisesti - vaan ei opettajakunta yhteisesti - näihin parhaamisiin wastaisi. ...”²⁴

Seminaarin ensimmäiseen pääsykokeen valintaperusteina olivat pyrkijän ymmärrys, luonnonlahjat ja oppimiskyky. Hakijan tuli olla rippikoulun käynyt, fyysisesti terve, mieleltään rauhallinen ja käytökseltään moitteeton. Lisäksi vaadittiin pohjatietoina kristinopin hallinta, sisälukutaito, kirjoitustaito, laskutaidon perusteet sekä taipumusta piirtämiseen, lauluun ja käsitöihin. Oppilaiksi valittiin kolmea lukuun ottamatta kaikki kokeeseen kutsutut: 33 miestä ja 16 naista. Hyväksytyt miesoppilaat olivat iältään 19-33 -vuotiaita. Näistä 33:stä miesoppilaasta seitsemällä oli aikaisempaa koulutusta. Iältään 19 - 32 -vuotiaat naisoppilaat olivat sen sijaan yhtä lukuun ottamatta säätyläisperheistä ja tyttökouluja käyneitä. Tilanne alkoi kuitenkin muuttua; Jyväskylän seminaarin pöytäkirjaan kirjataan vuonna 1902: ”Lausuttiin se huomio että tyttökoulun käyneitä muutenkin on alkanut entistä vähemmän tulla seminaariin.”²⁵ Pyrkijöitä kuitenkin riitti, sillä seuraavana vuonna ilmoitettiin: ” ... tänäkin syksynä tulee tähän seminaariin pyrkijöitä jopa kolme kertaa enemmän kuin saattaa vastaan ottaa, ...”²⁶ Vuonna 1937 samassa laitoksessa todetaan, että hyvää naisainesta on pyrkimässä laitokseen monta kertaa enemmän kuin voidaan ottaa vastaan. Samalla pohditaan kouluhallituksen huomautusta miesopettajien luvun lisäämisen tärkeydestä.²⁷

---

²² Nurmi 1979, 43.

²³ Halila 1963, 29-30.

²⁴ JMA 16.11.1863.

²⁵ JMA 20.3.1902.

²⁶ JMA 14.3.1903.

²⁷ JMA 8.9.1937.

Ensimmäiset opettajat valmistuivat Jyväskylässä keväällä 1867; 16 miesopettajaa ja 7 naisopettajaa. Suurin osa seminaariin päässeistä oli hankkinut kansakoulutiedot. 1886 lisättiin pääsyvaatimukseen kansakoulukurssin suoritus.²⁸

1900-luvun alussa naiskansakoulunopettajat tulivat paitsi virkamiesperheistä myös alemman porvariston ja kauppiaiden perheistä. Miehillä seminaari oli vielä talonpoikas- ja tilattoman väestön opinahjo. Mitä pidemmälle 1900-luvulle tultiin, sitä lähemmäs nais- ja miesseminaarilaisten sosiaaliset taustat tulivat toisiaan. 1930-luvulle saakka valtaosa seminaarioppilaista tuli maaseutuväestöstä, ja kaksi kolmasosaa kansakoulunopettajista työskenteli maaseudulla. Toisen maailmansodan jälkeen seminaareihin pyri ja pääsi kaupunkien keskiluokan ja porvariston jälkeläisiä. Työväestöstä tulevat oppilaat olivat aliedustettuina seminaareissa.²⁹

Ensimmäisen seminaarin, suomenkielisen Jyväskylän seminaarin jälkeen oli vuorossa ruotsinkielisen opettajaseminaarin perustaminen. Päädyttiin siihen, että Tammisaaren tuli ruotsinkielinen naisosasto 1872 ja Uusikaarlepyy sai vastaavan miesosaston vuonna 1873.³⁰ Sortavalan seminaari aloitti toimintansa vuonna 1880. Vuonna 1945 seminaarin nimi muutettiin Itä-Suomen seminaariksi ja vuonna 1970 se liitettiin Joensuun korkeakouluun. Sortavalan seminaari oli kopio 17 vuotta aiemmin aloittaneesta Jyväskylän seminaarista; se oli kaksiosastoinen sisäoppilaitos. Seminaarin perustamisen perusteluissa mainittiin venäläistämisyökkimykseen vaikutusten estäminen ja Karjalan suomalaisen kulttuuripiirin vahvistaminen. Seminaari muutettiin miesseminaariksi vuonna 1947 ja naisoppilaat siirtyivät Hämeenlinnan naisseminaariin.³¹

Vuonna 1896 perustettiin naisseminaaari Raaheen ja miesseminaaari Raumalle ja vuonna 1899 Heinolan naisseminaaari sekä 1900 Kajaanin miesseminaaari. Hämeenlinnassa aloitti Tuhkasen kiertokouluseminaaari 1890, joka muuttui 1919 alakouluseminaariksi ja vuonna 1926 alakansakouluseminaariksi, jona se toimi vuoteen 1969. Kaksi muuta alakouluseminaaaria perustettiin Suistamoon 1918 ja Tornioon 1921.³² Vuonna 1934 Jyväskylän seminaari muuttui Jyväskylän kasvatusopilliseksi korkeakouluksi. Vuonna 1960 kaikki seminaarit muuttuivat keskikoulupohjaisiksi ja 1968 ylioppilaspohjaisiksi ja kolmevuotiseksi. Osa seminaareista lakkautettiin tässä vaiheessa ja vain Hämeenlinnan, Kajaanin, Rauman, Savonlinnan suomenkieliset seminaarit ja Tammisaaren ruotsinkielinen seminaari jatkoivat uutta koulutusta. Kun pe-

---

²⁸ Halila 1963; Nurmi 1979, 121-12, 137.

²⁹ Rinne 1989.

³⁰ Nurmi, V. 1979, 48-49.

³¹ Isosaari 1989, 9-1; Nurmi 1979, 65.

³² Nurmi 1979, 51-52.

ruskouluun siirtyminen aloitettiin 1972, valmistuivat samaan aikaan myös viimeiset vanhanmuotoisen opettajakoulutuksen käyneet kansakouluopettajat. Peruskoulu-uudistuksen yhteydessä opettajakoulutus siirrettiin vaiheittain yliopistoihin.³³

Taulukko 1. Tiivistelmä seminaarilaitoksen vaiheista 1863 -1899

vuosi 1863	vuosi 1866	vuosi 1871	vuosi 1873	vuosi 1880	vuosi 1890	vuosi 1896	vuosi 1899
Jyväskylän seminaari aloittaa	Ensimmäiset opettajat valmistuvat	Tammisaaren nais-seminaari aloittaa	Uudenkaarlepyyn mies-seminaari aloittaa	Sortavalan seminaari aloittaa	Tuhkasan kierto-koulu-seminaari aloittaa	Raahen naissemi. ja Rauman miessemi. aloittavat	Heinolan naissemi. aloittaa

Taulukko 2. Tiivistelmä seminaarilaitoksen vaiheista 1900 – 1972

vuosi 1900	vuosi 1918	vuosi 1919	vuosi 1921	vuosi 1934	vuosi 1947	vuosi 1950	vuosi 1972→
Kajaanin miesseminaari aloittaa	Suistamon alakoulu-seminaari aloittaa	Hämeen linnan alakoulu-seminaari aloittaa	Tornion alakoulu-seminaari aloittaa	Jyväskylän seminaarista kasvatus-opillinen korkeakoulu	Sortavalan seminaari muuttuu Itä-Suomen seminaariksi	Kemijärven seminaari aloittaa	kaikki seminaarit liitetään korkeakouluihin
			Vaasan ruotsinkielinen alakoulu-seminaari valtiollistetaan				

³³ Halila 1963, 28-29, 32- 34, 128; Nurmi 1979, 230-233; Isosaari1981, 10-11.

2 TYTÖSTÄ NAISEKSI – KASVATTAEN, KOULUTTAEN JA KONTROLLOIDEN

2.1 Ajan naiskuva

Korppi-Tommola jakaa naishistorian tutkimuksen Blomia myötäillen kolmeen eri määritelmään: Ensinnäkin puhtaasti feministiseen näkökulmaan, jossa sukupuolten välisen biologisen työjaon katsotaan olleen mallina kaikille myöhemmälle työnjaolle ja olleen merkittävämpi kuin luokkaan tai rotuun perustuva jako. Feministisen naishistorian katsotaan edistävän emansipaatiota ja edistävän tämän ajan naisten vapautumista. Näin ollen voisin katsoa oman tutkimuksen olevan feminististä naishistoriaa. Toisin näen naisen vapautumisen edistävän myös miehen asemaa. Toinen Korppi-Tommolan mainitsema katsomus on, ettei ole erillistä naishistoriaa. Naiset ovat olleet niin heterogeenisenä ryhmänä, ettei voida puhua erityisestä naishistoriasta, vaan naisten ja miesten pyrkimykset nähdään luokkakohtaisina ja biologinen työnjakokin on organisoitu sen mukaan. Kolmantena on näkemys, jonka mukaan naishistoria on yhteisnimitys kaikelle historiantutkimukselle, joka koskee naisia tai jolla on menneisyydessä ollut merkitystä naisille. Korppi-Tommola kutsuu naishistorian epäteorioiksi kahta viimeistä määrittelyä. Hän ei halua korostaa ainoastaan naishistoriaa omana historiatieteen osa-alueena, vaan tuoda naisnäkökulmaa kaikkeen tutkimukseen, missä se on olennaista.³⁴

Naisen roolin objektiivista kulttuurit ylittävää tarkastelua on haitannut vinoutunut mieskeskeisyys. Miesantropologit haastattelivat toisia miehiä ja uskoivat, että näin kerätty tieto oli riittävä antamaan käsityksen koko yhteisön toiminnasta. Vasta feministisen tutkimuksen myötä on huomioitu mieskeskeisyyden aiheuttamaan vääristymä.³⁵ Setälä toteaa, että naishistoria haluaa määrittää uudelleen, mikä menneisyydessä on tärkeää ja merkittävää. Naisia on käsitelty historiankirjoituksissa organisaatioiden historioissa, joissa naiset ovat historiaa vasta silloin, kun he ovat ylittäneet omat rajat ja astuneet miesten maailmaan. Toinen naishistorian muoto on merkkinaisten elämänkerat, joiden tarkoitus on osoittaa, mitä nainen voi saada aikaan, kun hän saa koulutusta ja mahdollisuuden. Kolmantena Setälä mainitsee aatehistoriat, jotka määrittävät nais-

---

³⁴ Korppi-Tommola 1984, 9-14.

³⁵ Leacock 1977, 20.

kuvia ja naisrooleja ja neljäntenä ryhmänä naisten sosiaalishistoriat eri aikoina ja eri paikoissa.³⁶

Kielenkäytön vaikutuksista kiinnostuneelle puhe historiasta ja erikseen naishistoriasta on mielenkiintoinen. Sillä luodaan kuvaelmaa, jonka päähenkilönä nainen ei ole ollut. Naishistorian lähteetkin muodostavat ongelman, koska suurin osa materiaalista on miesten miehiä varten kirjoittamaa.³⁷ Nainen on ollut sivuroolissa, ”toisena”. Toisuus rakennetaan hallitsevan ryhmän tarpeisiin. Ollakseen käyttökelpoinen ”toinen” oman identiteetin rajaamisessa, ei ”toiselle” voida sallia omaa ääntä, asemaa, riippumattomuutta, vaan ”toisen” on pysyttävä mykkänä tai käytettävä vain vallitsevaa diskurssia. Toinen on itselle välttämätön ja tarpeellinen identiteettiä rakennettaessa ja selkiinnyttäessä vastakohtaisin käsittein.³⁸ Miten naisesta tuli ”toinen sukupuoli” ja onko nainen aina ollut toinen?

Leacock³⁹ toteaa, ettei meillä ole täyttä varmuutta varhaisimpien ihmisten ja yhteisöjen keskinäisistä suhteista. Olemme nähneet vain luonnoksia tai hahmotelmia arkeologien ja antropologien keräämien tietojen pohjalta. Antropologit ovat epäonnistuneet joko tiedon keruussa tai sen tulkinnassa koskien naisia ja naisen asemaa varhaisissa luokattomissa yhteisöissä. Voidaan ehkä puhua jopa tiedon vääristämisestä siinä, miten naiset ja naisen asema on ohitettu. Tästä seurauksena naisen todellista roolia on jouduttu etsimään etnografisten selvitysten rivien välistä. Mieskeskeisyyden lisäksi muinaisten luokattomien yhteisöjen naisten asemaan perehtymistä hankaloittanut asia on ollut etnosentrisyys, joka on tehnyt tutkimusten tulkinnat harhaanjohtaviksi. Se on ottanut itsestäänselvyytenä sen, että mies-nais dyadi olisi ollut sosiaalis-ekonominen yksikkö kaikissa ihmisyhteisöissä ja sen tehtävä olisi ollut kaikissa sama kuin länsimaissa yhteisöissä. Etnosentrisyys on saanut tutkijat olettamaan, että sosiaalinen toiminta olisi kaikkialla jakautunut julkiseen, muodolliseen ja poliittisesti painokkaaseen miesten alueeseen ja yksityiseen, perhekeskeiseen ja epäviralliseen naisten alueeseen kuten länsimaissa. Kun tutkimustieto tästä on ollut ohutta, etnografit ovat toistaneet kertomusta kaikkien naisten toiminnasta kodin piirissä, vaikka lähempi tarkastelu olisi tehnyt asian kyseenalaiseksi. Myös Nenola-Kallio huomauttaa, että varhaiskantien yhteisöjen sen enempää kuin ns. korkeakulttuurienkaan tutkimus ei ole tarjonnut tähän yksiselitteistä vastausta. On osoittautunut, että sukupuolten väliset suhteet ja työjako saattavat olla täysin erilaiset täysin samanlaisessa luonnonympäristössä ja sa-

---

³⁶ Setälä 1984, 17.

³⁷ Esim. Korppi-Tommola, 1984, 15; Ks. myös Bridenhal & Koonz 1977.

³⁸ Sampson 1993, 11-13.

³⁹ Leacock 1977, 15-18, 25; Ks. myös Nenola-Kallio 1984, 34-35.

manlaisessa elinkeinojärjestelmässä elävissä yhteisöissä. Erityisesti varhaiskantaisten yhteisöjen kohdalla tämä seikka on osoittautunut hämääväksi.⁴⁰

Leacock pyrkii rakentamaan oman versionsa tuosta hämäävästä hahmotelmasta tekemällä vertailevaa tutkimusta eurooppalaisten arkeologisista löydöistä ja Amerikan intiaaneista tehdyistä antropologisista tutkimuksista. Nämä aineistot viittaavat siihen, että varhaiset luokattomat yhteisöt toimivat pitkälti taloudellisen ja sosiaalisen tasa-arvon mukaan. Huolimatta sukupuolten välisestä työnjaosta päätökset tehtiin yhdessä ja koko yhteisö jakoi vastuun lapsista. Jos varhaisten metsästäjä-keräilijä kulttuurien miehen väitetään olleen brutaaleja ja naisia alistavia, ollaan enemmän nykyaikaisen mytologian kuin tieteellisen tutkimuksen äärellä, Leacock toteaa. Sosiaalisuus, uteliaisuus ja leikkisyys olivat tyypillisempiä näille yhteisöille, kuin aggressiivisuus ja keskinäinen kilpailu. Taisteluita ja rähinöitäkin toki ilmeni, mutta ne olivat pikemmin sosiaalisen elämän sivutuote kuin itsetarkoitus. Leacock päättelee, että ihmiskunta ei kehittyneenkään mistään sisäsyntyisesti kilpailevista esi-isistä, sillä ihmisen menestyksessä evoluutio vaati kilpailun sijasta ryhmätyötä ja yhteistoiminnan malleja, joiden harjoittaminen edesauttoi myös työkalujen ja keskinäisen kielen kehittämistä. Yhteisöt, jotka elivät metsästyksellä, keräilyllä ja kalastuksella - kuten Leacockin seuraamat alkuperäiskansat vielä 1950-luvulla - olivat yhteistoiminnallisia. Ihmiset jakoivat saaliin ja ahneutta ja itsekkyyttä pidettiin poikkeavana tai meidän määritelmien mukaan rikollisena. Omistamista ei pidetty millään tavalla huonona asiana, mutta oli yhtä arvokasta jakaa omansa muiden kanssa kuin pitää itsellään. Ihmiset eivät seuranneet yksittäistä johtajaa, vaan osallistuivat päätösten tekemiseen silloin kuin asiat koskettivat heitä itseään. Leacock pohtii antropologisten tutkimusten pohjalta sitä, millaisia käsitteitä ne tarjoavat naisen asemasta näissä varhaisissa luokattomissa yhteisöissä. Se kuva mikä uusista tutkimuksista ja aiempien tutkimusten uudesta tarkastelusta ja tulkinnasta on syntynyt, todistaa varhaisten yhteisöjen olleen tasa-arvoisia naisekin kohtaan. Antropologit myöntävät, että nainen näissä suku- ja heimoyhteisöissä ei ollut sorrettu kuten niin sanotuissa kehittyneemmissä patriarkalisissa yhteisöissä. Naisilla oli vaikutusvaltaa ja toimintavapautta. Muutos eriarvoisiin yhteisöihin tapahtui niissä sosiaalisessa prosessissa, jossa yhteinen resurssien jakaminen muuttui vaihtokaupaksi, vaihtokauppa kaupankäynniksi ja yhteistoiminta työvoiman eriytymiseksi. Vaihtokauppojen verkostot olivat alun perin tasa-arvoa toteuttavia, koska niitä ei käyty ansaitsemismielessä eikä niillä pyritty voitontavoitteluun. Kuitenkin tavaroiden tuotanto ja pito tulevaa vaihtoa varten loi uuden tilanteen ja uusia suojattuja etuja ja intressejä, jotka alkoivat muuttaa ryhmien joidenkin yksilöiden sitoutumisia. Talouden välittäjän

---

⁴⁰ Nenola-Kallio 1984, 39-40.

rooli kehittyi ja vaihdon prosessi irrottautui erilleen niistä vastavuoroisista suhteista, jotka olivat sitoneet ryhmät aiemmin yhteen. Tämä kaikki puolestaan johti individualistisesti ylläpidettyyn varallisuuteen ja valtaan. Tällä materiaalisella ja kulttuurisella prosessilla oli odottamattomat seuraukset ihmisten välisten suhteiden muuttumiseen tasavertaisuudesta hierarkkiseen ja toisia hyväksikäyttäviin suhteisiin. Sukuyhteisöjen muodostamat ryhmät olivat hajonneet poliittisten ja taloudellisten ristiriitojen yhteydessä. Uusissa sosiaalisten kerrostumisten rakenteissa ne oli korvattu individualistisilla perheyksiköillä, joissa vanhemmilla oli yksin vastuu lapsista. Naisen rooli oli siirretty yksityiseen huoltoon ja palveluun. Ensimmäinen ja tärkein askel kohti sukupuolten välistä epätasa-arvoa oli Leacockin mukaan näin otettu. Tämä prosessi asetti ja määritteli pääpiirteissään sen yhteiskuntamallin, joka sitten myöhemmin uusiutui eri muodoissa.⁴¹

Patriarkkaaliset käytännöt ja asenteet tulivat luokattomiin suku- ja heimoyhteisöihin eurooppalaisten imperialistien mukana, joiden kontrolli joudutti naisen aseman alenemista monella tavalla. Julkisen ja yhteiskunnallisen aseman suoma arvovalta ja vaikutusvalta olivat siirtyneet kokonaan miehille; ensin epävirallisesti eurooppalaisille emissaareille ja kauppiaille, myöhemmin virallisesti siirtomaiden kolonialistisille hallintomiehille. Naisten oikeus maahan oli poistettu. Naisten asema suhteessa miehiin aleni, kun he menettivät taloudellisen autonomian. Naisten toiminta oli heimoissa ja kyläyhteisöissä ollut aiemmin julkista. Se muuttui yksityiseksi palveluksi ydinperheen piirissä osana prosessia, jossa työn eriytyminen ja kaupankäynnin kasvu vei jokaisen yhteisön jäsenen suoran kontrollin elintarvikkeisiin ja muihin tuotteisiin. Kun heimojen, klaanien ja sukujen vastavuoroiset, keskinäiset taloudelliset siteet olivat rapautuneet, naiset ja lapset joutuivat riippuvaisiksi individualistisista, ansiotyössä käyvistä miespuolisista perheiden päistä. Lopuksi lähetysaarnajat toivat voimalla useimmiten myös väkivallalla eurooppalaisia ihanteita ja kehottivat naisia tottelemaan ja pysymään uskollisina yhdelle miehelle koko elämänsä ajan.⁴²

Kaikkia naisia ei kuitenkaan saatu helposti alistumaan ja tottelemaan. Leacock kuvaa Nigeriassa Ibo-heimoon kuuluneiden naisten antaneen esimerkin naisten itsenäisestä kaupankäynnistä. Kun heidän asemansa kävi uhatuksi ulkopuolisten taloudellisten kytkösten takia, naiset protestoivat julkisesti, mellakoivat ja pitivät mielenosoituksia. Ensimmäiset näistä tapahtuivat vuonna 1919, sitten jälleen 1925 ja 1929. Naiset pitivät yhdessä julkisia kokouksia ja oman järjestäytymisen avulla loivat oman lakinsa. He säätelivät markkinoita, suojelivat naisten intressejä ja neuvottelivat oikeus-

---

⁴¹ Leacock 1977, 19, 32-34.

⁴² Leacock 1977, 20-22; Ks. myös Leacock 1986.

tapauksista, joissa sekä miehet että naiset olivat molemmat osallisina. Ne asiat, joita naiset nousivat puolustamaan protesteillaan, osoittivat heidän taloudellisen asemansa ja heidän henkilökohtaisten oikeuksiensa keskinäiset suhteet miehiin nähden. Pääasiassa naiset protestoivat sitä uhkaa vastaan, että kaupankäynnin verotus olisi siirtynyt brittien määräys- ja toimivaltaan. Toinen asia, jonka puolesta Ibo-heimon naiset melakoivat, oli heidän perinteinen oikeutensa saada pitää seksisuhteita muidenkin kuin aviomiestensä kanssa. Tätä oikeutta olivat lähetyssaarnaajat opetuksillaan uhanneet samoin kuin brittiläinen perhelainsäädäntö.⁴³ En usko Ibo-heimon naisten olleen ainoita naisia, jotka vastustivat aktiivisesti naisten alistamista. Aktiivisuutta lienee myöhemmin hillitty erilaisin keinoin; muun muassa luomalla sellainen oikean tytön ja naisen malli, johon aktiivisuus ei sopinut.

Varhaiskristillisessä kirkossa naiset olivat samanarvoisia kuin miehet myös opineisuudessa. Nainen oli jopa tärkeä kristinuskon propagandassa. Muutos asenteisiin tuli ympäröivistä kulttuureista.⁴⁴ Pirisen mukaan kirkon vaikutus oli keskiajalla suurempi kuin koskaan sitä ennen tai sen jälkeen. Tuolloin nuoret kansat omaksuivat sekä antiikin että kristinuskon sivistysperinnön, jotka olivat osin keskenään ristiriidassa. Lisäksi mukana kulki myös omat kansalliset perinnöt. Kirkko ei kuitenkaan missään saanut täysin yliotetta – ei lainsäädännön eikä käytännön tasoilla. Kirkon naiskäsityksen pohjana oli Raamattu, jonka pitkällä aikavälillä syntyneissä kirjoissa oli erilaisia kulttuurisia kerrostumia. Vanhan testamentin patriarkalisessa yhteiskunnassa nainen oli alistetussa asemassa ja samaa heijastelee osa Uudesta testamentistakin, jossa kuitenkin Jeesuksen sanomat sisältävät kaikkien ihmisten – myös miesten ja naisten tasa-arvoajatuksen. Kirkko pitäytyi kuitenkin patriarkalisessa käsityksessä, joka vastasi myös antiikin yhteiskunnan rakennetta. Keskiajan kirkonisistä ja teologeista useat katsoivat, että naisella on luomisjärjestyksen perusteella alisteinen asema miehen rinnalla. Kirkon naiskuvissa Eeva oli jumalasuhteen rikkoja ja Maria sen korjaaja. Pirinen kuvaa Marian osaa passiiviseksi ja suostuvaiseksi toimimaan välineenä. Ihmiskunnan pelastukseen tarvittiin siis naista ja Maria sai tästä osastaan kunnioitusta. Tavallinen nainen ei tästä kunnioituksesta päässyt osalliseksi paljoakaan – ei etenkin varhaisella kaudella. Pirinen arvelee, ettei kuitenkaan ollut sattumaa, että Marian kunnioitus nousi huippuunsa samaan aikaan kun Euroopassa trubaduurirunous ylistää naista osittain reaktionona kirkon askeettisuutta vastaan. Sekä kirkon harjoittama Marian ihailu että trubaduurirunouden romanttinen ja platoninen naisen palvonta pysyivät molemmat

---

⁴³ Leacock 1977, 34.

⁴⁴ Esim. Yarbrough 1976.

soveliaisuuden rajoissa. Pirinen arvelee kuitenkin, ettei Marian palvonta lisännyt mitenkään naisten vapautta. Askeettisen ihanteen kannattajat olivat valppaina.⁴⁵

Keskiaikaisia lakeja tarkasteltaessa Pylkkäsen mielestä on yksilöä olennaisempi tekijä kollektiivi, joka oli patriarkaalinen, isännän valtaan perustuva hierarkkinen yhteisö; suku, perhe tai talous. Talouden yksittäisten jäsenten asema ja sukupuolten erot eivät korostuneet siinä. Naisen asemaa ei säännelty naista ajatellen. Niissä kysymyksissä, joilla ei ollut vaikutusta kollektiivin etuihin, naiset saivat toimia itsenäisesti. Lakien heijastama yhteiskunta oli patriarkaalinen – yksilön asema ei siinä korostunut. Edusmiehet edustivat suvun tai talouden jäseniä ja hallitsemillaan varoilla muun muassa maksoivat näiden sakot. Naista ei voinut lain mukaan haastaa oikeuteen eikä nainen saanut vanhoa valaa oikeudessa. Nainen ei myöskään voinut olla lainsuojaton, mikä tarkoitti, ettei häntä voitu esimerkiksi karkottaa tai tappaa rangaistukseksi. Naisella sai olla kuitenkin valtaa emäntänä, lastensa holhoojana ja oman omaisuutensa haltijana. Edusmiesjärjestelmä ei tarkoittanut holhousta nykymielessä. Siinä tärkeintä oli määrätä siitä, kuka esiintyi prosessissa ja teki sopimukset sukujen välillä.⁴⁶

Pylkkänen toteaa, että naisen historiaa tutkittaessa on voitu osoittaa, että naisen asema on usein käytännössä ollut toinen kuin mitä lainsäädäntö olisi edellyttänyt. Vaikka erilaisuus ja eriarvoisuus oli kirjoitettu lakiin 1600 -1700 luvuilla, se ei välttämättä säädellyt kaikkea naisen elämään liittyviä asioita. Käytännössä naisilla saattoi joissakin tilanteissa olla vahvakin asema silloin, kun molemminpuolinen riippuvuus heikensi alistamista. 1600-luvulla meillä tapahtui lainsäädäntömuutoksia, jolloin yksilön – niin miehen kuin naisenkin – oikeusasema tuli keskeisemmin säätelyn kohteeksi ja naisen alisteisuutta perheessä korostettiin. Etenkin 1600-luvun loppupuoli oli aikaa, jolloin annettiin useita naisen asemaa koskevia säännöksiä. Pylkkäsen tutkimus kumoaa sen käsityksen, että vain leskinaisilla olisi ollut 1600-luvulla oikeudellinen asema. Tutkimuksen 5000 oikeusjutussa 20 prosentissa oli mukana naisia ja suurin osa näistä naisista esiintyi oikeudessa itse – muuna kuin todistajana – ja heidät merkittiin pöytäkirjoihin omalla nimellään. Vain vaimot määriteltiin miehen kautta, mutta ei heistäkään kaikkia. Naimattomia naisia oli kaikilla Pylkkäsen tutkimilla alueilla vastaajina salavuoteusasioissa. Niiden kontrolli oli melko järjestelmällistä. Naimattomia naisia oli mukana myös vaatimassa perintöään tai riitaantuneissa palkollisuhteisiin liittyvissä asioissa. Pylkkänen kyseenalaistaa sen, että se muutos sukupuolten asemassa, joka tapahtui, kun tuotanto ja koti eriytyivät, olisi ollut niin kovin merkittävä. Silloinkin kun naiset osallistuivat tuottavaan työhön, heidän mahdollisuutensa saavuttaa resurs-

---

⁴⁵ Pirinen 1984, 86-87, 91-93.

⁴⁶ Pylkkänen 1990, 70-71, 90-92.

seja tai yhteiskunnallista arvostusta olivat huonommat kuin miehillä. Pylkkänen korostaa, että kysymys on sosioekonomisista resursseista – ei psyykkisistä tai sosiaalisista kyvyistä, jotka myös voitaisiin katsoa resursseiksi.⁴⁷

Holhous ja edusmiehisuus käytännöt oli määritelty lakiin perustuvaksi perheoikeudelliseksi edustamisjärjestelmäksi, joka liittyi isännänvaltaan ja aviomiehen asemaan varallisuuden hallitsijana. Edustettavalta puuttui siis oikeudellinen toimintakyky. Kun holhoussäännöksiä muutettiin 1600-luvulla, edusmiehisuus alkoi merkitä entistä selvemmin aviomiehen valtaa vaimoon ja vaimon omaisuuteen. Painopiste holhousjärjestelmässä alkoi siirtyä suvun sisäisestä julkiseen valvontaan ja ennen kaikkea omaisuuden käyttämiseen sen säilyttämisen sijasta. Naisen ei mielletty enää kuuluvan siihen elämänpiiriin, jossa taloudellisista asioista päätettiin ja hoidettiin. Vuoden 1686 testamenttisääöksessä naimattoman naisen oikeudellinen asema täsmentyi hieman. Naimattomalla naisella saattoi olla osittainen oikeustoimikelpoisuus; hän saattoi täysikäisenä testamentata ansaitsemaansa omaisuutta, mutta tietyn iän lisäksi naiselta vaadittiin tietty ymmärrys ja kyky. Säännöstöä leimaa varovaisuus ja siihen asetettiin ehtoja, joita pojilla ja miehillä ei ollut. Naisen kykyä ymmärtää taloudellisia asioita epäiltiin. 1734 vuoden lain mukaan naimaton nainen oli iästä riippumatta holhouksenalainen, ellei kuningas myöntänyt hänelle erivapautta.⁴⁸

Pyrkimykset naisemansipaatioon eivät olleet valistukselle vieraita, mutta niiden merkitys jäi Haikalan mukaan 1700-luvulla vähäiseksi. Valistusfilosofien yhteiskuntakritiikissä ei naiskysymyksellä ollut keskeistä sijaa, vaikka jotkut heistä vaativat uudistuksia naisen asemaan. Valistuksen ajatteluun kuului näkemys, että nainen seksuaalisen olemuksensa ja äitiytensä takia oli lähempänä luontoa kuin mies. Naisista puhuttaessa luonto tarkoitti useimmiten kielteisiä asioita; eläimellistä tunteiden ja vaistojen varassa elämistä. Miehet taas edustivat vastakohtaisesti järkeä ja kulttuuria. Valistuksen ajan lääketiede selitti naisen valitsevan suojatun elämäntavan voidakseen toteuttaa luonnonmukaista elämäänsä. Naisen luonnonmukaisuus ja läheisyys luontoon nähtiin syynä hänen henkiselle heikkoudelleen. Valistusfilosofi Rousseau⁴⁹ esitti kasvatusromaanissaan ”Emile” miehen voimakkaana ja aktiivisena – naisen heikkona, passiivisena, miestä miellyttävänä olentona, jolle äitiys oli luonnollisin olotila. Vaikka poikkeuksia olikin, valituksenajan nainen eli pääsääntöisesti poissa julkisesta elämästä. Ellei hän onnistunut pääsemään naimisiin, hänet pyrittiin saamaan edes luostariin pois olemasta perheen ja suvun elätettävänä. Koska nunnaksikaan ei päässyt ilman myötä-

---

⁴⁷ Pylkkänen 1990, 34-56; Ks. myös Manninen 1984, 128-133.

⁴⁸ Pylkkänen 1990, 98-102.

⁴⁹ Rousseautä kohtaan kritiikkiä esittänyt esim. Compayré 1953.

jäisiä, köyhimpien ja alimpien kansankerrosten naiset joutuivat etsimään jonkunlaista ansiotyötä. Teollistumisen käynnistyminen mahdollisti osalle naisia muunkin ansiotyön kuin vain palkollisen, tilapäistyöntekijän tai prostituoidun. Haikala huomauttaa olevansa epäilevä niille historiantulkinnolle, jotka näkevät alimmissa kansankerroksissa vallinneen sukupuolten tasa-arvon 1700-luvulla. Toimeentulominimin rajoilla raatoivat niin miehet kuin naisetkin, mutta perheen sisäisistä alistussuhteista meillä ei ole riittävästi tietoa. Sen sijaan köyhälistön naisten osallistumisesta mielenosoituksiin on jäänyt historiaan. Samaan aikaan kun köyhälistön työläisnaiset marssivat mielenosoituksissa leipänsä edestä, hienostonaisten salongeissa porvari- ja aatelisnaiset pyörittivät keskenään valistusaatteita. Elitistinen piirre säilyi keskusteluissa naisen asemasta aina Ranskan vallankumoukseen asti, joka osaltaan herätti toiveita naisen aseman radikaalista muuttumisesta. Nämä toiveet osoittautuivat kuitenkin ennenaikaisiksi. Naisemansipaatioliikkeen tavoitteet valistuksessa liittyivät koulutusmahdollisuuksiin ja oikeuteen harjoittaa ammattia. Se ei kuitenkaan saanut aikaan ratkaisevia parannuksia naisten asemaan, vaikka joissakin maissa alempia oppilaitoksia perustettiin naisille ja lainsäädäntöä uudistettiin perinnönjaon ja avioeron osalta.⁵⁰

Kirkon tavoite vahvistaa omaa avioliittoideologiaansa näkyi valvontana ja rangaistuksina, jotka koskivat eri tavalla naisia kuin miehiä. Kirkon säännöksissä naista pidettiin salavuoteudessa vastaajana, joka kärsi häpeärangaistuksen ja joka sen jälkeen voitiin ottaa takaisin kirkon piiriin. Kirkollinen häpeärangaistus, joka alun perin oli ollut sielunhoidollinen rippi, muuttui maallisten viranomaisten myötävaikutuksella nöyryyttäväksi rangaistukseksi. Se kohdistui kyllä yhtäläillä miehiin ja naisiin, mutta sen leimaava vaikutus oli merkittävämpi naisille. Varakkaat henkilöt pystyivät välttämään häpeärangaistuksen rahalunastuksella. Kirkkoa ei voida pitää itsenäisenä moraalin kontrolloijana, Pylkkänen toteaa. Useissa yhteyksissä on selvinnyt, että kruunulla oli voimakas ote kirkosta ja se rankaisi siveellisyysrikkoihin syyllistyneitä. Tuomioistuinten saatettiin määrätä kirkkorangaistuksesta. Vaikka kontrollia harjoitettiin kirkon elimissä, taustalla oli selvästi kruunun vahva ote. Salavuoteus rikoksena kytkeytyi nimenomaan alimpiin sosiaaliryhmiin.

1600-luvulla tapahtui selvä muutos, jossa naisen kunniallisuus liitettiin voimakkaasti avioliittoon. Se liittyi yleiseen kirkkokuriin ja esivallan harjoittamaan kontrolliin, mutta Pylkkänen toteaa sen kohdistuneen käytännössä enemmän naisiin. Valtion ja kirkon yhteistoiminta oli tuolloin jatkunut jo 1600-luvun alusta, mutta muutokset näkyivät selvemmin vasta saman vuosisadan loppupuolella. Vallanpitäjien toimenpiteet eivät yksin selitä naisten muuttunutta asemaa, vaan myös naisten omissa yhtei-

---

⁵⁰ Haikala 1984, 113-123

söissä tapahtui muutoksia. Sosiaalierojen kasvua tapahtui ja se vahvisti moraalikontrollin tehoa. Pylkkänen ei pidä siveellisyysrikoksista annettua rangaistusta yksinään naisen elämänmahdollisuuksien heikentäjänä, mutta se oli asia, joka vahvisti muiden sosiaalista syrjäytymistä aiheuttavien tekijöiden vaikutusta. Tietysti kirkon moraaliovetkin sisäistettiin ajan kuluessa ja ne vaikuttivat omalta osaltaan. Resurssien lisäksi naisen asemaan on vaikuttanut muun muassa hänen asemansa talouden hierarkiassa, sosiaalinen asema ja maineensa. Aviottomat äidit joutuivat 1800-luvulla kovan sosiaalisen kontrollin alaiseksi ja avioero heikensi naisen asemaa, koska nainen joutui kummassakin tapauksessa moraalisen paheksunnan kohteeksi.⁵¹

Jallinoja toteaa naisten taloudellisen itsenäisyyden ja naimattomuuden tulleen 1800-luvun naisten historian murroksen olennaiseksi piirteeksi. 1860-luvulta lähtien yhä useampi säätyläisnainen alkoi opiskella ja meni ansiotyöhön. Naisten naimattomuus yleistyi tilanteessa, jossa vallitsi ristiriitaiset naiskäsitykset; nainen nähtiin ennen kaikkea velvollisuudentuntoisena perheolentona ja opiskelun ja ansiotyön valinta – itsenäisen elämän valinta - oli samalla myös naimattomuuden valinta. Jallinoja katsoo, että niissä historiallisissa olosuhteissa naimattomuus oli naisen itsenäistymisen ehto. Perheelliset naiset seurasivat tätä itsenäisyyden aatetta 1900-luvulla ja laajemmalla mittakaavassa vasta 1960-luvulla. Suurin osa naisista päätyi avioliittoon, mutta se ei merkinnyt enää naiselle pelkästään äitiyttä – ei etenäkään säätyläisperheissä, joissa ryhdyttiin ensimmäisinä rajoittamaan perheiden lapsilukua 1880-luvulla. Lapsiluvun laskiessa perheissä naisille mahdollistui muukin toiminta kuin vain äidin velvollisuuksista huolehtiminen. Vaikka tästä ei heti seurannutkaan perheellisten naisten ansiotyöhön menoa, sen voidaan kuitenkin katsoa olleen pohjana tilanteessa tapahtuneille muutoksille. 1800-luvulla naisen elämässä tapahtui muutoksia monilla elämänalueilla, joiden vaikutukset heijastelivat muun muassa naisten irtautumisena perheyhteydestä ja vähittäisestä vapautumisesta miehen holhouksesta. Vaikka mistään kovin voimakkaasta murroksesta ei voidakaan puhua, ne sisälsivät jo merkkejä tämän päivän naisten elämäntilanteeseen.⁵²

Teollinen vallankumous muutti elämää Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa 1800-luvulla siirtäen miehet ansiotyöhön kodin ulkopuolelle ja jättäen naiset huoltamaan miestä, lapsia ja kotia. Miehen taistellessa liike-elämässä ja teollisuuden töissä nainen jäi melko muuttumattomaan ja suojattuun ympäristöön kodin sisään. Nämä muutokset synnyttivät kaksi uskomusta: uskomuksen kahdesta erillisestä elämänpiiristä ja ”tosi-

---

⁵¹ Pylkkänen 1990, 43-44, 244-249.

⁵² Jallinoja 1984, 140-147.

naiseuden kultin”.⁵³ Welter⁵⁴ puhuu ”tosinaineuden kultista”. Männistö⁵⁵ viittaa samaan ilmiöön ”todellisen naisen” kuvauksellaan. ”Tosinaineuden kultti” syntyi 1820- ja 60 -lukujen välillä Yhdysvalloissa ja Britanniassa. Maailma ja arvot muuttuivat kiihtyvään tahtiin; omaisuuksia tehtiin tai menetettiin pelottavalla nopeudella. Sosiaalinen ja taloudellinen liikkuvuus tarjosi yhtäläillä epävarmuutta kuin toivoakin. Oli tyynnyttävää tietää, että jokin pysyi kuitenkin samana – tosinainen tai todellinen nainen ei muuttunut. Kaikki mikä uhkasi sitä hyveiden yhdistelmään, joista ”tosinaineus” rakentui, oli tuomittu välittömästi Jumalan, sivilisaation ja valtion vihollisena.⁵⁶ Vaikka Suomessa olikin oma Britanniasta ja Yhdysvalloista poikkeava sosiaalinen, kulttuurinen ja historiallinen taustansa, meidän kasvatusoppaat ohjeistivat tyttöjä ja naisia lähes sanasta sanaan samoihin ”tosinaineuden” ajattelu- ja toimintatapoihin kuin Welterin kuvaamassa ”tosinaineuden kultissa”.⁵⁷ Käytän jatkossa tästä nimitystä ”tosinaineuden” malli.

”Tosinaineuden” mallia tukivat aikakauden uskonnollinen kirjallisuus ja naistenlehdet. Muun muassa yhdysvaltalainen piispa Peck kirjoitti vuonna 1857 tosinaineuden olevan pyhää. Se on äitiyttä, jalomielistä ja ylevää ymmärrystä, maailmoja syleilevää myötätuntoisuutta, katkeamatonta huolenpitoa ja vanhurskasta elämää.⁵⁸ ”Tosinaineuden” ominaisuudet olivat jumalanpelko, puhtaus, nöyryys, alistuvuus, riippuvuus ja kotielämä. ”Tosinainen” oli äiti, vaimo, tytär tai sisar, mutta yhtäkaikki hänen paikkansa oli kotona hoivaajana. Jos nainen oli Jumalaa pelkäävä ja hurskas, kaikki muut hyvät ominaisuudet seuraisivat mukana. Hurskauden turmeltumaton liekki, joka oli taivaasta sytytetty naisen rintaan, tulisi valaista miehenkin syntisen maailman. Tämän valon tuli palaa niin kauan, että maailmankaikkeus olisi valaistu, parannettu ja harmonisoitu naisten toimesta. Naisen puhdistava intohimoton rakkaus olisi tuova aina miehenkin takaisin kristinuskon piiriin. Uskonto nähtiin ikään kuin rauhoittavana lääkkeenä nuorten naisten epämääräisille kaipauksille. Jotta tyttö tai nuori nainen ei olisi näiden kaipausten vietävissä, hänen tuli ajattelemisen sijasta rukoilla. Älyllisen harrasteet nähtiin uhkana harhauttaa nainen pois velvollisuuksistaan. Uskonnollinen harrastuneisuus puolestaan edisti ”tosinainen” velvollisuuksia.⁵⁹

---

⁵³ Welter 1966; Brannon 1999; Matthews 1987. Patton 1999, 29-51.

⁵⁴ Welter 1966.

⁵⁵ Männistö 1984.

⁵⁶ Welter 1966, 151; Brannon 1999, 165-166. Ks. myös esim. Lewis, J.1986; Matthews, G. 1987.

⁵⁷ Suomalaisia kasvatusoppaita esim. Reima 1910; Reima 1916; Reima 1922; Reima 1945; Lehtinen, Reima & Tirranen 1926; Rosenqvist 1915; Rosenqvist 1929.

⁵⁸ Peck 1857, 11-12.

⁵⁹ Welter 1966, 152-153.

Männistö tarkastelee sukupuolta ruumiin historian näkökulmasta aineistonaan nuorille naisille suunnatut elämäntapaoppaat, joiden pääasiallinen viesti oli ohjeistus ”todelliseksi naiseksi” kasvamiseen. Niissä tyttöyden mallit esitetään annettuina, luonnollisen kaltaisina, kuten Welterin kuvaamassa ”tosinaiseuden” mallissakin. Terveen ja raittiin perheen piti olla yhteiskunnan perusyksikkö, jonka päähenkilönä toimi valistunut, siveellinen äiti. Naisasianaiset laajensivat tämän keskiluokkaisen äiti-ihanteen koskemaan koko yhteiskuntaa: naisen oli saatava toimia myös julkisesti, jotta hän voisi levittää tervehdyttävää äidinvaikutustaan koko kansakuntaan. Kristillisyys oli aina 1930-luvulle saakka yhteiskunnallisessa keskustelussa yhtä vahvana vaikuttava voima kuin tieteellinen kehitysuskokin. Männistön tutkimissa nuorille naisille suunnatuissa kasvatustapaoppaissa vedotaankin kahtalaisiin auktoriteetteihin; tiedettä edustaviin ja Jumalaan.⁶⁰

Miehenkin oletettiin olevan Jumalaa pelkäävä, mutta sitä pidettiin paljon vaikeampana heille, koska miehet olivat aktiivisia aloitteentekijöitä, liikkujia ja toimijoita, jotka joutuivat jatkuvasti kohtamaan ulkoisia houkutusia. Naiset olivat passiivisia ja alistuvia ja heidän uhkansa tuli pikemminkin heidän sisältään kuin ulkomaailmasta. Tämä järjestys oli säädetty taivaassa ja sitä tuki myös lääketiede. Siksi naisen tuli alistua miehelle ”vähintään hyvän järjestyksen takia.” Naisia oli varoitettu kajoamasta universumin järjestykseen. Nainen ymmärtää asemansa, jos hän on oikeanlainen nainen; ”tosinainen”. ”Hän tuntee itsensä heikoksi ja araksi. Hän tarvitsee suojelijaa, ” selittää George Burnap artikkelissaan *The Sphere and Duties of Woman*. Nainen kaipaa viisautta, muuttumattomuutta, pysyvyyttä, pitkäjännitteisyyttä, ja naisen luonnon tapaan hän korvaa tämän kaiken kiintymyksellään. Nainen halveksii miehessä kaikkea itsensä kaltaista, paitsi hellää sydäntä. Riittää, että nainen on naisellinen ja heikko; hän ei halua toista itsensä kaltaista. Oikea järkevä nainen on tietoisesti alemmuudestaan ja siksi kiitollinen miehen tuesta. Kirjoituksissa kuitenkin vakuutetaan nuorille naisille, että sukupuolten eroavaisuus ei tarkoita huonomuutta, koska se oli osa Luojan luonnonjärjestystä. Tohtori Megs kirjoitti: ”Naisen pää on liian pieni älykkyydelle, mutta riittävän suuri rakkaudelle.” Tämä rakkaus itsessään oli passiivista ja vastaanottavaista. ”Tosinaiseuden henki”, totesi Grace Greenwood ”on kaikessa ujossa, epävarmassa riippuvuudessa; ikuisessa lapsuudessa.” Vaimoa, joka sivuutti oman lahjakkuutensa aviomiehen eteen toimiessaan, pidettiin ihailtavana ”tosinaiseuden” esimerkkinä. Morsianta neuvottiin pyrkimään vakiinnuttamaan tämän oikea järjestys heti avioliiton alusta asti: ”... kenelle Jumala ja yhteiskunta on antanut määräysvallan. Kunnioita miehesi toiveita silloinkin, kun et kunnioita hänen mielipiteitään.”

---

⁶⁰ Männistö 1984, 11, 37-40.

A Young Lady's Guide to the Harmonious Development of a Christian Character kehotti naisia tulemaan pieniksi lapsiksi ja välttämään kiistelyn henkeä.⁶¹

Valistuksen ajan naiskuva eli siis vahvana edelleen. Sen uskonnon ja lääketieteen selitykset naisen heikkoudesta ja suojelun tarpeesta johtivat vääjäämättä siihen, että avioliitto nähtiin parhaana vaihtoehtona ”tosinaiiselle” tai ”todelliselle naiselle”. Ainostaan sulhasen kuolema tai korkea kutsumus hyväksyttiin avioliiton esteeksi. Miestä, jonka elämämpiiri oli kodin ulkopuolella, ohjasi lainsäädäntö. Naista ohjasivat miehen säännöt, joita vastaan saattoi rajuiimmillaan uhmata kyönelehtimällä. Avioitua piti, mutta vain rakkaudesta. Äitiys nosti naisen yhtä tasoa ylemmäksi ja ankkuroi hänet vielä tiukemmin kotiin. ”Tosinainen” myös rakasti lapsiaan – muuten hän oli hirviö. Äitien tuli huolehtia uuden kristityn sukupolven kasvattamisesta siveellisyyteen ja hyveellisyyteen. Isät olivat siihen liian kiireisiä ulkomaailmassa toimiessaan. Toiseen, kodin hiljaisen elämän nähtiin antavan naiselle paremmat mahdollisuudet kasvattaa lapsia kohtaamaan maailman pahuus, kuin miehelle, joka joutui itse ulkomaailmassa jatkuvasti pahan kanssa tekemisiin. Jos joku nainen peräsi laajempia toimintavapauksia, naistenlehdet olivat pisteliään kriittisiä. Sellainen nainen oli horjuttamassa sivilisaatiota. He olivat puolinaisia, mieleltään kaksineuvoisia, kirjoittivat naistenlehdet. Eiväthän äidit halunneet laajempaa elinpiiriä, kuten nämä epänaiset väittivät? ”EI!” he huusivat yhtäaikaaisesti, ”Antaa miesten hoitaa politiikka, me haluamme hoitaa lapset!”⁶²

Markkola⁶³ on tutkinut sosiaalisen työn historiaa Suomessa. Kristillissosiaalinen työ rakentui sukupuolijakoon perustuvaksi toiminnaksi ja Markkola tarkastelee sitä ajanjaksolla 1860-luvulta 1920-luvulle. Sosiaalisen vastuun kysymykset liittyivät käsitteisiin sukupuolten suhteista ja sukupuolelle annetuista merkityksistä kansalaisyhteiskunnan rakentumisessa ja sääty-yhteiskunnan purkautumisessa. 1800-luvun puolivälissä sisälähetystyössäkin määriteltiin uudelleen sukupuolta mm. ”naisen kutsumusta” koskevan tematiikan kautta. Useat ylä- ja keskiluokan naiset tekivät sosiaalista työtä kristillisessä hengessä perustamalla orpokoteja, hyväntekeväisyyslaitoksia ja koteja ”langenneille naisille”. Avun kohteina olivat kaupunkien köyhät – etenkin naiset ja lapset, sekä varojen hankkiminen niin sisälähetystyöhön kuin ulkomaillekin. Näissä tavoitteissa naisia sekä rohkaistiin että kontrolloitiin. Naisten aktiivisuuden nähtiin meilläkin uhkaavan vallitsevaa järjestystä, mutta toisaalta se nähtiin myös uuden moraalisen ja sosiaalisen järjestyksen kulmakivenä. Suomalaisen sisälähetystyön ja mo-

---

⁶¹ Welter 1966, 157.

⁶² Welter 1966, 171-173.

⁶³ Markkola 2002.

raalireformin kentässä sukupuoli jäseni eksplisiittisesti ”pelastustyötä”. ”Lankeaminen” ja ”nostaminen” olivat käsitepari, joilla rakennettiin aikakauden naiseutta. Setälän⁶⁴ mainitsevat kristinuskon kehittämät naisstereotyypit – uhrautuva ja ihanteellinen Maria ja syntinen Eeva – sopivat hyvin tähän lankeavan ja nostavan naisen käsitepariin. Markkola toteaa, että naiset, jotka laajensivat sosiaalista toimintaansa, asettivat sukupuolieron sosiaaliset seuraukset kyseenalaisiksi, mutta samalla heidän työnsä perustui kuitenkin käsitykseen naisten ja miesten välisistä eroista. Samalla kun he haastoivat vallitsevia käsityksiä naisten kutsumuksesta, he tuottivat uutta sukupuolijakoa, jossa moraalireformin kautta hahmoteltiin kuvaa kaikkia naisia yhdistävästä naisudesta.⁶⁵

1880 – luvulla Kuopion hiippakunnan piispa G. Johansson on ollut erityisen häntäntynyt Welterin⁶⁶ kuvaaman ”tosinaisuuden” puolesta naisten osoittaessa kiinnostusta kenttensä laajentamiseen. Naisten oikeutta hallita omaisuuttaan ja omia ansiotulojaan ei piispa Johansson nähnyt sukupuoli- tai talouspoliittisina kysymyksinä, vaan hankkeina, jotka horjuttivat kristillistä arvomaailmaa ja yhteiskuntajärjestystä.⁶⁷ Samoihin aikoihin seminaaripedagogi ja koulumies Nestor Järvinen⁶⁸ julkaisi teoksensa ”Naiskysymyksen periaatteita”, jossa hän vastustaa naisemansipaatiota. Seminaarinopeettajana hän ei ehkä voinut kovin jyrkästi karsia oppiaineita naisten ulottumattomiin, mutta matematiikan opetusta naisille hän vastustaa avoimesti. ”Aika sekä voimat saatetaan käyttää naiselle sopiwampiin aineihin...” Uusi Suometar kirjoittaa Järvisen teoksesta: ”Joka siis tahtoo nähdä naissiwistyksen wastustajien kannan oikein loistosaan, lukekoon tarkalla silmällä tämän puheenaolevan kirjan. Mistään pohjoismaiden kirkollisesta lehdestä ei semmoisia mielipiteitä enää uskoisi näkewänsä, waikka siihen tapaan wielä kyllä woisin kirjoittaa uskonnollisista aikakausilehdistä Ranskanmaalla.”⁶⁹

1800-luvun kuluessa alkoi perhekäsityksen muutosprosessi perhekunnasta, johon kaikki samassa talossa asuvat kuuluivat, kohti ydinperhettä, johon kuuluivat isä, äiti ja lapset, ja jonka erityisesti keskiluokka nosti tunnusmerkikseen 1800-luvun lopulla.⁷⁰ Vaikka papit, lääkärit, naisten lehdet ja uskonnollinen kirjallisuus tukivat ajatusta täydellisestä oikeasta naisesta, vastakkaiset voimat olivat liikkeellä 1800-luvulla aja-

---

⁶⁴ Setälä 1984, 34-35.

⁶⁵ Markkola 2002, 10-13.

⁶⁶ Welter 1966.

⁶⁷ Markkola 2002, 179.

⁶⁸ Järvinen 1899.

⁶⁹ Uusi Suometar 10.1.1885, 2.

⁷⁰ Räisänen 1995, 36-39.

malla naisia muutokseen; ottamaan luovemman roolin yhteiskunnassa. Muun muassa sosiaalisten uudistusten liikkeet, teollistuminen ja Amerikassa sisällissota haastoivat naisia eri tavalla, kuin mitä he olivat tottuneet pitämään luontonsa mukaisena. Huippuunsa kärjistynyt ”tosinaisuus” kantoi itsessään oman tuhonsa siementä. Jos nainen oli niin lähellä enkeliä hyveellisyydessään, eikö hänen tulisi ottaa aktiivisemmin osaa maailman asioihin? Etenkin kun miehet näyttivät usein tunaroivan niissä. Uudet haasteet aiheuttivat hämmennystä. Osa naisista pyrki jatkamaan vanhaa ihannetta, osa haastoi entiset normit ja osa yritti säilyttää ”tosinaisuuden” hyveellisyyden, vaikka naiseuden liikkumatila laajenikin.⁷¹

Uuden 1800-luvun perhekäsityksen kanssa muotoutui myös rakkausavioliittoihanne, jossa alistuminen oli naisellisuuden korkein ilmentymä ja osa naisen kutsumusta. Räisänen toteaa, että alun perin alistumisen ideaali perustui naisen luomiseen miehen avuksi, mutta siihen liitettiin myös naisen fysiologian aiheuttama luontainen passiivisuus. Sukupuolijärjestelmän tutkijat ovat huomanneet ideologisten rajojen ja normien kiristyneen 1900-luvun alussa. Keskiluokka propagoi käsitystään naisesta perheolentona, jonka ihanteellinen toiminta-alue on koti, vaikka naisten palkkatyö kodin ulkopuolella samanaikaisesti yleistyi.⁷²

Suomalaiset 1900-luvun alkupuolen kasvatusoppaat 50-luvulle asti myötäilivät sisällöiltään lähes sanasta sanaan Welterin, Brannon ja Peckin⁷³kuvaamia 1800-luvun Amerikassa ja muualla Euroopassa tytöille ja naisille kohdistettua naisena olemiseen ohjaamista.⁷⁴Yksi tuotteliaimmista kasvatusoppaiden tekijöistä oli Vilho Reima, joka opastaa vuonna 1916 julkaistussa oppaassaan tyttöjen kasvatukseen:

”Tyttöjen leikeissä varsinkin on pantava huomio siihen, että uusi polvi kasvaa vapaaksi pintapuolisuudesta, harrastamaan oikeata kauneutta ja puhtautta kaikkialla. ... Nuket erityisesti kuuluvat tyttöjen leikkivälineihin. Ja hyvästä nukken hoitajasta voi pi tulla hyvä lastenhoitaja tai äiti. Englannissa on syntynyt liike, jonka tarkoituksena on kasvattaa nuoria tyttöjä, 10 -15 -vuotisia, naisen jaloon äidinkutsumukseen. Silloin on lähdetty siitä ajatuksesta, että nukkien kanssa leikintää, missä tyttö vaistomaisesti näyttäytyy siksi, miksi luonto on hänet luonut, on vakavalla tavalla käytettävä hyväksi ja ohjattava opettaviin tarkoituksiin.” Näitä opettavia tarkoituksia olivat muun muassa ompeleminen, peseminen ja siisteys.⁷⁵

---

⁷¹ Welter 1966, 174; Ks. myös Brannon 1999, 165-166.

⁷² Räisänen 199, 85-90.

⁷³ Welter 1966; Brannon 1999; Peck 1857.

⁷⁴ Reima 1910; Reima 1916; Reima 1920; Lehtinen, Reima & Tirranen 1926; Lilius 1927, 100-107; Rosenqvist 1929; Reima 1945. Unhola 1959.

⁷⁵ Reima 1916, 16-33.

Tyttöjen ja poikien yhteisopetusta vastustaessaan vuonna 1915 Rosenqvist vetoaa siihen, ettei tytöillä kehity tahto eikä järki, vaan tunne ”sielunelämää vallitsemaan”. Tyttö ei tutki asioita objektiivisesti, ja tytölle hänen oma ulkonäkö ja käytöksensä on tärkeämpää kuin tiedot ja taidot. Rosenqvist toteaa myös: ”Tytöillä on ilmeisesti suurempi taipumus oppia opittavansa ulkoa käyttämättä siinä omaa kritiikkiään, kun taasen pojilla useammin esiintyy tarve itse käsittää ja ratkaista tehtävät oman perinpohjaisen harkinnan avulla. Tätä poikien suurempaa, itsenäistä, vapaata toiminta- ja luomiskykyä, produktiivisuutta, vastaa siis tyttöjen suurempi respektiivisyys sekä tietojen muistiperäinen omistaminen ja käyttäminen.”⁷⁶

Kun tyttöä pidettiin pelkästään sukupuolensa takia tyhmänä, vähäjärkisenä ja vähälahjaisena, niin tämä stereotyyppinen kuva muodostui helposti tytöille autostereotyyppiaksi. Tyttö itsekin piti omaa sukupuoltaan vähemmän älyllisenä. ”Ei ole mikään helppo asia opettaa matematiikkaa tytöille, jotka eivät suinkaan harrasta tiedettä tieteen vuoksi. He lukevat läksynsä ja suorittavat tehtävänsä, siksi että niin täytyy, mutta harvoilla on kykyä syvemmin keskittyä.” Näin toteaa eräs entinen tyttökoulun oppilas vuosisadan alussa.⁷⁷ Paitsi älynsä puolesta nainen oli tämän ajan diskursiivisessa kentässä heikko myös fysiikaltaan ja moraaliltaan ja siksi tarvitsi enemmän suojelua ja ohjausta. Reima⁷⁸ opastaa poikia: ”Kunnon miehen tulee olla ritarillinen naisia kohtaan, heikkojen ja turvattomien suoja.”

1922 julkaistussa teoksessa ”Laiminlyöty murrosikä” Reima arvelee murrosiän olevan tytöille vaikeampaa aikaa kuin pojille. Reima pahoittelee sitä, että oppikoulujen kurssit ovat niin epäkäytännöllisiä, että ne vieroittavat nuoret jokapäiväisestä elämästä ja sen velvollisuuksista. Tytöistä kasvaa epäkäytännöllisiä naisia, joille koti ja sen pienet tehtävät eivät paljon merkitse. Lukujen aiheuttama liikarasitus lamaannuttaa murrosikäisen tytön. ”Jo murrosiällään liikarasittuneista tulee sitten myöhemmin heikkoja ja huonoja äitejä tai yksinäisiä, elämänsä kyllästyneitä, väsyneitä ihmisiä.” Reima kehottaakin siirtymään kodin piiriin, josta koulunkin henki pohjimmiltaan luodaan. Huonojen tapojen, tupakan ja viinan rinnalle Reima nostaa etenkin tyttöjä turmelevan huonon kirjallisuuden.⁷⁹

Koska avioliitto oli ”tosinaiseuden” korkein tavoite, Lehtinen, Reima ja Tirranen ohjaavat Kotikasvatusyhdistyksen opintokirjassa tyttöjä siihen, kuinka parhaiten päästä poikien suosioon ja sitä kautta toteuttamaan myöhemmin vaimon ja äidin elämän-

---

⁷⁶ Rosenqvist 1915, 79, 83. Respektiivisyydellä oletan Rosenqvistin tarkoittavan vastaanottavaisuutta ja/tai alltiutta.

⁷⁷ Tampereen suomalainen tyttökoulu 1883-1918, 63.

⁷⁸ Reima 1922, 64.

⁷⁹ Reima 1922, 16 -17, 33 -37, 63 -73; Ks. myös Welter 1966, 166-170.

tehtävää: olemalla hillitty, ystävällinen, vaatimaton ja luonnollinen. Opintokirjassa kuvaillaan poikien mielipiteitä oikean tytön tunnusmerkeistä. Tytön ei sopinut vitsailla eikä viisastella. ”Tosinaineuden kultin” mukaisen tytön tuli olla vakava. Hänen ei myöskään tarvinnut tietää ”kaiken maailman asioita” eikä ainakaan tuoda tietojaan seurassa julki. Tyhmäkin tyttö oli mieluisampaa seuraa kuin viisaaksi ja oppineeksi itsensä luuleva neitonen. ”Luonnollisuus, hyvä sydän ja miellyttävä käytös ovat tytön paras kaunistus.”⁸⁰

Welter⁸¹ toteaa ”tosinaineuden” mallista, että niin usein kuin neitsyyden menetystä seurasi mielenvikaisuus amerikkalaisten naistenlehtien mukaan, olisi voitu vetää se johtopäätös, että naisen äly ja järki sijaitsivat immenkalvossa eikä aivoissa. Myös Suomessa oltiin huolestuneita enemmän tyttöjen immenkalvojen eheydestä kuin aivo-toiminnasta. Soikkeli⁸² tarkastelee tutkimuksessaan ”Irtolaisnainen ja hänen lähin ympäristönsä” irtolaisiksi määriteltyjen naisten lapsuuden ja nuoruuden perhe- ja elinoloja. Hän on ryhmitellyt tyttöjä kotoa poistumisiän, alkoholinkäytön aloittamisiän ja defloraatioiän mukaan. Defloraatio on suomennettu ”impeyden riistämiseksi”. Pojista ei ole nähty tarpeelliseksi kerätä vastaavaa informaatiota.⁸³ ”Impeyden riistäminen” omalta osaltaan vahvistaa kuvaa tytön passiivisuudesta ja johdateltavuudesta - oman elämän hallinnan puutteesta. Poikien kohdalla tarkastellaan mm. sodan ja kaupungistumisen vaikutuksia. Tyttö on näissä puheissa koteloitu oman kehonsa - etenkin oman seksuaalisuutensa - sisään kodin ollessa ulommaisin vaikuttaja.

Tiihonen⁸⁴ tarkastelee Suomessa 1920 -30 -luvulla julkaistujen elämänohje- ja seksuaalivalistusoppaiden nuorille antamia ohjeita, joissa sivistynyt ihminen oli aina myös siveellinen ihminen. Kansallinen siveellisyysprojekti oli myös meillä ennen kaikkea naisten vastuulla: ”hyvien” ylempiin luokkaan kuuluvien naisten tehtäväksi tuli sivistää ”huonot, alkukantaisemmat” naiset. Tässä toistuu Pylkkäsen kuvaama 1600-luvun sosiaalierojen kasvu ja siihen liittynyt naisten omissa yhteisöissäkin tapahtuneet moraalikontrollin tehostumiset.⁸⁵ Siveellinen elämäntapa oli se modernin, porvarillisen kansalaisen malli, johon nuoria kasvatettiin. Ajallisella viiveellä meillä toistettiin muiden länsimaiden ”tosinaineuden” ajatuksia. Naiset olivat moraalisesti ylempiä ja luontaisesti siveämpiä laimeamman seksuaaliviettinsä takia kuin miehet ja siksi naisten vastuulla oli koko perheen siveys; lapset, mies ja palvelusväki mukaan

---

⁸⁰ Lehtinen, Reima & Tirranen 1926, 51-59.

⁸¹ Welter 1966, 156.

⁸² Soikkeli 1949.

⁸³ Ks. esim. Saari 1947; Vuolle 1944.

⁸⁴ Tiihonen 2000.

⁸⁵ Pylkkänen 1990, 244-249.

lukien. Vuonna 1959 julkaistu opas nuorille uusintaa edelleen tosinaisuuden mallia: "Naiselle on suotu koko joukko passiivisia ominaisuuksia, kuten siveyttä, herttaisuutta, uskollista antaumusta, suloutta ja ennen muuta voimaa palvella ja uhrautua, ja näitä ominaisuuksia hänellä on paljon suuremmissa määrässä kuin miehellä".⁸⁶ Tiuhonen toteaa tutkimuksensa oppaiden tuottavat naisruumiin selkeästi lääketieteen näkökulmasta. Oinas kutsuu lääketieteen tapaa nähdä naisruumis pelkääjänä koneena paternalistiseksi medikalisaatioksi, jossa nainen itse ei voi välttämättä arvioida oman ruumiskoneensa terveyttä tai sairautta. Naisen ruumiskoneen saattaa olla milloin tahansa vikoja, jotka vain lääkäri pystyy havaitsemaan.⁸⁷

"Tosinaisuuden" murtumisen paniikki näkyi meillä Suomessa vielä 1960-luvulla. Sirénin vuonna 1965 tekemä koulukotitutkimus Vuorelan tyttöjen koulukodissa, antaa saman tuloksen koulukotiin johtaneista syistä kuin muutkin tutkimukset tuona aikana. Pääsyyinä oppilaiden koulukotiin sijoittamisessa oli noin 58 %:lla "irtolaistapainen elämä", joka tytöillä sisälsi "seksuaalista hairahtaneisuutta". Se määriteltiin pitkään jatkuneena ja vakiintuneena hairahduksena tai lievempänä hairahduksena. Raskauttava tekijä lievissäkin rikkomuksissa oli se, jos tyttö oli "pimutyyppi".⁸⁸ Tätä "pimutyyppiä" ei kuvailla eikä selitetä asiakirjoissa ja nuorisokulttuurin tutkimuksissa "pimu" vilahda vain "lättähattujannun" kylkiäisenä⁸⁹, mutta lehdistö puhkeaa värikkäisiin ja tunnepitoisiin ryöpsähdyksiin kuvaillessaan aikakauden "pimutyyppejä". "Pimu" on ensinnäkin päämäärättömässä ja pakonomaisessa liikkeessä koko ajan. Hän on lehtien otsikoiden mukaan "harhateillä", "lavealla, luvattomalla ja liukkaalla tiellä" ja hän ajalehtii siellä ilman selvää tarkoitusta. Koulukotijaksojen tai muiden lyhyiden paikoilleen asettumisten jälkeen hän ikään kuin tempautuu ohi kiitävien kiitolinja-autojen imuun, kiepsahtaen välillä laivassa, matkustajakodissa tai ravintolassa. Ulkoisesti hänet tunnisti vahvasta meikistä, värjäytyistä hiuksista, räikeistä vaatteista, karkeasta kielenkäytöstä, purukumin jauhamisesta sekä tupakan ja alkoholin käytöstä. tarinat näistä tytöistä rakentuvat samalla kaavalla: ensin kuvaillaan ulkoista olemusta, umpimielistä ja röyhkeää käytöstä, tehtyjä rikoksia ja "siveellistä hairahtaneisuutta", mutta artikkelit päättyvät aina ainakin yhden tytön "sulamiseen" ja tekojensa katumiseen. Heitä kuvaillaan "pieninä harakoina... sievinä viinalla ja miehillä kerskailevina pikkutyperyksinä... elämänsä pilaajina"⁹⁰, mutta myös onnettomina olosuhteiden uh-

---

⁸⁶ Unhola, 1959, 22-23.

⁸⁷ Oinas 2001, 97-102.

⁸⁸ Sirén 1965, 1, 12-15.

⁸⁹ Ks. esim. Heiskanen & Mitchell 1985.

⁹⁰ Juhala 1965.

rina, joita ei ole syytä ajatella "kovina pimuina" ⁹¹. Oksanen käyttää 1960 vuoden Kotilieden artikkelissa lähes samoja sanoja tytöistä kuin Reima vuosisadan alun kasvatussoppaissa. Reima ⁹² puhuu siitä, kuinka nuoret tytöt liian aikaisin ja liian innokkaasti viihtyvät tanssiravintoloissa. "Ja kun sitten tulevat täysi-ikäisiksi, on siivet jo monta kertaa poltettu ja sielu kuollut nuoruudessa". Oksaselle ⁹³ he ovat "kuin siivekkäitä lintuja, jotka elämänsä tuhoutumisenkin uhallalla ovat valmiit jättämään kotinsa..."

Juoni näissä suomalaisissa 1960-luvun aikakauslehtien tarinoissa on samanlainen kuin Welterin ⁹⁴ kuvaamissa amerikkalaisissa 1830 -1860 -lukujen naistenlehtien pelottelukertomuksissa. Tyttö, joka kääntää selkensä kotiliedelle ja tosinaiseudelle pilaa elämänsä.

1970-lukua lähestyttäessä tytöillekin alettiin sallia vähän kerrassaan sukupuoliuus, mutta se ei ollut erillinen omalakinen alue kuten poikien seksuaalisuus, vaan kokonaisvaltainen ja tytön koko persoonallisuuteen kietoutuva. Pojalle yhdyntä oli vain yksittäinen teko, tytölle sen kuului olla tunne-elämään kytketty. Ellei niin ollut, tyttö oli poikkeava. ⁹⁵

2.2 Opettajan mallikansalaisuus ja naisopettajan malli

Ihmiskuva/ihmiskäsitys. Kunkin ajan ihmiskuva tai ihmiskäsitys on asettanut tavoitteet kasvatuksellekin; mihin ihminen pitää ja mihin hänet voidaan kasvattaa. 1800-luvun puolivälissä, josta aineistoni tarkastelu lähtee, oli Suomessa lähtenyt jo käyntiin kansan sivistämisen ja valistamisen prosessi. Sen lähtökohdat olivat 1700-luvun valistusajattelussa sekä hegeliläisessä valtioajattelussa. Nämä liittyivät länsimaisten yhteiskuntien modernisaatioon, teollistumiseen ja kapitalismin syntyyn. Samoihin aikoihin länsimaisissa kulttuureissa kehittyi myös kansallisromantiikka, joka rakensi kuvaa etnisesti yhtenäisistä kansoista, joilla oli oma suuri ja pyhä tehtävänsä. Kalevalasta rakennettiin kansallisromantiikan hengessä Suomelle uljas menneisyys, joka velvoitti ja asetti tehtäväksi kansan nykyisyyden ja tulevaisuuden rakentamisen. Tätä kansallisromanttista kansan rakentamista ryhdyttiin toteuttamaan etenkin fennomaanisessa liikkeessä käsitteellistämällä suomalaisuutta, suomalaisen kansan sivistyksellistä ja

---

⁹¹ Ketto 1964.

⁹² Reima 1922, 17.

⁹³ Oksanen 1960, 1009.

⁹⁴ Welter 1966.

⁹⁵ Ks. esim. Pösö 1993.

henkistä tilaa.⁹⁶ Fennomania ei ollut silti mikään yksi ja yhtenäinen liike; sen sisältä löytyi erilaisia näkökulmia, korostuksia ja tavoitteitakin.⁹⁷

Valistuksen humanismissa (uushumanismissa) korostettiin ihmisen olevan kulttuuriolento, jonka tuli tavoitella moraalisen – kulttuurillisen – esteettisten kykyjensä harmonista kokonaisuutta eli humaniteettia. Ihmisen tuli muuttaa ja kehittää itseänsä kasvatuksen avulla aina paremmin tiedostavaksi ja yhä korkeammin päämäärin toimivaksi olennoksi. Uushumanismiin kuului myös ihmisten laillinen ja poliittinen sekä myöhemmin sosiaalinen ja taloudellinen yhdenvertaisuuden vaatimus. Meille humanismi kulkeutui pääosin saksalaisen valistuksen ja idealismin kautta 1800-luvulla ja kansanopetukseen suunnitteluun sen vaikutukset heijastuivat muun muassa Snellmanin välittämänä.⁹⁸

Humanismin ohella toinen länsimaiseen ihmiskäsitykseen vaikuttanut tekijä on kristinusko ja etenkin luterilainen perinne, jossa ihminen nähtiin pohjimmiltaan hillitsemättömäksi ja pahaksi – perisyntien merkitsemäksi. Luther määritteli synneiksi muun muassa itsekkyyden ja ylpeyden sekä maallisuuden. Hyvä ihminen oli sen vastakohta; antelias, auttavainen, nöyrä ja sydämeltään puhdas ja irti pinnallisuudesta. Kasvattamisessa perisynti tarkoitti jatkuvaa valppautta, koska ulkoisesti viattomimankin lapsen sisällä uinui synti vaanien sopivaa hetkeä toiminnalleen.⁹⁹

Vuorela¹⁰⁰ kuvaa Suomen suurruhtinaskunnan aikaista kirkon ja valtion välillä vallinnutta sidettä valtaistuimen ja saarnatuolin liittona, jolla oli juurensa jo Ruotsin vallan ajassa. Tässä paternalistisessa poliittisessa järjestelmässä yhteiskuntarakenteen tärkein elementti oli hallitsijan ja alamaisten välinen suhde. Hyvän isän tavoin hallitsijan tuli tehdä kaikkensa lastensa eli alamaistensa eteen, jotka puolestaan vastasivat huolenpitoon olemalla lainkuuliaisia, kiitollisia, nöyriä ja uskollisia. Nöyryyden, lainkuuliaisuuden, alamaisuuden ja muiden luterilaisten hyveiden iskostaminen kansanmieliin tapahtui hallitsijan nimissä. Vuorela¹⁰¹ toteaa, että tuskin iskevämmin oli mahdollista ilmaista kristinuskon keskeistä tehtävää poliittisessa järjestelmässä, kuin kuvaamalla Kristusta näkymättömäksi siteeksi paitsi Jumalan ja ihmisten välillä myös hallitsijan ja alamaisten välillä. Kansaa kasvatettiin ajatukseen, että keisarin valtakunta oli Jumalan valtakunnan maanpäällinen vastine, jolloin yksinvaltaa vastaan nouseva vallankumous oli epäuskon ilmaus, joka johti niin ajalliseen kuin iankaikkiseen turmi-

---

⁹⁶ Koski 2011, 159.

⁹⁷ Ks. esim. Suni 2014, 56-58.

⁹⁸ Ruokanen 1981, 29-30.

⁹⁹ Ks. esim. Koski 2011, 160.

¹⁰⁰ Vuorela 1980, 24-26.

¹⁰¹ Vuorela 1980, 26-29.

oon. Tätä samaa psyykkistä ansaahan käytettiin myös Welterin¹⁰² ja Brannonin kuvaamassa ”tosinaisuuden” mallin ylläpidossa. ”Tosinaisuus” tai ”todellinen naisuus” oli lapsenkaltaista tottelevaisuutta, nöyryyttä ja vaatimattomuutta miehen edessä. Niin keisarin valta kansaan kuin miehen valta naiseen oli Jumalan asettama ja niitä vastaan niskuroiva oli paitsi valtion vihollinen myös Jumalan kieltäjä. Kristinuskon perisyntiajatteluun peilaten vallankumousta suunnitteleva keisarin alamainen ja miehiseen ylivaltaan tyytymätön nainen olivat luopuneet kamppailusta perisyntin pahaa vastaan ja valinneet synnin ja kadotuksen.

Ruokanen kuvaa humanismin ja kristinuskon ihmiskäsitysten eroa niiden ihmisihanteiden kautta. Kun humanismissa luotetaan ihmisen vapaaseen ja myönteiseen kehitysmahdollisuuteen, kristinuskossa ihminen ymmärretään kaksijakoiseksi olenoksi, jonka sekä vapaus että mahdollisuus hyvään ovat rajoittuneita ihmisen turmeltuneisuuden takia. Alun perin täysin vapaaksi subjektiksi luotu ihminen käytti vapautaan väärin ja menetti välittömän yhteyden Jumalaan. Siitä lähtien ihmisessä on kristillisen ihmiskuvan mukaan jatkuvasti kamppailut sekä hyvä että paha, mikä yhteiskuntaelämässä on tarkoittanut sitä, että ihanneihmisen tulee toimia aktiivisesti omaa järkeään hyväksi käyttäen Jumalan tahdon ja ihmisen parhaan toteuttamiseksi. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että ihminen ei heikkoutensa ja epävapautensa takia voi tietää, mikä hänelle on hyväksi. Siiten tarvitaan kristilliseksi esitetty normisto ja sen holhoukseen alistuminen, jolloin lähestytään moralismia eli ihmisen arvioimista pelkkien ulkoisten viitteiden mukaan.¹⁰³

Koski¹⁰⁴ toteaa, että kansansivistyksen ihmiskuvan filosofisissa juurissa sekä luterilaisessa kristillisyydessä kaikki ihmiset määrittyvät pohjimmiltaan samanlaisiksi -olemukseltaan syntisiksi. Käytännössä ihmiset kuitenkin eriytettiin sivistystoimissa yhteiskunnallisen aseman ja sukupuolen mukaan. Konkreettinen kansan sivistystyö alkoi kansallisen herätyksen saaneen sivistyneistön parissa. Sivistystyön ihmiskuvan tärkeimpiä ihanteita olivat luoneet Zacharias Topelius ja Johan Ludvig Runeberg. Heidän tarinoissaan ja kuvaelmissaan piirtyi ihannekuva suomalaisesta talonpojasta. Tässä talonpoikasessa suomalaisuuden ihanteessa kansa näyttäytyy vaatimattomana, ahkerana ja sisukkaana.

Topeliaanisessa näkemyksessä kansallisuus kuvataan Jumalan asettamana merkityksenä, joka tekee eri kansoista havaittavasti omaleimaisia – siis kansallisromantiikan mallin mukaisia. Suomalaiset hyveet, kuten ahkeruus ja kestävyys, eivät olleet kansas-

---

¹⁰² Ks. luku 2.1; Welter 1966, 151; Brannon 1999, 165-166.

¹⁰³ Ruokanen 1981, 32-35.

¹⁰⁴ Koski 2011, 161-162.

sa sisäsyntyistä, vaan vaativat toteutuakseen ulkoista ohjausta. Suomalaiset oli ko-
mennettava suomalaisuuteen, muuten he eivät täyttäneet ihannekuvan kriteerejä.
Maamme kirjan tarinoissa Matti rinnastetaan suomenhevoseen, työjuhtaan. Matista
tehdään hevosen aisapari. Matin tehtävä on vääntää kiviä ja suomalainen hevonen
on Matin apuna raskaiden kuormien vetämisessä. Topeliaaninen kansankuva oli keino,
jolla rahvas saatiin houkutelua maata raivaamaan. Rantasen mukaan rahvaan itsensä
ei voi katsoa hyötyneen omasta suomalaisuudestaan.¹⁰⁵

Koski toteaa, että perinteiden ja yhteiskunnan murroskohdissa talonpoikaisessa
ihannekuvassa alettiin nähdä myös puutteita, joita tuli korjailla kansansivistystyöllä.
Talonpoikien aineellisen vaurastumisen pelättiin aiheuttavan moraalista rappiota; lute-
rilaisuuden vastaista maallistumista ja ylpistymistä, semminkin kun heiltä näytti puut-
tuvan aito pyrkimys sivistykseen ja henkisyteen.¹⁰⁶

Kristillinen ihmiskäsitys heijastui tietoon ja tietämiseen 1840-luvulle siirryttäes-
sä siten, että tieteen ja uskon liittolaisuutta jouduttiin painottamaan kansalle. Korostet-
tiin sitä, että ilman jumalallisuuden vahvaa ydintä kaikki tieto ja sen opetus olisi ka-
toavaa ja ilman uskontoa kaikki oppineisuus olisi kuihtuvaa.¹⁰⁷ Uskonto ja Jumala
jouduttiin julkisessa puheessa nostamaan tieteen oikeutukseksi lähes samalla ta-
valla kuin meidän aikamme taloudelliset näkökohdat.

1800 -luvun lopulla alkanut kansalaisyhteiskunnan muotoutuminen oli prosessi,
jonka taustalla oli yleinen yksilöitymiskehitys, entisen ihmiskuvan hajoaminen ja uu-
den hahmottuminen sukupuolijaon varaan sekä uusi elämänpiirijako. Julkinen ja yksi-
tyinen sfääri irtautuivat ja vastakohtaistuivat. Naisten kansalaiskelpoisuus liitettiin
yksityiseen, perheeseen ja miehen julkiseen, työelämään.¹⁰⁸

Ruokanen toteaa 1800- ja 1900-lukujen olleen länsimaiden ihmiskäsityksen his-
toriassa siirtymistä humanistis-henkisestä korostuksesta ihmisen tulkitsemiseen tie-
teellisten, taloudellisten ja yhteiskunnallisten näkökohtien mukaan. Tieteiden nousu ja
teollistuminen loivat perustaa länsimaiselle taloudelliselle kasvulle. Se on merkinnyt
tieteellisen ja taloudellisen kehityksen vapautumisen lisäksi myös irtaantumista hol-

---

¹⁰⁵ Rantanen 1994, 17-24; Ks. myös Koivisto & Uusitupa 1989, 68-72: Diskurssien valtataisteluissa hege-
moninen luokka tai ryhmä luo ”kansallis-kansanomaista” kollektiivista tahtoa sitomalla muiden ryhmien
edut omiin etuihinsa. Kulttuuris-sosiaalisen yhtenäisyyden kautta erilaiset intressit ja päämäärät sulautuvat
yhdeksi päämääräksi luoden samalla yhteistä käsitystä maailmasta. Tämä yhteinen käsitys maailmasta ei
ole kuitenkaan ideologisesti puhtasoppinen, vaan siinä on mukana myös kansanomaisia käsityksiä. Omalle
ideologialle vastakkaisiakin elementtejä muokataan uuteen muotoon uutta ideologiaa ja uudenlaista kult-
tuuria luotaessa. Ideologisen kamppailun kautta tapahtuu hegemonian luominen. Taistelut hegemonisista
diskursseista ovat poliittisesti ratkaisevia.

¹⁰⁶ Koski 2011, 162-164.

¹⁰⁷ Vuorela 1980, 27.

¹⁰⁸ Sulkunen 1987, 157, 162.

hoavasta kristillisestä yhtenäiskulttuurista ja siirtymistä ihmiskäsitykseen, jossa ihminen kykenee luomaan itsenäisesti omat elämänarvot. Ruokanen näkee, että meidän ajan länsimainen funktionalistinen ihmiskäsitys on perustaltaan materialistinen; kun korostetaan ihmistä osana tieteellis-teknis-taloudellista yhteiskuntakehityksen prosessia, voidaan puhua funktionalistis-yhteiskunnallisesta ihmiskäsityksestä. 1970-luku on merkinnyt länsimaisen ihmiskäsityksen kriisiytymistä. Ajatus ihmisen rajattomasta vapaudesta ja kasvatettavuudesta on sortunut.¹⁰⁹

Ihmiskäsitys ja ihmiskuva ohjaisivat kasvatusajattelua. Miten kasvatusajattelu muuttui seminaarilaitoksen toiminnan aikana? Launonen¹¹⁰ kuvaa kullekin ajalle tyyppillisiä merkityshorisontteja, jotka hallitsivat pedagogisissa teksteissä koulun eettistä kasvatusajattelua eri aikoina. Ajanjaksolla seminaarinlaitoksen alusta 1863 vuoteen 1920 eettistä kasvatusajattelua hallitsi uskonnollinen etiikka ja usko yhtenäiseen siveelliseen maailmanjärjestykseen. Ihmiskäsitys perustui ensinnäkin sielunkykyoppiin, aristoteliseen tahtokäsitykseen, jossa järki ohjaa tahtoa ja toisekseen uskonnolliseen humanismiin. Tämä ihmiskäsitys oli kaksijakoinen; ihmisellä oli korkeampi luonto, jota järki hallitsi sekä alempi luonto, jota aistilliset tarpeet ja luonnolliset halut ohjasivat. Kasvatuksella pyrittiin nostamaan ihminen sisäisen ja ulkoisen pakon alta vapaaseen eettiseen harkintaan. Kollektiivista moraalikäsitystä ja yhteisöllistä kontrollia valvottiin sosiaalisen häpeän avulla. 1800 -1900-lukujen vaihteessa pedagoginen painotus muuttui siveellisten tunteiden, jalojen aatteiden ja ihanteellisuuden suuntaan. 1920 -1930 luvuilla eettinen kasvatus ei enää perustunut vain kristinuskoon, vaan myös uskonnosta riippumattomaan yleismaailmalliseen siveyslakiin. 1940-luvulla yleismaailmallisten totuuksien sijaan tuli konstruktivistinen ja väljempi kasvatuksen tavoite. Eettiset kysymykset siirtyivät ihmisolemuksesta ja maailmanjärjestyksestä sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan. Vuoden 1952 kansakoulun opetussuunnitelma ohjaa voimakkaasti demokraattisen yhteiskunnan rakentamiseen ja tasa-arvoisuuteen. Painopiste oli siirtynyt moraalisisista luonteen hyveistä sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen elämään. Uskonto oli edelleen tärkeä oppiaine, mutta koulukasvatuksen etiikka ei enää rakentunut sen varaan. Peruskouluun siirryttäessä painopiste siirtyi entistä enemmän yhteiskuntaeettisen vastuun globaaliin tiedostamiseen.¹¹¹

Opettajan mallikansalaisuus. Kansanopetuksen lähtökohtana oli Snellmanin puolustama hegeliläinen ajatus kansakunnan kehityksestä yksilöiden ensisijaisena elämän

---

¹⁰⁹ Ruokanen 1981, 36-38; Ks. myös Tähtinen 2011, 187-191.

¹¹⁰ Launonen 2000.

¹¹¹ Launonen 2000, 298 -302, 314; Ks. myös Tähtinen & Skinnari 2007 ja Tähtinen 2011, 214-216.

päämääränä. Ihminen oli paitsi moraalisesti ja hengellisesti vastuullinen yksilö, myös osallinen suurempaan ja yhteiseen maalliseen ja hengelliseen hyvään. Hegeliläinen ajattelu ja luterilainen moraalitieteellinen yhdessä loivat ihanteen sekä hyvästä lapsesta että sivistyneestä kansalaisesta, joka oli siveellinen, Jumalan tahtoon alistuva ja samalla hyödyllinen kansalainen. Kosken mukaan itsenäisyyden ajan alun aapisten ja lukukirjojen kertomukset toistavat täsmällisesti Lutherin katekismusten moraalisia opetuksia yhdistäen ne kansallisiin pyrkimyksiin. Luterilais-kansallisessa kasvatusmoraalissa hyveitä olivat puhdas sydän, raittius, nöyryys, kuuliaisuus, tottelevaisuus, auttavaisuus, armeliaisuus, ahkeruus, kiltteys, siisteys, rehellisyys ja urhoollisuus.¹¹² 1800-luvun Suomessa tärkeimpinä pidettyjä kansanopettajan hyveitä olivat edellä mainittujen hyveiden lisäksi empaattisuus, uhrautuvuus ja kaiken kaikkiaan nuhteettomuus. Heidän tuli olla säästäväisiä ja sekä ulkoisesti että mieleltään puhtaita. Opettajien seminaarikoulutuksessa jo korostettiin näitä samoja ominaisuuksia sekä niiden lisäksi kurin ja järjestyksen merkitystä.¹¹³ Kemppinen¹¹⁴ toteaa, että ei ole vaikea huomata niiden olleen myös palvelijan tai alamaisen hyveitä. Nämä ihanteet oli soviteltu hyvin yhteen luterilaiseen ajatusmaailmaan. Ne kertovat myös kansalaiskasvatuksen päämääristä.

Kansakoulun hauras asema alkuvaiheessa vaati opettajilta sovinnollisuutta. Heidän tuli välttää politikointia ja ylempiensä arvostelua. Vanhojen yhteiskuntakerrostumien väliin jäävänä keskiluokkana kansakouluopettajisto joutui opettelemaan sekä nöyryyttä että sovinnollisuutta pystyäkseen toimimaan sinä yhteisöään kokovana voimana, jota heiltä odotettiin.¹¹⁵

Rinne¹¹⁶ huomauttaa, että sivistämisen historian rinnalle on nostettu myös toinen muutosprosessi, jossa voidaan nähdä kurinalaistamisen, normaalistamisen ja kontrollin historia. Kansanopettajalla oli hyväntekijän rooli, jossa hän vapautti kansanlapsia sivistymättömyyden ikeestä ja auttoi heitä pyyteettömästi nostamaan moraalista, kulttuurista ja siveellistä arvoaan. Sen rinnalla hänellä oli myös toinen rooli; kurinalaistajan ja normaaliuden tuottajan rooli – tai käänteisesti poikkeavuuden tuottajan rooli. Rinne määrittelee opettajuuden symboliseksi vallankäytöksi, oikeudeksi johdatella opetettavia. Opettajuudella vaikutetaan kasvatettavan identiteettiin, etenkin sen julkisen esiintymisen säätelyyn. Tässä tehtävässä opettajalla oli oltava tietty arvovalta, jota suojasivat valtaan kytkeytyvät suojamekanismit ja joissa symbolinen vallankäyttö on keskeisin. Se perustuu muun muassa opettajan yliverlaiseen kielen, kulttuurin, tyylin

---

¹¹² Koski 1999, 21-29.

¹¹³ Cygnaeus 1910, 201-202.

¹¹⁴ Kemppinen 2006, 13-20. Ks. myös Rinne 1986.

¹¹⁵ Rantala 2011, 284.

¹¹⁶ Rinne 1986, 4-9. Ks. myös Rantala 2004.

ja hyvän maun hallintaan. Saadakseen tämän symbolisen vallan suhteessa opetettaviinsa, opettajalla on oltava nämä arvovaltaisuuden merkit. Kirkko, joka kasvatti kansaa ennen koulua, piti hallussaan sekä fyysisen että symbolisen vallankäytön. Koska kansakoulun opettajien arvovallan tukena ei ollut kirkkokuri ja siihen liittyvä rangastusjärjestelmä, sille jouduttiin rakentamaan oma suoja- ja vahvistusmekanisminsa. Seminaarilaitoksen tehtävä oli kouluttaa ne opettajat, joilla tulisi olemaan arvovallan tunnusmerkit; oikeanlainen kieli, kulttuuri ja maku eli oikeanlainen elämäntapa. Koska arvovallan hierarkia rakentui ylhäältä alas ja kuuliaisuuden alhaalta ylös, opettajat olivat kuuliaisia esivallalle, mutta myös omille opettajilleen. Opettajan mallikansalaisuus määrittyi pitkälti virallisissa asiakirjoissa, joissa säädeltiin niin opettajaksi kuin opettajaoppilaaksikin valikoitumista.

Suni¹¹⁷ toteaa seminaarioppilaista, että huolitellusta kielenkäytöstä, esiintymisestä ja käytöksestä luettiin heidän siveellinen tasonsa kristillis-idealistisen kansallisuusideologian mukaan. Gygnaeuksen ohjeistus oli, että seminaarin ja mallikoulun oppilaiden tulee noudattaa kaikkea mikä kuuluu hyvään järjestykseen ja kristilliseen käytökseen niin oppilaitoksessa kuin sen ulkopuolellakin. Kevytmielisiä sanoja ja eleitä sekä muita syntisiä puhetapoja oli vältettävä. Ylellisyys, alkoholi ja tupakka olivat kiellettyjä, samoin kuin kortti- tai arpapeleihin osallistuminen.¹¹⁸ Oppilaat kontrolloivat paitsi itseään myös toisiaan muun muassa liian kansanomaisista ja murteellisista puhetavoista. Porvarillisen elämäntyylin ihanne ja kristilliset arvot olivat ne, joihin uuden kansanopetuksen perustaa pyrittiin laskemaan ja mihin tulevia kansakoulunopettajia ohjattiin. Gygnaeuksen suunnitelma oli saada suomalaiseen yhteiskuntaan vireä sivistys, jota korkean moraalin, täsmällisyyden ja hyvän käytöksen omaavat mallikansalaiset levittäisivät. Vuoden 1869 kirkkolain uskonnonvapaus ei irrottanut sen opettajaseminaareja kuin kouluakaan kristillisyydestä.¹¹⁹

Seminaarilaitoksen perustamista koskevassa mietinnössä ja lainsäädännössä korostettiin moraalisesti valveutuneiden, siveellisten, nuhteettomien, terveiden ja kristillismielisten hakijoiden valikoimista oppilaiksi. Vaikka pohjakoulutuksen vaatimukset ja ikärajat vaihtelivat pääsyvaatimuksissa, säilyi siveellisyyden vaatimus milloin nuhteettoman käytöksen, milloin puhdasmaineisuuden ja mainetodistuksen vaatimuksella. Terve keho oli myös pääsyvaatimuksena ja sen seuraaminen oli seminaarin lääkärin vastuulla. Raajarikkoisuus haittasi urheilun opettamista. Sen nähtiin voivan vaikuttaa myös hakijan mielialaan haitallisesti. Mainetodistusten jäädessä pois hakijoilta vaadit-

---

¹¹⁷ Suni 2014, 50-51.

¹¹⁸ Salo 1940, 310.

¹¹⁹ Suni 2014, 55.

tiin vuodesta 1947 oppikoulun rehtorin tai luokanvalvojan lausunto hakijan kelvollisuudesta. Rinne toteaa, että opiskelijavalintaan liittyvät ohjeet säilyivät pieniä muutoksia lukuun ottamatta samanlaisina aina 1970-luvulle asti. Poikkeava käyttäytyminen ja esiintyminen, samoin kuin poikkeava puhuminen eivät sopineet opettajuuteen.¹²⁰

Hacking¹²¹ puhuu inhimillisten luokkien kehävaikutuksesta. Ihmiset, tullessaan tietoisiksi siitä, että heidät luokitellaan tietynlaisiksi, voivat tehdä suoria tai epäsuoria valintoja. He voivat sopeutua tai omaksua elintapoja sopiakseen luokitukseen tai päinvastoin. Näillä valinnoilla on seurauksia itse ryhmälle. Seminaarioppilaille ja kansanopettajille Hackingin kehävaikutus oli mahdollinen vain yhteen suuntaan; heidän tuli sopeutua ja omaksua mallikansalaisen rooli, joka omaksui yhtenäisen ideologian, ajatusmaailman lisäksi myös samanlaiset taidot.¹²² Koska kansanopettajuuden arvovalta rakennettiin aluksi keisarillisen vallan ja myöhemmin kansallisen esivallan varaan, heille ei ollut mahdollisuus omilla valinnoillaan muuttaa seminaarioppilaan tai opettajan luokitusta tai roolia. Uskollisuus esivallalle oli kansanopettajalle yhtä selvää kuin papin uskollisuus kirkolle. Seminaarien oppilaat valittiin monien tutkintojen perusteella. Itse seminaariopetus oli läpituonevan kokonaisvaltaista ja kontrolloivaa, jonka jälkeen tapahtui vielä valmistuneiden opettajien tarkka seulonta ennen kuin he pääsivät kentälle. Opettajien arvovaltaa rakennettiin sekä koulutuksella että valikoinnilla. Arvovaltansa turvin he edistivät koko kansankunnan hyvää opettamalla lukemisen ja laskemisen lisäksi myös oikeanlaisia elämäntapoja; muun muassa raittiutta, ruumiinkulttuuria, hygieniaa, siisteyttä, huolellisuutta, täsmällisyyttä, ahkeruutta, itsehillintää, pöytätapoja, kirjakieltä, tervehdyksiä ja terveitä elämäntapoja. Kansanopettajalla ja kansakoulunopettajalla oli keskeinen tehtävä uuden elämäntavan levittäjänä ja juurruttajana kansaan. Opettaja oli suunnannäyttävä ja siinä ominaisuudessa myös mallin näyttävä; hänen tuli olla mallikansalainen. Lainsäädännössä esitettiin pitkälti ne vaatimukset, joita näille mallikansalaisille asetettiin sekä todisteet, joita heiltä siitä vaadittiin.¹²³

Yhteisössä vallitseva diskurssi muokkaa yksilöt sopiviksi sosiaaliseen rakentamiseen ja yhteiskunnan sosiaalisiin käytäntöihin. Diskurssi on läheisesti kytkeytynyt siihen miten yhteisö on organisoitunut ja miten se toimii. Esimerkiksi yhteisön talousjärjestelmä, lainsäädäntö, avioliittokäytäntö, perhe, kirkko ym. instituutiot kytkeytyvät vallitseviin diskursseihin. Vallitsevat diskurssit eivät ole ikuisesti pysyviä, vaan saavat

---

¹²⁰ Rinne 1986, 135-165.

¹²¹ Hacking 1995; 2009.

¹²² Kemppinen 2006, 14-15.

¹²³ Rinne 1986, 8-9.

kilpailevia diskursseja, jotka voivat päästä vuorostaan voitolle.¹²⁴ Simola tarkastelee tutkimuksessaan malliopettajuutta eli ideaaliopettajaa sellaisena kuin se rakentuu opettajavalmistusta ja koulua käsittelevissä hallinnollis-poliittisissa teksteissä. Nämä tekstit ovat osa arvovaltaista asiantuntijapuhetta ja samalla osa niitä diskurssiivisia käytäntöjä, joita ymmärtämättä opettajan arkikäytäntöjenkin ymmärtäminen jää kapeaksi, koska sosiaalinen todellisuus rakentuu myös diskurssiivisesti. Simola käyttää diskurssin käsitettä tutkimuksessaan arvovaltaisen asiantuntijapuheen synonyyminä, mikä poikkeaa tämän tutkimuksen diskurssikäsitteestä. Simola toteaa, että mallikelpoisen ruumiin ja mallikelpoisen käyttäytymisen vaatimus poistuu laki- ja mietintöteksteistä vasta 1990-luvulle tultaessa. Puhe opettajasta mallikelpoisena esiintyjänä nousee esiin 1940-luvulta lähtien kadoten sitten opettajakoulutuksen siirryttyä seminaareista korkeakouluihin ja yliopistoihin. Näyttää siltä, että ainakaan ulkonaisesti opettajan ei enää vaadita esiintyvän mallikansalaisena. Opettajalta odotettua sisäistä eetosta hallitsee 1960-luvulle saakka kristillis-siveellisen mielenlaadun vaatimus, jonka jälkeen alkaa nousta demokraattisuutta, humanisuutta ja tasa-arvoa korostava puhe. Sisäisen eetoksen vaatimukseen Simola katsoo kuuluvaksi sen, että kansakoulun alkuajoilta lähtien opettajalta edellytetään sopivaa luonteenlaatua. Tämä vaatimus jatkuu aina 1970-luvun puoleenväliin saakka puhuttaessa sosiaalisesta soveltuvuudesta, jonka katsotaan liittyvän tiettyihin persoonallisuuspiirteisiin. Tämän jälkeen puhe soveltuvuudesta katoaa Simolan aineistosta. Mallikansalaisuuden tai -kelpoisuuden vaatimus opettajan sisäisestä eetoksesta ei kuitenkaan häviä ulkoisen eetoksen tavoin kokonaan, sillä edelleen vuonna 1989 opettajalta edellytetään demokraattista mielenlaatua. Nyt puhutaan kuitenkin oikeista asenteista ja valmiuksista – ei toiminnasta tai käyttäytymisestä. Simola katsoo, että mallikansalaisuuden vaatimus sisältyy edelleen opettajuuteen, mutta nyt yhä enemmän sisäisen eetoksen, oikean asenteen ja mielen vaatimuksena.¹²⁵

Mallikansalaiselta vaadittiin myös uhrautumista ja siitä muistutettiin toisinaan: ”Te ette ole ryhtyneet tässä oppilaitoksessa työskentelemään ainoastaan oman itsenne vuoksi, vaan myöskin omaistenne vuoksi ja Suomen kansakoululaitoksen hyväksi.”¹²⁶

Kemppinen¹²⁷ näkee mielenkiintoisen jatkumon 1900-luvun alkupuolen opettajakutsumuksen ilmaisusta uhrautumisen käsitteen kautta ja uhrautumispuheesta tänä päivänä. Kun kansakoulunopettaja toimi sivistyksen lähettiläänä ja kansan palvelijana

¹²⁴ Burr 1995, 4-7, 48, 54-57; Pälli 2003, 17-18; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 37-47.

¹²⁵ Simola 1995, 1-2, 5, 233-250.

¹²⁶ JMA 3.12.1925.

¹²⁷ Kemppinen 2006, 27-38.

omasta mukavuudestaan ja vaivannäöstään piittaamatta, itsensä uhraten, peruskoulunopettajan uhrautumispuhe liittyy vaikeisiin vanhempiin ja heidän hankaliin, haastaviin erityistä tukea tarvitseviin lapsiinsa. Yhtäläillä kun seminaarien opettajaoppilaat osasivat puhua opettajakutsumuksesta ennen kuin olivat kenttätöissä käyneetkään, meidän ajan opettajaopiskelijat osaavat oman kärsimyspuheensa jo ennen työssä oloaankin. Kempainen huomauttaa, että menneen ja nykyisen uhrautumispuheen ero on siinä, että nykyinen uhrautumispuhe on negatiivista. Se ei vala uskoa ja toivoa opettajan työhön, vaan pikemminkin luo ennakkoluuloja. Jos kehitys mielletään positiiviseksi asiaksi, niin tässä yksittäisessä kohdassa kehityksen sijasta on tapahtunut vain muutos.

Naisopettajuus. Opettajan ammatti oli 1800-luvulla harvoja säätyläisnaisille hyväksytyjä ja sopivina pidettyjä ammatteja. Gygnaeus oli ollut alusta asti rakentamassa opettajakoulutusta myös naisille. Kerrotaan, että hän oli Tanskan seminaarilaitoksessa vieraillessaan puhunut niin innokkaasti naisopettajien puolesta paikalliselle piispalle, että tämä tekikin myöhemmin aloitteen asian hyväksi. Saksassa vieraillessaan hän pääsi näkemään ensimmäisen kerran naisia opettajina ja oli hyvin vakuuttunut siitä, että nainen soveltuu hyvin opettajan tehtävään. Tosin hän oli vakuuttunut siitä, että naisopettajien tulee joltain osin saada erilainen koulutus kuin miesopettajien.¹²⁸ Jyväskylän seminaarin ensimmäiset naisoppilaat tulivat säätyläiskodeista, kuten Cygnaeus oli toivonutkin.¹²⁹ Säätyläistaustaisten naisopettajien sallittiin ilmeisesti osallistua Tiihosen kuvaamaan kansalliseen siveellisyysprojektiin, joka oli ennen kaikkea ylempiin luokkiin kuuluvien naisten vastuulla.¹³⁰

Jos miesopettajaltakin odotettiin opettajakutsumukseen liittyvää uhrautumista niin näyttää siltä, että naisopettajilta sitä odotettiin vielä enemmän. Wilkaman¹³¹ mukaan Uno Cygnaeus osoitti erityistä kiinnostusta seminaarin naisosaston toimintaa kohtaan. Hän käytti paljon aikaansa keskustelemalla naisosaston oppilaiden kanssa nostaen esiin kansanopetuksen suurta ja pyhää kutsumustehtävää. Voimakkaan kutsumustietoisina ja uranuurtajahengen valtaamina naisoppilaat keskittyivät ajoittain raskaaseenkin opiskeluunsa. ”Siveellisiä vaaroja” ei Wilkaman mukaan seminaarissa esiintynyt, vaikka niitä oli etukäteen pelätty. Valvonta oli tarkkaa ja ajan tiukkojen siveellisyyskäsitusten mukaista – etenkin kaikissa tilaisuuksissa, jotka olivat nais- ja miesoppilaille yhteisiä. Cygnaeukselle naisopettajan kutsumus tarkoitti suojeltua ja puhdasta naisellisuutta. Yhteisseminaari ei saanut merkitä sitä, että naisoppilas ottaisi

---

¹²⁸ Salo 1940, 292-293, 303.

¹²⁹ Rantala 2011, 268.

¹³⁰ Tiihonen 2000.

¹³¹ Wilkama 1983.

vapauden olla miehen kaltainen huonossa, vaan sen tuli merkitä päinvastaista; naisoppilas vapautuisi omastakin ”alemman luonnon orjuudesta” ja säilyttäisi naisellisen ylevyyden. Naisopettajalta odotettiin siis mallikansalaisuuden kriteerien lisäksi myös ”todellisen naisen” tai ”tosinaiseuden”¹³² ominaisuuksia: oikean naisen hurskauden turmeltumatonta liekkiä nostamassa naisen miehen yläpuolelle, ”naiselliseen ylevyyteen”, joka pelastaisi naisen itsensä lisäksi miehen ja sen myötä ihmiskunnan. Cygnaeuksen viittaus ”miehen kaltainen huonossa” voi tarkoittaa mitä tahansa heikkoutta, mutta koska naisia pidettiin moraalisesti miehiä ylempinä ainoastaan heikomman seksuaalivietinsä takia¹³³, oletan vapautumisen ”alemman luonnon orjuudesta” tarkoittavan juuri seksuaalisuuden ohittamista omassa kansanäidin ja opettajan kutsumuksessa. Kuten Koski¹³⁴ toteaa; naisen hyvyys syntyi pääasiassa seksuaalimoraalisessa sääntelyssä. Kansanäitiys ilmeisesti nosti naisopettajat miesopettajien yläpuolelle; opettajakutsumuksen lisäksi naisopettajuus sisälsi myös jalon äidinkutsumuksen. Kaksinkertainen kutsumuksen omaavalta kansakoulun naisopettajalta saatettiin ehkä odottaa myös kaksinkertaista uhrautuvaisuutta, jolloin hänelle riitti lähes puolta pienempi palkkakin kuin miesopettajalle¹³⁵.

2.3 Tyttöjen koulutus Suomessa

Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan. Tieto ja valta on nähty olevan kytköksissä toisiinsa. Kristinuskon ideologia karkotti naisen tiedon piiristä. Samalla se karkotti naisen sen vallan käytön piiristä, johon tieto tai tietäminen oikeuttaa. Metsästästä, kalastusta, viljelyä, karjan- ja poronhoitoa harjoittanut väestö käytti perittyä tieto- ja taitovarastoaan. Tarvetta koulutuksen eriyttämiseen omaksi toiminnakseen ei perinneyhteisössä vielä ollut. Perinneyhteisön aikaan tyttöjen kasvatus lienee ollut perimätiedon siirtämistä yhteisön työnjaon ja naisen elämänkaaren muutos- ja murroskohtiin valmentautumisen mukaan.¹³⁶

Keskiajan lopulla Suomessa oli vähäinen, mutta vaikutusvaltainen akateeminen sivistyneistö, joka oli hakenut oppinsa Ranskan ja Saksan yliopistoista ja toimi etupäässä kirkon piirissä. Suoranaista opetusta kansalle jakoi vain kirkko tavoitteenaan juurruttaa ihmisten mieliin paitsi kuuliaisuutta esivaltaa kohtaan, myös kristinuskon oppeja. Luostarit toimivat eräänlaisina monitoimikeskuksina, joissa opetettiin perus-

---

¹³² Ks. luku 2.1; Männistö 2003 ja Welter 1966.

¹³³ Ks. luku 2.1.

¹³⁴ Koski 2011, 168.

¹³⁵ Opettajien palkkauksesta esim. Mustakallio 1988, 85.

¹³⁶ Ks. esim. Heikkinen 1983, 11-14.

taitoja sekä hengellisen elämän ohella maanviljelystä ja käsiteollisuutta. Vuoden 1527 valtiopäivillä Kustaa Vaasa loi perustan reformaatiolle tekemällä päätöksen siirtää huomattava osa kirkon omaisuudesta ja tuloista valtiolle. Piispojen virkatoimien ja myös koulujen ylin valvonta siirrettiin kuninkaalle. Kansan henkisen tilan kohottamiseksi päätettiin, että saarnoissa ja kristinuskon opettamisessa käytettäisiin latinan sijasta suomen kieltä. Tehdessään papistolle oppikirjoja kansankielellä Agricola tuli luoneeksi ja vakiinnuttaneeksi suomen kirjakielen. Agricolan toive oli, että myös naiset pääsisivät osallisiksi opetuksesta.¹³⁷

1640 -luvulla Ruotsin kuningatar Kristiina kokosi hoviinsa kuuluisia oppineita. Heidän joukossaan oli tšekkiläinen pedagogi Johan Amos Comenius. Comeniuksen mukaan koulujen opetuksen tuli koskea poikkeuksetta myös tyttöjä. Hän ei nähnyt mitään pätevää syytä sille, että tytöt olisi jätettävä opetuksen ulkopuolelle. Comenius näki naissukupuolenkin Jumalan kuvana, joilla on herkkä ja viisaudelle altis henki. Yhtä avoimena hän piti naisten pääsyn korkeisiin yhteiskunnallisiin asemiin. Gezelius puolestaan puhuu Methodus informandissa vain lapsista, mutta Leinosen mukaan hän todennäköisesti comeniuslaiseen tapaan tarkoittaa sekä poikia että tyttöjä. Sukupuolijako näkyy kuitenkin puheissa. Esimerkiksi kyläkoulujärjestelmää muokattaessaan Gezelius ehdottaa syrjäkyliltä lähetettäväksi oppivaisen pojan kirkonkylään saamaan oppia ja opettavan sen jälkeen kylien muita lapsia.¹³⁸

Huolimatta siitä, että Comenius nosti naissukupuolen miehen rinnalle Jumalan kuvaksi ja siihen vedoten vaati tytöille yhtäläisiä oikeuksia päästä opetuksen pariin, tyttöjen koulutus Suomessa 1600 -luvulla rajoittui joihinkin alkeisopetusta antaviin pedagogioihin. Oppikoulut, jotka kouluttivat pappeja ja virkamiehiä olivat poikia varten. Puheissakin esiintyi vain hyväpäisiä luku-miehiä ja oppivaisia poikia tai nuorukaisia. Ensimmäisistä ammattikouluista valmistuneet upseerit, työnjohtajat ja teknisen alan ammattikoulutetut olivat miehiä. Sen sijaan pienten kyläkoulujen opettajina naisia oli jo 1700 -luvulla. Kun pitäjänkoulumestareiden joukossa ei ollut ainuttakaan naista, oli kyläkoulujen opettajina useitakin ja myöhempinä aikoina lähes yksinomaan naisopettajia.¹³⁹

Ruotsi aloitti sodan Venäjää vastaan 1808 häviten sen. Häviön seurauksena Suomi liitettiin Venäjään ja Suomen hallintokeskus siirtyi Tukholmasta Pietariin. Venäläisen byrokratian tarkoituksena oli säilyttää rauha suomalaisessa yhteiskunnassa. Venäjän viranomaiset eivät kuitenkaan halunneet kehittää kansanopetusta, joten asiaa

---

¹³⁷ Heikkinen 1983, 23-37; Tammio 1928, 9-13; Halila 1949, 14.

¹³⁸ Heikkinen 1983, 40-41, 52-55; Leinonen 1998, 141-144 ; Comenius 1928, 114-118.

¹³⁹ Halila 1949, 77.

alkoivat viedä eteenpäin asiasta kiinnostuneet yksityishenkilöt, työnantajat, seurat ja kunnat. Niiden toimesta syntyi kirjava joukko erilaisia kouluja, joiden taustalla oli valistuksen ajan pedagogiset virtaukset: filantropismi ja uushumanismi. Kansakoulun synty alkoi 1830 -luvulla. Vuoden 1843 koulujärjestyksessä tuli esiin oppikoulujen kehittämistarve. Suomen kieli tuli ensimmäisen kerran oppiaineeksi oppikouluun. Toinen tärkeä uudistus oli oikeus perustaa tyttökouluja Suomeen.¹⁴⁰

Kun sääty-yhteiskunnan rakenteet alkoivat muuttua, alkoi myös perusteellinen koulutusmuutos läpi kaikkien koulutuksen tasojen. Sääty-yhteiskunnan tilalle syntyneessä kansalaisyhteiskunnassa oli elinkeinorakenne muuttunut merkitsevästi. Koulutuksen asema tuli tärkeämmäksi sitä mukaan kun kansalaisten vaikutusmahdollisuudet omiin ja yhteisiin asioihin kasvoivat. Vuonna 1858 annettiin asetus kansanopetuksen järjestämisestä ja senaatti nimesi Uno Cygnaeuksen laatimaan ehdotusta kansakoululaitoksesta. Cygnaeuksen mukaan kansakoulu olisi pohjakoulu kaikille oppilaille ja se vähentäisi säätyeroja ja vahvistaisi suomenkielen asemaa. Koulutoimen ylihallitus perustettiin 1869 ja se aloitti toimintansa seuraavana vuonna.¹⁴¹

Ojakangas ja Siltala kuvaavat 1860 -luvulla Snellmanin ja Cygnaeuksen käymää kiistaa siitä, miten lapsia olisi kasvatettava. Karkeasti pelkistettynä Cygnaeus puolusti modernia pedagogiikkaa, jonka mukaan tuleville äideille olisi järjestettävä tyttökouluja, joissa opetettaisiin “luonnonmukaisempaa lastenhoitoa” ja kasvatettaisiin “kelvollisia lastenvaaliota ja äitejä”. Cygnaeus arvosti äitejä kasvattajina, mutta toi myös kouluun äidillisen elementin; lapsen yksilöllisen huomioonottamisen ja kokonaisvaltaisen kasvattamisen. Snellmanille tämä ajatus oli tyrmistyttävä. Hän piti röyhkeänä sitä tapaa, jolla vuosisatainen oikeus kumottiin tieteeseen ja luontoon vetoamalla. Hän ryhtyi vastahyökkäykseen kaikkia pedagogeja ja tiedettä vastaan äidin ja perinteen puolesta. Hänen mukaansa vain sellainen tapaan perustuva kasvatus, joka on kehittynyt kunkin kansakunnan keskuudessa vuosisatojen kuluessa, on oikeaa ja järjellistä kasvatusta. Äideille annettavan opetuksen tulisi olla historiallista, hyväksi koetun muistiin palauttamista, eikä uusimman pedagogisen tiedon syöttämistä. Snellmanin mielestä koti vaali kansakunnan traditiota ja vastasi luonteenkasvatuksesta koulun hoitaessa tiedollisen opetuksen. Cygnaeuksen mukaan taas juuri pedagogisesti valveutuneen koulun siveellisen kasvatuksen piti toimia kodin sivistämisen tärkeimpänä välineenä. Lopulta Cygnaeus voitti Snellmanin, vaikkakin hitaasti ja epävarmasti. Kodin sisäisestä elämästä tuli julkisen keskustelun kohde. Samalla siitä tuli tieteellisen ja hallinnollisen manipulaation alue. Siltalan mukaan Snellmanin voidaan tulkita asettaneen luon-

---

¹⁴⁰ Kuikka 1991, 45-50; Heikkinen 1983, 93-96.

¹⁴¹ Heikkinen 1983, 97-149 ; Kuikka 1992, 50-71.

non kulttuurin edelle ja Cygnaeuksen korostaneen kulttuurin merkitystä halutessaan lähettää nuoret äidit ”vanhojen mamsellien” luo äitiyttä oppimaan.¹⁴²

Tyttökoulut. Kyläkoulut ja pedagogiat olivat olleet tytöille ja pojille yhteisiä. Siitä eteenpäin opetus oli aluksi tarkoitettu vain pojille. Ensimmäisissä kansakouluissa opetettiin usein vain poikia ja jos tyttöjä opetettiin, heidän opetuksensa järjestettiin erikseen. Vain harvoin pidettiin 1800 -luvun alkupuolella itsestään selvänä, että kansakoulut olisivat yhteiskouluja. Kun myöhemmin alettiin kiinnittää huomiota tyttöjen oppikoulukasvatukseen, pidettiin itsestään selvänä, että heille perustettiin omia kouluja. Osa opettajista oli sitä mieltä, että tyttöjä ja poikia voitiin hyvin opettaa yhdessä 14 - 16 -vuotiaiksi asti. Osa taas oli sitä mieltä, että lapset tuli 8 vuoden iästä opettaa erillään, koska tyttöjen kasvatuksessa piti tosinaisuuden mallin mukaankin erikoisesti ottaa huomioon tunne, poikien opetuksessa taas pääasiassa ymmärrys. Joka tapauksessa yhteiskasvatus sai kansakoulussa vakiintuneen aseman.¹⁴³

Pestalozzin henkilökohtaisena oppilaana ollut Gripenberg oli suunnitellut tyttöjen opetusta jo ennen kuin hän aloitti poikakoulutoimintansa. Vuonna 1811 hän jätti anomuksen Aleksanteri I:lle, jossa hän ilmoitti päättäneensä antautua laiminlyödyn naissukupuolisen nuorison kasvatukseen ja anoi avustusta suunnittelemaansa kasvatustilakselle. Hän sai myönteisen vastauksen anomukselleen, mutta tyttökoulun perustamisen hän toteutti vasta vuonna 1835.¹⁴⁴

Tyttökoulut olivat kaksi- ja yksiluokkaisia ja niissä pyrittiin seuraamaan Keski-Euroopan kasvatuksen uusia virtauksia. Tyttökouluille annetuissa ohjeissa korostettiin, että opetuksen tuli pitää silmällä naisen kutsumusta kodin jäsenenä, puolisona, äitinä ja perheenemäntänä. Koulun tuli antaa kotia varten tarvittavia hyveitä, taitoja ja tietoja. Hyveinä mainittiin muun muassa vaatimattomuus, puhtaus, ahkeruus, säästäväisyys, kärsivällisyys.¹⁴⁵

Wilkama on erottanut 1800-luvulta kolme erilaista tyttöjen kasvatusihannetta. Ensimmäinen oli aristokraattisen kasvatuksen ihanne, jota toteutettiin 1840-luvulla perustetuissa valtion tyttökouluissa, ”rouvasväenkouluissa”. Niissä opastettiin sivistyneiden perheiden tyttöjä ajan- ja säädynmukaiseen salonkikasvatukseen. 1800 -luvun puolessa välissä tyttökoulujen naisihanne alkoi tähdätä sivistyneen puolison, äidin ja perheenemännän kasvattamiseen. Tyttökoulujen tuli tarjota laajempaa yleissivistystä, joka puolestaan saisi naiset kiinnostumaan isänmaan ja ihmiskunnan ”korkeimpain

---

¹⁴² Ojakangas 1997, 11-17; Siltala 1999, 238-247.

¹⁴³ Ks. Halila 1949, 84-88

¹⁴⁴ Halila 1949, 134- 136; Ketonen 1977, 20.

¹⁴⁵ Ketonen 1977, 10-21.

pyrintöjen” seuraamisesta ja edistämisestä. Kolmas tyttöjen opetuksen ihanne syntyi 1860 -1870 -luvulla naisasialiikkeen ja yleisen liberalisoitumisen seurauksena. Se nosti esiin naisen ihmisenä, jolla oli oikeus sivistykseen vain itsensä takia eikä vain välillisesti äitinä ja puolisona. Tähän koulutusihanteeseen sopi hyvin 1880-luvulla perustetut ensimmäiset suomalaiset yhteiskoulut, joissa tytötkin saivat opiskella ylioppilaisiksi.¹⁴⁶

Poika- ja tyttöoppikouluja koskevissa määräyksissä oli eroja. Poikakouluilla ei missään vaiheessa kiinnitetty huomiota vanhempien yhteiskunnalliseen asemaan. Tyttökouluihin pyrkivän oli tarvinnut osata myös toisen kotimaisen kielen alkeet – pojilla tätä vaatimusta ei ollut. Tyttökoulujen lukukausimaksut olivat olleet kalliimmat kuin poikakoulujen. Nämä eroavuudet oli vähitellen poistettu. Aikakauden kirjoituksissa puhutaan kuitenkin erikseen sivistyksestä ja naissivistyksestä. Naissivistys oppisisällöissä näkyi Kaarnisen¹⁴⁷ mukaan siinä, että tyttökoulujen lukusuunnitelmassa oli huomioitu naiskasvatuksen erityisvaatimukset, jotka olivat käytännöllisyys ja liikarasituksen estäminen. Eri oppiaineiden painotus vaikutti luonnollisesti tyttöjen ja poikien myöhempiin opintoihin ja yhteiskuntaan sijoittumiseen. Vuodesta 1901 lähtien naisopiskelijat olivat saaneet osallistua ylioppilastutkintoon anomatta sitä varten erioikeutta. Yhtenäisyyteen pyrkiminen tutkinnoissa lisäsi myös yhtenäisyyttä oppimäärissä. Vaikka keskikoulututkintoon vaadittava tietomäärä oli sama tyttö- ja poikakouluissa, tehtiin tyttökoulujen keskikouluaste vuotta pidemmäksi kuin poikakoulujen. Perusteluna mainittiin tarkoitus saada tyttökouluille lisää aikaa rauhalliseen ja perusteelliseen opetuksen omaksumiseen. Tyttökouluissa oli käsityö, kotitalous ja yksi uusi vieras kieli oppiaineita, joita poikakouluissa ei ollut. Tyttöjen katsottiin tarvitsevan näitä oppiaineita kodin hoitoa ja seurustelua varten. Saamaansa opetusta tytöt saattoivat käyttää kodin ulkopuolisiin työtehtäviin toimiessaan opetustehtävissä yksityisinä kotiopettajina tai pienten tyttökoulujen opettajina. 1880-luvulta lähtien tiedon hankkimiseen liittyi pyrkimys korkeakouluopintoihin ja itsenäisen ammatin tai viran hankkimiseen. Naisten työmahdollisuudet lisääntyivät opetustyöstä posti, puhelin- ja lennätinlaitoksen palvelukseen sekä apteekki- ja sairaanhoitoalalle.¹⁴⁸

Oppivelvollisuus. 6.12.1917 Suomi julistautui itsenäiseksi. Se oli rajapyykki myös koululaitoksen kehityksessä. Koulutuksen kehittämisen painopisteeksi valittiin kansanopetus. Oppivelvollisuuslaki tuli voimaan 1921. Se takasi kaikille maksuttoman

---

¹⁴⁶ Wilkama 1938, 137-146.

¹⁴⁷ Kaarninen 1995, 161.

¹⁴⁸ Ketonen 1977, 121-122.

koulun sukupuoleen, kieleen tai säätyyn katsomatta. Oppivelvollisuuslain mukaan kansakoulussa oli kaksiosainen: 7-8 vuoden ikäisille alakansakoulu ja vanhemmille oppilaille yläkansakoulu. Tähän jakoon vaikutti vuosisadan alussa esiin nousseet pedagogiikka ja lapsipsykologia, jotka antoivat lapsuudelle oman itseisarvonsa ja kehityspiirteensä.¹⁴⁹

Saari toteaa, että lapsuuden institutionalisointi merkitsi tytöille ristiriitaisia rooliodotuksia. Heidän odotettiin oppivan porvarilliseen naiskuvaan sisältyvät taidot ja niiden lisäksi heidän tuli menestyä poikien kanssa yhteisissä aineissa. Nämä ristiriitaiset odotukset tarjosivat tytöille kuitenkin myös jonkinlaisen valinnan mahdollisuuden.

¹⁵⁰ Itsenäisyyden alusta vuodesta 1917 peruskoulunjärjestelmään siirtymiseen vuoteen 1977 asti oli koululaitos noudattanut rinnakkaiskoulujärjestelmää. Kansakoulu ja oppikoulu kehittyivät omina erillisinä järjestelminä siten, että tietyt kansakoulun luokkien oppimäärät olivat oppikoulun pohjana. Itsenäisyyden vuosina on tyttöjä ja poikia opetettu sekä erillis- että yhteiskouluissa. Erillisissä tyttöoppikouluissa opetus perustui vuonna 1915 annettuun asetukseen, joka tuli voimaan asteittain ja koko keskikoulua koskevaksi vuonna 1920. Näiden koulujen keskikouluaste tuli silloin 6-luokkaiseksi, vaikka muiden oppikoulujen vastaava aste oli 5-luokkainen. Valtio perusti itsenäisyyden ajan alkuvuosina yliopistoon johtavia 9-luokkaisia tyttölyseoita.¹⁵¹ Koulukasvatuksen aatteellisena pohjana oli suomalainen kulttuuri ja kristillisuus. Kodin, uskonnon ja isänmaan merkitys oli keskeinen. Tyttöjen kasvatuksessa näkyi se, että keski- luokan naisia ei vielä tarvittu työvoimaksi kodin ulkopuolelle.¹⁵²

Koski näkee joitakin systemaattisia eroja tytön ja pojan ihanteen välillä tutkittuaan aapisten ja lukukirjojen kertomuksia. Hyvä tyttö valmistautui tulevaan äitiyteensä huolehtimalla ennen muuta sydämensä puhtaudesta. Naisen tuli oppia hallitsemaan omaa ruumistaan, tunteitaan ja viettejään suoriutuakseen kasvatustehtävästään. Tyttöä ja poikaa koskevat sukupuolistereotyytiat kuvataan näissä kertomuksissa selkeinä. Tytöt ovat pieniä, siroja, heikkoja ja avuttomia. Pojat puolestaan ovat kömpelöitä, mutta urheita ja valmiita taistelemaan tyttöjen puolesta. Tyttö kuuluu yksityiseen elämänpiiriin, sekä huolenpidon kohteeksi että hoivaajaksi. Poika puolestaan elää julkisessa elämänpiirissä taistelijana ja turvaajana. Isä tekee kodin ulkopuolella työtä kodin, isänmaan ja Jumalan hyväksi äidin istuessa kodissaan ommellen, keittäen ja rukoillen.

---

¹⁴⁹ Kuikka 1992, 73-88.

¹⁵⁰ Saari 1992, 266.

¹⁵¹ Ketonen 1980, 165-166.

¹⁵² Ks. esim. Reima 1922, 64; Lehtinen, Reima & Tirranen 1926, 59.

Tarinoiden pojat joutuvat taistelemaan ulkoisia kiusauksia vastaan, kun taas tyttöjen kiusaukset syntyvät omista sisäisistä impulsseista.¹⁵³

Kuri oli aiemmin samaistettu kasvatukseen. Vuonna 1944 julkaistussa “Kansakoulun opetusopissa” Koskenniemi muutti kurinpidon työrauhakysymykseksi ja nosti esiin motivaation tarkoituksenmukaisemmaksi häiriöiden ehkäisyssä kuin ankaran kurin ja järjestyksen. Uutta tässä pedagogiikassa oli se, että aiemman koulun objektiivisen, tapaan ja lakiin perustuvan järjestyksen sijaan huomion keskipisteenä oli nyt lapsi. Ei järjestyksen alaisuuteen taivutettavana luontona, vaan luonnollisesti kehittyvänä olentona. Lapsi ei ollut paha, kuten kristillinen doktriini oli esittänyt, mutta ei Rousseauin jälkeisten romantikkojen näkemyksen kaltainen hyväkään. Kasvatus oli perinnöllisyyteen kätkeytyvien voimien esille saamista, suotuisten olosuhteiden luomista itsestään tapahtuvalle kasvamiselle. Ojakankaan mukaan pedagogisessa ajattelussa tapahtunut muutos Snellmanista Koskenniemeen on muutosta kurinpidollisiveellisestä terapeuttis-sopeuttavaksi pedagogisen teknologian muodostelmaksi.¹⁵⁴

Tultaessa 1960-luvulle aapisten ja lukukirjojen maailman ideaali muuttui. Luterilaiseen kristinuskoon, Jumalaan ja isänmaahan kiinnittynyt moraali alkaa heiketä jo 1950-luvulla kadoten lopulta kokonaan. Aapisten ja lukukirjojen moraalinen opetus ei kuitenkaan lopu luterilaisen legitimaation hajoamiseen. Sen tilalle alkaa tulla kulttuuriliberalismin ja hyvinvointivaltion rakentamisen ihanteet; tasa-arvo, solidaarisuus ja yksilöllisyyden korostaminen. Lapsilähtöiset, kunkin lapsen erityislaatuista korostavat pedagogiset lähtökohdat voimistuivat.¹⁵⁵ Vaikka kasvatuksen ihanne muuttui mm. tasa-arvon ja yksilöllisyyden korostamiseen, jatkui koulun käytännöissä entinen sukupuolittunut kasvatus saaden vielä 60-luvulla nöyryyttäviä piirteitä poikkeaviksi leimattujen tyttöjen kohdalla.

Tutkimani ajanjakso päättyy Eskolan kuvaamaan maailmaan, joka oli osana suurta kertomusta jatkuvasta edistyksestä, turvallisuuden, hyvinvoinnin ja demokratian lisääntymisestä; ei itsestään, vaan työn ja taistelun kautta. Tämä oli se modernin suuri kertomus, jonka ytimenä oli valistuksen edistysusko. Elämän tavalliseen vakauteen kuului vakituinen elinikäinen työpaikka, määrämuotoinen perhe ja perhe-elämä, sosiaaliturva riskien varalta sekä riittävän eläkkeen turvaama hyvä vanhuus.¹⁵⁶ Tämän hyvinvointivaltion rakentamiseen ja ylläpitämiseen tarvittiin myös naisten työvoima kodin ulkopuolella.

---

¹⁵³ Koski 1999, 29-35.

¹⁵⁴ Ojakangas 1998, 29, 109 -117.

¹⁵⁵ Koski 1999, 35-36.

¹⁵⁶ Eskola 1997, 11-16, 21.

2.4 Hyvä tyttö – paha tyttö

Millaisia olivat ne tytöt, joiden kasvatus, koulutus ja sosialisatio eivät tuottaneet ajan normien mukaista mallityttöä? Hyvän ja pahan tytön vastakkainasettelu on tuttua jo vanhoista kansansaduista, mutta myös muussa kirjallisuudessa ja myöhemmin lehdisissä etenkin pahan tytön kohtalon kuvaukset olivat sensaatiohakuksia.

Salmi-Niklanderin ¹⁵⁷ mukaan hyvän tytön periaatteet liittyvät 1800 -1900 – lukujen vaihteessa keskusteluun siveellisyydestä, sukupuolten tasa-arvosta ja seksuaalimoraalista. Suomen Naisyhdistys, nuorisoseuraliike ja työväen nuorisoliike kannattivat absoluuttista sukupuolimoraalia, joka vaati pidättyvyyttä sekä miehiltä että naisilta. ¹⁵⁸ Keskustelu sukupuolten tasa-arvosta liittyi siveellisyykeskusteluun. Emansipoitunut nainen oli siveellinen ja itsensä hillitsevä. Työläisnuorisoliikkeen piirissä sukupuolten tasa-arvo tarkoitti nuorten miesten ja naisten yhdistämistä sukupuolineutraaliksi (työläis)nuorisoksi, joka käytännössä oli kuitenkin nuorten miesten johtama ja määrittämä. Nuorisoseuraliikkeen siveellisyyshanteet siirtyivät lähes sellaisinaan varhaiselle työläisnuorisoliikkeelle – Jumalan ja isämaan tilalle vain tuli työväenluokka.

Suomen ensimmäinen yliopistossa opiskellut ja akateemisen tutkinnon vuonna 1882 suorittanut nainen, Emma Irene Åström, aiheutti kohua ja paheksuntaa. Hänen opinhalunsa olivat aikalaisten mielestä suorastaan sopimattomia, epänaïsellisia ja raamatunvastaisia. Etenkin naiset osoittivat paheksuntaa. Emma Ireneä pidettiin ylpeänä ja itsekkäänä. Häntä syyllistettiin myös itsekkästä tiedonhalusta - tiedonahneudesta, joka oli samaa itsekkyyttä kuin kaikki muukin ahneus. Hänestä käytettiin määritelmiä omituinen, eriskummallinen ja kummajainen. Muiden muassa eräs opettajatar oli sitä mieltä, että Emma Irene oli omituinen tyttö, joka oli liian vähän nainen ja heidän velvollisuutensa oli ennen kaikkea olla naisia ja sitten vasta ihmisiä. ¹⁵⁹ Paitsi ettei Emma Irene toteuttanut naisille kohdistettua ”lapsenvaalijuuden” ja äitiyden vaatimusta, hän rikkoi myös alkanutta lääketieteellistä kasvatusmoraliteettia, jonka ihanne oli terve ja karaistunut lapsi ja nuoriso. Hän laiminlöi terveyden hoitoaan sekä riittävästi lepoa ja ravintoa, saaden siitä nuhteita. Hänen uudisraivaajan polkuaan lienee helpottanut se, että hän täytti erinomaisesti pari ajan ihannetytön vaatimusta: hän oli erittäin vaatimaton ja nöyrä. Näiden ominaisuuksien vuoksi hän lienee saanut paljon anteeksi muuten poikkeavaa tyttöyttä.

---

¹⁵⁷ Salmi-Niklander 2002.

¹⁵⁸ Esim. Räisänen 1995.

¹⁵⁹ Enäjärvi-Haavio 1933, 60-61; Takolander 1923, 52-53, 77-81.

Salmi-Nikander¹⁶⁰ toteaa, että 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tyttöjen pahuu-
teen liittyivät tanssi, alkoholi, oma raha ja esiaviolliset seksikokemukset. Tanssi vietti
keski- ja yläluokan tyttöjä pois kodin piiristä, mutta yhtäläillä myös työväen tyttöjä pois
luokkataistelusta huonoille teille. Niin työväen lehdistö kuin kristillishenkiset kasvatus-
oppaatkin kantoivat huolta tyttöjen pinnallisuudesta ja tanssin vaaroista nuorille tytöille.
¹⁶¹ Myös pahan tytön loppu oli kaikille sama. Olipa tytön korkein auktoriteetti Jumala
tai työväenaate, paha tyttö päätyi ilotaloon, vankilaan ja hautaan. Sinne päätyivät kau-
punkien kaduilla, asemilla, markkinoilla ja tanssipaikeilla pyörivät tytöt. Työläisnuori-
soliikkeen tavoitteena Salmi-Nikander¹⁶² mainitsee poikien kesyttämisen ja tyttöjen
rohkaisemisen, mutta niin, että heistä ei kuitenkaan tulisi pahoja tyttöjä. ”Tosinai-
seuden” malli¹⁶³ puolestaan jättää poikien kesyttämisen oikeaa naiseutta tavoittelevien tyt-
töjen vastuulle, eikä näe muuten mitään syytä rohkaista tyttöjä aktiivisempaan toimin-
taan. Aran tytön rinnakkaishahmo työläisnuorisoliikkeessä oli turhamainen, kateellinen,
pikkumainen ja juoruileva tyttö, joka ei kykene ymmärtämään työväenliikkeen ihantei-
ta. ”Tosinai-seuden” kohdalla tilanne oli muuten sama, mutta pinnallinen ja turhamainen
tyttö ei kyennyt ymmärtämään naiseuden elämänpiirin, kodin ja hoivaajan roolin vaati-
muksia.

Topeliuksen Maamme kirja oli liki 80 vuoden ajan välittänyt kouluissa kristillis-
isänmaallista kuvaa suomalaisuudesta. Sen pitkän koululukemistouran aikana se on
edustanut useille sukupolville todellista ja esimerkillistä suomalaisuutta. Naiset tai
tytöt eivät tämän kirjan kuvauksissa paljoa näyttäyty. Muutama vilahdus tytöistä nos-
taa esiin ahkeran savolaisneidon, joka yksinkertaisessa työpuvussaan, ujona, vaatimat-
tomana ja ahkerana kirnuuaa voita. Topelius päättää kuvauksensa toteamalla, että aino-
astaan jumalanpelko, kainous ja hiljaiset, kotoiset avut tekevät Suomen neidon kotinsa
aarteeksi ja synnyinmaansa arvolliseksi tyttäreksi. Myös hämäläisneitoa hän kuvaa
ahkerana ja vaatimattomana. Eikä Kaarina Maununtytärkään kuvattu kyönelehtimässä
menetetyn kruunun ja vallan takia, vaan puolisonsa ja lastensa vuoksi. Ruotsin kunin-
gatar Kristiina oli Topeliuksen kuvauksessa oppinut ja nerokas, mutta myös oikullinen
ja omavaltainen. Hänellä oli miehen pää ja rohkeus, mutta ei naisen sydäntä, toteaa
Topelius.¹⁶⁴

---

¹⁶⁰ Salmi-Nikander 2002, 196-197.

¹⁶¹ Ks. esim. Reima 1922; 1945.

¹⁶² Salmi-Nikander 2002, 197.

¹⁶³ Ks. Welter 1966.

¹⁶⁴ Topelius 1985, 213, 218, 379-381, 411-41.

Muitakin tytön malleja kuitenkin oli. Kortelainen ¹⁶⁵ kuvaa vuonna 1882 syntyneen runoilija L. Onervan elämäkerrassa äidittömän Onervan saaneen omilta opettajattariltaan muita ”hyvän tytön” malleja ja tavoitteita, kuin vain hyviin naimisiin pääseminen. Onervan kaltaisen tytön oli mahdotonta haaveilla täydellisestä oikeanlaisen naisenmallin ohjaamasta perheenemännyydestä. Siihen hänellä oli liian levoton ja etsivä mieli. Onervan käymän tyttökoulun opettajat toivat luokkaan omaa uutta idealismiaan ja näköalojaan. Vaikka muualla yhteiskunnassa tuon ajan tyttö oli vähätelty olento, tyttökoulun luokassa he olivat hyvän opetuksen arvoisia, tulevaisuuden kansalaisia. Kortelainen mainitsee, että useita varhaisia naisoppineita kiinnosti kasvatuksen historia, koska he ymmärsivät olevansa saamansa kasvatuksen tuloksia. Osa heistä koki uhmaavansa saamaansa kasvatustaan, osa taas oli kiitollinen perheensä edistyksestä kasvatuseriaatteista tyttärien suhteen. He ymmärsivät miten kasvatuserinteet olivat sidottuja aikaansa, mutta myös sen, että niitä oli kautta aikain aina jossain myös uhmattu.

”Uusi nainen” oli käsite, jota käytettiin tutkimusaineistoni alkupuolen eli 1800-luvun lopun naisista, jotka siirtyivät kodin suljetusta piiristä ulos joko koulutuksen, työn tai yhteiskunnallisen osallistumisen myötä. Vehkalahti ¹⁶⁶ on tarkastellut kolmea suomalaista naistenlehteä ja niissä äänen saaneiden ”uusien/modernien naisten” kommentointia uudesta naisesta. Kommentoijat itse olivat uhkaaviksikin koettuja aktiivisia, itsenäisiä ja emansipoituneita naisasianaisia. Vehkalahti kysyy, miksi nämä naiset paheksuivat ja tuomitsivat 1920-luvun huvittelevia jazztyttöjä - ehkä ehdottomammin vielä kuin miehet omissa teksteissään. Näissä puheissa kritiikki kohdistui kevytmieliseen tyttöön, joka rakensi elämänsä väärin arvojen varaan eikä ymmärtänyt omaa parastaan. Taas kerran nousee esiin se, että nainen itsekin piti omaa sukupuoltaan heikompana – tässä arvostelukyvyyttömämpänä - kuin miestä. Elokuvat ja tanssi olivat pahasta, mutta kaikkein vaarallisinta tytöille ja nuorille naisille olivat viiheromaanit. Myös tyttölukijat omilla palstoillaan moittivat toisten tyttöjen tapoja. Itsehillinnän ja itsekontrollin vaatimus mallinsi tyttöjen elämää. Seksuaalisuudesta näissä 1920-luvun naistenlehdissä ei puhuttu avoimesti, mutta Vehkalahti toteaa sen silti olleen painokkaasti läsnä.

Kun ”hyvä tyttö” diskurssilla oli luotu oikean tytön malli: passiivinen ja vaatimaton, joka ei tuonut itseään esille, alettiin tyttöjen arkuutta kummastella. Kotkanen ¹⁶⁷ pahoittelee sitä, että etenkin tyttöjen joukossa on niin ujoja ja arkoja oppilaita ettei-

---

¹⁶⁵ Kortelainen 2006, 10-13.

¹⁶⁶ Vehkalahti 2000, 132-140.

¹⁶⁷ Kotkanen 1921,31.

vät he kykene vastaamaan opettajan kysymyksiin, vaikka tietäisivätkin vastauksen. Itseluottamusta puuttuu, toteaa Kotkanen. Tyttöä ohjattiin seisomaan pojan varjossa hillittynä ja vaatimattomana, ja tämän ohjauksen onnistunut tulos nähtiinkin tytön huonona piirteenä. Tytön oman tahdon puuttuminen tulee esiin myös Rosenqvistin käsitellessä kysymystä siitä, ”mitenkä oppilasten hairahduksia ja hurjasteluja sukupuolielämän alalla olisi positiivisin kasvatuskeinoin tehoikkaimmin ehkäistävä, ...” Hän puhuu neutraalisti oppilaiden sukupuoliasioita koskevasta valistamisesta, oppilaiden häveliäämpien tunteiden loukkaamattomuudesta, nuoren sukuelämän puhtaudesta. On kuitenkin vaikea kuvitella, että 1920 -luvun kasvatusihanteiden pohjalta Rosenqvist tarkoittaisi myös poikia puhuessaan nuorista: ”Joka sinuun kajoo, tahtomatta sinua omakseen koko elämän ajaksi, ei ole ystäväsi, vaan heittiö, joka tahtoo kanssasi leikitellä.”¹⁶⁸

Hyvä tyttö oli tunne-elämältään kokonaisvaltainen. Tämän nähtiin aiheuttavan hankaluuksia lastensuojelun puolella, koska sopeutumattomia tyttöjä pidettiin vaikeammin pelastettavina kuin sopeutumattomia poikia.”... Kun nyt nainen omaksuu kaiken syvällisemmin, hänen täytyy vaistojen virtaan antautumisessaankin olla kokonainen ja jakautumaton, joten hänen elämäänsä järkyttävät tuollaiset lankeemukset ankarammin kuin miehen”¹⁶⁹.

Oikean tytön ei vielääkään sopinut olla vahva, rohkea, aloitteellinen eikä maailmantuskaa poteva kapinallinen. Ihanteellinen tyttö oli luonnollisen naisellinen, lempeä, kirkassilmäisen iloinen, naisellisen kaino ja siveä sekä taloustyöt hallitseva.¹⁷⁰

1960-luvulle tultaessa hyvän tytön tärkein tavoite oli edelleenkin avioliitto. Hänellä oli koulutus ja ammatti, mutta koti oli tytön tulevankin elämän keskipiste. Vainutuksen tekeminen kunnon poikaan oli tärkeää ja naisellisen vaiston tulisi varoittaa tyttöjä poikamaisesta kovanaamaisuudesta. Lehdistön kohu 50 - 60 -luvulla "auto- ja laivatytöistä" ja "kovista pimuista" sai joukon pääkaupunkilaisia teinityttöjä kirjoittamaan Hufvudstadsbladetin yleisönosastolle kirjeen, jonka Kotiliesi suomensi ja julkaisi 1960. Tytöt olivat hyvin tuohtuneita siitä, millaisen kuvan lehdistö, elokuvat ja televisio antaa nuorista tytöistä:

"... Ne ovat poikkeustapauksia. Ne esittävät heikkoja ja taipumuksiltaan halpahintaisia ja sivistymättömiä. Heistä kirjoitetaan ja heidän matalamieliset seikkailunsa tehdään kiintoisiksi. Ne vetävät meidät kaikki tomuun. Me inhoamme noita rautasänkyjä sukupuolikohtauksineen. Me inhoamme katutyttöjä, joista nyt tehdään sankarittaria. Me

---

¹⁶⁸ Rosenqvist 1929, 152-153.

¹⁶⁹ Lastensuojelulehti 1935 n:o 3, 33-35.

¹⁷⁰ Ks. esim. Unhola 1959, 249.

emme ihaile nahkatakkeja emmekä lättähattuja heidän itsetehostuksessaan. Tietävätkö he edes mikä on sisar, äiti, todellinen nainen? Emme usko. Me emme ole heidän piimujaan. ... Me tahdomme tulla sivistyneitten miesten vaimoiksi. Me tahdomme kerran tulla äideiksi, mutta emme kieritellä metsämäissä mansikoiden ja puolukanvarsien seassa ennen kuin olemme olleet vihillä. ... Me haluamme olla nuoria, iloisia, kauniita ja terveitä. Me tahdomme kaikkea kaunista... Me kirjoitamme tämän siksi, että ne jotka ovat heikkoja ja uskovat, että kansikuvatyttö ja ilotyttö ovat ihanteita, tietäisivät, että heitä julmasti petetään." ¹⁷¹

Tytöt pitivät lujasti kiinni ”tosinaisuuden” velvoitteesta huolehtia paitsi omasta, niin myös kanssasisartensa siveydestä. Honkatukia ¹⁷² toteaa, että huonon maineen saamisen pelko ilmenee eri tavoin ja eriasteisena, mutta se saa useimmat tytöt tarkkailemaan ja kontrolloimaan omaa ja muiden tyttöjen käytöstä.

Nuorisohuollon toiminnan perusteena oli kristilliseen arvofilosofiaan perustuva lastensuojelulaki, jonka perinteisiin sidottu sovellutus oli ristiriidassa 1960 -luvun pluralistisen arvo- ja normitodellisuuden, sosiaalisten häiriöiden syistä ja hoitomahdollisuuksista saadun tiedon sekä uuden kuntoutusfilosofian ja taloudellisen ajattelunkin kanssa. Tampereen kaupungin lasten- ja nuorisohuollon esimies Charpentier kysyy 1968 millä oikeudella asetetaan jotkut huono-onnisimmat valvontaan tai otetaan joitakuuta huostaan, kun he itse asiassa käyttäytyvät samoin kuin toverinsakin. Hän puolustelee poikia toteamalla, että mistäpä aikuiset miehet innostuisivat niin suuresti kuin hyvästä humalasta ja kauniista tytöistä. Mistä he juttelevat keskenään, mitä muuta he halajavat kuin mukavuuksia, rahaa, matkustamista, hekumaa ja huvituksia? Kuinka he noudattavat itse normeja, joita vaativat nuorilta? ¹⁷³ Charpentierin artikkelissa nuoret ovat poikia. Tyttöjen pääasiallinen syy joutua lastensuojelun piiriin oli "irraliset sukupuolisuhteet". Tytöille ei löydy puolustelua aikuisten maailmasta. Tytön ja naisen ei oleteta eikä odoteta innostuvan hyvästä humalasta ja kauniista pojista. Sen sijaan "irralisiin suhteisiin taipuvat tytöt" oli yksi ryhmä, joka oli valittu erääseen intensiiviseen psykoterapiakokeiluun. Hagmanin artikkelin otsikkona on "Milloin poikkeavasti käyttäytyvä nuori ihminen on avun tarpeessa ja milloin hänestä ei pidä huolestua?" Seksiä harrastava tyttö lasketaan avun tarpeessa oleviin, mutta pojan seksikokemuksista ei ole syytä huolestua. Niistä ei ole syytä mainita sanallakaan. Näillä vahvoilla diskursseilla asia saa edelleenkin kyseenalaistamattoman luonnonlain aseman. ¹⁷⁴

---

¹⁷¹ Kotiliesi 1960, 1585.

¹⁷² Honkatukia 1992; Ks. myös Braithwaite 1995.

¹⁷³ Charpentier 1968, 624-628.

¹⁷⁴ Hagman 1970, 270-271.

Yesilova ¹⁷⁵ toteaa seksuaalikasvatusta käsittelevässä artikkelissaan, että nykyajan oppaissa piirtyvät samat naiseuden ja mieheyden ääriviivat kuin vuosisadan vaihteen tai 50 -luvun valistuksessa. Niin menneille kuin nykyisillekin kasvatusteksteille on ominaista käsitys miehen seksuaalisuudesta irrallisena, voimakkaasti vietillisenä, ja naisen seksuaalisuudesta emootioihin sitoutuneena, tämän olemuksen kokonaan läpäisevänä tekijänä. Nykyoppaat eroavat aiemmista siinä, että ne korostavat liberaaliin seksuaalietiikkaan nojaten yksilön vapautta valita oma seksuaalisuutensa. Sen sijaan sukupuolieron ne näkevät paljolti edeltäjiensä linjausten mukaisesti: naiseus on olemukseltaan kompleksinen ja kokonaisvaltainen, kun taas miehen ruumiin tosiasiat ja mielen liikkeet on ymmärretty erillisinä kokonaisuuksina. Naisen sukupuolisuutta pidetään fysiologisten ja psykososiaalisten tekijöiden summana ja niiden välittömänä kiinnittymisenä toisiinsa. Pojalle yhdyntä oli vain yksittäinen teko, tytölle sen kuului olla tunne-elämään kytkeytyä. Ellei niin ollut, tyttö oli poikkeava. ¹⁷⁶

Vuonna 1970 Kodinkuvalehdessä kritisoidaan koulukotijärjestelmää. Erikseen mainitaan tyttöjen ongelmana olevan usein sen, etteivät he kodeissaan ole tottuneet normaaleihin ihmissuhteisiin, vaan pelkästään kylmyyteen ja välinpitämättömyyteen. "Niinpä he pääsevät toisen ihmisen lähelle - jos asia suoraan sanotaan - vain lihan kautta."¹⁷⁷ Tytön seksuaaliselle halukkuudelle täytyi löytyä jokin henkinen tarve: läheisyyden ja lämmön kokeminen. 1960-luvulla kouluun ja lastensuojeluunkin heijastuneet sukupuolten tasa-arvoajatukset eivät koskeneet seksuaalisuutta, joka nähtiin pojille fyysisenä tarpeena ja miehisenä suorituksena, mutta tytöille välineenä tyydyttää emotionaalisia tarpeita. Kulttuuriliberalismin ja hyvinvointivaltion rakentamisen ihanteet; tasa-arvo, solidaarisuus ja yksilöllisyyden korostaminen vaikuttivat siihen, että lapsuus oli teollistuneissa länsimaissa idealisoitu luovuuden, anarkian ja muiden myönteiseksi koettujen voimien kentäksi. Nämä ihanteet näyttivät kuitenkin istuvat huonosti tytölle, jonka laahuksena nähtiin edelleenkin epärationaalinen, tahdoton, tunteiden heilutteleva käyttäytyminen. Uusi uljas oppilas oli sukupuolineutraalisuudesta huolimatta poika.

Vaikka Koski¹⁷⁸ toteaakin hyvän tytön ja hyvän pojan eron hävinneen koulujen lukukirjoissa ja kertomuksissa 1960-luvulla, kulttuuriset sukupuolten väliset erot olivat edelleen vahvat. Yhteiskunnan ja työelämän muuttuminen marssi edellä ja perinteisiin sukupuolirooleihin kuuluvat asenteet laahasivat huntuna hyvän tytön perässä vielä 1970-luvullakin.

---

¹⁷⁵ Yesilova 2001, 201.

¹⁷⁶ Ks. esim. Pösö 1993; Yesilova 2001, 201; Ks. Helén 1997.

¹⁷⁷ Häivälä 1970, 14.

¹⁷⁸ Koski 1999.

Tyttöjen väkivaltaisuus, päihteidenkäyttö ja käytöshäiriöt nostettiin esiin 1990-luvun lopulla. Aiemmin poikien käyttäytymiseen kuuluviksi katsotut normien rikkomukset nostivat etenkin mediassa kohua.¹⁷⁹ Tyttöjen ja naisten käyttäytymisen nähtiin lähenevän poikien ja miesten käyttäytymisen kanssa yhdenmukaisemmaksi.¹⁸⁰ Tyttöjen lisääntyneen päihteiden käytön nähtiin merkitsevän ”tosinaiseuden” mallin mukaisten perinteisten naisellisten arvojen hylkäämistä. Toisaalta oli ihailevaakin puhetta, jossa tyttöjen kovuus nähdään vahvuutena ja puhutaan myönteiseen ja toiveikkaaseen sävyyn ”tyttöenergiasta”.¹⁸¹ Pojista ei vastaavanlaista julkista puhetta tuona aikana esiintynyt. Pehmopojista ei puhuttu mediassa ihailien uusina poikina, jotka rikkovat sukupuolirajoja. Jonkin verran lienee nostettu esiin poikia, jotka valitsevat perinteisiä tyttöjen harrastuksia tai perinteisiä naisaloja työmarkkinoilla, mutta ne lienevät pikemminkin nostaneet kyseessä olleiden harrastusten ja naisalojen arvoa, kuin niillä työskentelevien poikien ja miesten arvoa.

---

¹⁷⁹ Ks. esim. Helsingin Sanomat, Kuukausiliite, elokuu 1999.

¹⁸⁰ Aaltonen & Honkatukia 2002, 207.

¹⁸¹ Ks. myös Whelehan 2000.

3 POIKKEAVUUS

3.1 Näkökulmia poikkeavuuteen

Ihminen, joka poikkeaa annetuista normeista ja kaavoista, on poikkeava juuri siinä ajassa ja kulttuurissa, jossa sattuu elämään. Hän ei ole poikkeava missään syvemmissä tai olennaisemmassa mielessä.¹⁸² Cohen jakaa poikkeavuuden ja rikollisuuden kontrolloinnin kolmeen vaiheeseen länsimaisissa yhteiskunnissa. Ensimmäinen vaihe oli aika ennen 1700 -luvun loppua. Silloin poikkeavuuden kontrolli kohdistui ihmisen ruumiiseen ja sen kautta ulkoiseen käyttäytymiseen. Poikkeavuutta ei eroteltu tai jaoteltu, vaan kaikkia poikkeaviksi määriteltyjä kohdeltiin samalla tavalla. Valtio poikkeavuutta kontrolloimassa toimi heikosti ja mielivaltaisesti. Koska poikkeavuuden ammattilaiset puuttuivat, oli kontrollin toimeenpano avointa. Hirttäjäisiä ja teloituksia tultiin seuraamaan uteliaina ja kauhistuneina. Toinen vaihe oli 1700 -luvun lopusta 1800 -luvun alkupuolelle. Ihmisen sielu ja mieli tulivat silloin poikkeavuuden kontrollin ja rankaisun kohteeksi. Ruumiillisista rangaistuksista alettiin vähitellen luopua. 1800 -luvun alussa alkoi kontrollin erityisiksi paikoiksi muodostua laitokset. Kontrollin rajat tulivat selymmiksi ja samalla rangaistukset vietiin pois julkisilta paikoilta. Kriminologia, psykologia ja psykiatria alkoivat erottautua omiksi tieteenaloikseen ja luokittelivat poikkeavuutta omista näkökulmistaan. Näin syntyi ammatillinen valta poikkeavuuden käsittelyyn. Valtio vahvisti rooliaan kontrolloijana. Kolmas vaihe, jota elämme nyt, alkoi 1950 -luvun kieppeillä. Rangaistuksen kohteeksi tulee jälleen ihmisten ulkoinen käyttäytyminen. Poikkeavaan tekoon kiinnitetään päähuomio, vaikkakin ihmisen mieli huomioidaan edelleen. Edellisen vaiheiden ideologioita alettiin kritisoida. Vaikka kritiikki kohdistuu valtion liian keskeiseen rooliin poikkeavuuden kontrollissa, se silti vain vahvistuu rinnan ammatillisen vallan kanssa.¹⁸³

Yhteiskunnan toimivuus ja jatkuvuus vaativat yksilöiltä jossakin määrin yhdenmukaisuutta niin käyttäytymisessä kuin sitä koskevissa odotuksissakin. Silloin kun käyttäytyminen on yhdenmukaista ja tätä yhdenmukaisuutta valvotaan palkinnoin ja rangaistuksin puhutaan normeista.¹⁸⁴ Normit voivat olla konkreettisia kuten yhteisön lait ja säännöt, tai ne voivat olla niin vallitsevia ja näkymättömiä, että ne otetaan

---

¹⁸² Eskola 1997, 69.

¹⁸³ Cohen 1985, 13-24; Ks. myös Nygård 2001, 137-163.

¹⁸⁴ Parsons 1952, 11-12.

itsestään selvyyksinä.¹⁸⁵ Normit edellyttävät niiden sisäistämistä ja tämä normien sisäistäminen on keskeinen sisältö ihmisen sosialisatiossa, ihmisen liittymisessä yhteisöihin ja laajemmin yhteiskuntaan.¹⁸⁶ Sosialisatio ei voi koskaan olla niin tehokasta, että normeista poikkeamista ei esiintyisi ollenkaan. Yhteiskunnan erilaiset kontrollijärjestelmät, joilla poikkeavuutta ja normeista poikenneita yksilöitä käsitellään, toimivat ikään kuin yhteiskunnan arvoihin ja normeihin sosiaalistamisen jatkona ja täydennyksenä.¹⁸⁷ Tässä siis yksi poikkeavuuden määritelmä: poikkeava ei noudata meidän normejamme. Normi voi kuitenkin olla tilannesidonnainen. Sama käytös voi olla eri tilanteessa poikkeavuutta, toisessa taas ei. Lisäksi normin rikkomisen rangaistusten merkitykset ja vaikutukset poikkeavat; esimerkiksi tutkimuksessani seminaarilaisten internaateista erottamisilla oli eri merkitykset eri säädyistä ja sosiaaliluokista tuleville.

Durkheimin (1950) muodostama termi anomia kuvaa yhteiskunnallista tilannetta, jossa normit ovat heikkoja ja keskenään ristiriitaisia. Sisäistämällä normijärjestelmän käskyt ja kiellot yksilö useimmiten säätelee omat tarpeensa sellaisiksi, jotka hän saattaa laillisesti tyydyttää. Joissakin yhteiskunnallisissa tilanteissa normijärjestelmän toimintakyky kuitenkin vähenee, jolloin yksilöt eivät enää sopeutua muuttuneisiin olosuhteisiin. Tarpeita ei voida tyydyttää entisin keinoin, eikä uusia laillisia ole tarjolla, jolloin syntyy anomien tila.¹⁸⁸ Kun Durkheim päätteli, että kulttuuri asettaa rajoituksia ihmisten muille kuin fysiologisille tarpeille, Merton katsoi, että kulttuuri itse asiassa lisää näitä tarpeita. Päämäärien ja keinojen suhde ei ole samanlainen kaikissa yhteiskunnissa ja yhteisöissä. Vakaissa, mutta samalla muuttuvissa yhteisöissä vallitsee jonkinlainen tasapaino keinojen ja päämäärien välillä.¹⁸⁹

Sherif¹⁹⁰ on todennut, että normit kerran syntyneinä jatkavat olemistaan ja vaikutustaan ryhmässä silloinkin vielä kun alkuperäisen ryhmän jäseniä ei enää ole paikalla. Toisin sanoen; sosiaalinen normi voittaa yksilöllisen normin.¹⁹¹ Näen ”tosinaiseuden” tai ”todellisen naiseuden”¹⁹² normiston elävän ja vaikuttavan sekä aineistosani että elävässä elämässä edelleen, vaikka se tehtävä, mihin tätä tytön ja naisen mallia alun perin tarvittiin, on jo poistunut yhteisöistä ja yhteiskunnista.

Goffman näkee sosiaalisen kontrollin edesauttavan joissakin tapauksissa leimautumista. Muodollista sosiaalista kontrollia harjoittavat viranomaiset katsovat, että heil-

---

¹⁸⁵ Ks. esim. Parsons 1952.

¹⁸⁶ Laine 1991, 17.

¹⁸⁷ Eskola 1986, 261.

¹⁸⁸ Sulkunen 1998, 92.

¹⁸⁹ Merton 1968, 215-248.

¹⁹⁰ Sherif 1935; 1936.

¹⁹¹ Hogg & Abrams 1996, 159-161.

¹⁹² Ks. luku 2.1.

lä on jokin pätevä syy epäillä tiettyä henkilöä. Kontrolli voi olla myös epämuodollista perustuen kontrolloitavan henkilön huonoon maineeseen, tiettyyn julkiseen kuvaan, joka hänellä on. Leima voi syntyä oletuksista, jotka eivät perustu mitenkään todellisuuteen.¹⁹³ Leimautumisen vaikutukset olivat tutkimallani aikakaudella riippuvaisia paitsi sukupuolesta myös sosiaaliluokasta.

Poikkeavuutta voidaan tarkastella myös kontrolliteorian kautta. Sen mukaan kaikki ihmiset ovat perusluonteeltaan antisosiaalisia ja potentiaalisia rikollisia - kaikilla on taipumus hyvään ja pahaan. Rikoksiin ajautuvat kuitenkin vain ne, jotka eivät ole riippuvaisia tavanomaisista tai sovinnaisista ihmissuhteista ja sosiaalisista yhteisöistä, joita ovat perhe, koulu, naapuristo, työyhteisö tai jokin muu kontrollia harjoitettava yhteisö. Tällainen epävirallinenkin kontrolli vaikuttaa normien ja lakien rikkomiseen. Kontrolliteoria ei kysy, miksi jotkut tekevät rikoksia, vaan miksi kaikki eivät tee rikoksia. Pidäkkeinä – sosiaalisina siteinä - toimivat esimerkiksi kiintymys lainkuuliaisiin henkilöihin, kiinnostus hyväksytyihin päämääriin, ajan ja energian käyttäminen yhteiskunnassa arvostettuihin tehtäviin ja usko yhteisiin arvoihin.¹⁹⁴

Konfliktiteorioiden mukaan yhteiskunta koostuu kilpailevista ryhmistä, jotka ajavat hyvinkin erilaisia intressejä, joista seuraa konflikteja. Todellista yhteisymmärrystä ei ole, vaan yhteiskunnassa vahvat saavat pakotettua näkemyksensä muille ja saavat heidän hyväksymään hegemoniset diskurssit. Konsensus ei takaa yhteiskunnallista järjestystä, vaan se vakiinnuttaa vallalla olevat kerrostuneisuudet.¹⁹⁵ Turk¹⁹⁶ ja Quinney¹⁹⁷ päätyivät siihen, että rikollisuuden sisältöä ei pidä etsiä käyttäytymisestä vaan niistä valtasuhteista, jotka ovat eri ryhmien välillä. Ryhmät pyrkivät tekemään rikolliseksi tai rangaistaviksi itseään haastavien heikompien ryhmien toiminnan.

Becker oli sosiaalisen konstruktivismin varhainen edustaja, joka näki yhteiskunnan synnyttävän poikkeavuutta. Sosiaaliset ryhmät luovat säännöt, joiden rikkomista pidetään poikkeavuutena. Soveltamalla näitä sääntöjä tiettyihin henkilöihin heidät leimataan ulkopuolisiksi. Tutkijat ovat etsineet vastausta siihen, miksi poikkeava henkilö rikkoo sääntöjä ja tällä lähestymistavalla hyväksyneet käsityksen, että poikkeavuus on joissakin ihmisissä oleva sisäsyntyinen ominaisuus. He ovat myös hyväksyneet näkemyksen poikkeavuudesta poikkeavan persoonallisuuden piirteenä, joka vääjäämättä pakottaa henkilön poikkeavaan toimintaan. Hyväksymällä yksittäisen

---

¹⁹³ Goffman 1990, 89-90; Lemert 1967, 62-66.

¹⁹⁴ Hirschi, 1971, 10, 16-34; Vold 1958, 205-209;

¹⁹⁵ Sears 2010, 34-36

¹⁹⁶ Turk 1969, 25.

¹⁹⁷ Quinney 1970, 105-107, 311.

henkilön leimaamisen poikkeavaksi jätetään huomiotta se sosiaalinen prosessi kokonaisuudessaan, jossa poikkeavuus syntyy tai jossa sitä tuotetaan.¹⁹⁸

Poikkeavuus on nähty historian aikana kolmen viitekehyksen kautta joko synniksi, rikokseksi tai sairaudeksi. Esimerkiksi vammaisen lapsi oli vanhempien syntien seurausta, mutta toisaalta myös hyväntekeväisyyden kohde. Poikkeavuutta tulkittiin seuraavaksi rikokseksi, jota pyrittiin hallitsemaan lainsäädännöllä ja muuttamaan käytöstä normaaliksi. Ajan mittaan teollistuneissa yhteiskunnissa lääketieteestä on tullut sosiaalisen maailman ja poikkeavuuden selittäjä ja poikkeavuuden kontrolloija. Lääketieteen ja lääkäreiden tehtäväksi tuli sopeuttaa poikkeavat yksilöt valtavirtaan. Kun ryhdyttiin etsimään ensisijaisesti lääketieteellisiä ratkaisuja, poikkeavuus medikalisoitiin. Medikalisaatio tarkoittaa prosessia, jossa ihmisen ja yhteiskunnan toimintaa pyritään selittämään yhä enemmän lääketieteellisesti terveys-sairaus jaottelun kautta – myös ei-lääketieteen alueilla. Sitä mukaan kun lääketiede sai valtaa määrittellä ja kontrolloida poikkeavuutta, sitä mukaan kilpailevien määrittelijöiden ja kontrolloijien uskottavuus heikkeni. Synnin ja moraalien sijaan huomio kohdistui sairauteen. Auktoriteettiasemasta johtuen poikkeavuuden määrittely ja toimenpidevalta siirtyi lääketieteen edustajille terveyden nimissä. Medikalisointi selittää poikkeavuuden yksilön patologiana ja kohdistaa toimenpiteet yksilöön.¹⁹⁹

Lääketieteen kehittyminen vaikutti poikkeavuuden medikalisointiin, mutta taustalla oli ylipäättään tieteiden kehittyminen ja vahva usko tieteisiin. Rationalismi syrjäytti uskontoja ja uskomuksia. Biofysiologisten teorioiden vahvistuminen vaikutti etenkin erilaisten syy-seuraussuhteiden selittämisessä. Hulluus ei ollut enää rangaistus synneistä, vaan vaikkapa keskushermoston aineenvaihduntahäiriö tai aivojen sähkökemiallinen poikkeama. Paitsi lääketieteen kehitys ja menestyminen, myös lääketieteen ammattikunnan synty ja monopoliasema sekä lääketieteellisen hoidon kannattavuus ovat kaikki tekijöitä, jotka ovat edistäneet sosiaalisia olosuhteita poikkeavuuden medikalisoimiseksi. Individualismi vaikutti myös osaltaan; keskiössä oli yksilö, josta löytyi vika ja johon kohdistettiin korjaukset. Kun poikkeavuus on yksilössä, poikkeavuus nähdään yksilön patologiana ja toimenpiteet kohdistetaan yksilöön. Medikalisaation yhtenä seurauksena on nähty yksilön vastuun ja syyllisyyden vähenemisen, kun poikkeava käyttäytyminen on luokiteltu sairaudeksi.²⁰⁰ Aineistossani tämä toimi ainoastaan tyttö- ja naisoppilaiden kohdalla.

---

¹⁹⁸ Becker 1963, 1-4.

¹⁹⁹ Conrad & Schneider 1992, 17-37, 242.

²⁰⁰ Conrad & Schneider 1992, 247, 261-276.

Ihmisen yritys luokitella ja ymmärtää maailmaansa perustuu ympäristöstä kerättyjen havaintojen jäsentelyyn ja tyypittelyyn. Kun tyypittelystä tulee stereotyypittelyä, kaikki havainnoinnin kohteena olevan henkilön piirteet pelkistetään muutamiksi piirteiksi. Näitä valittuja piirteitä liioitellaan, yksinkertaistetaan ja ne jähmetetään paikoilleen ilman muutoksen ja kehityksen mahdollisuutta. Stereotyypittäminen pelkistää, olemuksellistaa, luonnollistaa ja jähmettää eroja. Stereotyypittämisessä käytetään kahden jakamisen menetelmää; erotetaan normaali ja hyväksyttävä epänormaalista ja epämiellyttävästä. Stereotyypittäminen ylläpitää sosiaalista ja symbolista järjestystä. Se pystyttää rajan normaalin ja poikkeavan, meidän ja muiden välille.²⁰¹

Tyypittäminen on ihmisen typistämistä yhden piirteen tai ominaisuuden mukaan, jolloin kaikki muut persoonallisuuden piirteet katoavat. Tyypittämisessä ihmisiltä ryöstetään yksilöllisyys, minuus, persoonallisuus. Yhden asian tai ominaisuuden pohjalta tapahtuva erottelu tuottaa ”eristyneen” näkemyksen ihmisen identiteetistä – oli se asia sitten uskonto, sivilisaatio, etnisuus, vammaisuus tai sukupuoli.²⁰² Tyttöjen ja naisen kohdalla stereotyypittäminen on kytköksissä naisen toiseuteen, lapsenomaisuuteen, kaikenlaiseen heikkomuuteen ja seksuaalisuuteen, jonka katsottiin poikkeavan poikien ja miesten seksuaalisuudesta. Naisen seksuaalisuutta pidettiin heikommasta sukupuolivietistä huolimatta kauttaaltaan naista läpäisevänä, jolloin se liittyi kaikkeen naisen toimintaan riippumatta siitä, kuinka hyvin tyttö tai nainen hillitsi ja piti viettinsä kurissa. Pienikin rikkomus millä tahansa elämän alueella miellettiin liittyvän myös riskiin sukupuolikurin murtumisesta.²⁰³

3.2 Seminaarityttöjen/naisseminaarilaisten sosiaalinen kontrolli ja poikkeavuuden hallinta

Poikkeavuuden kontrolloimisessa on tarkoitus sekä vähentää poikkeavuutta että pitää poikkeavat yksilöt kurissa rangaistuksin ja oikeuksia rajoittamalla. Mitä yleisluonteisemmin normit on muotoiltu, sitä enemmän niiden tosiasiallinen sisältö riippuu valtakäytöstä.²⁰⁴ Ryhmän jäsenyys yhdenmukaistaa – jos ei ajattelua niin ainakin toimintaa. Kun henkilö mukautuu enemmistön asenteisiin ja toimintaan tullakseen hyväksytyksi tai välttyäkseen paheksunnalta, kyseessä on normatiivinen vaikutus.²⁰⁵ Mitä tärkeämmäksi yksilö tuntee jonkin ryhmän jäsenyyden, sitä alttiimpi hän on

---

²⁰¹ Hall 1999, 189-192.

²⁰² Sen 2009, 16, 23-40.

²⁰³ Ks. luku 3.2.1.

²⁰⁴ Sulkunen 1998, 85-87.

²⁰⁵ Deutsch & Gerard 1955, 623-635.

mukautumaan ryhmän vaikutukseen.²⁰⁶ Etenkin aineistoni alussa 1860-luvulla opettajan toimi oli niitä harvoja, joihin säätyläistytyillä oli pääsyä. Tämä todennäköisesti osaltaan lisäsi naisoppilaiden mukautumista niin seminaarin viralliseen normistoon kuin myös siihen epäviralliseen normeihin valvontaan, joka tapahtui naisoppilaiden keskinäisessä suorassa kanssakäymisessä.²⁰⁷

Poikkeaviin kohdistuva sosiaalinen kontrolli toimii monilla tasoilla. Poikkeava itse voi vaistota ympäristön taholta tulevan torjunnan jo silloin, kun ympäristö itse kieltää harjoittavansa torjuntaa, diskriminointia tai sosiaalista kontrollia. Kontrolli ei jakaudu ainoastaan viralliseen ja epäviralliseen, vaan myös epävirallisessa kontrollissa on monia eri asteita ja vivahteita.²⁰⁸ Seminaarien pöytäkirjoista käy ilmi, että seminaarioppilaita kehoitettiin valvomaan ja kontrolloimaan toisiaan, mutta poika- ja miesoppilaiden kohdalla se oli harvinaista. Tyttö- ja naisoppilaat sen sijaan näyttivät harrastavan sitä tunnollisemmin ja usein pyytämättäkin – ainakin sen mukaan mitä pöytäkirjoihin kirjattiin ylös.²⁰⁹ Miesoppilaille tyypillisempää sen sijaan näytti olleen väliaikainen kuurous ja sokeus silloin, kun heitä kuulusteltiin toisen oppilaan rikkomuksista: ”... ei ensinkään nähneensä ... eikä tietävänsä... vakuutti hän ei huomanneensa...”²¹⁰

Kun opettajan mallikansalaisen vaatimukset olivat kaikille samat, naisoppilaille tulevana naisopettajina ja kansanäiteinä liitettiin sen lisäksi yleisiä naisihanteen ja äidinrooliin liittyviä vaatimuksia. Kun muissa rikkomuksissa poika- ja miesoppilaita rangaistiin enemmän ja ankarammin, oli seksuaalisuuteen liittyvät uhkat ja rikkeet niitä, joista naisoppilaita rangaistiin ankarammin kuin miesoppilaita.

Foucault'n²¹¹ mukaan länsimaisessa yhteiskunnassa ihmisten seksuaalisuutta on kontrolloitu 1700-luvulta lähtien normaaliuteen suhteutettuna. Foucault näkee teollistumisen myötä syntyneen uudenlaisen kurinalaisuuden vaatimuksen ihmisen keholle: sen tuli olla ennen kaikkea tuottava keho mielihyvää hakevan kehon sijasta.²¹² Diskursseilla luotiin malleja hyväksyttävästä seksuaalisuudesta. Tytöt ovat pelänneet ja pelkäävät kaiketi edelleenkin seksuaalisen maineensa tahriintumista. Se merkitsi ja merkinnee yhteisöstä eristävää leimaa. Tytöt pelkäsivät huonoon maineeseen joutumista, koska huora on tänä päivänäkin hallitseva status, joka syrjäyttää ihmisen

---

²⁰⁶ Constanzo 1970, 371-374.

²⁰⁷ Instituutioiden sisällä toimivista normistoista ks. esim. Sulkunen 1998, 84- 85.

²⁰⁸ Eskola 1986, 269; Ks. myös Cohen & Scull 1986.

²⁰⁹ Esim. HMA 9.5.1944.

²¹⁰ Esim. JMA 30.5.1872.

²¹¹ Foucault 1998.

²¹² Foucault 2003, 326-327.

muut ominaisuudet.²¹³ Huonoon maineeseen ja huoritteluun liittyy Braithwaiten käsite “reintegrative shaming”.²¹⁴ Tytöt ovat reintegratiivisen häpeän tuottamisen prosesseissa epävirallisen kontrollin sekä välittäjiä että kohteita. Esimerkiksi juoruiluun osallistuminen merkitsee samalla tietoisuutta siitä, että osallistuja saattaa itsekin olla juorun kohteena. Se, että tytöt sosiaalistetaan osallistumaan reintegratiiviseen häpeän tuottamiseen sosiaalisen kontrollin eräänä muotona, tekee heidät herkemmiksi välttämään normien poikkeamisesta aiheutuvaa häpeäntunnetta kuin pojat.²¹⁵ Leiman saamisesta seuraa usein traumaattiset ja kauaskantoiset vaikutukset tytön elämään. Samaan aikaan tytöt käyttävät huonomaineisia tyttöjä oman hyvän maineensa peleinä ja pönkittäjinä. Huonon maineen saamisen pelko ilmenee eri tavoin ja eriasteisena, mutta se saa useimmat tytöt tarkkailemaan ja kontrolloimaan omaa ja muiden tyttöjen käytöstä.²¹⁶ Mitä enemmän ihmiset ovat sisäistäneet häpeän voimaa, sitä vähemmän tarvitaan ulkoista voimaa heidän hallitsemiseensa.²¹⁷ Aineistossani 1860-luvulta 1960-luvun loppuun on nähtävissä Honkatukian 1980 -1990 -luvuilla tekemät tutkimukset tyttöjen sukupuolispesifistä kontrollista lähes muuttumattomina.

"Vaikeita pikku neitejä" oli otsikkona Suojelukasvatuslehden artikkelissa 1960-luvulla, jossa kerrottiin sopeutumattomista tytöistä. Se on humoristisen hyväntahtoinen, mutta samalla vähättelevä nimitys sopeutumattomalle tai poikkeavalle tytölle. Pojat sen sijaan olivat saman aikakauden kuvauksessa mm. "tuo kova joukko, monelle taholle poikkeavine luonteineen ja ongelmineen"²¹⁸. Poikien poikkeavuuteen suhtauduttiin vakavasti – ei hyväntahtoisesti vähättelevästi kuten tyttöjen poikkeavuuteen. Myös seminaarien pöytäkirjoista näkyy vastaavaa; miesoppilaita rangaistiin ankarammin, kun taas naisoppilaiden rikkomuksille löydettiin puolusteluja – ellei kyseessä ollut seksuaalisuuteen liittyvä rikkomus. Tyttöjen toiseus näytti työntävän poikkeavan tytön marginaaliin, jossa hän menetti yksilöllisyytensä ja tuli vähätellyksi. Poika pysyi vakavasti otettuna yksilönä eli hän normien mukaan tai ei. Kosonen²¹⁹ toteaa Gilligania²²⁰ mukailleen, että tyttöjen vihan tunteiden ilmaisua hillitään ja kontrolloidaan, josta seuraa herkkyyden katoaminen omiin tunteisiin ja vieraantumisen omista haluistaan ja tarpeistaan. Tytöt alkavat mitätöidä itseään ja menettää itseluotamustaan, koska muuten he pelkäävät tulevansa suljetuiksi ulkopuolelle ja leimatuiksi

---

²¹³ Ks. esim. Saarikoski 1998; Honkatukia

²¹⁴ Braithwaite 1997.

²¹⁵ Honkatukia 1992, 93-94.

²¹⁶ Honkatukia 1999, 64- 67; Honkatukia 1988.

²¹⁷ Heller 1985, 6-14, 40.

²¹⁸ Kyppö 1989, 17.

²¹⁹ Kosonen 1998.

²²⁰ Gilligan 1991.

poikkeaviksi. Tämä lienee osaltaan ylläpitänyt ja uusintanut myös tutkimani ajanjakson vallitsevia sukupuolieroja.

Tyttöoppilaan ja naisseminaarilaisen tuli olla kunkin ajan naisihanteen mukainen. Sen lisäksi hänen tuli pysyä opettajan mallikansalaisuuden, malliopettajuuden ihanteiden lisäksi vielä naisopettajalle asetettujen vaatimusten, mallien ja ihanteiden rajoissa. Kaikissa näissä opettajan ja naisen normituksissa sivutaan siveellisyyttä. Miten siveellisyys ymmärrettiin ja mikä merkitys sillä oli?

3.2.1 Siveellisyyden vaatimus

Siveellisyys oli yksi seminaariin pääsyn vaatimuksista ja myös siellä pysymisen ehdoista:

”Jokaisen, joka seminarissa opetusta nauttii ... pitää tarkasti noudattaen säädettyä järjestystä, kohteleman opettajia ja opettajattaria welwollisella kunnioituksella ja kuuliaisuudella, niin myös muutoinkin harrastaa kaikkea kristilliseen ja siwelliseen elämään kuuluwata.”²²¹

Siveellisyydestä tai siveettömyydestä puhuttiin myös tavalla tai toisella kaikissa opettajakunnan pöytäkirjoissa. Tutkimukseni aikavälillä 1860 -1960 -luvulla siveettömyys on ollut yksi rangaistava normeista poikkeamisen muoto. Siveettömyyttä määrittelemällä kansalaisia on pyritty kontrolloimaan niin lastensuojelussa, kouluissa, lyseoissa kuin opettajaseminaareissakin. Kun poikien ja miesoppilaiden poikkeavuuteen suhtauduttiin vakavasti - ei hyväntahtoisen vähättelevästi tai holhoavasti kuten tyttöjen ja naisoppilaiden poikkeavuuteen, olivat siveettömyysrikkomuksiksi tulkitut teot kuitenkin niitä, joiden yhteydessä tyttö- ja naisoppilaisiin on suhtauduttu vakavasti. Miten tämä asian vakavuus näkyi?

Ervasti ja Rantanen ²²² vertailevat pro gradu työssään Rauman miesseminaarin ja Raahen naisseminaarin eroja kontrollin ja kurinpidon osalta vuosina 1869 -1971. He toteavat, että miesopiskelijat syyllistyivät useimmin luvattomaan poissaoloon ja naisopiskelijat siveettömyyteen. Asiaa ei avata sen enempää. Raahen seminaarin muistelmateoksessa mainitaan tiukka valvonta, ankara moraalinvartiointi ja venäläissotilaiden kanssa seurustelusta seuranneet rangaistukset. ²²³ Rauman miesseminaarilaiset tuskin olivat siveellisempiä kuin Raahen naisseminaarilaiset. Ilmiö on samansuuntainen kuin 1960 -70 lukujen maininnat naisten ja tyttöjen irtolaisuudesta. Vuorelan koulukodin

²²¹ Asetuksia koulu-toimesta Suomessa 1881.

²²² Ervasti & Rantanen 1988.

²²³ Salmela 1999.

oppilaiden vanhemmissa oli ilmennyt Vuohelaisen mukaan irtolaisuutta puolella vanhemmista. Irtolaisuus oli ollut, päinvastoin kuin juoppous ja rikollisuus, yleisempää tutkittavien äideissä kuin isissä. Tällä puheteolla luodaan kuva naisille ominaisesta irtolaismaisesta elämäntavasta jättämällä huomiotta se seikka, että naisia kontrolloitiin todella tarkasti tässä asiassa vielä 1960-luvullakin. Heitä oli 1800-luvulta lähtien merkitty irtolaisiksi huomattavasti herkemmin kuin miehiä. Tilapäisestikin palveluspaikkaa vailla ollut nainen herätti ympäristön epäluulon nopeammin kuin vastaavassa asemassa ollut mies.²²⁴

Lahtinen toteaa 1960-luvun poika-asiakkaista yli puolen tulevan lastensuojelun toimenpiteiden kohteeksi rangaistavan teon vuoksi, ja loput juopumuksen vuoksi. Tyttöillä on suurimpana syyryhmänä irtolaisuus, tarkemmin sanoen ns. sukupuolisiveellinen harhautuneisuus. Lahtinen oli yksi harvoista, joka painotti tuolloin sitä, että asia sietäisi kriittisen tutkimuksen ja käsitteaselvennyksen.²²⁵

Hiitolan tutkimuksen aineistona on Suomen hallinto-oikeuksien vuonna 2008 tekemät 500 huostaanottopäätöstä, joissa 12 vuotta täyttänyt lapsi tai lapsen huoltajat vastustavat toimenpidettä. Hiitola toteaa, että seksuaalista aktiivisuutta käytetään perusteena tyttöjen vastentahtoisiin huostaanottoihin, mutta poikien seksuaalisuuteen ei vastaavissa tilanteissa vedota.²²⁶

Siveellisyys aikalaisten puheissa. Kuinka siveellisyyden käsitettä määriteltiin ja kuinka siitä puhuttiin? Vuoden 1916 tietosanakirja neuvoo siveys sanan kohdalla katsomaan sanaa siveysoppi. Siveysoppi puolestaan kuvataan olevan filosofinen tieteenhaara, jossa tutkimuksen kohteena on siveellinen arvioiminen, siveellisen tietoisuuden yleinen sisällitys ja perusteet. Tutkimuskohdetta voi nimittää siveellisyydeksi, joka on vakiintunut etiikka sanan vastineeksi.

”Yleisemmässä merkityksessään siveellisyys käsittää ne eri puolet, jotka siveelliseen tietoisuuteen ja elämään sisältyvät, nimenomaan sekä moraalinen oikeuden, jos näiden välillä tehdään se ero, että oikeussääntöjen noudattamiseen voidaan ulkoisesti pakottaa, mutta että moraalissäännöt vetoavat yksinomaan omaantuntoon ja vapaaseen vakaumukseen.”²²⁷

Castrén tekee eroa filosofisen siveysopin ja teologisen siveysopin välillä. Filosofisen siveysopin perustuu ”vapaan persoonallisuuden” ja yleisen ihmisyyden aatteisiin. Teo-

²²⁴ Salmela 1999, 36, 54, 61, 79; Nygård 1998, 42; Vuohelainen 1970, 386, 389.

²²⁵ Lahtinen 1967, 78-82.

²²⁶ Pystynen 2012.

²²⁷ Castrén 1916, 1440.

loginen siveysoppi puolestaan perustuu historiallisesti määrättyyn uskontoon, jonka jumalallisesti ilmoitettu sisällystä pidetään siveellisen tietoisuuden perustana. Castrén toteaa, että sikäli kun kristillinen siveysoppi on pyrkinyt välttämään dogmaattisia edellytyksiä ja pannut pääpainon kristinuskossa esiintyneeseen yleisen ihmisrakkauten ihanteeseen, on se edistänyt siveysopin kehitystä ja ollut hedelmällisessä vuorovaikutuksessa filosofisen siveysopin kanssa.²²⁸ Vaikka Castrén rinnastaa siveellisyyden etiikkaan, valtaosa aikalaisista puhuu siveellisyydestä tai siveettömyydestä pelkästään ihmisen seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyen.

Nieminen²²⁹ avaa seksuaalikäytösten käsitteitä sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. Lainsäädännössä naimattomien, leskien ja eronneiden kesken tapahtuvasta sukupuoliyhteydestä käytettiin nimitystä ”salavuoteus”. Jos taas naimisissa olevalla henkilöllä oli sukupuolisuhteita muun kuin aviopuolisonsa kanssa, puhuttiin ”ulkoaviollisesta suhteesta”, josta siveysopissa ja lainsäädännössä puhuttiin myös ”avio-rikoksena” tai ”huoruutena”. Lainsäädännössä salavuoteus oli rikos vuoteen 1929 asti ja huoruus vuoteen 1948. Uskonnollisessa ja juridisessa kielenkäytössä käytettiin käsitettä ”hureus”, kun taas yleisen moraalitajun vastaisena ja paheksumana asiasta puhuttiin ”siveettömyytenä” tai ”epäsiveellisyytenä”. Siveetöntä ei ollut ainoastaan kielletty seksuaalinen käyttäytyminen, vaan myös seksuaalitabun loukkaaminen. Nieminen²³⁰ määrittelee seksuaalitabua yhteisön yhteisenä rationaalisesti perustelemattomana tapana pitää tietynlaista asennoitumista sukupuolisuuteen liittyviin asioihin. Seksuaalitabun ankaruus ja ilmenemismuodot vaihtelivat eri ryhmien ja yksilöiden keskuudessa. Seksuaalitabun kunnioittaminen ilmeni säädyllisyyden ja sukupuolirikosten sekä häveliäisyyden vaatimusten noudattamisena. Tekoa, joka ”loukkaa sukupuolirikon ja säädyllisyyttä”, on pidetty lain säätämässä rajoissa rangaistavana.²³¹ Seminaariaineistossa salavuoteudesta puhuttiin 1950-luvun puoleenväliin asti, jolloin salavuoteuden käsite muuttuu luvattomaksi sukupuoliyhteydeksi.

Jyväskylän seminaarin aloitettua toimintansa vuonna 1863, seminaarin johtaja ja kansakoulujen yli-inspehtori Uno Cygnaeus mainitsee avajaispuheessaan opettajakunnalle seminaarin korkeimmaksi tavoitteeksi ”Suomen kansan korottaminen puhtaahan siveyteen, tieteelliseen walaistukseen ja taidolliseen teollisuuteen.”²³² Hän ei puheessaan avaa siveyden käsitettä, mutta luottaa Jumalan osoittavan ketkä seminaariin hakijoista olisi oppilaiksi otettava. 1884 seminaarin opettajat vastaavat kouluylhallituksel-

---

²²⁸ Castrén 1916, 1440-1444.

²²⁹ Nieminen 1951.

²³⁰ Nieminen 1951, 372.

²³¹ Nieminen 1951, 370-372.

²³² JMA 1.8.1883.

le entisen oppilaan tekemään valitukseen, vedoten seminaarin oikeuteen tutkia laitokseen pyrkivien – tässä takaisin pyrkivien – ”oppilasten `älyvoimaisia luonnonlahjoja` (intellektuella anlag) ja `Kristillisesti Siveydellistä arvoa` (kristlig sedliga halt)...”²³³ Vaasalainen opettaja, rehtori, sanomalehtimies ja kirjailija Ludvig Leonard Laurén lainasi Kristian Scriweriä määritellessään siveyttä:

”Siweys on kristillinen sielun hywe, jolla hän ahkeroitsee säilyttämään sydäntä, suuta ja kättä jopa koko ruumistansakin puhtaana kaikesta kielletystä himosta ja saastaisuudesta, jotta hän siweänä morsiamena kelpaisi Jesukselensa ja palwelisi häntä pyhydessä ja wanhurskaudessa.”²³⁴

Tämä kokonaisvaltainen puhtauden vaatimus tähtää yhteen isompaan tavoitteeseen: välttää haureutta, huorintekoa ja salavuoteutta. Laurén huomauttaa, että kuudennen käskyn noudattamisesta riippuu ihmisen niin maallinen kuin iankaikkinen onni, mutta niiden lisäksi myös koko yhteiskunnan säilyminen. Kuudennen käskyn rikkomista seuraa kirous, joka kohdistuu ensin käskyn rikkojaan, josta kirous leviää perheeseen ja lopulta perheestä sukukunnan kautta koko kansaan.²³⁵ Rauman seminaarista huomautetaan myös vuonna 1902, että seminaarilla ei ole oikeutta päästää ketään ”siveydellisesti haaksirikkoon joutunutta kokeilemaan kansan kalliimman omaisuuden kanssa ja saattamaan sen nuorison kasvatuksen vaaran alaiseksi”.²³⁶ Edelleen vuonna 1956 Itäsuomen seminaarissa painotettiin vakavasti samaa asiaa: ”Emme halua uskoa opettajan tehtäviä henkilölle, jonka on todettu törkeällä tavalla rikkoneen siveellisyyden käskyjä vastaan.”²³⁷ Huorinteko ei ollut siis henkilökohtainen asia, vaan se uhkasi tuhota koko yhteisön, joten uhkan torjuminen oli myös jokaisen yhteisön jäsenen vastuulla. Opettajilla ja opettajaseminaareilla oli erityisen iso vastuu.

Nuorison siveellisyydestä oman kantansa esitti vuonna 1899 Wihtori Peltonen, joka oli muun muassa kirjailija, toimittaja ja kääntäjä sekä opiskellut pari vuotta myös opettajaseminaarissa. Hän kantaa murhetta siitä, miten kansan siveellisyyden keho taso näkyy lisääntyvinä aviottomina lapsina – äpärinä - ja pakkoavioliitoina. Hänkin siis käsittelee siveellisyyttä pelkästään sukupuolikäyttäytymisen kautta. Siveettömyyttä on hänen mukaansa ollut koko ihmiskunnan ajan, eikä nykyaikainen sivistys ole sitä lisännyt. Päinvastoin juuri sivistyksen ja valistuksen avulla siveettömyyttä vastaan voidaan taistella, unohtamatta kuitenkaan elävää uskoa. Peltonen on siis täytynyt vas-

---

²³³ JMA 31.10.1884.

²³⁴ Laurén 1890, 3.

²³⁵ Laurén 1890, 4-5.

²³⁶ TMA 1.11.1902.

²³⁷ JOMA 4.10.1956.

tata kirjoituksellaan myös syytöksiin uuden sivistyksen siveellisyyttä heikentävään vaikutukseen. Peltonen vetoaa vanhempiin nuorison kasvattamisessa varomaan siveettömyyden pettäviä polkuja. Ja syyhän on äitien:

”Kysyköön kaikkein ensiksi äidit, mitä he ovat tässä suhteessa tehneet ja mitä tekemättä jättäneet? Ovatko he laskeneet lastensa sydämiin jo pienenä ne siiveellisyyden ja puhtaan elämän peruskiwet, joiden laskemiseen Jumalan sana, heidän welwollisuutensa kasvattijina lastensa wastainen onni heitä welwoittaa? ... Kenen omilletunnoille lankeaa ennen kaikkea syy tytärten lankeemiseen, eikö juuri äitien?... Äidit! `Synti on kansan turmio.` Kääntykää omiintuntoihinne: kenen on ensi sijassa syy?”²³⁸

Peltonen vetoaa äiteihin huomauttamalla, että äideillä on suurempi vaikutus nuorisoon kuin isillä. Fennomaanina ²³⁹ Peltonen korosti, että isämaalle olisi paljon enemmän puhtaita, elinvoimaisia nuorukaisia ja neitoseja, jos äidit huolehtisivat paremmin heidän siveellisestä kasvatuksesta: ”Silloin myös Suomella olisi siiveellinen ja elinvoimainen nuoriso.” Mutta siveellisyyttä oli vasta se, kun nuori on joutunut käymään sisäisen taistelun nautinnon ja kevytmielisyyden houkutusia vastaan ja voittanut ne. Siveellisyys ilman sen kestävyuden testaamista ei ollut siveellisyyttä. ²⁴⁰ Peltonen jatkaa äitien painostamista; äidit ovat varsinaisesti siveellisten käsitteiden istuttajia – ei kirjat, koulut eikä sivistys. Äitien on syytä mennä itseensä ja velvollisuuksiinsa sen sijaan, että syyttelevät nykyajan villitystä. ²⁴¹

Aikansa siveyskysymyksiä pohtinut norjalainen pappi Fredrik Klaveness sai tekstiensä kääntäjän ja kannattajan muun muassa Paavo Snellmanista, joka oli pappi ja poliitikko. Klavenessille siveellisyys, jota hän käsitteli etupäässä vain sukupuolisen pidättyvyyden kannalta, oli myös koko ihmiskuntaa koskeva asia, mutta hän korosti lisäksi sen henkilökohtaista merkitystä; se oli hänelle ennen kaikkea persoonallisuuden kysymys, jonka tuli perustua ihmisen yksilölliseen siveysoppiin. Siveettömyyden vaarat yhteiskunnalle tulivat sukupuolitautilien muodossa. Yhteiskunnallinen siveysoppi ei ollut hänelle riittävä, koska se vaatii vain sen, etteivät ihmisen teot vahingoita ketään muuta ja ettei kukaan syntynyt tai syntyvä joudu kokemaan vääryyttä. Hän ehdotti siveysoppiin omaa selkeästi määriteltyä yleispätevää ”sukupuolista siveysoppia”. Tämän sukupuolisen siveysopin perusajatus oli ehdoton sukupuolinen pidättyvyys, joka saavutettiin parhaiten kun ”sukutunne” (seksuaalisuus) saatiin sielukkaammaksi,

---

²³⁸ Peltonen 1899a, 7-9.

²³⁹ Ks. esim. Tala 2006.

²⁴⁰ Peltonen 1899a, 10-12.

²⁴¹ Peltonen 1899b, 11-12.

kuin mitä se luonnostaan on. Tätä tuki se, että hillittiin mielikuvitusta ja pidettiin se puhtaana karkottamalla niin sisäiset kuin ulkoisetkin turhat ärsykkeet. Sekä kumppanien seura että kirjallisuuskin tuli valita siten, etteivät ne kiihdyttäneet mielikuvitusta. Sieluaan ei myöskään saanut huumata päihdyttävillä viineillä eikä liian vallattomalla iloisuudella.²⁴² Tämä humaltumisen vaara näkyy seminaarien opettajakokousten pöytäkirjoissakin; etenkin seminaarien alkuaikoina 1860 -1890 alkoholin itsessään ei ollut niin paha asia kohtuullisesti nautittuna, kuin humalaan asti juopuminen. Kun alkoholi madalsi kynnystä sukupuolisiveettömiin tekoihin, se oli ”sukutunteen” lisäksi toinen vakava uhka siveellisyydelle.

Vuonna 1903 Paavo Snellman on huolissaan ”sukupuolisen kasvatuksen” puuttumisesta ja sen vaikutuksista ”sukupuoliseen puhtauteen”. Hän käyttää synonyymeinä puhtautta ja siveellisyyttä ja tarkastelee hänkin siveellisyyttä ainoastaan seksuaalisen käyttäytymisen kautta. Maaseudun poikien epäsiveelliset yöjuoksut huolettavat häntä. Samoin se, että ”kaupungeissa miehinen nuoriso häviää prostitutsionin kitaan.” Snellman mainitsee ”nuorisoepäsiveellisyyden” eli onanian, joka on nimenomaan poikavuosien kirous. Snellman puhuu kuten Klavenesskin pääasiallisesti vain pojista tai nuorista miehistä. Poikien ja miesten seksuaalivietti nähtiin merkittävästi voimakkaampana kuin tyttöjen ja naisten, jotka joko sivuutettiin kokonaan puheissa tai mainittiin vain ohimennen. Snellmankin toteaa koko nuorison – tai ainakin poikien – huokailevan voimattomina epäsiveettömyyden edessä. Koska etenkin sivistyneiltä naisilta puuttui lähes kokonaan Klavenessin mainitsema ”sukutunne”, kansakouluasiaa vuonna 1856 Turun tuomiokapitulissa pohdiskellut lehtori G. E. Eurénkin toteaa, että naisen siveytensä puolesta on opettajana luotettavampi kuin mies. Ja mikä parasta: naispuoliset kansakouluopettajat olisivat paljon miesopettajia huokeammat.²⁴³ Oker-Blom²⁴⁴, hygienian professori ja lääkäri, sen sijaan ottaa mukaan tytöt ja naisetkin seksuaalisuutta käsitellessään. Ei tosin samankaltaisina – tytöille ja pojille hän kirjoitti erilliset seksuaalivalistusoppaat, joista niistäkin tuli esiin tyttöjen ja naisten seksuaalisuuden vähäisempi voimakkuus. Sivistyneillä naisilla platoninen tunne saattoi olla niin hallitseva, että aistillinen puoli oli lähes kehittymätön. Oker-Blom mainitsee siveellisyysasian käyneen ajassa polttavaksi, koska on esitetty ehdotuksia ja vaatimuksia, ”jotka tietävät ohjasten vapaammalle höllittämistä niin naiselle kuin miehellekin sukuvietin tyydyttämisen suhteen.” Hän kuittaa nämä vaatimukset kuitenkin toteamalla, että niillä kansanosilla, joilla henkinen kehitys ei ole korkeaa, himollinen puoli on

---

²⁴² Klaveness 1903, 14-16, 31-69.

²⁴³ Snellman 1903, 5-11; Salo 1940, 277.

²⁴⁴ Oker-Blom 1903.

merkittävämpi. Medikalisaatio tuki hyvin hygieniaooppien lääketieteellistä legitimoimista. Ihmisten yksityisimmätkin asiat tulivat yleisiksi ja lääketiede oikeutti niihin puutumisen opastuksen ja neuvonnan kautta. Taustalla oli ylipäänsä tieteiden kehittyminen ja vahva usko tieteisiin. Tieto antoi valtaa toisiin ihmisiin - valtaa määrittellä heidät. Foucault näkee tieteen antaneen auktoriteetin kontrolloida ja saada ihmiset kontrolloimaan itseään.²⁴⁵ Rationalismi syrjäytti uskontoja ja uskomuksia ja Oker-Blom lääkärinä oli ensimmäisiä siveellisyydestä huolissaan olevia valistajia, joka ei perustanut näkökantojaan kristinoppiin ja uskontoon, vaan kantoi huolta kansan ruumiillisesta, henkisestä ja siveellisestä terveydestä. Terve ja vahva kansa selviäisi paremmin niin ulkoa uhkaavista hyökkäyksistä kuin sisäisten ”vihavoimien jäytämistä”. Tosin seksuaalisen pidättyvyyden suhteen hän oli Paavo Snellmanin kanssa samoilla linjoilla. Lääkärin auktoriteetilla hän pystyi Snellmania paremmin vakuuttamaan, ettei seksuaalisesta pidättäytymisestä olisi mitään terveydellisiä haittoja kummallekaan sukupuolelle, vaan se oli yksi tie terveen kansakunnan kasvulle.²⁴⁶

Kirjailija ja toimittaja Veikko Palomaa selvitteli vuonna 1914 omaa näkemystään siveydestä. Palomaa avaa siveyden ja siveellisyyden käsitettä latinan kielen ”civis” sanasta, joka tarkoittaa kansalaista. Siveysoppia hän jäljittää kreikankielen eethos-sanasta, joka tarkoittaa tottumusta, tapaa, jäljittelyä ja mukautumista. Palomaalle asia näyttäytyy kaksinaismoralistisena; säätyjaon lakkauttamisesta huolimatta ylemmälle luokalle sallitaan siveydessä enemmän vapauksia kuin alemmille. Siveysoppi on hänelle joukko matkimalla opittuja tapoja, joita ei järjellä ja itsenäisellä arvioinnilla testata. Palomaa ihmettelee myös sitä, miksi moraalista ei puhuta ihmisten muun käyttäytymisen kohdalla, vaan ainoastaan sukupuolielämän yhteydessä.²⁴⁷

Tähtinen kutsuu murroskautta 1890-1919 kasvatusmoraliteettien asteittaiseksi maallistumiseksi. Myös ajan fennomaanien pyrkimykset näkyvät. 1910-luvulla valtaosa kasvatusoppaiden kirjoittajista oli jo suomalaisia. Yksi ajan tuotteliaimmista kasvatusoppaiden tekijöistä ja kansanvalistajista oli kansakouluopettaja Vilho Reima. Reiman Nuorison kasvatusopas vuodelta 1945 on vielä vahvasti kirkkoon, kotiin ja isänmaahan painottunut, mutta siinä näkyy myös lääketieteellisiä suuntauksia. Hän on Oker-Blomin kanssa samoilla linjoilla todetessaan, että terve ja luonnonmukainen elämä auttaa nuorisoa pysymään viettiensä herroina. Voimakas henki harvoin viihtyy heikossa ruumiissa.²⁴⁸ Siveellisyysskysymyksiä käsitellessään Reima mainitsee vain nuorten miesten sukuvietin ja pidättäytymisen, ilmeisesti hän ei olettautunut tytoilla su-

²⁴⁵ Ks. esim. Foucault 1982; 1984; Saari 2011; Burr 1995.

²⁴⁶ Oker-Blom 1903, 7, 51; 1908, 4-42; Conrad & Schneider 1992.

²⁴⁷ Palomaa 1914, 22-24, 27.

²⁴⁸ Tähtinen 1992, 58-59; Reima 1945, 122.

kupuoliviettä olevankaan: ”Hyvän ja kunnollisen neitosen seura on monen nuorukaisen parhaimpia aseita siveettömyyden houkutusiksi vastaan.”²⁴⁹

Aikalaisten huoli etenkin nuorison siveydestä liittyi harvaa poikkeusta lukuun ottamatta seksuaalisuuteen. Nationalismi nostatti hätää kansakunnan ja suomalaisuuden elinvoimasta ja sen mahdollisuudesta puolustaa itseään silloin, jos nuoriso vajoaa siveettömyyteen ja kaikkiin sen tuomiin ruumiin ja sielun terveyttä heikentäviin tekijöihin, kuten sukupuolitauteihin. Myös perheiden – kansakunnan peruskiven - koosapysymistä seksuaalinen siveettömyys uhkasi. Nygård²⁵⁰ toteaa, kuinka kansakunnan rappeutumisen kauhukuvat kärjistettiin Suomessa kansalaissodan aikana ja jälkeen. Pelättiin moraalisesti alamittaisia, joilla oli synnynnäinen kyvyttömyys erottaa oikea väärästä. Sukupuolivietin voimakkuus oli moraalisesti heikkokäkyisten ominaisuus. Käsitteet rikollisuudesta, moraalista ja degeneraatiosta yhdistettiin kansalliseen kehitykseen ja olemassaoloon.

Valtaosa siveellisyyspuheesta liittyi siis seksuaalisuuteen. Sekä vuosisadan alun kasvatusoppaat että tyttöyden nykytutkimus osoittavat tyttöjen kasvatuksen ja sosialisoinnin rakentuvan pitkälti seksuaalisuuden ympärille. Näre toteaa naistutkijoiden laajalti allekirjoittaman näkemyksen mukaan, että tytöt ja naiset määrittävät pitkälti seksuaalisuutensa mukaan, kun taas miehet ja pojat pikemminkin toimintansa kautta.²⁵¹ Voidaan ajatella, että mies on nähty kokonaisuutena ihmisenä ja nainen pikemminkin kansakunnan jälkeläisten tuottamisvälineenä. Tämä tuotantokoneisto on pidettävä puhtaana ja ehjänä. Tämänkaltainen ihmisen esineellistäminen tuottaa toiseutta.

Turun tuomiokapitulissa vuonna 1856 kansakouluasiaa käsitellyt lehtori Eurén iloitsi muun muassa siitä, että vihdoinkin saisi suuri määrä keskisäädyn naisia, joilla ei ollut omaa tienestää elantonsa kansakouluopettajan toimesta.²⁵² Opettajuus tarjosi naisille itsenäisen ansion, mutta muuttiko se pohjimmiltaan näiden naisten roolia? Seminaarilaitosten syntyänsä 1800-luvun puolivälissä kansalaisyhteiskuntaa rakennettaessa ja sääty-yhteiskunnan purkautuessa oli naisasialiikkeidenkin nousun aikaa. Myös naisopettajat olivat aktiivisia näissä liikkeissä, jotka kannattivat muun muassa absoluuttista sukupuolimoraalia vallalla olleen relatiivisen sukupuolimoraalin sijaan, joka kaksinaismoralistisesti salli miehelle relatiivisen sukupuolimoraalin, mutta naiselle ei. Rajainen²⁵³ toteaa, että nuori kansakoulunopettajatar edusti 1860 -70 luvuilla syntymässä ollutta itsenäistä ja kodin ulkopuolella toimivaa naista. Hylkäsikö naisopettaja

---

²⁴⁹ Reima 1945, 112-131.

²⁵⁰ Nygård 1998, 89-90.

²⁵¹ Näre 1992, 13-14.

²⁵² Salo 1940, 277.

²⁵³ Rajainen 1973, 22.

”tosinaiseuden kultin” päästessään opettajaseminaariin? Käänsikö hän tyllysti selkensä äitiydelle ja kotiliedelle? Näinhän ei käynyt, vaan naisopettajat jatkoivat entistä sukupuolille annettujen merkitysten ylläpitoa. ”Tosinaiseuden” mallia²⁵⁴ mukailleen naisopettaja hoiti yhteiskunnallista äitiyttä muuttumattoman ja suljetun seminaari- ja koululaitoksen sisällä. Naisopettajuus oli äitiyteen verrattava naisen kutsumus samalla tavalla kuin sosiaalista työtä kristillisessä hengessä tekevät hyväntekeväisyyslaitosten orpokoteja perustuvat naisetkin.²⁵⁵ Naiset antoivat hoiva- ja kasvatustönsensä kodin ulkopuolelle, mutta niin, että he eivät uhanneet vallitsevaa järjestelmää ja samalla heitä – ainakin naisopettajia – pystyttiin kontrolloimaan ja ohjaamaan hyvin tarkkaan. Seminaarilaitos ei ollut naisemansipaation eikä uusien ideologioiden pesäpaikka joksikään takia, että kristinusko ohjasi niin seminaarilaitosta kuin rakenteilla ollutta kansanopetustakin. Piispat ja papit näkivät naiset perisyntiin langenneen Eevan tyttärinä, joiden siveyttä oli tarkemmin varjeltava kuin miesten. Emansipaatio oli heille uhka. Rajainen²⁵⁶ kertoo Hanna Ongelin polemisoinneen vuonna 1884 Kuopion piispan Gustaf Johanssonin esittämää käsitystä vastaan, että emansipaation vaikutuksesta naisten siveelliset käsitteet tulisivat yhtä löyhiksi kuin miesten, ellei heitä pakolla pidettäisi rajojen sisällä.

Analysoin luvussa 5.1 miten siveettömyydestä puhuttiin seminaarien pöytäkirjoissa ja millaista poikkeavuutta näillä puheteoilla rakennettiin ja ylläpidettiin.

---

²⁵⁴ Ks. luku 2.1.

²⁵⁵ Ks. Markkola 2002.

²⁵⁶ Rajainen 1973, 24.

4 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS

4.1 Diskurssianalyttisen tutkimuksen metodologiset peruslähtökohdat

Sosiaalinen konstruktioismi. Tutkimusaiheeseeni – tyttöjen/naisten ja naisopettajuuden poikkeavuuden tulkinnat eri aikoina – diskurssianalyysi²⁵⁷ soveltuu mielestäni hyvin niin metodiksi kuin viitekehyyksikin, koska poikkeavuuden, normaalin ja epänormaalin rakentuminen tapahtuu sosiaalisessa toiminnassa, kielenkäytön ja vuorovaikutuksen keskinäisissä suhteissa. Pitäydyn diskurssianalyttisen menetelmäkirjon niissä menetelmissä, jotka sivuavat työtäni. Kriittisessä diskurssianalyysissä kriittisyys ei tarkoita niinkään virheiden etsimistä tai lähtökohdiltaan negatiivista asennetta, vaan Faircloughia²⁵⁸ ja Lehtosta²⁵⁹ myötäillen pikemminkin ilmiöiden juuriin menemistä ja yritystä tarkastella kuinka jokin tietty asia tai ilmiö toimii. Näen kriittisyyden tutkimuksessani mahdollisten epäoikeudenmukaisuuksien, epätasa-arvon ja epäkohtien esiin nostamisena ja analyttisyytenä merkitysten ja totuuksien rakentumista jäljittäessä.

Väitöskirjatyöni tarkoitus ei ole kuvata naisliikkeen historiaa eikä naiskansalaisuuden rakentumista. Se ei myöskään pyri kuvaamaan seminaarien säännöstöjä ja rikkomuksia, ei rikkeiden määriä eikä sitä, kuka teki eniten rikkomuksia, vaikka niistä mainitsenkin asian havainnollistamiseksi. Tarkoitukseni on nostaa esiin niitä seminaarien pöytäkirjoissa olleita diskursseja, joilla luotiin ja ylläpidettiin tyttö- ja naisoppilaiden poikkeavuuden tulkintoja. Poikkeavuuden kuvaus sisältää itsessään sen vastapuolen eli normaalin tai ideaalin kuvaamisen. Näkökulmani on sosiaalikonstruktioistinen.²⁶⁰ Näen tutkimuksessani sosiaalisen konstruktioismin merkityksen siinä, onnistunko sen avulla tuomaan näkyväksi niitä tekijöitä ja prosesseja, jotka ovat aikoinaan synnyttäneet sukupuolten välistä eriarvoisuutta.

Sosiaalisen konstruktioismin lähtökohtana on kaiken inhimillisen toiminnan ja tiedon yhteisöllinen alkuperä. Tieto ja totuus – yhteinen todellisuus – ei synny objek-

---

²⁵⁷ Turun yliopistokonsortion menetelmäopinnoissa pidetty *Diskurssianalyysi menetelmänä* –luentosarja (25.11.-17.12.2008) selkiinnytti minulle diskurssimenetelmien kenttää ja vahvisti Tampereen sosiaalipsykologian laitoksella 90-luvun lopulla Pirjo Nikanderin johdattelemana saamaani innostusta pohtia itsensänselvyyksien syntyjä sekä kielen ja merkitysten maailmoja.

²⁵⁸ Fairclough 1997.

²⁵⁹ Lehtonen 1998, 26.

²⁶⁰ Berger & Luckmann 1994.

tiivisin havainnoin, vaan ne luodaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ihmiset ovat oman kontekstinsa tuotteita. Kontekstin syntyemisessä on mukana laajoja sosiaalisia, poliittisia ja ekonomisia aspekteja. Tieto ja sosiaalinen toiminta ovat yhtä; tietty konstruktio maailmasta ohjaa tiettyyn toimintaan.²⁶¹

Sosiaalisen todellisuuden tulkinta on tekstien tulkintaa; joko kirjoitetun tai puhutun tekstin. Faircloughin²⁶² kritiikki siitä, että sosiaalinen konstruktionismi ei ota huomioon tosiasioita tai Burrin²⁶³ pohdinta konstruktionismin suhteesta todellisuuteen ovat kysymyksiä, joihin mielestäni Hacking²⁶⁴ on vastannut tyydyttävästi. Hän huomauttaa, että rajattu väite jonkun tietyn ilmiön tai asian sosiaalisesta rakentumisesta sisältää ydinajatuksen lisätä tietoisuutta kyseisestä asiasta.²⁶⁵ Konstruktionismista on erotettavissa ainakin kaksi tulkintaa: maltillinen tai realistinen ja vahva tai radikaali konstruktionismi. Edellisen kannan mukaan on järkevää sanoa maailman olevan objektiivisesti olemassa (ontologinen realismi), mutta pitää tietoa maailmasta ihmisten tekona (epistemologinen relativismi).²⁶⁶

Konstruktiiivinen näkökulma ei siis kiellä fyysistä todellisuutta. Kuten Wetherell ja Potter²⁶⁷ mainitsevat, vuori ei ole vähemmän todellinen rakentuipa se diskursiivisesti tai vulkaanisessa purkauksessa tai maankuoren liikkeistä. Ihminen kuolee siihen lentokoneella törmätessään. Silti materiaallinen todellisuus ei ole vähemmän diskursiivinen, vaikka se osuisikin lentokoneen eteen. Se, kuinka nämä lento-onnettomuuden surmat ymmärretään, rakentuu diskurssijärjestelmämme kautta. Näen omassa tutkimuksessani sukupuolten biologiset erot ”materiaalisena todellisuutena”, mutta se miten nämä erot ymmärretään ja mitä seurauksia näillä ymmärtämisen tavoilla seminaarioppilaille on – toisin sanoen sukupuolten sosiaalinen rakentuminen ja vaikutus myös opettajuuden rakentumiseen, rakentuu vallitsevien diskurssijärjestelmien kehikossa. Aineistoni opettajaseminaarien pöytäkirjat eivät välttämättä kerro mikä oli totuus naisoppilaiden poikkeavuudessa, vaan sen *miten tätä totuutta tuotettiin* pöytäkirjojen teksteissä. Tällöin tutkimus näyttäytyy enemmän metodisen ja tulkinnallisen tilan hahmotteluna kuin olemisen ja tiedon perustan etsimisenä.²⁶⁸ Baumanin (1996) mukaan tieteellisissä tai muissa diskursseissa eivät ole vastakkain tosiasiat ja kertomuk-

---

²⁶¹ Burr 1995; Berger & Luckmann 1994; Saastamoinen 2003, 173.

²⁶² Fairclough 2003, 8–9.

²⁶³ Burr 1995, 85.

²⁶⁴ Hacking 2009, 20.

²⁶⁵ Ks. myös Wood & Kroger 2000.

²⁶⁶ Suoranta 1997, 18-19.

²⁶⁷ Wetherell & Potter 1992, 65.

²⁶⁸ Ks. esim. Sampson 1993.

set, vaan kertomukset ja toiset kertomukset.²⁶⁹ Tutkimuksessani ei näin ollen ole kyse siitä kuvaavatko seminaarien pöytäkirjoissa käytetyt termit, käsitteet ja puheteot todella seminaarioppilaita – olivatko seminaarien naisoppilaat todellakin pöytäkirjojen kuvausten kaltaisia, vaan siitä miten erilaisia totuuksia esimerkiksi naisoppilaasta luotiin tai pyrittiin luomaan ja ylläpitämään pöytäkirjojen teksteissä.

Aineistossani opettajien, koulunjohtajien, oppilaiden, seminaarilaisten, virkamiesten ja kuultuina olleiden ulkopuolisten todistajien puhe on muokattu kirjoitetuksi tekstiksi, jonka sosiaalinen merkitys perustuu mm. siihen, että nämä puheet ovat kirjattu seminaarien pöytäkirjoihin. Ne olivat osa valtiollisesti ohjatun koulutuksen virallista aineistoa. Ne olivat myös osa näiden instituutioiden lainsäädäntöä, normistoa ja virallisia käytäntöjä. Näkökulmani ja tulkintani tästä puheesta ovat yksi tapa tarkastella tyttöjen poikkeavuuden rakentumista. Tiedostan samalla Faircloughin²⁷⁰ huolen siitä konstruktionismin ongelmasta, että en pysty tekemään tulkintojani puhtaalta pöydältä, vaan olemassa oleva todellisuus vaikuttaa siihen. Aika on muutenkin keskeinen tekijä kasvatuksen historian tutkimuksessa. Kuikka²⁷¹ puhuu tutkijan historiallisesta ajattelutavasta; perehtymisestä tutkittavan ilmiön aikakauteen, jolloin on pienempi riski, että tutkija siirtää oman ajan arvostuksia menneisyyden ilmiöiden tulkintaan. Toisaalta tutkija tuskin kykenee missään ajassa ja tilassa täydelliseen objektiivisuuteen, vaan kantaa aina enemmän tai vähemmän myös omaa subjektiivista näkökulmaa mukanaan.

Yksi Burrin²⁷² mainitsemista konstruktionisteja yhdistävistä tekijöistä on kriittisyys itsestäänselvyyksiä kohtaan. Billigin²⁷³ mukaan kriittisyys tarkoittaa kahta asiaa: sitä, että tehdään sosiaalista analyysia yhteiskunnallisesta epätasa-arvosta ja sitä, että erotutaan teorioista, jotka eivät ota kantaa epätasa-arvoisuuteen. Samoin Hackingin²⁷⁴ mukaan sosiaalikonstruktionistinen tutkimus suhtautuu vallitseviin asiantiloihin kriittisesti.

Sosiaalisesti konstruoituja eivät ole tässä tutkimuksessa ensisijaisesti yksittäiset ihmiset, naisoppilaat tai naisseminaarilaiset. Sosiaalisesti konstruoitua jo ennen tätä tutkimusta on ollut luokitus, *naisoppilas* tai *naisseminaarilainen*. Tämä tapa luokitella seminaarioppilaita juontaa mm. kunkin ajan yleisestä naiskuvasta eli ihannenaisen

---

²⁶⁹ Suoranta 1997, 23; Suoranta 1996, 455.

²⁷⁰ Faircloughin 2003.

²⁷¹ Kuikka 2001, 133.

²⁷² Burr 2004, 2-5.

²⁷³ Billig 2000, 291.

²⁷⁴ Hacking 2009, 20-21.

mallista,²⁷⁵ naisopettajan mallikansalaisuuden vaatimuksesta,²⁷⁶ lutherilaisuuteen perustuvista kasvatusideologioista²⁷⁷, maskuliinisen sukupuolen peruskategoriasta²⁷⁸ sekä tyttöjen ja naisten toiminnasta näiden yhteiskunnallisten vaikutusten alaisuudessa. Tähän luokkaan (naisoppilas/naisseminaarialinen) kuuluva ihminen, juuri tuon *luokan* ihmisenä, on sosiaalisesti rakentunut. Tai yksinkertaisesti: naisoppilaan/naisseminaarialaisen *idea* (käsite) on sosiaalisesti rakentunut.²⁷⁹

Naisoppilaan/naisseminaarialaisenkaan idea ei ole ollut olemassa tyhjiössä. Se on asuttanut aikansa sosiaalista ympäristöä. Sosiaalinen ympäristö ei tässä tarkoita sitä, että materiaallinen ympäristö ei olisi ollut merkityksellinen. Materiaalinen maailma teki mahdolliseksi tai mahdottomaksi sosiaalisen rakentumisen. Naisoppilaan/naisseminaarialaisen *idea* on joiltakin osin vaikuttanut materiaaliseen ympäristöön ja päinvastoin. Materiaalinen ympäristö, jossa naisoppilaan/naisseminaarialaisen idea on muodostunut, oli yhteiskuntarakenteen, instituutioiden ja naissukupuolen toiseuden muodostama kokonaisuus. Kun puhumme jonkin idean sosiaalisesta rakentumisesta, kyseessä on hyvin usein jokin idea materiaalisessa ympäristössään. Näin ymmärrettyinä ideoilla on merkitystä. Jollekulle saattoi olla todella tärkeää, että hänet luokitellaan naisoppilaaksi/naisseminaarialaiseksi: jos häntä ei olisi luokiteltu niin, hän olisi saattanut joutua poikkeavan tytön/naisen rooliin.

Puhuessani siis *naisseminaarialaisen sosiaalisesta rakentumisesta*, puhun naisseminaarialaisen idean mukaan luokituneista ihmisistä. Samalla puhun myös naisseminaarialaisen idean ja ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta sekä niistä instituutioista ja sosiaalisista käytännöistä, joita tähän vuorovaikutukseen on liittynyt.

Diskurssianalyysi. Tapa, jolla kieli on rakentunut määrää tavan, jolla kokemuksemme ja tietoisuutemme ovat rakentuneet. Burr²⁸⁰ kuvaa *kielenkäytön merkitystä* termillä *diskurssi*. *Diskurssi* tässä yhteydessä ei siis tarkoita kielellistä rakennetta, puheenaihetta tai teemaa, vaan *puhetta tekona*, joka tuottaa yhden mahdollisen tulkinnan ilmiöstä. Tehdystä tulkinnasta tai versiosta on tietyt seuraukset. Diskursiivinen tutkimus ottaa huomioon siis kielenkäytön sosiaalisen ulottuvuuden. Vallitseva diskurssi muokkaa yksilöt sopiviksi sosiaaliseen rakenteeseen ja yhteiskunnan sosiaaliin käytäntöihin.

---

²⁷⁵ Ks. luku 2.1; Brannon 1999; Welter 1966.

²⁷⁶ Ks. luku 2.2.

²⁷⁷ Esim. Immonen 1990,8; Setälä 1984, 34-39.

²⁷⁸ Esim. Naskali 1998, 43-47; Karsson 1974, 24-33; Åkesson 1991, 43.

²⁷⁹ Hacking 2009, 25.

²⁸⁰ Burr 1995. Ks. myös Potter & Wetherell 1987 sekä Pietikäinen & Mäntynen 2009; Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 18-19.

Vallitsevat diskurssit eivät ole ikuisesti pysyviä, vaan saavat kilpailevia diskursseja, jotka voivat päästä vuorostaan voitolle.²⁸¹ Diskurssit pitävät yleensä sisällään myös ristiriitaisuuksia, joiden avulla niiden merkityksen voi rakentaa myös vaihtoehtoisiksi.²⁸²

Diskurssianalyysia menetelmänä on kritisoitu siitä, että siitä tulee helposti listaus aiheisiin liittyvistä diskursseista. Diskurssianalyysissa ei tulisi luetella aiheita, vaan etsiä eri näkökulmia aiheeseen eli erilaisia diskursseja, joilla tietystä aiheesta puhutaan.²⁸³ Samastakin aiheesta voi olla samaan aikaan erilaisia diskursseja, jotka voivat olla jännitteisiä toisiinsa nähden ja kaiken lisäksi keskenään ristiriitaisia.

Opettajaseminaarien pöytäkirjoista diskursseja esiin nostaessani olen pitäytynyt niissä diskursseissa, joissa naisoppilaiden poikkeavuutta tai ihanteissa pysymistä rakennettiin, uusinnettiin tai ylläpidettiin. Miesoppilaista tuotettu puhe on tässä tutkimuksessa yhtä tärkeä; se toimii taustana, jota vasten sukupuolten väliset erot tässä asiassa piirtyvät esiin. Myös se, että miesoppilaista tuotettiin tekstiä määrällisesti paljon enemmän kuin naisoppilaista on diskurssien rakentumisessa merkittävää. Aineiston alkupuolella selitys voisi olla se, että naisoppilaita oli vähemmän ja he olivat korkeammin koulutettuina sisäistäneet seminaarissa pidettävän kurin jo tyttökouluissa. Rinne²⁸⁴ kuitenkin toteaa, että 1800- ja 1900-lukua aina 1920-luvulle asti kansanopettajisto oli sukupuolijaoltaan tasainen, jonka jälkeen se muuttui naisvaltaiseksi.

Kriittinen diskurssianalyysi²⁸⁵ tarkastelee kahta kielenkäytön aspektia: kieltä yhteiskunnallisena tuotoksena ja kieltä yhteiskunnallisena vaikuttajana. Varsinaisena tarkastelun kohteena on näiden aspektien välinen jännite eikä yksipuolisesti vain jompikumpi. Lähestymistavan ”kriittisyys” tarkoittaa pyrkimystä ottaa huomioon se, että sosiaaliset käytännöt ja erityisesti kielenkäyttötavat ovat sidoksissa syy- ja seuraussuhteisiin, joita emme normaalioloissa juuri lainkaan huomaa. Seminaarien pöytäkirjoissa arvioidessa nais- ja miesoppilaiden samantapaista toimintaa, niistä puhutaan täysin eri tavoilla; esimerkiksi naisoppilaan rehtiys jätetään mainitsematta hänen toimiessaan rehdisti, mutta miesoppilaan kohdalla sitä painotetaan. Miesoppilaan kohdalla taas ei puhuta kieroilusta eikä valheellisesta näyttelemisestä, kuten naisoppilaan kohdalla samanlaisesta toiminnasta puhuttaessa. Tässä pari esimerkkiä mainitakseni.

Kriittisessä diskurssianalyysissä voidaan arvioida yksittäisten representaatioiden, suhteiden tai identiteettien merkitystä valtasuhteissa puuttumatta totuutta koskeviin

---

²⁸¹ Burr 1995, 4-7,48, 54-57; Pälli 2003, 17-18; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 37-47.

²⁸² Suoninen 1999, 27.

²⁸³ Burr 1995: 174–175.

²⁸⁴ Rinne, 1986, 64.

²⁸⁵ Ks. esim. Fairclough 2003,

kysymyksiin. Kysymys siitä, edesauttavatko itsestäänselvyytenä esitetyt väitteet tuotamaan ja uusintamaan valtasuhteita, on eri asia kuin kysymys näiden väitteiden to- tuudellisuudesta tai valheellisuudesta. Tästä huolimatta kriittinen analyysi ei voi suh- tautua välinpitämättömästi totuutta koskeviin kysymyksiin, valheellisiin ideologisiin oletuksiin tai vääristelyyn, joka aiheutuu siitä, että asioista kerrottaessa jätetään pois jotakin, mikä on tehty tai sanottu. Jos tekstissä esimerkiksi oletetaan, että naiset ovat vähemmän älykkäitä kuin miehet tai mustat vähemmän älykkäitä kuin valkoiset, on analyysin tärkeä osa osoittaa, että tekstin ideologinen oletus on väärä. “Varsinkin kie- lenkäytön ja vallankäytön välinen yhteys on useimmille epäselvä, vaikka lähemmin tarkasteltuna kieli on vallankäytölle elintärkeä.”²⁸⁶ Billig²⁸⁷ täsmentää kriittisyyden tarkoittavan kahta asiaa: sitä, että tehdään sosiaalista analyysia joka jollain tavoin kohdistuu yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon ja sitä, että erotutaan teorioista, jotka eivät ota kantaa epätasa-arvoisuuteen.²⁸⁸ Monia historiantutkijoita tuntuu järkyttävän ajatus menneisyyden kritisoimisesta sillä perusteella, että emme kykene irrottautu- maan oman ajan ihmiskäsityksestä, ideologioista, maailmankuvasta – emme tunne riittävästi mennyttä aikaa ja kaikkia siihen vaikuttaneita tekijöitä voidaksemme kriti- soida menneisyyttä. Tosin tällä vaatimuksella emme voi kritisoida nykyaikaakaan, koska yksikään tutkija tuskin hallitsee kaikkea aikaamme vaikuttavia ilmiöitä. Osaa vaikutuksista lienee vaikea havaitakaan muutoin kuin vasta tietyn ajan kuluttua. Tie- tysti diskurssianalyysissäkin pyritään tilanteisuuteen; siihen, että kielenkäyttö saa merkityksensä suhteessa tapahtumatilanteeseen, eikä sitä irroteta ajasta ja paikasta.²⁸⁹

Kriittistä diskurssianalyysia leimaa huomion kohdistuminen valtaan, ideologi- aan ja epätasa-arvoon sekä eriarvoisuuteen. Vallan suhteen taustalla on ajatus vallan epäsymmetrisestä jakautumisesta. Ideologian suhteen puolestaan ajatus siitä, että tiettyjä olosuhteita ja valtasuhteita tuottavat ajattelutavat luonnollistuvat terveen jär- jen mukaisesti – ja myös leviävät globaalisesti. Epätasa-arvoa ja eriarvoisuutta tut- kittaessa tausta-ajatuksena se, että on olemassa syrjiviä käytäntöjä, joita diskurssissa tuotetaan ja ylläpidetään, sekä halu paljastaa ja muuttaa näitä epätasa-arvoisia käy- täntöjä.²⁹⁰ Vaikka menneisyyden käytäntöjä ei pystytä muuttamaan, on mielestäni tämän päivän ja tulevaisuuden käytäntöjen muokkautumisen kannalta tarpeellista nostaa näkyville se, miten pienetkin arjen vuorovaikutustilanteet ovat omalta osal-

---

²⁸⁶ Fairclough 1997, 13, 25-26, 74-76.

²⁸⁷ Billig 2000, 291.

²⁸⁸ Ks. myös Pälli 2003, 17; Esim. Fowler ym. 1979; Hodge & Kress 1979.

²⁸⁹ Ks. esim. Pietikäinen & Mäntynen 2009; Suoninen 1999; Burr 1995; Hacking 2009.

²⁹⁰ Ks. esim. van Dijk 2001; Pälli 2003; Fairclough 1995; Fairclough 1997; Fairclough 2002; Fair- clough 1985; Pietikäinen 2000; Pietikäinen & Mäntynen 2009.

taan luoneet ja tukeneet prosesseja, joissa jokin ilmiö muuttuu kyseenalaistamattomaksi itsestäänselvyydeksi.

Kun brittiläinen diskurssianalyysi ²⁹¹ korostaa diskursseja tekoina, ranskalainen kriittinen diskurssianalyysi ²⁹² keskittyy vallan ja legitimaation kysymyksiin ottaen vaikutteita muun muassa Foucault'ta ²⁹³, joka oli kiinnostunut merkitysten tuottamisen historiallisista prosesseista. Kielessä tulevat esiin ihmisten keskinäiset valtasuhteet diskurssien tuotteena. ²⁹⁴ Foucault'n mukaan vallan ja vapauden välillä ei ole jyrkkää vastakkainasettelua. Valta ja vapaus eivät sulje toisiaan pois, vaan niihin sisältyy aina myös vastarinnan mahdollisuus. Valtaa analysoitaessa tulisi kiinnittää huomio vallankäytön ja vastarinnan tekniikoihin. Foucault toteaa, että jos valta olisi ainoastaan sortavaa, alistavaa ja kieltävää, tuskinpa ihmisiä saataisiin toimimaan sen mukaan. Valta kykenee tuottamaan erilaisia toimijoita, tilanteita ja toiminnan alueita. Se on kuin verkosto, joka virtaa kauttaaltaan läpi koko sosiaalisen maailman tuottaen koko ajan erilaisia asioita. Näin toimiessaan valta voidaan nähdä paljon laajempaan ja monimuotoisempaan kuin vain jonakin tahona, jonka tehtävä ja tarkoitus on alistaa. ²⁹⁵ Myös alisteisesta asemasta voitiin löytää vallankäytön keinoja, jotka kuitenkin samalla myös tukivat vallitsevia käytäntöjä. ²⁹⁶ Valta diskurssitapahtumassa olevien osallistujien kesken voi jakautua eriarvoisesti. Heillä voi olla eriarvoiset mahdollisuudet esimerkiksi kontrolloida kuinka tekstejä tuotetaan, jaetaan ja käytetään - ja näin ollen myös oikeus kontrolloida tekstin muotoa - tietyssä sosiokulttuurisessa kontekstissa. Valta kontrolloida diskurssia on nähty valtana tukea ja ylläpitää tiettyjä diskursiivisia käytäntöjä verrattuna toisiin vaihtoehtoisiin käytäntöihin. ²⁹⁷ Valta tuottaa ja muotoilee käsityksiä myös sukupuolten välisistä eroista. ²⁹⁸ Ahlbeck-Rehn osoittaa kuinka hulluus sukupuolistettiin lääketieteen, kunnan, yhteiskuntapolitiikan ja paikallisuuden kohtauspisteissä. ²⁹⁹

Kielenkäytössä rinnakkain elävät säännönmukaisuus ja vaihtelevuus. Tätä liikettä voidaan lähestyä erilaisten historiallisten ja sosiaalisten prosessien, menneiden ja tämän hetkisten tilanteiden, eri toimijoiden, käytänteiden ja toiminnan risteyminä. ³⁰⁰

---

²⁹¹ Ks. esim. Potter & Wetherell 1987.

²⁹² Ks. esim. Fairclough 1985; 1995; 2002; 2003.

²⁹³ Ks. esim. Foucault 1980.

²⁹⁴ Foucault 1982; Burr 1995.

²⁹⁵ Foucault 1982, 212-213; Foucault 1984, 6, 212; 1998; Saari 2011, 64-66.

²⁹⁶ Ks. luku 6.

²⁹⁷ Fairclough, 1995, 1-2.

²⁹⁸ Ks. Scott 1986; 1988.

²⁹⁹ Ahlbeck-Rehn 2006.

³⁰⁰ Scollon 2001.

Diskurssin mikro- ja makrotasot kohtaavat vaikuttaen toisiinsa kielenkäytön ja sosiaalisen toiminna yhtäaikaaisuudessa ja samalla monikerroksisuudessa. Kielenkäyttö on jatkumo, joka sisällyttää itseensä niin yksittäiset mikrotason ilmaukset ja piirteet kuin kielten ja kielimuotojen väliset hierarkiat ja suhteetkin. Konteksti taas on monen tasoisen jatkumo jostakin tietystä kielenkäyttötilanteesta aina yhteiskunnalliseen makrotilanteeseen ja historiallisiin prosesseihin. Kielenkäytön, kontekstin ja toiminnan risteytymä kuvaa sitä, miten ne ovat jokaisessa kielenkäyttötilanteessa läsnä.³⁰¹

Tutkimuksessani tekstit ovat opettajaseminaarien opettajakokousten pöytäkirjoja. Diskurssikäytännöt ovat tässä tutkimuksessa seminaarien opettajakokoukset, joita pidettiin sekä rutiininomaisesti että eri syistä tarpeen vaatiessa. Useimmiten ylimääräisen opettajakokouksen tarve syntyi asioista, jotka aiheuttivat häiriötä tai poikkeamia laitosten arkirutiineista.³⁰²

Aineisto määrää sen, millaisia kysymyksiä sille voidaan esittää. Kielenkäytön valinnat sisältävät merkityksiä ja saavat aikaan jotain – analysoijan tehtävä on näyttää, mitä ne mahdollisesti saavat aikaan. Tutkimuksessani analyysin kohteina ovat sukupuolten väliset epäoikeudenmukaiset käytännöt yhdessä menneisyyden kasvatusinstituutioista. Kriittistä diskurssianalyysiä on kuvattu tutkimukseksi, jossa tutkija ikään kuin liittoutuu alistettujen kanssa ja katsoo asiaa heidän näkökulmastaan. Puolen valintani olen tehnyt siten, että tilanteista ja käytänteistä riippuen olen aina sen sukupuolen puolella, jonka aseman syystä tai toisesta tulkitsen alistetuksi tai rajoitetuksi. Tutkimuksen totuudellisuuteen se ei vaikuta, koska seminaarien opettajakokousten pöytäkirjoista olen koonnut kaikki rikkomustapaukset valikoimatta niitä tarkoituksellisesti. Vasta teemoittelun, tyypittelyn ja analyysin jälkeen esitän kritiikkini.

---

³⁰¹ Ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 37-39; Scollon 2001.

³⁰² Ks. Fairclough 1997, 71, 78.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA TULOKSET

5.1 Diskurssien rakentuminen opettajaseminaarien pöytäkirjoissa

Seminaarien opettajakokousten pöytäkirjoissa olleista teksteistä siivilöityi aineistokseni vain pieni osa. Aloitin lukemalla eri arkistoissa olevia pöytäkirjoja³⁰³ ja etsimällä niistä erilaisia normien ja sääntöjen rikkomuksia. Litteroin kaikki tapaukset (1436 tapausta, joista 1242 miesoppilaan ja 194 naisoppilaan tekemää) ja sen jälkeen luin ne kaikki useamman kerran lävitse. Teemoittelin tekstejä, tyypittelin, koodasin ja numeroin tapaukset. Sen jälkeen aloin erotella teksteistä erilaisia tapoja puhua tyttö- ja naisoppilaiden rikkeistä ja rikkomuksista. Listasin vierelle poika- ja miesoppilaista käytettyä puhetta. Tässä vaiheessa aloin pohtia sitä, mistä nämä puhettavat juontavat – etenkin sukupuolittuneet erot puheissa – ja Tähtisen³⁰⁴ tarkastelemien kasvatusmoraaliteettien ja suuntausten kautta päädyin Welterin³⁰⁵ ja Brannon kuvaamaan ”tosinaiseuden kulttiin” (”Cult of True Womanhood”), johon ryhdyin peilaamaan havaintojani aineiston tavasta puhua tyttöjen ja naisoppilaiden normien rikkomisista. Ne näyttäytyivät ensin yleisten normien ja oppilaitoksen sääntöjen rikkomuksina, mutta ”tosinaiseuden” diskurssit alkoivat hahmottua mielessäni vasta kun vertailin niitä siihen miten poikien ja miesoppilaiden rikkomuksista puhuttiin. Vertailussa tuli esiin se, että pöytäkirjojen teksteissä/puheissa rakennettiin erilaista kuvaa rikkeen tehneestä naisoppilaasta kuin rikkeen tehneestä miesoppilaasta. Aloin käydä aineistoa systemaattisesti läpi taas kertaalleen, mutta nyt peilaten niitä ”tosinaiseuden” lisäksi yleisempään oikeanlaisen tytön ja naisen malliin sekä naisopettajilta vaadittavaan mallikansalaisuuteen, joihin kaikkiin siveellisyyden vaatimuskin kytkeytyy. Pyrin analysoimaan näitä puheita, puhetekoja ja diskursseja suhteessa oikeaan tyttönä ja naisena olemiseen, ”tosinaiseuteen” ja naisopettajaksi sosiaalistamiseen. Kun löysin samasta aiheesta useanlaisia säännönmukaisia ja toistuvia tapoja puhua nimesin eri diskurssit ja niiden aladiskurssit. Niistä löytyi sisäkkäisyyksiä, toisiinsa nivoutumista, mutta myös ristiriitaisuuksia, joita analysoin sekä brittiläisen (puhe tekona)³⁰⁶ että ranskalaisen (diskurssien vallankäyttö)³⁰⁷ diskurssianalyysin

---

³⁰³ Tarkemmin luvussa 1.1.

³⁰⁴ Tähtinen 1992.

³⁰⁵ Welter 1966; Brannon 1999. Ks. myös Matthews 1987.

³⁰⁶ Ks. esim. Burr 1995.

³⁰⁷ Ks. esim. Foucault 1984; 2005.

hengessä. Vasta tämän jälkeen sidoin diskurssit kolmeen eriin aikakehikkoon saadakseni ajallista perspektiiviä ja selkiinnyttääkseni mahdollisia ajassa tapahtuneita muutoksia tai muuttumattomuutta. Tutkimuksen viimeisessä luvussa pohdin analyysini merkityksiä sekä kriittisen diskurssianalyysin tapaan esitän kritiikkini.

Näen menneisyyden diskurssien kritisoinnin oikeutettuna keinona herätellä pohtimaan sitä, mikä meidän ajassamme otetaan kasvatuksen kentillä itsestään selvänä, kyseenalaistamattomana ja annettuna. Onko omassa ajassamme käytäntöjä, joista aika on jo ajanut ohitse, mutta silti pidämme niistä kiinni, koska niin on aina tehty?

Jokinen, Juhila ja Suoninen puhuvat hegemonisista diskursseista, jotka ovat produktiivisia tavalla, joka tekee niistä vahvoja ja joihin valta tätä kautta kietoutuu. Hegemoniset diskurssit lähenevät yleisesti instituutioiksi nimettyjä asioita. Institutionalisoituessaan ja muuttuessaan itseäänselvyyksiksi niiden diskursiivinen luonne hämärtyy, peittyä ja piiloutuu. Mitä useammin ja useammassa yhteydessä tietyn diskurssin palat toistuvat sen hegemonisemmasta diskurssista saattaa olla kyse ja sitä helpommin diskurssi muuntuu kyseenalaistamattomaksi itseäänselvyydeksi. Mitä vaihtoehtottomampana joku diskurssi esiintyy, sitä vahvempi se on.³⁰⁸

Esittelen nyt niitä diskursseja, jotka esiintyvät itseäänselvyyksinä, vaihtoehtottomina, eri tavoin ja eri paikoissa toistuvina ja joilla on rakennettu ja ylläpidetty naisseminaarilaisten poikkeavuutta. Diskurssit peilautuvat niin ”tosinaiseuden” ja naisen toiseuden malliin,³⁰⁹ oikeanlaisen hyvän tytön/naisen malliin³¹⁰ kuin myös opettajan mallikansalaisuuteen ja siinä erityisesti naisopettajuuden malliin³¹¹. Esiin nostamani diskurssit ovat osin myös päällekkäisiä, toisiinsa kietoutuneita, keskenään ristiriitaisiakin ja diskursiivisessa kentässä stereotypioihin kätkeytyneitä.

Olen jäsentänyt ja nimennyt kaksi päädiskurssia ja niiden aladiskurssit. Siveettömyysdiskurssit sisältävät ”Mykistävä siveettömyys”-diskurssin, ”Viekkaan Eevan siveettömyys”-diskurssin ja ”Heikomman sukupuolen siveettömyys”-diskurssin. ”Tosinaiseuden” ja naisten toiseuden diskurssi sisältää ”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssin, ”Kesytytyn naisen”-diskurssin, ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssin ja ”Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssin. Näillä diskursseilla rakentuu omalta osaltaan se poikkeavuus, joka tekee naisoppilaan joko epäilyksen alaiseksi tai sopimattomaksi naisopettajaksi ja jotka ovat selkeästi miesopettajista käytetystä puheesta poikkeavia.

---

³⁰⁸ Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 77, 80-81.

³⁰⁹ Ks. luku 2.1.

³¹⁰ Ks. luku 2.4.

³¹¹ Ks. luku 2.2.

Siveettömyys on ollut yksi selkeä ja kyseenalaistamaton poikkeavuuden muoto opettajaseminaareissa koko niiden olemassaolon ajan. Miten rangaistusten yhteydessä puhuttiin siveettömyydestä ja minkä rikkomusten kohdalla? Vaikka siveettömyydellä tarkoitettiin muutakin kuin seksuaalisuuteen tai sukupuolikuriin liittyviä rikkomuksia, kuuluu valtaosa näistä rikkomuksista niihin. Siveettömyys diskurssit rakentuvat vain niistä oppilaiden rikkomuksia koskeneista puheista, joissa suoraan mainitaan siveettömyys. Koska siveettömyys on implisiittisestikin kietoutunut säikeenä lähes kaikkiin opettajaseminaarien normien rikkomisiin, olen selkeyden vuoksi tehnyt tämän rajauksen.

Toinen poikkeavuuden muoto seminaarien tyttö- ja naisoppilaille on ollut oikeanlaisen tytön ja naisen mallista poikkeaminen. Siveellisyyden vaatimus läpäisi myös sen eli ”tosinaisuuden” tai ”todellisen naiseuden” sekä naisopettajan kansanäidin ihanteet, jonka vuoksi siveettömyysdiskurssit nivoutuvat useimpiin diskursseihin ja siksi siveettömyyspuhe yleisestikin saa tässä tutkimuksessa näin suuren huomion.

Jaksotan pöytäkirjojen tarkastelun laajempien yhteiskunnallisten muutosten mukaan, koska niiden voisi olettaa heijastuvan jollakin tavoin seminaarien pöytäkirjojen diskursseihin. Toisaalta diskurssianalyysissä sekin on huomioitava tulos, jos muutosta ei tapahdu. Aikajaotteluni on seuraava: *Suomen suuriruhtinaskunnan aika; Suomen itsenäisyyden alun aika; Sodan, jälleenrakennuksen ja hyvinvointivaltion synnyn aika*. Kunkin aikajakson sisällä tarkastelen jokaista diskurssia ja teen lopuksi niistä yhteenvedon.

Aivan aluksi nostan muutamia suoria lainauksia ja kommenttejani pöytäkirjojen teksteistä. Ne toimivat esimerkkeinä siitä, miten ja millaisista puheista diskurssit ovat rakentuneet. Ne eivät kuitenkaan yksinään ole rakentaneet kyseisiä diskursseja. Myös se miten eri tavalla poikien vastaavanlaisista rikkomuksista puhuttiin pöytäkirjoissa rakentaa tyttöjen poikkeavuusdiskursseja. Samoin se, että joistakin tietyistä asioista vaikeneminen oli sukupuolittunutta. Siveettömyysdiskurssien sisältämä ”Mykistävä siveettömyys”-diskurssi rakentuu pääosin muihin kuin aineiston naisoppilaiden rangaistuksiin ja niistä puhumisiin. Se rakentuu muun muassa siihen eroon, miten poika- ja miesoppilaiden rikkomuksia kuvattiin tarkemmin, yksityiskohtaisemmin ja laveammin kuin tyttöjen. Silmiinpistävää oli erottamisrangaistusten kohdalla se, kuinka usein tyttöoppilaiden eroaminen tai erottaminen vain todetaan pöytäkirjassa, kun taas poikaoppilaan kohdalla pelkkä toteaminen oli poikkeus. Heidän kohdallaan tehdään useimmiten seikkaperäistä selvitystä erottamiseen johtaneesta rikkomuksesta, seminaarin järjestämistä kuulusteluista ja kuulemisista. Vähimmillään poikaoppilaiden kohdalla kerrotaan ainakin erottamisen syy. Samoin tyttö- ja

naisoppilaiden viekkaus rakentuu paljon siihen, kuinka miesoppilaiden rehtiyttä ja suoruutta tuotiin esiin ja korostettiin, kun taas rehtydestä, rehellisyydestä ja suorudesta naisoppilaiden kohdalla vaiettiin.

Diskurssit nivoutuvat muutamissa kohden yhteen niin, että niiden erittelyt olisivat olleet keinotekoisia. Olen esimerkeissä valinnut vahvimmin tai painokkaammin esiintyneen tai esitetyn diskurssin mukaan.

Näiden lyhyiden esimerkkinä toimivien lainausten jälkeen tarkastelen kutakin diskurssia tarkemmin aikajärjestyksessä.

Taulukko 3. Esimerkkejä diskurssien rakentumisista peilautuen ”tosinaisuuden” ja hyvän tytön/naisen malliin sekä naisopettajan mallikansalaisuuteen

	Siveettömyysdiskurssien esimerkkejä
”Mykistävä siveettömyys”-diskurssi - viitataan siveettömyysrikkomuksiin, mutta ei kerrota rangaistusten syitä	- ” [...] tosin oli ollut hairaus (förseelse) yleistä hyvää tapaa ja siweellisyttä vastaan, mutta hän ei tahtoisi eikä voisi antaa mitään likempää selitystä, lausuen syyksi sen, että naisseminarissa voi kyllä sattua niin arkoja kurituskysymyksiä, ettei niitä voisi tarkemmin miespuolisille opettajille selittää, [...]”(JMA 17.5.1864.) - ” [...] nämä ja monet muut yhtäläiset ilmiöt, joita useampia hän ei tahtonut luetella (JMA 28.5.1864.) - ” [...] jota johtaja kuitenkin ei tahtonut sen enemmän selvittää... Vielä enemmän kanteita on tehty [...] käytöksestä, josta opettajakunta myöskin ei saanut sen enemmän tietoa [...]” (JMA 22.10.1869.) - ” [...] erityisiä käytöksen puolia, jotka [...] opettajattareksi sopiwaisuuden epäilyksen alaiseksi, mutta kun Lehtori ei sanonut tarkemmin tuntewansa, [...]” (JMA 6.6.1872.) - ” [...] oli tehnyt itsensä syylliseksi [...] erinäisiin vilpillisiin tekoihin ja näiden yrityksiin [...] tietoon oli saatettu erinäisiä seikkoja, jotka viittaavat oppilaassa piilevään vaikealuontoisempaan siveelliseen vajavaisuuteen, [...] puuttuu sellaisia luonteenominaisuuksia, joita ilman hänestä ei voi tulla kelvollista opettajaa [...]” (MMA 3.5.1932). - ” [...] oli tehnyt itsensä syylliseksi siveellisyysrikkokseen, [...] Tämän vuoksi päätettiin erottaa oppilas [...] oppilaitoksesta. [...]” (MMA 9.4.1937). - ” Palautettiin mieliin syksyllä tapahtunut [...] asia, joka [...] opettajakunnan tietämän mukaan oli harjoittanut seminaarilaiselle sopimatonta elämää sekä etenkin [...] asia, mikä oli tapahtunut joulun jälkeen. [...] oli viettänyt sotilaiden kanssa huonoa elämää ja kuuleman mukaan ollut öitäkin kasarmilla sekä omassa asunnossaankin seurustellut öillä sotilaiden kanssa, juuri tämä silmäin edessä opettajakunta ei saata ummessasilmin eikä hellävaroin katsella tämän luontoisia tapauksia.” (HMA 5.5.1925). (Pöytäkirjassa mainitaan kaksi aiemmin tapahtunutta siveettömyysrikosta, joista ei kuitenkaan löydy mitään mainintaa pöytäkirjoista.)

”Viekkaan Eevan siveettömyys” - naisen kokonaisvaltaisuus sekä alttius vaikutuksille	- ” [...] huomatuksi olewan luonnoltaan läpi walheellisen, teeskentelewän ja näytte-liän tapaisen, wielä paljon pahaakin jo waikuttaneen [...] ettei oppilas [...] ainakaan saata pysyä asuma-oppilaana, wahingoittamatta koko laitosta” (JMA 21.5.1864.) ” - [...] kumppaneihinsa pahoin waikuttawaksi [...] mainitun oppilaan rikoksen on myönnetty olewan niin waarallista luontoa, että hänen eroituksensa ainaki asuma-oppilaan paikalta on wältämätöin [...]” (JMA 28.5.1864). - ” [...] opettajakunta toivoo woivansa ehkäistä oppilaskunnan siveellisen tason alenemista [...] oppilaskunnassa saattaa helposti päästä siveellinen mädännäisyys vallalle ja opettajakunnalle käy vaikeaksi sitä ehkäistä.” (HMA 5.5.1925). (Naisseminaari). - ” [...] on käyttäytynyt seminaarin oppilaana äärimmäisen julkeasti salatessaan määrätietoisesti rikkomuksensa viimeiseen saakka” [...] (HMA 2.5.1962).
”Heikoman sukupuolen siveettömyys” - nainen lapsenkaltaisena, pahaan vieteltävänä	- ” [...] olivatko nuo käytöksen epäkohdat siveydellistä heikkoutta, [...], ei katsonut täyttä syytä olewan oppilasta [...] vastaan tällä kertaa käyttää ohjesäännön 25. §:ttä, erittäinki kun hänen mielestään ainoastaan kaikkein kovimmissa kohdissa tulisi naisosastossa tuota §:ttä warteen panna. - ” (JMA6.6.1872). - ” Itse hän nähtävästi ei ymmärtänyt asian vakavuutta ennen kuin oli langennut erehdykseen, [...]” (HMA 1.4.1921.) - ”Sillä jos opettajakunta tällaisia seikkoja ottaa huomioon, niin oppilaat vakavamman asian kysymyksessä ollen keksivät joukon selityksiä. [...] säilyttääkseen hyvän siveellisen ryhdin ja annettujen säännösten noudattamisen kunnioituksen sekä siten pitääkseen korkealla opettajavalmistuksen siveellistä tasoa [...]” (HMA 5.5.1925). (Naisseminaari). - ” [...] on hoitanut asiansa täysin kunnioittomasti ja loukannut sillä sekä oppilaiden että opettajien siveellistä oikeustajua ja seminaarin mainetta [...]” (HMA 28.5.1962.)
”Tosinaisuuden” ja naisten toiseuden diskurssien esimerkit	
”Syyntakeetoman lapsen”-diskurssi - nainen lapsenomaisena, vähemmän vastuullisena teoistaan => lievemmin rangaistuna - medikaalisaatiopuhetta, joka vähentää omaa vastuuta	- ”Kuitenkin opettajakunta, [...] tahtoi keveällä kädellä kohdella [...]” (MMA 15.12.1886.) - ” [...] päätti opettajakunta antaa hänelle erotodistukseen täyden arvolauseen käytöksestä, niin että hän parantamalla itseänsä vastapäin ei tulisi tulevaisuudessa kärsimään pitemmältä tästä sopimattomasta menettelemisestään oppilaana tässä laitoksessa (MMA 14.12.1887.) - ” Tämän hänen käytöksensä tahtoivat kumminkin kaikki naisopettajat sekä lehtorit [...] selvitetäväksi siten, että mainitulla oppilaalla olisi niin sanottu naurutauti ja pysyivät väitöksessänsä, vaikka heitä vastusti nimenomaan Seminarin lääkäri [...], sekä allekirjoittanut vielä ilmoitti, että [...] jälestäpäin on näyttänyt varsin hyvin woivansa hillitä naurutautiaan.” (JMA 2.4.1890). - ” [...] etteivät he olleet valehdelleet, vaan hämmästyksestä unohtaneet [...]” (MMA 27.2.1889.) - ”Ehkäpä tämmöinen oppilaan käytös oikeastaan vaatisi erotus rangaistusta, päätti opettajakunta kuitenkin lievittää asian käsittelemistä [...]” (JMA 9.5.1892.)

	- ” [...] sanoi oppilas niin hämmästyneensä, ettei hän enään voinut edes selvään ajatella ja käytöstänsä punnita” (MMA 4.3.1895.) - ” Naisosaston oppilas [...], joka tämän lukukauden alussa erosi laitoksesta, pyysi päästä takaisin laitokseen opinnoitansa jatkamaan. Opettajakunta päätti erityisten hellittävien asianhaarain vuoksi suostua hänen pyyntöönsä.” (2.11.1900). - ” [...] ruvennut itkemään [...] itki tavattoman kovaäänisesti [...]” (JMA 8.10.1901). - ” [...] on osoittanut hermorakenteen puolesta sellaiseksi, ettei hänellä opettajakunnan käsityksen mukaan ole edellytyksiä kehittyä kelvolliseksi kansakouluopettajaksi” (HMA 21.5.1920.) - ”Opettajakunnan käsityksen mukaan on hospitantti [...] debili eikä katsota hänen voivan tulla opettajavirassa itsenäisesti toimeen” (HMA 15.11.1923.) - ” [...] oli ainevihostaan pyyhkinyt opettajan tekemiä korjauksia pois, hyvin kauniisti kylläkin. Asianomaiset olivat sopineet asian keskenään ja siksi ei opettajakunta katsonut olevan syytä ryhtyä sen enempiin toimenpiteisiin.”(HMA 4.5.1925). - ” [...] itsekin oli johtajalle tunnustanut, että hänellä on sellainen vika, ettei hän osaa pitää käsiänsä irti vieraiden tavaroista” (HMA 9.11.1926.) - ” Hän itki ja sanoi katuvansa” (HMA 18.5.34.) - ” [...] antaa hänelle tilaisuus pyytää itse eroa seminaarista, jotta hänen elämänraataansa siten olisi saatu tasoitetuksi ja toiselle uralle siirtyminen hänelle helpommaksi [...] jo pelkästä säälistä tällaista oppilasta kohtaan esitin asian varovaisesti ja tyynesti.” (HMA 23.1.1935). - ” [...] oli johtajalle ihmetellyt, ettei hän itsekään ymmärrä, kuinka hän oli tullut tämän tehneeksi [...]” (”HMA 18.3.1944.) - ” Oppilas [...] sanoi, ettei hän ajatellut lähemmin asiaa, eikä käsittänyt ensinkään, että se oli väärin tehty. Nyt kyllä hän sanoi sen käsittävänsä. [...] Opettajakunta päätti antaa [...] varoituksen vilpin yrityksestä.” (HMA 24.5.1948). - ” [...] osoittivat että oppilas [...] ei ollut riittävästi selvillä tekonsa hyljättävyydestä ” (MMA 2.6.1931.) - ” [...] menettely osoittaa mieluummin huolimattomuutta ja huonoa harkintakykyä kuin tahallista vilpillisyyttä” (HMA 12.12.1951.) - ” [...] on osoittanut hermorakenteen puolesta sellaiseksi, ettei hänellä opettajakunnan käsityksen mukaan ole edellytyksiä kehittyä kelvolliseksi kansakouluopettajaksi” (HMA 21.5.1960.) - ” [...] ilmenneitä lieventäviä asianhaaroja ja oli, inhimilliset näkökohdat huomioon ottaen, sitä mieltä, että lievempi rangaistus, [...], olisi tässä tapauksessa riittävä. [...] esitti käsityksensä, ettei rangaistuksen ankaruus kykene estämään tämänkaltaisia valitettavia tapauksia.” (HMA 22.5.1962).

”Kesytetyn naisen”-diskurssi - alistuva, passiivinen, vetäytyvä, nöyrä, vakava, vaatimaton, tunteikas, lapsenkaltaisuuden vuoksi vaatii tarkempaa ohjausta	- ” [...] puheena oleva Naisosaston oppilas oli myöntänyt asian ja sen sopimattomuuden ynnä, Herra Johtajan esityksestä, katsonut seminaarista eroamisensa soveliaaksi [...]ei katsoen muuta rangaistusta tarpeelliseksi, kun puheena olevat oppilaat olivat ilmottaneet olevan jo toisillensa kihlatut” (JMA. 7.5.1868). (Miespuolinen kihlakumppani saa jäädä seminaariin). - ” [...] röyhkeällä tavalla esiintyen [...] käytös on nyt ollut niin röyhkeä, että se on osoittanut opettajakunnan halveksimista, ja jos [...] aikoo jäädä edelleen laitokseen, on tämä hänen röyhkeä käytöksensä uudessa kokouksessa arvosteltava [...]” (MMA 15.12.1886). - ” näytti [...] nyt tässä tilaisuudessa suurta sydämen jäykkyyttä ja katumattomuutta mielessään, kuin töin tuskin nöyrtyi pyytämään [...] anteeksi sopimattomasta käytöksestään” (MMA 26.10.1887.) - ” [...] näytti hyvin nöyrältä ja katuvaiselta, pyysi katkerasti itkien anteeksi ja lupasi parantaa tapojaan” (MMA 9.2.1888.) - ” [...] vastoin vakaita varoituksia osoittaneet uppiniskaisuutta [...] käytöksensä ei osoita sellaista itsensä kieltämiskykyä, joka opettajalle on välttämätön [...] koulun edulle tarpeelliseksi [...] eroittaa [...] pois koulusta” (HMA 9.5.1894). - ” [...] oli käynyt ynsäksi ja suulaaksi; tämän johdosta tuomittiin [...] sisäoppilaspaikkansa menettäneeksi [...]”(MMA 22.8.1894.) - ” [...] osoittanut taipumusta koreilemiseen [...]” (MMA 4.3.1895.) - ”Raa’asta ja rumasta naurusta, jota usein kuulee oppilailta sanoi myös heitä toisiinsa huomauttaneensa” (JMA 8.10.1901.) - ”[...] nyt syksyllä oli käynyt hänen luonaan ja esiintynyt paljon vaatimattomammin kuin keväällä[...]” (JMA 24.8.1904.) - ” [...] oli käyttäytynyt hyvin sopimattomasti [...] ryhtyen mielenosoituksiin [...] hän ”vaatii” [...] ei ole niinkään helposti [...] ”vaadittavissa”. [...] lausunut uhkauksia [...] käyttäytynyt röyhkeästi ja sopimattomasti: uhitellen [...]” (JMA 25.8.1904). -” [...] katumus on näyttäytynyt pintapuoliseksi” (HMA 13.3.1923.) - ” [...] oli huomannut hänen suuren katumuksensa ja täydellisen mielenmuutoksensa, [...] antaa [...] opettajapätevyystodistuksen samanaikaisesti kuin toisillekin kokelasluokan oppilaille”(15.5.1924.) - ” [...] hän esiintyi ylimielisenä, tovereita yllyttävänä ja kapinahenkeen nostavana, lausuttiin poikkeuksetta epäilyjä hänen sopivuudestaan [...]”(HMA 4.9.1924.) - ” [...] oli todistuksensa saatuaan käyttäytynyt sopimattomasti ja osoittanut mieltänsä silläkin, että oli kokonaisen laskento tunnin viittaamatta [...]”(HMA 9.11.1926.) - ” Ei pienintäkään katumuksen merkkiä hänessä ollut. [...] pysyi jäykkänä, ei katumuksesta kysymystäkään.” (HMA 19.4.1932). - ” [...] ylpeyttä osoittaen ja kuin kivettyneenä kasvoiltaan” (HMA 19.4.1932.)

	- ” Opettajakunta oli yksimielinen siitä, että tällaisessa garnisonikaupungissa täytyy seminaarioppilaiden kurinpito olla hyvä, muuten kuri höltyy ja opettajakasvatus siitä kärsii [...]” (HMA 6.4.1934.) (Naisseminaari). - ”[...] luonteeltaan [...] oli ollut tyly ja ylpeä” (HMA 6.4.1934.) - ” [...] nauroivat siellä ja pitivät hauskaa [...] pitäneet kovin hauskaa ja nauraneet paljon” (HMA 17.5.1934). - ” [...] tyttöjen kamarista on kuulunut hirveätä naurua” (HMA 18.5.1934.) - ” Todistaja [...] sanoi, että tyttöjen huone monena aamuna ei näyttänyt ollenkaan naisten huoneelta”(HMA 18.5.1934.) - ” [...] asui erään toisen toverin kanssa hienommin kuin kukaan muu seminaari-lainen”(HMA 21.3.1935.) - ” [...] oli käyttäytynyt sitäpaitsi tavalla, mikä on antanut aiheita sellaiseen käsitykseen, että hän oli käyttänyt väkijuomia, ja siten itse joutunut sekä saattanut seminaarin maineen puheenalaiseksi kaupungilla” (JOMA 4.5.1946.) - ”[...] on luonteeltaan sangen pintapuolinen[...]" (HMA 28.5.1962.)
“Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi - nais/tyttö-oppilaat toistensa kontrolloijina, naisopettajat ankarampia naisoppilaille kuin miesopettajat	- ” [...] että oppilas [...] on kumppaneiltaan kokonaan wierottuna,”(JMA28.5.1864). - ” [...] ilmoitti johtajatar [...] vastalauseensa, väittäen, että useat niistä opettajakunnan jäsenistä, jotka äänestivät [...] sisäoppilaaksi pääsemisen hyväksi, eivät tunteneet häntä tarkemmin.” (MMA 19.8.1886.) - ” [...] hänen käytöksensä oli luokan oppilaisissa syystä vaikuttanut suurta mielihäpeä ja vastustusta, kuin [...] ei ollut yksin tovereinsa totuuden tuntuun perustetuja huomauksia noudattanut.”(MMA 14.12.1887). - ” [...] vasta asian muiden oppilaiden kautta selville saatua tunnustaneet sen salaneensa, [...]” (MMA 27.2.1889.) - ” Asia katsottiin hyvin vakavaksi ja herätti se pitkän keskustelun. Lausuttiin epäilyjä siitä voitaisiinko salaisen ilmiannon perusteella ryhtyä minkälaisiin toimenpiteisiin, mutta kun asianomainen itse jo oli tunnustanut syyllisyytensä ei katsottu voitava lykätä asian lopullista käsittelemistä. Nimettömän kirjeen kirjoittaja oli myös rangaistava ja jätettiin tämä toverikunnan tehtäväksi. Keskustelussa ilmeni huolestumista sen johdosta että opettajaaineiston siveellinen taso taas oli osoittanut hyvin alhaiseksi.”(HMA 1.4.1921). (Naisseminaari). - ” Luokkatoveriensä ilmoituksen mukaan [...] on ollut elämäntavoiltaan kevytmielinen, [...]. Samoin on hänessä ilmennyt valheellisuutta toveriensa keskuudessa paljon suuremmissa määrässä, kuin mitä opettajakunta on voinut havaita.” (HMA 13.3.1923). -” Seminaarilaiset [...] olivat nähneet [...] alikersantti [...] kanssa kävelevän puistossa edellisenä iltana ja sanoivat kaikki ihmetelleensä sitä kovasti, koska asiasta on siksi paljon puhuttu ja kielletty sotilashenkilöiden kera seurustelemasta”(HMA 4.5.1925.)

	- ” [...] itsensä syylliseksi vilpilliseen käytökseen tovereitaan kohtaan ja sen johdosta esiintynyt myöskin vilpillisesti laitoksen johtajattarelle [...]” (MMA 21.9.1928.) - ” [...] luokkatoverit edellisenä iltana lähettivät kaksi op.kokelasta lähetystönä johtajalle ilmoittamaan, että [...] oli ollut 2 yötä erään naimisissa olevan miehen kanssa [...]”(HMA 19.4.1932.) - ” Jotkut oppilaat olivat heiltä tiedustelleet oliko heillä lupaa mennä mainittuihin tanssiaisiin. [...] oli heidän pukunsa herättänyt hänessä erityistä huomiota, niin että hän kertoi tovereilleen sanoneensa tyttöjen [...] olleen ”sotamaalissa”... he olivat kovin koristetut [...] oli seminaarin oppilaiden keskuudessa herättänyt tavatonta huomiota ja aiheuttanut paljon keskustelua, jopa useat paheksuivatkin sitä. [...] on oppilaiden keskuudessa jo herättänyt suurta pahennusta [...]”(HMA 28.3.1934). - ” Opettajakokelas [...] kertoi, että [H:n ja G:n] elämä on koko seminaariajan ollut samantapaista, huonoa. [...] tehneet siksi, että toverit olisivat luulleet heidän käyneen jo kaiken tunnustamassa. [...] II A luokan oppilaat [...] olivat syvästi paheksuneet [G:n ja H:n] elämää ja heitä siitä nuhdelleet.” (17.5.1934). - ” [...] perehtyi viime vuonna huonosti sielutieteeseen, ja hänen luokkatoverinsa nyt sanoivat, että ~~hän ei~~ heitä se seikka harmittikin” (HMA 23.1.1935.) - ” [...] luokan toiset oppilaat olivat [...] pakottaneet tulemaan tunnustamaan opettajalle tekonsa” (”HMA 18.3.1944.) - ” [...] ettei [...] pidä sitä minään häpeällisenäkään, ei sittenkään vaikka toisetkin toverit ovat sitä paheksuneet. [...] Luokkatoveritkin olivat myös kuulleet käytöksensä ja pitivät sitä sopimattomana.” (HMA 9.5.1944). - ” [...] johtaja on nuhdellut heitä luokan läsnä ollessa vilpillisyydestä, katson että korkein kiitettävä arvosana 10 on heidän kohdallaan epäasiallinen, ja täten sanoudun irti sillä kohdalla arvostelun moraalisisesta vastuusta.” (HMA 12.12.1951). (Naisopettaja naisoppilaiden liian lievästä rangaistuksesta.) -” Istuen rinnakkain oli mies vetänyt hänet syliinsä [...] Saatuaan kuulla tästä läksivät [...] hakemaan toverinsa pois. [...] Tämän jälkeen vietiin [...] mieheltä piiloon. [...] Mies [...] pyysi puhutella [...] 10 min. Siihen suostuttiin [oppilastoverien] ollessa läheisyydessä valvomassa, ettei aikaa ylitetty.” (HMA 15.10.1954.) - ” [...] kukaan ei ollut halukas ottamaan häntä asuintoverikseen”(HMA 28.5.1962.)
”Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssi - tyttöjen ja naisoppilaiden suurempi vaikutus toisiinsa, naisen luontainen alttius valheeseen ja petokseen	- ”[...] ei ole luonteeltaan ja käytökseltään senkaltainen, että hänen vaikutuksestaan kumppaneihin olisi mitään hyvää odottaminen [...] internatilla kasvatuslaitoksenaikin on suuri merkitys, jonka tähden oppilaita sinne otettaessa olisi myöskin otettava vain käytöstä ja tulevaa vaikutusta tovereihin silmällä pitäminen” (MMA 18.8.1886). - ” [...] petollisesta menettelemisestä[...] myönsi, vähän kiertelemisen jälkeen[...], sekä petollista menettelyänsä [...] petollisuuden, valheellisuuden ja kiertelemisen johdosta piti opettajakunta [...] käytöstä hyvin arveluttavana.” (MMA 14.12.1887). - ” [...] siten ei voi enään olla muille oppilaille pahana esimerkkinä” (14.12.1887.) - ” [...] suurilla valheillaan oli tehnyt itsensä rikoksen alaiseksi [...]” (JMA

- naisten persoonallisuuden kokonaisvaltaisuus rikkomuksissa	3.6.1872.) - ” [...] monen mutkailemisen jälkeen oli vihdoin Johtajattarelle todeksi myöntänyt” (MMA 9.2.1888.) - ” [...] osoittautunut suuressa määrässä valheelliseksi ja petolliseksi” (MMA 29.4.1914.) - ” [...] osottautui valheelliseksi [...]”(MMA 2.10.1920.) - ” [...] mainiten samalla hänen omituisesta, huomiota herättävästä esiintymisestään [...] päätti opettajakunta yksimielisesti, peläten [...] huonoa vaikutusta toveripiiriin [...], evätä häneltä pääsyn seminaariin.”(4.9.1924.) - ” Pahinta asiassa on se, että [...] tietoisesti valehteli [...]”(HMA 28.4.1925.) - ” [...] esiintynyt erittäin valheellisena ja keksien selityksiä” (MMA 3.5.1932.) - ” [...] myös maalaa itseänsä, mutta tekee sen taitavasti niin että sitä ei helposti huomaa” (HMA 9.5.1944.) - ” [...] vilpillisestä menettelystä [...] syyllistyneet vilpistelyyn [...] (HMA 12.12.1951). - ” Hän oli pystynyt salaamaan raskauden tilansa sekä luokkatovereiltaan että opettajilta [...]” (HMA 28.5.1962.)

5.1.1 Suomen suuriruhtinaskunnan aika

5.1.1.1 Siveettömyyspuhe opettajaseminaarien pöytäkirjoissa

Siveettömyyden määrittely on ajassa muuttunut, mutta sen sukupuolittunut ero ei. Seminaarien naisoppilaiden siveellisyyteen voitiin kuitenkin luottaa ainakin osin. Seminaariin hakijoilta vaadittiin nuhteetonta käytöstä ja osa karsittiin jo hakuvaiheessa pois, jos arveltiin heidän terveytensä olevan heikon.³¹² Koe-oppilasvuoden jälkeen oli toinen vaihe, jossa vuoden aikana ilmi tulleet fyysisestikin heikot pudotettiin ulos seminaareista. Kun lisäksi seminaareihin hakevat naiset olivat korkeimmin kouluttautuneita naisia maassamme – useimmat tyttökoulun käyneitä, ja kun pidettiin mielissä muiden muassa hygienian professorin Oker-Blomin³¹³ mietteet sivistyneiden naisten heikommasta seksuaalisuudesta, voitiin melko turvallisesti mielin luottaa heidän siveellisyyteensä niin vahvan ruumiin kuin heikon vietin vuoksi. Miten siveettömyydestä puhuttiin opettajaseminaareissa 1860 -1960-luvuilla ja miksi naisoppilaat tulkittiin

³¹² Asetuksia koulu-toimesta Suomessa 1881, 212 -215.

³¹³ Oker-Blom 1903.

miesoppilaita siveettömämmiksi kuten esimerkiksi Ervasti ja Rantanen³¹⁴ osoittavat? Ensimmäinen tarkastelemani ajanjakso alkaa ensimmäisen seminaarin perustamisesta vuonna 1863 ja jatkuu Suomen itsenäistymiseen vuonna 1917.

5.1.1.1.1 ”Mykistävä siveettömyys”-diskurssi

Ensimmäinen käytöksen alennus Jyväskylän seminaarissa annetaan toukokuussa 1864. Käytösnumeron ylin arvosana oli tuolloin 4 ja naisoppilas sai arvosanan 2. Pulmallista tässä käytöksen arvioinnissa oli se, että seminaarin johtaja, naisseminaarin johtajatar ja kaikki naisopettajat, jotka olivat alentaneet kyseisen naisoppilaan käytösnumeron, eivät suostuneet kertomaan käytöksenalennuksen syytä miesopettajille. Syyksi mainittiin ”hairaus (förselse) yleistä hyvää tapaa ja siiveellisyttä vastaan”, mutta sen tarkempaa selvitystä ei haluttu antaa, koska naisseminaarissa katsottiin voivan olla niin arkoja ”kurituskysymyksiä”, ettei niitä voisi miespuolisille opettajille selittää. Miesopettajisto vetosi seminaariasetukseen ja siihen, että kevätlukukauden todistus annetaan aina koko opettajakunnan nimissä. Lisäksi huomautettiin, että opettajakokous on tuomioistuin, joka ei voi langettaa tuomiota oppilaan siveellisyydestä mainitsematta syytä. Miesopettajat kieltäytyivät antamasta kyseiselle naisoppilaalle käytösarvosanaa ja lisäksi pyysivät pöytäkirjaan merkittäväksi vastalauseensa esitetylle menettelylle, jota he pitivät epäluottamuksen osoituksena itseään kohtaan. Oppilaiden siveellisen käytöksen tunteminen seminaarin kaltaisessa kasvatuslaitoksessa nähtiin välttämättömäksi sekä seminaarin että oppilaiden tähden. Tässä tapauksessa siveettömyys selitettiin hairahdukseksi ja rikkomukseksi yhteistä ja yleistä hyvää tapaa vastaan. Kolmatta kertaa asiaa käsiteltäessä naisopettajat kertoivat todisteeksi kaksi tapahtumaa, joista toinen osoitti ko. naisoppilaan loukanneen huonetoveriaan ja toinen samaisen oppilaan valehdelleen useita kertoja johtajattarelle. Lisäksi mainittiin naisseminaarin muiden oppilaiden vieroksuvan ko. oppilasta. Tämän jälkeen päädyttiin yhteisesti siihen, että seminaarin johtaja nuhtelee oppilasta hänen käytöksestään huonetoveriaan kohtaan sekä valheistaan ja opettajakokous antaa oppilaalle käytösarvosanaksi välttävä. Kuukauden kuluttua ko. oppilas pyysi erotodistusta seminaarista vedoten ”kivuloisuuteensa”, jonka takia hän ei voi jäädä laitokseen.³¹⁵ Vastaavasta asiasta väännettiin kättä taas neljän vuoden päästä; kahden naisoppilaan käytösarvosanaa laskettiin kertomatta syytä koko opettajakunnalle. Seminaarilainsäädännön tulkinta tässä kohden jätettiin johtajan ratkaistavaksi.³¹⁶

---

³¹⁴ Ervasti & Rantanen 1988.

³¹⁵ JMA 17.5.1864, 21.5.1864, 28.5.1864, 2.8.1864.

³¹⁶ JMA 22.10.1869.

Vuonna 1872 Jyväskylän seminaarissa on epäilty naisoppilaan ”siveydellistä heikkoutta” ja hänen sopivuutta opettajattareksi. Todetaan hänen valehtelun lisäksi syyllistyneen muuhunkin - ”muistaki nyt ilmotetuista, hänen käytöksestään koskevista syistä” – mutta näitä muita syitä ei kuitenkaan kirjata pöytäkirjaan.³¹⁷ Miesoppilaiden kohdalla ei pöytäkirjoihin jätetty näin epämääräisiä mainintoja silloin kun asian yhteydessä puhuttiin siveydestä tai siveettömyydestä.

Aikavälillä 1872 -1889 puhutaan siveettömyydestä niiden Jyväskylän seminaarin miesoppilaiden kohdalla, jotka ovat syyllistyneet salavuoteuteen. Miesoppilas on ”wiettänyt saastaista kanssakäymistä” ja ”siweetöntä elämää... muidenki siweettömien naisten kanssa”³¹⁸. Toinen puolestaan on elänyt ”siveyttä loukkaavaa ja seminaarin oppilasten mainetta alentavaa elämää”³¹⁹ sekä siten rikkonut sitä vastaan, mitä hyvä tapa ja kristillisuus vaativat. Kolmannenkin salavuoteutta harrastaneen kohdalla ollaan siveettömän elämän lisäksi huolissaan oppilaitoksen maineesta. Neljäs salavuoteessa maannut on ”...elänyt luvattomassa yhteydessä huononpuoleiseksi tunnetun naisen kanssa... luvatonta, epäsiveellistä yhteyttä ...”³²⁰ Aikavälillä 1906-1912 siveettömyydestä ei pöytäkirjoissa puhuttu muiden kun yhden Rauman seminaarin, yhden Jyväskylän seminaarin ja yhden Itä-Suomen seminaarin miesoppilaan kohdalla. Kaikilla oli kyseessä salavuoteus, joissa heidän mainittiin ”harjoitettavan epäsiveellisyyttä”, tehneen ”siveellisyysrikoksen” ja erottamisajan jälkeen odotetaan tuovan todistukset siitä, että ovat käyttäytyneet ”siveellisesti”.³²¹ Kaikki nämä tapaukset kuulusteluineen ja useimmiten seminaarin ulkopuolisten todistajien kuulemisineen käydään seikkaperäisesti ja yksityiskohtaisesti lävitse pöytäkirjoissa. Tyypillisin rangaistus näistä ”siveettömyyksistä” oli yhdeksi lukuvuodeksi seminaarista erottaminen. Miesoppilaiden kohdalla siveettömyydestä ei vaiettu kuin yhdessä tapauksessa Rauman seminaarissa vuonna 1900.

5.1.1.1.2 ”Viekkaan Eevan siveettömyys”-diskurssi

Vuonna 1864 Jyväskylän seminaarin naisoppilaan siveettömyys todettiin sellaiseksi, ettei oppilas voinut ainakaan jäädä seminaarin asuntolaan vahingoittamatta koko laitosta, jonka takia oppilaalle aiotaan antaa neuvo erota seminaarista vapaaehtoisesti.

---

³¹⁷ JMA 6.6.1872.

³¹⁸ JMA 26.9.1872.

³¹⁹ JMA 19.5.1876.

³²⁰ JMA 30.11.1883.

³²¹ TMA 23.5.1908; JMA 23.9.1910; MMA 31.10.1912.

Lisäksi kyseinen naisoppilas oli huomattu olevan ”luonnoltaan läpi walheellisen, teeskentelewän ja näytteliän tapaisen, wielä paljon pahaakin jo waikuttaneen”.³²²

Samalla aikajaksolla miesoppilaiden tekemät siveettömyysrikkomukset eivät olleet uhka muille oppilaille. Ne eivät myöskään tehneet miesoppilaista luonteeltaan läpikotaisin walheellisia tai epärehellisiä teeskentelijöitä. Miesoppilaiden tekemät rikkomukset, jotka mainittiin suoraan siveettömyysrikkomuksiksi, liittyivät varkauksiin, näpistelyyn, alkoholin käyttöön, röyhkeään käytökseen opettajaa kohtaan, salavuoteuteen, niskurointiin ja seksuaalitabun loukkauksiin. Mitään näistä miesoppilaiden tekemistä rikkomuksista ei nähty uhkaavan muita oppilaita. Ne olivat muun muassa rikkomuksia seminaarin asetuksia vastaan³²³, mutta yhdestäkään niistä ei mainittu, että ne olisivat uhka toisille miesoppilaille. Ei edes alkoholin tuomisesta seminaarin asuntolaan ja sen tarjoilusta muille oppilaille puhuttu pahana vaikutteena muille asuntolan miesoppilaille.³²⁴

Miksi naisoppilaan walheellisuus, teeskentely ja näyttöleminen olivat siveellinen uhka muille naisoppilaille ja koko seminaarilaitokselle? Tämä nivoutuu osin ”heikoman sukupuolen siveettömyysdiskurssiin”; naisten kaikkinaiseen heikkouteen vastustaa pahaa käyttämällä omaa järkeään. ”Viekkaan Eevan siveettömyys” diskurssilla ylläpidetään ja vahvistetaan kuvaa naissukupuolen luontaisesta taipumuksesta viekauteen ja kieroiluun. Kun ”tosinaisuuden” mallin³²⁵ mukaan oikea tyttö tai nainen on muun muassa passiivinen, vaatimaton ja luonnollinen, ovat pelkästään jo teeskentely ja näyttöleminen rikkoneet mallia vastaan. Ajatusta tyttöjen alttiudesta sekä vietellä kanssasiskojaan pahaan, että tulla heidän pahaan houkuttelujensa uhriksi kuvaa muiden muassa Lastensuojelulehden kirjoitus vuodelta 1936:

”...tyttöjen keskuudessa ei sukuvietin vastustamaton voima johda lankeemuksiin niinkään usein kuin viettelevä ystävätär, joka jo tuntee elämän, koreiluhalu, itserakkaus, nautinnonhimo ja vihdoin naivi myöntöväisyys miehen ahdisteluun ...”³²⁶

Honkatukian³²⁷ käyttämä Braithwaiten käsite “reintegrative shaming” sopii mielestäni kuvaamaan myös tätä aikakautta ja ”viekkaan Eevan siveettömyys” diskurssia. Tytöt ovat epävirallisen kontrollin sekä välittäjiä että kohteita. Tämä on ollut todennäköises-

³²² JMA 17.5.1864, 28.5.1864, 2.8.1864.

³²³ JMA Esim. 20.12.1867

³²⁴ JMA 30.1.1871.

³²⁵ Welter 1966.

³²⁶ Tuokko 1936, 37-39. Ks. myös esim. Reima 1916, 16-33 sekä Rosenqvist 1915, 79, 83.

³²⁷ Honkatukia 1992, 93-94; Braithwaite 1997.

ti yksi tehokkaimmista sosiaalisen kontrollin muodoista tyttöjen ja naisten keskuudessa. Oliko se taho, joka ehkä tehokkaimmin kontrolloi seminaarin naisoppilaiden siveyttä – toiset naisoppilaat – myös siveyttä eniten uhkaava samaisen kontrollin rakoillessa?

5.1.1.1.3 ”Heikomman sukupuolen siveettömyys”-diskurssi

Vuonna 1872 Jyväskylän seminaarin naisoppilas saa käytöksen alennuksen valehtelun vuoksi. Hänen käytöksessään on myöhemmin samana vuonna muutakin huomautettavaa, jopa sellaista, josta opettajakunnan mielestä tulisi seminaarin ohjesäännön mukaan erottaa oppilas kokonaan. Naisoppilaan opettajattareksi sopivuutta epäillään, mutta koska asiaa esitellyt lehtori ei ollut aivan varma, olivatko nuo käytöksen epäkohdat ”siveydellistä heikkoutta”, vai vain luonteen ominaisuutta - luonnettahan voitiin seminaarissa kouluia – päädyttiin vain käytöksen alennukseen. Lopuksi todettiin, ettei erottamisrangaistusta tulisi naisosastolla käyttää kuin ainoastaan kaikkein kovimmissa kohdissa. Miesoppilaiden kohdalla tällaista lievennystä ei käytetty.³²⁸ Päinvastoin; kun todisteita alkuperäiseen syytökseen siveellisestä heikkoudesta ei löydetty, etsittiin uudet todisteet, kuten seuraavassa tapauksessa. Vuonna 1917 keisarivallan romahduksen aikoihin Kymölän eli Itä-Suomen seminaarista erotetaan kolme miesoppilasta poliittisesti poikkeavina. Heitä kuulustelee seminaarin miestoverikunnan valitsema ”tutkijalautakunta” epäiltynä valtiollisista ilmiannoista tovereitaan ja muita henkilöitä kohtaan. Kyseessä oli Saksaan koulutettaviksi lähteneitä oppilastovereita, joista kolmikön epäiltiin tehneen ilmiannon santarmeille. Täysin pitäviä todisteita itse syytöksen tueksi ei löydy, mutta esiin nostetaan muun muassa heidän yrityksensä valmistaa alkoholia asunnossaan, sekä ”opettajakunnan tietoon muutenkin oli tullut ...opettajaksi sopimattomat luonteenominaisuutensa...” Seminaarin ohjesäännön nojalla heidät erotetaan ”siveydellisesti virheellisenä ja opettajaksi täysin sopimattomana”.³²⁹

Oikea tyttö tai nainen oli ”tosinaiisuuden” mallin mukaan heikko. Heikkous oli yksi naisellisen naisen piirteistä. ”Tosinaiisuuden henki” eli kaikessa ujossa, epävarmassa ja lapsenomaisessa. Heikkous oli ”tosinaiisuuden” mallissa varattu vain naisille; nainen halveksi miehessä naismaista heikkoutta. Lääketieteen arvovallalla todettiin, että ”naisen pää on liian pieni älykkyydelle...”³³⁰ Naisopettaja siirtyi kodin ulkopuolelle, mutta se ei välttämättä tarkoittanut ”tosinaiisuuden” roolista luopumista.

---

³²⁸ JMA 6.6.1972.

³²⁹ MMA 27.3.1917.

³³⁰ Welter 1966, 159-162.

Naisopettajan rooli oli myös kansanäidin rooli. Oppineisuus ei nostanut naisoppilasta tai naisopettajaa älyllisesti miehen yläpuolelle eikä edes samalle tasolle. Jos naisopettaja nähtiin kansakunnan äitinä, niin häneenkin lienee pätenyt Snellmanin ohje siitä, että naisen tulisi mielellään myöntää miehen etevämmän taidon ja älyn.³³¹ Myös meidän omat kasvatustieteilijät pitivät naissukupuolta älyllisesti heikompana. Tyttöjen ja poikien yhteisopetusta vastustaessaan vuonna 1915 Rosenqvist vetoaa siihen, ettei tyttöillä kehity tahto eikä järki, vaan tunne ”sielunelämää vallitsemaan”.³³²

Se, että naisoppilaita rangaistiin lievemmin ja erikseen mainittiin, että kovinta rangaistusta tulisi käyttää naisoppilaiden kohdalla vain äärimmäisen harvoin, asettaa naisoppilaan lapsenomaiseen ja vähemmän vastuulliseen asemaan. Vaikka siveyttä liitettyä seksuaalisuuteen vaadittiinkin tyttö- ja naisoppilailta enemmän kuin poika- ja miesoppilailta, ei naisten älyllisen heikkouden takia naisoppilailta voitu vaatia muissa asioissa samaa siveellistäkin tasoa kuin miesoppilailta.

5.1.1.2 ”Tosinaisuus” ja naisten toiseus opettajaseminaarien pöytäkirjoissa

Ensimmäisen opettajaseminaarin eli Jyväskylän seminaarin avajaispuheensa lopussa seminaarin johtaja Uno Cygnaeus esittää vertauksen:

”Tämä alkava laitos oli werrattuna laivahan, joka rannalla on walmiina ensi kerran awaralle merelle laskemaan ja jolla merimiehet, työntekijät seisovat hywällä toiwolla odottaen lähdön hetkeä. Wahwassa kädessään pitää perämies ruorin, ankkuri nostetaan, ilma paisuttaa purjeet ja tuhansista äänistä kuuluu toiwotus: onnea matkalle! Kulettakoon myötä-tuulet laiwan, valaiskoot hellät tähdet tiensä ja johdattakoon Jumalan isällinen käsi matkansa!”³³³

Naisia ei tämän vertauksen laivassa mainittu edes keittiöalan aputyöläisinä, vaikka 49:n oppilaan joukossa juhlasalissa istui 16 naisoppilasta ja 14:sta opetushenkilöstä viisi oli naisia.³³⁴ Jumalan toivottiin ohjaavan isällisesti seminaaria. Cygnaeus painotti naisopettajien koulutuksessa erityisenä tehtävänä kotien uudistamista. Niin kutsutun naiskasvatuksen puolella hän korosti kaikkia ”tosinaisuuden” mallin hyveitä; vaatimattomuutta, yksinkertaisuutta ja säästäväisyyttä. Suomella ei ollut varaa huonoihin perheenäiteihin. Saadaksean kannatusta yhteisseminaarille, jota pidettiin liian radikaal-

³³¹ Ks. esim Immonen 1990, 8; Setälä 1984; Tähtinen 1992, 86.

³³² Rosenqvist 1915, 79, 83.

³³³ JMA 1.8.1863.

³³⁴ Halila 1963, 5, 69.

lina, Cygnaeus ehdotti, että mies- ja naisosastot pidettäisiin toisistaan täysin erillään. Miesoppilaista koulutettaisiin poikien opettajia, naisoppilaista sekä tyttöjen että pikkulasten kasvattajia, mutta lisäksi myös äitien pedagogisia opastajia. Tämä näkyi siinäkin, että naisoppilailla oli kasvatusopintunteja enemmän kuin miesoppilailla. Miehillä oli puolestaan enemmän matematiikan ja musiikin oppitunteja.³³⁵ ”Tosinaisuuden” mallin mukaan³³⁶ naisen vastuulla oli luoda yhteiskunnasta turvallinen ja kodinomaisen paikka, jossa kaikkien oli hyvä elää. ”Tosinaisuuden” malli sisälsi kristinuskon ja äitiyden toimintaohjeet naisille. Siveellisen mallikansalaisen³³⁷ vaatimukset täyttävä nainen saattoi toteuttaa yhteiskunnallista äitiyttä³³⁸ opettajana ja sitä kautta tuoda oman panoksensa kansakunnan rakentajana. Uno Cygnaeuksen suunnitellessa Suomen ensimmäistä opettajaseminaaria, hänen toiveensa oli, että naisoppilaiksi hakisi ensisijaisesti sivistyneitten kotien tyttöjä.³³⁹ Tämä olikin yhdenmukaista sen kanssa, että sivistyneitten yläluokan tyttöjen ja naisten moraalialia pidettiin korkeampana muun muassa laimeamman seksuaaliviettinsä takia kuin kouluttamattomien alaluokkien naisten.³⁴⁰

5.1.1.2.1 ”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi

”Tosinainen” oli vanhurskas ja vanhurskas nainen oli vakava. 1885 Jyväskylän seminaarissa yksi miesopettajista vaati naisoppilaan käytösarvosanaa laskettavaksi, koska häntä oli varoitettu luokalla nauramasta, mutta oppilas ei ollut totellut, vaan oli jatkanut nauramistaan. Naisopettajat parin miesopettajat tuella olivat puolustaneet nauravaa tyttöä sillä, että hänellä olisi naurutauti, jolloin hän ei voi hallita nauramistaan. Vielä seminaarin lääkärin todettua, että tyttö pystyi hyvin hillitsemään naurutautiaan, opettajat pysyivät kannassaan. Tytön käytöstä ei alennettu.³⁴¹ Pojille ei vastaavissa tapauksissa haettu sen enempää lääketieteellistä kuin mitään muutakaan puolustusta käytökselle. Poikien oppitunneilla tai luennoilla nauramisista loukkaannuttiin ja niihin suh-tauduttiin vakavasti ja niistä myös rangaistiin.³⁴² Vakava nainen saattoi siis rikkoa ”tosinaisuuden” mallia, jos selitys oli hänen heikkoudessaan, joka tässä lisäksi medikalisoitiin.

---

³³⁵ Halila 1963, 12-13, 16-17.

³³⁶ Welter 1966, 151-174.

³³⁷ Ks. Rinne 1986, 1989; Rantala 2004.

³³⁸ Ks. Markkola 2002.

³³⁹ Halila 1963, 12-13.

³⁴⁰ Ks. luku 2.1 ja 3.2.1.

³⁴¹ JMA 27.3.1885.

³⁴² Esim. JMA 2.4.1890.

Sortavalan seminaarissa vuonna 1886 oli naisoppilasta epäilty lunttaamisesta. Opettajakunta halusi kuitenkin ”keveällä kädellä kohdella” oppilaan käytösnumeroa, koska hänet oli juuri nimitetty kiertokoulun opettajattareksi. Käytösnumeron alentamisen sijasta alennettiin oppilaan arvosanaa tarkkuudessa.³⁴³ Jos miesoppilaiden käytösnumeroita ”kohdeltiin keveällä kädellä”, niin siitä ei ainakaan mainittu pöytäkirjoissa, kuten naisoppilaiden rangaistusten lieventämisistä.

Seuraavana vuonna eli 1887 samassa Sortavalan seminaarissa puitiin naisoppilaan toistuvaa lunttaamista. Kun tyttö päättää erota seminaarista kuultuaan, että muuten saattaisi joutua erotetuksi, jättää opettajakunta alentamatta hänen käytöksen arvosanaansa. Perusteluna on, että tyttö saisi näin ollen mahdollisuuden parantaa tapansa, eikä hän tulevaisuudessa tulisi kärsimään sopimattomasta käytöksestään tässä seminaarissa.³⁴⁴ Poikien kohdalla ei joko harjoitettu tällaista huomaavaisuutta, tai sitä ei ainakaan kirjattu pöytäkirjoihin.

Jyväskylän seminaarissa vuonna 1892 naisoppilas oli pahasti loukannut lehtorin arvoa, väittäessään lehtorin arvioineen hänen ainekirjoitustaan liian huonolla arvosalalla. Opettajakunta toteaa tässäkin tapauksessa, että oppilaan käytös vaatisi ankarampaa rangaistusta kuin mihin päädyttiin. Rangaistus oli määräaikainen erottaminen seminaarista, mikä näyttää olevan suunnilleen samanlainen rangaistus kuin miesoppilaille vastaavanlaisissa rikkomuksissa. Miesoppilaiden kohdalla ei kuitenkaan korosteta sitä, että rangaistuksen kuuluisi olla ankarampi.³⁴⁵

Sortavalan seminaarin kaksi naisoppilasta olivat luvatta retkeilleet iltamyöhällä kahden muun neitosen ja kahden miesoppilaan seurassa. Miesoppilaiden kuulustelusta tai rangaistuksista ei löydy pöytäkirjassa mainintaa. Tytöistä toista kehoitetaan eroamaan seminaarista – hänen käytöksensä on jo aiemmin alennettu muista syistä - ja toinen saa muistutuksen. Miksi miesten retkellä mukana olosta ei ole enempää mainintaa ja miksi toinen tytöistä saa lähes olemattoman rangaistuksen?³⁴⁶ Nämä jäävät arvailujen varaan. Jos kysymyksessä oli erotetun naisoppilaan kohdalla niin sanotusta salavuoteudesta eli luvattomasta seksisuhteesta, häntä tyttönä rangaistaan ajan tavan mukaan ankarammin kuin poikia vastaavista rikkomuksista. Kun tyttöjä muista rikkomuksista rangaistiin lievemmin, se selittää toisen tytön lähes rankaisematta jättämisen.

Hämeenlinnan seminaarissa naisoppilasta kehoitettiin tuomaan esille asioita, jotka voisivat olla lieventävinä ja puolustavina tekijöinä hänen rikkomuksessaan. Tyttö

---

³⁴³ MMA 15.12.1886.

³⁴⁴ MMA 14.12.1887.

³⁴⁵ JMA 9.6.1892.

³⁴⁶ MMA 2.6.1892.

sanoi hämmästyneensä ja hätääntyneensä tekemänsä virheen tultua ilmi niin, että hän oli puhunut vastoin parempaa tietoaan.³⁴⁷ Tätä samaa selitystä tytöt käyttivät muutenkin jäädessään kiinni valehtelusta tai osatotuuksien kertomisesta. Esimerkiksi saman seminaarin tytöt ”olivat tulleet johtajattaren luokse kiertelevillä selityksillä todistaakseen, etteivät he olleet valehdelleet, vaan hämmästyksestä unohtaneet...”³⁴⁸ Tytöltä kysyttiin nyt, että kumpaa hän piti pahempana; varsinaista rikkomustaan vai puhumista vasten parempaa tietoaan. Tyttö vetosi uudestaan siihen, että hän on niin hämmennyt, ettei kykene selkeästi ajattelemaan eikä käytöstään arviomaan. Hän pyysi hartaasti anteeksi huonoa käytöstään. Opettajakunta otti huomioon tytön luonteen piirteet sekä sen, että hän oli osoittanut täydellistä katumusta. Vaikka häntä ei nyt tässä tilanteessa katsottukaan sopivaksi kansakoulun palvelukseen, ei opettajakunta uskonut voivansa varmasti sanoa, josko hän nuorena tyttönä voisi vielä muuttua luonteeltaan. Sen tähden hänelle annettiin neuvo erota seminaarista, mutta lieventävien asianhaarojen takia hänen käytöstään ei alennettu, jotta hän ” olisi tilaisuudessa toisessa seminaarissa tahi muussa oppilaitoksessa opintojansa jatkamaan.”³⁴⁹

”Tosinaisuuden” mallin lapsenkaltaisuuteen lienee sopinut hyvin, että Jyväskylän seminaarin laitoksesta eronneen naisoppilaan pyyntöön päästä takaisin jatkamaan opintoja suostuttiin ”erityisten hellittävien asianhaarain vuoksi”.³⁵⁰

5.1.1.2.2 ”Kesytytyn naisen”-diskurssi

Vuonna 1868 Jyväskylän seminaarin naisosaston johtajatar toi opettajakunnan puheenjohtajalle tiedoksi naisosastolla tapahtuneesta rikkomuksesta. Yksi nimeltä mainitsematon naisoppilaista oli ottanut vierailulle nimeltä mainitun miesoppilaan sääntöjen mukaan liian myöhään illalla. Ensimmäisessä kuulustelussa miesoppilas kielsi rikkomuksen. Tätä ei paheksuta eikä nimitetä kieroiluksi, salailuksi tai petollisuudeksi, kuten naisoppilaiden kohdalla vastaavissa tapauksissa. Naisosaston oppilas myöntää asian ja sen sopimattomuuden, mutta hän ei kuitenkaan saa tästä suoraselkäisestä rehdistä tunnustuksesta kunniamainintaa, kuten miesoppilaat usein saivat. Johtajan esityksestä naisoppilas on ”katsonut seminaarista eroamisensa soveliaaksi”³⁵¹. Aineiston perusteella oppilas poikkeuksetta erotettiin sen jälkeen, jos hän ei noudattanut seminaarin taholta tullutta kehotusta erota. Miesoppilas erotettiin oppilasasuntolasta ja an-

---

³⁴⁷ MMA 4.3.1895.

³⁴⁸ MMA 27.2.1889.

³⁴⁹ MMA 4.3.1895.

³⁵⁰ JMA 2.11.1900.

³⁵¹ JMA. 7.5.1868

nettiin luokan kuullen ankara muistutus sopimattomasta käytöksestä. Muuta rangaistusta ei pidetty tarpeellisena, koska rikkomuksen tehneet oppilaat olivat ilmoittaneet olevansa kihloissa. Miesoppilas jatkaa seminaarissa ja valmistuu opettajaksi. Naisoppilas ymmärsi asemansa. Vaimoa – tässä tapauksessa vaimoksi tulevaa kihlattua, joka sivuuttaa omat taitonsa ja lahjakkuutensa aviomiehen eteen toimiessaan, pidettiin ihailtavana ”tosinaisuuden” esimerkkinä.³⁵² Kihlattu naisoppilas näyttää mukautuneen tähän – tai hänet mukautetaan.

Vuonna 1886 Sortavalan seminaarin naisoppilas suutahti tarkkuuden arvosanan laskusta ja ilmoitti, ettei halua todistusta ollenkaan. Tämä tulkittiin röyhkeydeksi ja opettajakunnan halveksimiseksi, jonka takia tarkkuuden arvosanan sijasta hänen käytösnumeronsa otettaisiin harkittavaksi seuraavassa kokouksessa.³⁵³ Tässä esiintyy tyypillistä tyttöihin ja naisoppilaisiin suhtautumista: nöyryyden, alistuvuuden ja itsensä hillitsemisen vaatimukset. Pojiltakin vaadittiin nöyryyttä ylempien edessä, mutta poikien täytyi käyttäytyä paljon röyhkeämmin ennen kuin opettajakunta kohahti samassa määrin.

1869 Jyväskylän seminaarin naisoppilaan käytöstä alennetaan hänen osoitettuaan toistuvasti uppiniskaisuutta. Samoihin aikoihin saman seminaarin miesoppilaat olivat osoittaneet muun muassa opettajien ylenkatsomista, luvatonta poissaoloa, siveetöntä käytöstä, väkijuomista liikuttuneena olemista, hevosvarkautta, sopimatonta käytöstä, mutta uppiniskaisuuteen kiinnitettiin huomiota vain tytön kohdalla. Se oli vastoin ”tosinaisuuden” nöyrää ja alistuvaa mallia.³⁵⁴

Vuonna 1887 Sortavalan seminaarissa naisosastolla puitiin oppilaan sopimatonta käytöstä. Oppilaan huonosti sujuneen soittotunnin kesken jättäminen aiheutti sen, että rikkomusta ei käsitelty pelkästään naisosaston sisällä, vaan siitä ilmoitettiin johtajalle. Kun oppilas ei saapunut pyynnöstä huolimatta selvittämään asiaa seminaarin johtajan kanssa, kutsuttiin oppilas ja koko opettajakunta kokoukseen. Tyttö myönsi huonon käytöksensä soittotunnilla, mutta opettajakunnan arvio oli, että oppilas näytti kuulustelussa ”suurta sydämen jäykkyyttä ja katumattomuutta mielessään, kuin töin tuskin nöyrtyi pyytämään [...] anteeksi sopimattomasta käytöksestään [...]” Rangaistukseksi hänelle määrättiin varoitus luokan edessä. Vasta sen jälkeen kun hän jäi tulematta kuulemaan varoitusta, hänelle annettiin käytöksen alennus. Samana vuonna samassa seminaarissa miesoppilas oli myös osoittanut sopimatonta käytöstä. Hän oli käyttäytynyt ynseästi seminaarin palvelusväkeen kuuluvaa naista kohtaan. Pojan käytös oli

---

³⁵² Welter 1966, 159-160.

³⁵³ MMA 15.12.1886.

³⁵⁴ JMA 3.6.1869

osoittanut ” nöyryyden ja sävyisyyden puutetta sekä sydämmen kovuutta ...” Pidän nais- ja miesoppilaan käytöstä tässä samantapaisena; selkeän uhmakkaana ja passiivista vastarintaa osoittavina. Erona on se, että miesoppilas oli passiivisen vastarinnan jälkeen esittänyt kiukunpurkauksen opettajakunnan edessä ja hänen kurssitoverinsa olivat ryhtyneet mielenilmaukseen hänen puolestaan. Hänet erotetaan seminaarista yhdeksi lukuvuodeksi ja hänen käytöksensä alennetaan arvosanaan kuusi. Poikia ylipäätään rangaistiin tämän tapaisissa rikkeissä ankarammin kuin tyttöjä. Tässä tapauksessa pojan lisärangaistus tulee asiasta, josta tyttöjä ei kertaakaan tarvinnut rangaista: poikaoppilaat ryhtyivät tukemaan rangaistua kurssikaveriaan, joka tulkittiin niin, että poika oli nostattanut pienimuotoisen kapinan seminaarissa.³⁵⁵

Hämeenlinnassa kiertokouluopettajaseminaarin kokouksessa todettiin vuonna 1894, että kolme tyttöä oli jättänyt huomiotta saamansa varoitukset ja muistutukset ja seurustelleet mieshenkilöiden kanssa kävelyretkillä. Sen lisäksi tytöistä kaksi oli ollut ”rakkauskirjeenvaihdossa kosioittensa kanssa”. Asiaa ryhdyttiin selvittämään kaupungilla liikkuneiden huhujen vuoksi, jotka eivät olleet seminaarin maineelle eduksi. Yksi tytöistä myönsi olleensa rakkaussuhteessa, vaikka oli tiennyt sen olevan vastoin seminaarin sääntöjä. Toinen tyttö oli tutustumisen jälkeen ollut kirjeenvaihdossa mieshenkilön kanssa ja vaikka hänet oli kerran rangaistu kolmen viikon erottamisella seminaarista, hän oli sen jälkeenkin ollut kävelyretkillä samaisen miehen kanssa. Kolmas tytöistä oli kertonut olleensa kävelemässä muutamien tuntemiensa herrasmiesten kanssa, mutta he olivat sattumalta tavanneet kadulla ja miehet olivat saatelleet hänet kotiportille. Mistään rakkaussuhteesta ei tytön mukaan ollut kysymys. Koska kaksi ensimmäistä tyttöä ovat ”vastoin vakaita varoituksia osoittaneet uppiniskaisuutta” ja heidän käytöksensä ei ”osoita sellaista itsensä kieltämiskykyä, joka opettajalle on välttämätön”, niin seminaarin edulle katsotaan olevan tarpeellista erottaa tytöt seminaarista kokonaan. Kolmannen tytön kohdalla pohdittiin oliko hän edeltä sovitusti ”antautunut” vai sattumalta ”joutunut” kohtaamisiin. Päädyttiin siihen, että hän on sattumalta joutunut niihin ja saa käytöksen alennuksen ja julkiset nuhteet luokan läsnä ollessa.³⁵⁶

Vuonna 1905 Raumalla lähiseudun kappalainen teki seminaariin ilmoituksen miesoppilaasta, joka oli ollut yhteisillä kävelyretkillä kahden vieraan naisen kanssa. Oppilas tunnusti lisäksi seurustelleensa luvatta naisen kanssa iltamissa. Naisen kohdalla ei poikkeuksellisesti puhuttukaan huonosta maineesta, mutta miesoppilaan kohdalla sen sijaan pahoiteltiin kovasti sitä, että syytös ja tunnustus olivat oppilaalle eri-

---

³⁵⁵ MMA 26.10.1887; MMA 14.12.1887.

³⁵⁶ HMA 9.5.1894.

tyisen raskaita, koska hän oli naimissa oleva mies. Oppilas oli lisäksi pahentanut tilannettaan kiertelevillä vastauksillaan ja muita syyttämällä. Siitä huolimatta opettajakunta päätti lieventää oppilaan tuomiota säälistä ”perheellisten olojen takia” ja erottaa hänet vain puoleksi vuodeksi seminaarista.³⁵⁷ Naisoppilaille ei koko aineistossa annettu tästä syystä lievennyksiä rangaistuksiin.

Samalla retkellä oli ollut mukana myös toinen, aiemmin seminaarista erotettu miesoppilas naisseuralaisineen. Oppilas oli sanonut olevansa kihloissa seuralaisensa kanssa, mutta se ei tilannetta parantanut, koska seuraavaksi häntä syytettiin kihlautumisesta ilman seminaarin johtajan lupaa. Koska oppilas ei myöntänyt syyllisyyttään, kutsuttiin ulkopuolisia todistajia, jotka kuvailivat yöllisiä juominkeja, metelöintejä ja maineeltaan epäilyttävien naisten vierailuja oppilaan asunnolla. Oppilas erotetaan seminaarista kokonaan – hänellä oli jo määräaikainen erotusrangaistus ennestään.³⁵⁸ Tämänkin rangaistuksen kohdalla nousee esiin seminaarin ulkopuolinen ”maineeltaan jotenkin epäilyttävä nainen”, joka osasyllisenä veti miesoppilasta rikkomukseen. Koska seminaarit valvoivat myös oppilaiden asuntoja, joutuivat Jyväskylän seminaarin opettajat kehottamaan kolmea miesoppilasta muuttamaan toiseen, maineeltaan parempaan asuntoon, koska vuokraemäntänä olleen neidin oli kuultu ”sanotun ei olevan hyvämaineisen”.³⁵⁹ Maineeltaan epäilyttäviä vuokraisäntiä ei seminaarikaupungeissa ollut.

Nöyryys, alistuvuus, itsensä hillitseminen olivat ”tosinaiseuden” piirteitä.³⁶⁰ Naisen piti välttää myös kiistelyn henkeä. Kaikkea tätä vastaan rikkoi Sortavalan seminaarin naisoppilas, joka oli jättänyt johtajattaren määräykset noudattamatta ja saadessaan niistä huomautuksen, oli ”käynyt ynseäksi ja suulaaksi”. Hän menetti rangaistukseksi sisäoppilaspaikkansa.³⁶¹

Hämeenlinnan naisseminaarissa vuonna 1895 eräs naisoppilas rikkoi törkeästi sekä ”tosinaiseuden” mallin että opettajan mallikansalaisuuteen kuuluvaa vaatimattomuuden vaatimusta vastaan. Hän oli ”yleensä osoittanut taipumusta koreilemiseen”. Tämä oli herättänyt johtajattaren ja opettajattarien epäluulot siitä, että mahtaako tyttö ehostaa kasvojaan eli ”käyttää sminkkiä”. Tyttö oli kutsuttu johtajattaren puheille ja hänelle oli muistutettu, että kansakoulun opettajaksi aikovalta vaaditaan vakavaa käytöstä. Johtajattaren kysytyä käyttikö tyttö sminkkiä, hän oli ”näennäisesti loukkaantuneena oli jyrkästi kieltäen vastannut ja mennyt johtajattaren pesukaapille pese-

---

³⁵⁷ TMA 9.5.1901.

³⁵⁸ TMA 21.8.1901.

³⁵⁹ JMA 2.9.1892.

³⁶⁰ Welter 1966; Brannon 1999.

³⁶¹ MMA 22.8.1894.

mään.” Seuraavana päivänä oli johtajatar huomannut kuitenkin punaa tytön käyttämässä pyyhkeessä. Tyttö haettiin uudestaan kuultavaksi ja hän kielsi käyttäneensä punaa. Tyttö oli tämän jälkeen mennyt seminaarin johtajan puheille ja kertonut häneen kohdistetuista aiheettomista epäluuloista. Pyyheliinaan tulleen punan hän sanoi olevan peräisin punaisista sukistaan, joita oli kohennellut. Tytön sisar sattui olemaan seminaarin lehtorin rouva, jonka toimesta tyttö tuli tunnustamaan johtajattarelle kasvojensa värittämisen sekä pyytämään anteeksi menettelyään.³⁶²

”Tosinainen” ja hyvän tytön kuului olla alistuva, nöyrä, uhmailematon ja oikuttelematon.³⁶³ Ne olivat myös opettajuuden mallikansalaisen piirteitä.³⁶⁴ Samoja asioita odotettiin myös miesoppilailta seminaareissa, mutta vain pojat saivat näihin vaatimuksiin myönnytyksiä. Jyväskylän seminaarissa miesoppilaan todetaan käyttäytyneen sopimattomasti seminaarin naisosaston johtajatarta kohtaan. Oppilas oli aikonut pitää syntymäpäiväjuhlat asunnollaan ja kutsunut sinne naisoppilaita. Naisoppilaat eivät kuitenkaan olleet saaneet johtajattarelta lupaa mennä vierailulle. Tästä kimpaantuneena miesoppilas oli ”ilmestynyt johtajattaren asuntoon ja ilmaissut äkäisesti paheksumisensa tämmöisestä ahdasmielisyydestä y.m.” Johtajatar oli ilmoittanut tästä saamastaan läksytyksestä johtajalle. Asia lykättiin toistaiseksi, eikä siihen pöytäkirjan mukaan enää palattukaan. Tapauksen kohdalla ei mainittu pojan uppiniskaisuudesta, kypsymättömästä käytöksestä, ylimielisyydestä, kapinahengestä tai sydämen jäykkyydestä, kuten vastaavissa tyttöjen mielenilmauksissa.³⁶⁵

Rauman seminaarissa vuonna 1903 eräällä miesoppilaalla tuli erimielisyyttä lehtorin kanssa ainekirjoituksen pilkusta. Oppilas ei antanut periksi, vaan väitti lehtorin olleen väärässä. Asia vietiin opettajakunnan ratkaistavaksi. Opettajakunta asiaa harkittuaan totesi, että oppilas tunnetaan muuten kelpo nuorukaiseksi, mutta hän on taipuvainen itsepäisiin tuumailuihin ja hänet tunnetaan äksypäisenä ja itseensä sulkeutuneena. Miesoppilas kertoi itsekin olevansa kovin äkkipikainen ja itsepäinen. Kun hän oli kerran väittänyt jotain, hänen sisunsa ei antanut myöten peruuttaa sanomaansa. Oppilas selitti myös, ettei hän tietoisesti valehtelee. Seuraavassa opettajakokouksessa oppilas oli ”täysin nöyrytynyt” ja katui tekoaan. Opettajakunta katsoi tämän lieventäväksi asiaksi ja rankaisi oppilasta käytöksen alennuksella ja yksien apurahojen pidättämisellä.³⁶⁶ Myös Jyväskylän seminaarissa miesoppilas huomautti itsellään olevan äksyn ja vihaan taipuvan luonteen. Tämän jälkeen opettajakunnan enemmistö äänesti

---

³⁶² MMA 4.3.1895.

³⁶³ Ks. Welter 1966, 152.

³⁶⁴ Ks. luku 2.2.

³⁶⁵ JMA 9.4.1897; Esim. MMA 26.10.1887.

³⁶⁶ TMA 25.3.1903.

sen puolesta, ettei oppilasta rangaista seminaarista erottamisella, vaan ainoistaan varoituksella.³⁶⁷

Tytöt olivat usein ”täysin nöyryyneitä” ja katuivat tekojaan, mutta yhdessäkään vastaavassa tapauksessa tyttöjen kohdalla ei ohitettu äkkipikaisuutta ja itsepäisyyttä vain toteamalla niiden olevan oppilaan luonteen piirteitä. Tyttöjen kohdalla vastaavasta puhuttiin röyhkeytenä, opettajakunnan halventamisena, ynseänä, suulaana käytöksenä ja sopimattomana uhitteluna.³⁶⁸ Näillä samoilla arvioilla puhuttiin myös pojista, mutta erona on se, että tyttöjen itsepäisyyttä ei ohitettu vain toteamalla, kuten pojan kohdalla saattoi tapahtua. ”Tosinaineuden” henkihän oli kaikessa ujossa, epävarmassa ja lapsenkaltaisessa. Naisten ja tyttöjen tuli välttää kiistelystä henkeä, johon itsepäisyys ja äkkipikaisuus eivät kuuluneet.³⁶⁹

”Tosinaineuden” mallissa miestä, jonka elämänpiiri oli kodin ulkopuolella, ohjasi lainsäädäntö. Naista ohjasivat miehen säännöt, joita vastaan saattoi rajuimmillaan uhmata kyönelehtimällä.³⁷⁰ Vaikka naisopettajiksi koulutautuvat suuntautuivatkin kodin ulkopuolelle, heiltä odotettiin miehen sääntöihin mukautumasta, olivatpa he seminaarissa oppilaita tai opettajia. Jyväskylän seminaarin naisosastossa puitiin vuonna 1901 naisoppilaiden ja naisopettajan välistä kärhämää. Oppilaat olivat tehneet soitonopettajasta valituksia tämän tylyn ja epäystävällisen käytöksen vuoksi. Opettaja puolestaan oli väittänyt tyttöjen itkeneen huomiota herättävän kovaäänisesti välitunnilla hänen soittotuntiansa jälkeen tarkoituksena saada opettajan ilkeys muidenkin tietoon. Opettaja kirjallisessa vastineessaan toteaa, ettei ole kohdellut mainittuja oppilaita sen epäystävällisemmin kuin muitakaan. Laiskuudesta hän oli moittinut oppilaita syystä. Itserakkaaksi hän myönsi maininneensa yhtä yksittäistä oppilasta, koska oppilas oli osoittanut ymmärtävänsä jonkun asian paremmin kuin opettaja. Naisoppilas oli tässä kohden ruvennut itkemään. Soitonopettaja huomautti lopuksi, että hänen työnsä on hyvin raskas ja kiireinen, mikä on voinut vaikuttaa siihen, että hänen oppilaiden kohtelunsa on voinut tuntua toisinaan jyrkältä ja kiivaalta.³⁷¹ Laitoksen johdon suhtautuminen oppilaisiin tässä asiassa jää epäselväksi; pöytäkirja on sekava, epäselvällä käsialalla kirjoitettu ja loppuu kesken lauseen. Naispuoliselle soitonopettajalle annetut kommentit sen sijaan ovat selkeät. Naisopettaja ei ole pysynyt ruodussaan. Johtaja mainitsee omana mielipiteenään, että naisopettajan vika on myötätunnon puute oppilaita kohtaan. Eikä se ole hänen ainoa vika:

---

³⁶⁷ JMA 23.3.1908; JMA 27.3.1908.

³⁶⁸ MMA 14.12.1886; MMA 22.8.1894; JMA 25.8.1904.

³⁶⁹ Welter 1966, 157.

³⁷⁰ Welter 1966, 171-173.

³⁷¹ JMA 28.9.1901.

”Teidän esiintymisenne yleensä on liian omavaltaista ja vaativaa muistuttaen lausepartta ”här skall skåpet stå!” Se ei ole vain minun havaintoni, vaan monen muunkin. Olette liiaksi tottunut käskemään, liiaksi saamaan oman tahtonne joka asiassa perille ajetuksi. Se loukkaa ja harmittaa ympäristöä. Se osoittaa ”tahtomista”, ”vaatimista”, ”komentamista”, myöntymättömyyttä. Se ei tällaisessa laitoksessa, jossa yksityisten opettajain täytyy pitää etupäässä huolta siitä, mitä kunkin erikois-alaan kuuluu ja jossa täytyy ottaa mukaan [...] ympäristönsä ja sen tarpeet, käy pitkät ajat päinsä; täytyy osoittaa taipuisuutta ja myöntyväisyyttä puolelle ja toiselle ja alistua yhteisyyden alle, [...]”³⁷²

Tällaisia vaatimuksia ei pöytäkirjoista löytynyt miesopettajiin kohdistettuna. Naispuolinen soitonopettaja rikkoi lähes kaikkia ”tosinaiseuden” mallin vaatimuksia. Myöskään pöytäkirjoista ei löydy mainintaa siitä, että seminaarin miesoppilaat olisivat käyttäneet itkua keinona selvittää hankalista tilanteista. Tässä asiassa naisoppilaat olivat naisopettajaansa paremmin toteuttaneet ”tosinaiseuden” keinojen soveltamista; nainen ei tahto, vaadi eikä määrää, vaan rajuimmillaan osoittaa mieltään itkemällä lapsen taivoin.

Tytön mielenosoitukset tulkittiin helpommin myös opettajaksi soveltumattomuutena, kuten naisoppilaan, joka oli osoittanut mieltään huonoista arvostanoista. Pahiten tyttö lienee loukannut ”tosinaiseuden” mallia uhkailemalla ja esittämällä vaatimuksia seminaarille. Pöytäkirjan teksti tihkuu paheksumista:

” [...] oli [...] ilmoittanut, että hän ”vaatii” tutkintoa kaikissa niissä aineissa, joissa hän on saanut ala-arvoisen numeron. Tähän oli neiti [...] huomauttanut, että sellainen ei ole niinkään helposti ”vaadittavissa”.”³⁷³

Tyttöä oli kehoitettu kärsivällisyydellä ottamaan vastaan vastoinkäymisen, painamaan alas mielen katkeruuden ja etsimään rauhoitusta Jumalan sanasta. Welter³⁷⁴ kuvaa ”tosinaiseuden” hyveiden ytimeksi uskontoa. Jefferson Medical Collegessa 1840-luvulla luennoitiin lääketieteen opiskelijoille naisten ominaispiirteistä. Naisen luontainen hyväuskoisuus auttaa häntä hyväksymään uskonkappaleiden sisällöt paljon helpommin, kuin mitä miehet kykenevät niitä omaksumaan ja uskomaan. Uskonnosta puhuttiin eräänlaisena rauhoittavana lääkkeenä monille määrittelemättömille kaihauksille, jotka saattoivat viedä mennessään hurskaimmankin tytön. Nuoren naisen

---

³⁷² JMA 8.10.1901.

³⁷³ JMA 24.8.1904.

³⁷⁴ Welter 1966, 152-153.

olisi viisaampaa rukoilla kuin ajatella. Tässä tapauksessa tyttö sai käytöksen alennuksen röyhkeästä ja uhittelevasta käytöksestään. Koska hän opettajakunnan mukaan oli osoittanut heikkoa edistymistä, tavattoman epävakaa ja hetken mielihohteista riipuvaa luonnetta, häntä kehoitettiin alalle sopimattomana eroamaan seminaarista ja haakeutumaan toisille aloille.³⁷⁵

Samana vuonna Rauman seminaarissa oli miesoppilaalla vastaavanlainen tilanne, jossa hän oli väittänyt tulleen väärin arvostelluksi. Häntä syytettiin muutenkin röyhkeästä, nenäkkästä käytöksestä ja pilkanteosta. Poika vetosi hämäläiseen luontoonsa puolustaessaan omaa kantaansa. Opettajakunta huomautti, että oppilasta vastaan ei esitetä syytöksiä, vaan ainoastaan raskauttavia asianhaaroja. Mitä oppilaan ”hämäläiseen luontoon” tuli, hänen piti varoa, ettei se esiinny sopimattomalla tavalla. Poika pyysi erotodistusta, jota hänelle ei annettu, koska erotodistusta ei annettu kenellekään, ennen kuin on kärsinyt määrätyn rangaistuksen. Rangaistukseksi ehdotettiin määräaikaista erottamista seminaarista. Rangaistusta päätettiin kuitenkin lieventää, koska opettajakunta tiesi pojan omaiset siivoiksi ihmisiksi ja kotiolonsa hyväksi. Katsottiin, että erottamisrangaistus olisi kotia hyvin raskauttava. Otaksuttiin, että hyvän kodin vaikutuksesta oppilas voisi hyvinkin vapautua röyhkeydestään. Päädyttiin siihen, että oppilas sai käytöksen alennuksen ja neljä päivää karsseria.³⁷⁶ Kotitausta oli molemmille sukupuolille merkittävä tekijä rangaistuksia annettaessa, mutta vain miesoppilaat vetosivat heimoluonteiden ominaispiirteisiin.

Seuraavana vuonna Rauman seminaarissa miesoppilas vetosi luonteeseensa ja täysi-ikäisyyteensä jättäessään noudattamatta lehtorin ohjeita. Hänen käytöstä pidettiin röyhkeänä ja uhmakkaana. Laitoksen johtaja totesi, ettei kansakouluasetus tunne mitään mahtailevia täysi-ikäisiä miehiä, vaan ainoastaan oppilaitoksen oppilaita. Todistajaksi kutsuttu luokkatoveri kertoi oppilaan esiintymistä ”tavallaan röyhkeäksi”, mutta ottamalla huomioon kyseisen oppilaan luonteen, sen voi ymmärtää. Juttu raukeaa tähän.³⁷⁷ Hämäläinen suoruus ja pohjalainen äkkipikaisuus³⁷⁸ olivat valikoituneet seminaarioppilaissa vain miesoppilaiden kohdalle. Naisoppilaat eivät käyttäneet niitä puolusteluissaan, kuten eivät täysi-ikäisyyttäkään tai veren kuohunutta.

Vuosi 1905 näkyi seminaareissa poliittisena liikehdintä miesoppilaiden kohdalla. Sortavalan seminaari oli aineistossani ainoa, jossa mainitaan myös naisoppilaiden osallistumisesta lakkoon.³⁷⁹ Etenkin Kajaanin seminaarissa vuoden 1905 kevät-

---

³⁷⁵ JMA 25.8.1904.

³⁷⁶ TMA 28.11.1904.

³⁷⁷ TMA 14.12.1905.

³⁷⁸ JMA 3.3.1873.

³⁷⁹ MMA 1.11.1905.

lukukausi oli levotonta lakkoillun ja mielenosoitusten takia. Näiden vuoksi pidetyissä kuulusteluissa nousi jälleen esiin miesoppilaan vetoaminen luontoon tai luonteeseensa. Hän oli ollut mukana kansankokouksessa, jossa seminaarin miesoppilaat muiden kansalaisten mukana olivat huutaneet seminaarin johtajan puhuessa ”alas” huutoja. Puolustukseksi yksi miesoppilaista selitti: ”... Olin siellä kokouksessa. Kun melua alkoi kuulua, minäkin huusin... Ei nuori veri voi itseään hillitä”³⁸⁰ Kajaanin seminaarissa ei tuolloin ollut naisoppilaita. Hämeenlinnan seminaarissa, joka oli naisseminaariksi, ei mainita mitään vuoden 1905 lakkoiluista. Se ei välttämättä silti tarkoita sitä, etteivät naisoppilaat olleet mukana.

5.1.1.2.3 ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi

Naisoppilas oli nähty seurustelevan miespalvelijan kanssa ja olleen iltaisinkin hänen kanssaan ajelemassa hevosajurin kyydissä. Tätä Sortavalan seminaarin naisoppilasta neuvottiin eroamaan seminaarista kokonaan vuonna 1889. Käytäntö oli se, että ellei oppilas noudattanut tätä neuvoa tai kehotusta, hänet erotettiin. Tyttö erosi oppilaitoksesta.³⁸¹ Edellisenä vuonna miesoppilas erotettiin samasta seminaarista sen jälkeen kun seminaarin johdolle oli kirjeitse tehty ilmianto salavuoteudesta, jonka hän paljastumisen jälkeen tunnusti.³⁸² Kaksi asiaa kiinnittää huomioni tässä tapauksessa. Ensinnäkin se, että rangaistuksen ankaruuden perusteella on oletettavaa, että myös naisoppilaan kohdalla on kysymys salavuoteudesta, mutta siveettömyysdiskurssin ”mykistävä siveettömyys”³⁸³ toimii myös tässä eli asiasta ei mainita pöytäkirjassa. Toiseksi naisoppilasta vastaan todistivat myös toiset naisoppilaat, kun taas miesoppilaat vastaavissa tilanteissa saattoivat vedota yhdessä laitoksen johtoon, jotta miesoppilas saisi jäädä jatkamaan opintojaan:

---

³⁸⁰ OMA 4.9.1905.

³⁸¹ MMA 28.2.1889.

³⁸² MMA 13.6.1888.

³⁸³ Ks. luku 5.1.2.1.

”K.K.H.A. Opettajakunta!

Warmasti vakuutettu siitä, että luokkatoverimme [...], joka siveyden lakia syvästi loukkaavasta rikoksesta syytettynä arvoisan Opettajakunnan tuomiota odottaa, lempeällä ohjauksella ja rakkauden kannattamalla kurilla parhaiten paranisi, jota vastaan ankara rangaistus voisi hänen turmiokseen tulla, pyydämme nöyrimmästi arvoisaa Opettajakuntaa huomioon ottamaan tätä vakutustamme hänen rangaistustuomiotansa laatiessa. Sellaisen rikoksen me kyllä pidämme suurena ja rangaistusta vaativana, vaan vakuutuksemme armon parantavasta voimasta tässä, olemme saaneet, nähdesämme [...] meidän keskuudessamme eläen päivä päivältä yhä edistyvän siveellisyydessä, mikä hänessä, kuten muissaki, lujaksi luonnoksi juurtuakseen vaatii hellää huolenpitoa. Tämöisen vakuutuksemme nojalla rohkenemme toivoa opettajiemme myötätuntoa autettavalle toverillemme ja nöyryydessä näin sitä pyytää [...]

³⁸⁴

Rangaistukseen kirje ei näyttänyt vaikuttavan. Merkittävä tämä kirje on mielestäni siksi, että se on yksi monista miesoppilaiden keskuudessa esiin tulleista kerroista kun he pitävät toistensa puolta. Naisoppilaiden keskuudessa tällainen solidaarisuus oli todella harvinaista. Tyypillisempää oli ensimmäisen käytöksen alennuksen saaneen naisoppilaan kohtalo, josta pöytäkirjassa mainitaan: ”...oppilas (...) on kumppaneiltaan kokonaan wierottuna...”³⁸⁵

Tyttö- ja naisoppilaat lähtivät yhdessä liikkeelle paria poikkeusta lukuun ottamatta vain kannellakseen yhdessä oppilastoverista seminaarin opettajille tai tehdesään valituksen naispuolisesta soitonopettajasta seminaarin johdolle.³⁸⁶

Kansallinen siveellisyysprojekti oli ennen kaikkea naisten vastuulla. Siinä ”hyvien” ylempiin luokkaan kuuluvien naisten tehtäväksi tuli sivistää ”huonot, alkukantaisemmat” naiset.³⁸⁷ Tämä jo yksistään lienee rakentanut toimintamallia naisoppilaiden keskinäisestä kontrollista. Kun naisoppilaat käänivät yhdessä selkensä rikkeen tehneelle oppilastoverilleen, miesoppilaat tekivät saman silloin kun oppilastoveri puuttui toisen miesoppilaan elämään joko nuhtelemalla häntä tai kantelemalla hänestä.³⁸⁸ Kun naisoppilaat ”tosinaisuuden” mallin mukaan kantelivat toisistaan ja puuttui-

---

³⁸⁴ JMA 5.12.1883.

³⁸⁵ JMA 17.5.1864.

³⁸⁶ JMA 22.8.1901.

³⁸⁷ Ks. esim. Tiihonen, K. 2000.

³⁸⁸ JMA 3.12.1883.

vat toistensa tekemisiin, ei miesoppilas voinut toimia siten liukumatta miehisydestä naisellisuuteen.

5.1.1.2.4 ”Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssi

Vuonna 1864 Jyväskylän seminaarissa naisoppilas oli valehteluillaan saanut leiman: ”...kumppaneihinsa pahoin vaikuttawaksi...” Pöytäkirjassa ei kerrota, mitä naisoppilas oli tehnyt, mutta yhtä kaikki hän oli aiheuttanut niin paljon närkästystä muissa, että häntä oli muiden naisoppilaiden taholta ryhdytty karttamaan. Lisäksi hänellä arveltiin olevan huono vaikutus muihin oppilaisiin.³⁸⁹

Jyväskylän seminaarin miesoppilas ei naisoppilaiden tapaan kieroile, salaile eikä toimi petollisesti. Opettajan tavatessa hänet juopottelun jälkeen makaamassa sammuneena, hän vastaisi vain olleensa pitkällään ryytimaassa. Hänet erotetaan toistuvista rikkomuksista, mutta valehtelua ei mainita.³⁹⁰ Saman seminaarin poika vain yksinkertaisesti kielsi olleensa ravintolassa, vaikka huojuikin humalassa johtajan kuulustellessa häntä. Valheesta tai vilpistelystä ei puhuttu.³⁹¹ Poika oli ”rikkonut totuutta vastaan”³⁹² tai ”yrittänyt käyttää petosta edukseen”, mutta hänkään ei kieroillut.³⁹³ Luntaava tyttö sen sijaan oli petollisuudella koettanut suorittaa läksynsä.³⁹⁴ Poikaoppilaan tehdessä useita rikkomuksia; näpistyksiä, varastelua ja valehtelua, hän ei ole petollinen eikä viekas.³⁹⁵ Silloinkin kun poika koettaa kierrellä totuutta, hän ”tunnusti valheita puhuneensa”.³⁹⁶ Poika rehdisti tunnustaa, kun taas tytön luntaaminen on petollista menettelyä. Vaikka tyttö myöntääkin yhtälailta pienen kiertelemisen jälkeen rikkomuksensa, on hän silti petollisuuden, valheellisuuden ja kiertelemisen johdosta opettajakunnan mielestä osoittanut hyvin arveluttavaa käytöstä.³⁹⁷ Pojalla voi olla myös ”totuuden puutetta”, mutta silti hänessä ei ole petollisuutta eikä viekkautta.³⁹⁸ Poika ei myöskään välttämättä valehdellut, vaan hän oli ”Opettajiston edessä kokenut sitä [totuutta] kieltämällä peitellä”.³⁹⁹ Poika myös vain myönsi rikkomuksen ”ensin

---

³⁸⁹ JMA 28.5.1864.

³⁹⁰ JMA 4.6.1878.

³⁹¹ JMA 22.4.1884.

³⁹² JMA 27.5.1868.

³⁹³ JMA 23.4.1884; JMA 20.3.1887.

³⁹⁴ MMA 22.4.1887.

³⁹⁵ JMA 29.5.1872.

³⁹⁶ JMA 8.11.1887.

³⁹⁷ MMA 14.12.1887

³⁹⁸ MMA 20.3.1887.

³⁹⁹ JMA 6.2.1871.

väitettyä” jotakin muuta.⁴⁰⁰ Poika saattoi tutkittaessa ”poiketa totuudesta”⁴⁰¹, kun ty-
töillä vastaava olisi ollut ”vilpistelyä” tai ”valheiden kantamista huulillaan”.⁴⁰² Sil-
loinkin kun pojan kohdalla puhuttiin petoksesta, poika ei ollut petollinen itsessään tai
läpikotaisin petollinen, vaan oli ikään kuin aktiivisesti ja tietten tahtoen ainoastaan
”harjoittanut petosta” mainittuna kertana.⁴⁰³ Esimerkiksi Jyväskylän seminaarissa
opettajisto keskusteli miesoppilaiden ristiriitaisista selityksistä ja vastakkaisista pu-
heista, mutta näistä valheista ei tehty oppilaiden luonneanalyysia, vaan siirryttiin kä-
sittelemään itse rikkomusta.⁴⁰⁴

1872 Jyväskylän seminaarissa paheksuttiin naisoppilasta joka oli ”...suurilla
valheillaan oli tehnyt itsensä rikoksen alaiseksi...”.⁴⁰⁵ Hän sai käytöksen alennuksen.
Rangaistus ei poikennut miesoppilaiden vastaavista, mutta miesoppilaiden kohdalla ei
painotettu valheiden suuruutta, vaan sitä kuinka miesoppilas kuitenkin tunnustaa val-
heensa. Vääjäämättä syntyy mielikuva, että poika- ja miesoppilas on valeh-
dellessaankin jollain tavoin rehdimpi kuin tyttö- ja naisoppilas. Silloinkin kun mies-
oppilas jää kiinni valheista todetaan, että ”[...] opettajisto lisäksi mielipahakseen oli
huomannut [...] rohkeasti ja jyrkästi kieltävän kaikkia syytöksiä vastaan, vaikka ne
todistajilla oli oikeiksi näytetyt [...]”.⁴⁰⁶ Sen jälkeen kerrotaan, että oppilasta rangais-
taan määräaikaisella erottamisella seminaarista, mutta hänen persoonaansa tai luontee-
seen ei liitetä negatiivisia ominaisuuksia valehtelun vuoksi, kuten tyttö- ja naisoppi-
laiden kohdalla. Luonneanalyysien sijaan tyypillisempää on, että miesoppilaa koh-
dalla ” keskusteli opettajisto kotvan aikaa tätä rikosasiaa”.⁴⁰⁷

Sortavalan seminaarissa pohdittiin vuonna 1886 internaattiin sisäoppilaisiksi otta-
misen perusteita yhden naisoppilaa kohdalla. Osa miesopettajista oli sitä mieltä, että
oppilaiden taloudellinen tilanne tuli huomioida valittaessa sisäoppilaita ja he kummaste-
livat sitä, että köyhän kodin tyttö oli jätetty valitsematta sinne. Naisosaston johtajatar oli
vankasti sitä mieltä, ettei internaattiin kuuluu automaattisesti ottaa köyhimpiä oppilaita,
koska se on myös kasvatuslaitos, jossa asuinkumppaneiden vaikutuksella toisiinsa oli
suuri merkitys. Kiistelty köyhä tyttö ei johtajattaren mielestä ollut luonteeltaan ja käy-
tökseltään sellainen, että hänellä olisi ollut mitään hyvää vaikutusta muihin oppilaisiin.
Naisopettajat asettuivat johtajattaren kannalle, miesopettajien korostaessa että asetusten

---

⁴⁰⁰ MMA 28.5.1889.

⁴⁰¹ MMA 10.2.1890.

⁴⁰² JMA 28.5.1864.

⁴⁰³ JMA 2.5.1895.

⁴⁰⁴ JMA 5.3.1873.

⁴⁰⁵ JMA 3.6.1872.

⁴⁰⁶ JMA 21.3.1879.

⁴⁰⁷ JMA 12.6.1873

mukaan internaattiin tuli ottaa nimenomaan köyhimpiä oppilaita ja mainittu oppilas oli niin köyhä, ettei hänellä olisi mahdollisuutta jatkaa opintojaan muuten kuin sisäoppilaina. Miesopettajilla ei myöskään ollut tämän tytön käytöksestä mitään huomautettavaa. Asiasta äänestettäessä naisosaston johtajatar ilmoitti vastalauseensa; hänen mukaansa he, jotka äänestivät tytön puolesta, eivät tunteneet häntä tarkemmin. Seminaarin johtaja ja miesopettajat saivat kuitenkin vakuuteltua, että työstä ei olisi mitään haittaa muille sisäoppilaille.⁴⁰⁸ Oliko nainen perisyntin siirtäjänä taitavampi viettelemään lähimmäisensä mukaan pahaan? Naisosastolla sisäoppilaiden vaikutus toisiinsa näyttää olleen vakavammin otettava asia kuin miesosastoilla, joista tämän tapaisia keskusteluja ei käyty.

Edelleen vuonna 1905 miesoppilas toimi rikkomuksia tehdessäänkin vastuullisena aikuisena: ”...oli tehnyt rikkomuksensa ennen aijottuna, mietittynä tekona...”⁴⁰⁹. Poika ei valehdellut eikä kieroillut, vaan hän tarkoituksella salasi totuutta ja antoi useampia kertomuksia, jotka olivat ”jyrkästi ristiriidassa keskenään”. Tai poika saattoi harjoittaa petosta.⁴¹⁰ Poika- ja miesoppilas toimi väärin, mutta hän ei itsessään ollut läpikotaisin tai kokonaisvaltaisesti väärä tai petollinen. Miesoppilaista saatettiin vain todeta esimerkiksi käytöksen arvosanaa lasketun epärehellisyyden takia⁴¹¹ tai ”poissaolon syyn valheellisesta ilmoittamisesta”⁴¹² ilman paheksumista. Miesoppilas ei ”millään tavoin osoittanut katumusta eikä myöntänyt pahoin tehneensä saaticka yrittäneensä edes vähimmäisessä määrässä pyytämään anteeksi käytöstään, jota hän päin vastoin koki kiertelemällä ja monessa kohden valheellisesti kaunistella...” Sen jälkeen kerrotaan opettajakunnan päätös rangaistuksesta ilman oppilaan luonteen kuvauksia tai erillisiä paheksumisen osoituksia.⁴¹³

5.1.1.3 Yhteenveto

Siveettömyysdiskurssit ensimmäisellä ajanjaksolla. Tällä ajanjaksolla valtaosa siveettömyyteen liittyvästä puheesta on miesoppilaiden rikkomuksiin liittyvää. Olen ottanut tähän mukaan myös poika- ja miesoppilaista käydyn siveettömyyspuheen osoittaakseni, että huolimatta tyttö- ja naisoppilaiden tarkemmasta kontrollista tällä alueella naisoppilaiden siveettömyydestä puhuttiin pöytäkirjoissa selvästi vähemmän

---

⁴⁰⁸ MMA 18.8.1886.

⁴⁰⁹ TMA 20.5.1905.

⁴¹⁰ JMA 30.3.1894; TMA 23.5.1908.

⁴¹¹ TMA 14.12.1900.

⁴¹² TMA 21.3.1901.

⁴¹³ TMA 21.0.1901.

ja niukemmin kuin miesoppilaiden; tällä ajanjaksolla suoraan vain kahden rikkomustapauksen kohdalla.

Naisoppilaiden kohdalla nousi esiin kolme diskurssia, jotka olen nimennyt ”Mykistävä siveettömyys”-diskurssiksi, ”Viekkaan Eevan siveettömyys”-diskurssiksi ja kolmannen ”Heikomman sukupuolen siveettömyys”-diskurssiksi, joista tällä ensimmäisellä ajanjaksolla kahta ensimmäistä käytettiin saman naisoppilaan rikkomuksista. Vaikka havainnollistankin siveettömyyspuheiden jakautumista alla olevalla taulukoilla, puheiden määrä ei ole tässä merkityksellisin. Merkityksellistä on minkä rikkomuksen kohdalla naisoppilaista puhuttiin siveettöminä ja millä tavalla siitä puhuttiin.

Taulukko 4. Siveettömyyspuheet vuosiluvun, seminaarin, rikkomuksen ja sukupuolen mukaan. Naisoppilaiden rikkomukset on merkitty punaisella. Rikkomukset on nimetty seminaarien ja aikalaisten puhetapojen mukaan. Samaa sarakkeeseen on merkitty yhteisesti tehdyt rikkomukset. 1. ajanjakso

Vuosiluku	seminaari	rikkomus
1864	Jyväskylän seminaari	hairaus (hairahdus)
1866	Jyväskylän seminaari	varkaus
1867	Jyväskylän seminaari	humala
1868	Jyväskylän seminaari	seksuaalitabun loukkaaminen x 2 oppilasta
1871	Jyväskylän seminaari	humala x7 oppilasta
1871	Jyväskylän seminaari	salavuoteus
1872	Jyväskylän seminaari	varkaus + näpistely
1872	Jyväskylän seminaari	valehtelu
1872	Jyväskylän seminaari	salavuoteus
1876	Jyväskylän seminaari	salavuoteus
1877	Jyväskylän seminaari	humala
1878	Jyväskylän seminaari	humala
1879	Jyväskylän seminaari	salavuoteus + humala
1883	Jyväskylän seminaari	salavuoteus
1884	Jyväskylän seminaari	luntaus
1887	Itä-Suomen seminaari	niskurointi
1887	Itä-Suomen seminaari	niskurointi x 32 oppilasta
1889	Jyväskylän seminaari	salavuoteus
1900	Rauman seminaari	ei kerrota rikkomusta
1905	Kajaanin seminaari	poliittisesti poikkeavat x 6 oppilasta
1905	Rauman seminaari	röyhkeä käytös opettajaa kohtaan
1908	Rauman seminaari	salavuoteus
1910	Jyväskylän seminaari	salavuoteus
1912	Itä-Suomen seminaari	salavuoteus

1917	Itä-Suomen seminaari	poliittisesti poikkeavat x3oppilasta

”Mykistävä siveettömyys”-diskurssi näkyy selkeämmin siinä erossa miten miesten siveettömyysrikkoksiksi mainittuja tekoja käsitellään pöytäkirjoissa hyvin tarkkaan ja seikkaperäisesti ja naisten kohdalla vaietaan. Todennäköisesti opettajakunnan kesken myös naisoppilaiden tekemisistä kuitenkin puhuttiin vaikka kauttarantainkin, mutta kokousten pöytäkirjoihin niitä ei kirjattu. Tällä ajanjaksolla on myös mainintoja naisoppilaista, jotka palaavat seminaarin, mutta heidän erottamisistaan ei löydy pöytäkirjoista mitään mainintaa, vaikka pöytäkirjat näyttävät olevan aukottomia kyseisinä aikoina. Erottamisista on kuitenkin ollut kyse, koska heidän odotettiin tuovan maineto-distuksen poissaoloajaltaan.⁴¹⁴

”Viekkään Eevan siveettömyys”-diskurssi tuo naisoppilaan pahuuden esiin kahdella tavalla. Ensinnäkin naisoppilas omalla siveettömyydellään uhkaa muita naisoppilaita. Toisekseen ne muuta naisoppilaat ovat niin heikkoja vastustamaan pahaan tai alttiita pahalle, että oppilastoverin on mahdollista houkutella heidät mukaan siveettömyyteen omalla esimerkillään. Miesosastolla ei tällaista uhkaa esiinny.

Salaa kihlautuneen oppilasparista naisoppilas eroaa ja miesoppilas jää jatkamaan opintojaan. Jostain syystä eronneen naisoppilaan nimeä ei mainita eikä yhdellekään tytölle anneta käytöksen alennusta noihin aikoihin. Kun tyttöjen kohdalla nähtiin suurempi riski, että rikkomuksen tehnyt tyttö turmelee muita naisoppilaita, poika saatettiin jättää seminaarin vastaavassa tilanteessa, koska miesoppilaat tukivat toistensa siveellistä selkärankaa. Se miksi tytön nimeä ei mainita, eikä hän saa käytöksen alennusta, liittyy todennäköisesti tapahtuman aikaan. 1868 seminaarissa oli vielä pääosin säätyläisten tyttöjä ja vaikutusvaltaiset vanhemmat olisivat voineet horjuttaa uuden seminaarin muutenkin epävarmaa asemaa. Jättämällä käytösarvosana alentamatta helpotettiin tytön mahdollisuuksia jatkossa hakeutua muualle.

”Heikomman sukupuolen siveettömyys”-diskurssi näkyy tällä ensimmäisellä ajanjaksolla siten, että naisoppilasta kohdellaan pikkutyttönä, jota ei voida rangaista kuten teoistaan täysin vastuullista miesoppilasta. Todetaan, että naisosastolla tulisi muutenkin käyttää lievempiä rangaistuksia.

”Tosinaisuuden” ja naisten toiseuden diskurssit ensimmäisellä ajanjaksolla. Nämä diskurssit rakentavat poikkeavaksi tyttö- ja naisoppilasta, joka houkuttaa omalla käytöksellään tovereitaan pahaan, on uppiniskainen, uhmakas, röyhkeä, itsepäinen, suulas, koreilunhaluinen ja seurustelee miehen tai miesten kanssa. Poikkeava nais-

⁴¹⁴ Esim. JMA 18.8.1884; JMA 24.1.1887.

oppilas on viekas, omatoiminen, itsetietoinen ja aktiivinen, mutta myös ”toinen” syyn-
takeettoman lapsen roolissaan. Kaikki ”tosinaisuuden” ja naisten toiseuden diskurssit
elävät tällä jaksolla vahvoina ja elinvoimaisina.

Taulukko 5. ”Tosinaisuuden” ja naisten toiseuden puheet vuosiluvun, seminaarin, rikkomuk-
sen ja diskurssin mukaan jaoteltuina. 1. ajanjakso

Vuosi	seminaari	kuvailu > rike tosinaisuu- den vaatimus	diskurssi
1864	Jyväskylä	valehtelu, huono vaikutus oppilastovereihin, > viettelee valheella, houkuttelee pahaan	”Viettelevä /viekas Eeva”- diskurssi; ”Naisten keski- näisen kontrollin”-diskurssi
1868	Jyväskylä	kihlatun parin luvottomat tapaamiset > naisoppilas eroaa > nainen väistyy, mies etusijalle	”Kesytytyn naisen”- diskurssi; ”Viettelevä /viekas Eeva”-diskurssi
1869	Jyväskylä	uppiniskaisuus > nöyryyden, alistuvuuden ja itsensä hillitsemisen vaatimukset	”Kesytytyn naisen”- diskurssi
1872	Jyväskylä	valehtelu ”suurilla valheillaan” > vain tyttöjen valehtelu oli suurta	”Viettelevä /viekas Eeva”- diskurssi
1885	Jyväskylä	nauraminen > selitettiin sairaudeksi > lievennetty rangaistus /lapsenomaisuus	”Syyntakeettoman lapsen”- diskurssi
1886	Sortava	luntaus > lievennetty rangaistus röyhkeä käytös > nöyryyden, alistuvuuden ja itsensä hillitsemisen vaatimukset	”Syyntakeettoman lapsen”- diskurssi; ”Kesytytyn nai- sen”-diskurssi
1886	Sortavala	sopimaton käytös, sisäoppilaspaikka vaaka- laudalla > ei hyvää vaikutusta muihin nais- oppilaisiin	”Naisten keskinäisen kont- rollin”-diskurssi; ; ”Viette- levä /viekas Eeva”- diskurssi
1887	Sortavala	röyhkeä käytös > säyseä, passiivinen, alistuva	”Kesytytyn naisen”- diskurssi; ”Syyntakeetto- man lapsen”-diskurssi
1887	Sortavala	luntaus > petollisuus > lievennetty rangaistus	Syyntakeettoman lapsen”- diskurssi; ”Viettelevä /viekas Eeva”-diskurssi
1887	Sortavala	sopimaton käytös > lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”- diskurssi
1887	Sortavala	luntaus > petollisuus, valheellisuus, toverien kontrollista piittaamaton	”Naisten keskinäisen kont- rollin”-diskurssi; ”Viettele- vä Eeva /viekas Eeva”- diskurssi
1887	Sortavala	sopimaton käytös > lievennetty rangaistus	Syyntakeettoman lapsen”- diskurssi
1888	Sortavala	varkaus > nöyrä, katuvaainen, itki	”Kesytytyn naisen”- diskurssi
1889	Sortavala	sopimaton käytös, sydämen jäykkyys, katu- mattomuus > kovennettu rangaistus	”Naisten keskinäisen kont- rollin”-diskurssi; ”Kesyte- tyn naisen”-diskurssi
1889	Sortavala	valehtelu > ymmärtämättömyys	”Syyntakeettoman lapsen”- diskurssi
1889	Sortavala	valehtelu > ymmärtämättömyys	”Syyntakeettoman lapsen”- diskurssi
1889	Sortavala	sopimaton käytös > lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”-

			diskurssi
1889	Sortavala	sopimaton käytös, seurustelu miehen kanssa > kovennettu rangaistus > nöyrä, passiivinen, alistuva	”Kesytytyn naisen”-diskurssi
1892	Sortavala	2 x sopimaton käytös, seurustelu miesten kanssa > kovennettu rangaistus > nöyrä, alistuva, passiivinen	”Kesytytyn naisen”-diskurssi
1892	Jyväskylä	sopimaton käytös > maininta lievennetyistä rangaistuksesta	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
	Sortavala	sopimaton käytös > lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
1894	Hämeenlinna	seurustelu miehen/miesten kanssa > kovennettu rangaistus > passiivinen, totteleva	”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi; ”Kesytytyn naisen”-diskurssi
	Hämeenlinna	seurustelu miehen/miesten kanssa > kovennettu rangaistus > passiivinen, totteleva	”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi; ”Kesytytyn naisen”-diskurssi
	Hämeenlinna	seurustelu miehen miesten kanssa > kovennettu rangaistus > passiivinen, totteleva	”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi; ”Kesytytyn naisen”-diskurssi
	Sortavala	”käynyt ynseäksi ja suulaaksi” > passiivinen, totteleva, säyseä	”Kesytytyn naisen”-diskurssi
1895	Sortavala	koreilun halu > vaativuus valehtelu > ymmärtämättömyys > lievennetty rangaistus	”Kesytytyn naisen”-diskurssi; ”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
1904	Jyväskylä	sopimaton, vaativa käytös > säyseä, nöyrä, alistuva, passiivinen	”Kesytytyn naisen”-diskurssi
1904	Jyväskylä	röyhkeä, sopimaton ja uhitteleva käytös > säyseä, nöyrä, alistuva, passiivinen	”Kesytytyn naisen”-diskurssi
1914	Sortavala	valehdellut, osoittautunut suuressa määrässä valheelliseksi ja petolliseksi > vain tyttöjen valehtelu on suurta	”Viettelevä /viekas Eeva”-diskurssi

”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi rakentuu tällä ajanjaksolla puheista, joissa tyttö- ja naisoppilaita rangaistaan lievemmin kuin poika- ja miesoppilaita vetoamalla joko ymmärryksen puutteeseen tai sairauden kaltaiseen tilaan. Miesoppilaiden kohdalla tällaista ei tapahdu.

”Kesytytyn naisen”-diskurssissa tytön röyhkeästä, uhmailevasta, vaativasta ja kovaksi tulkitusta käytöksestä puhutaan tuhtuneesti ja paheksuvasti. Myös poika- ja miesoppilailta odotettiin säyseää ja nöyrää käytöstä ylempiään eli seminaarin opettajia kohtaan, mutta valehtelu tai röyhkeä käytös oli vain sopimatonta käytöstä. Se ei määritellyt miesoppilasta itseään valheelliseksi, röyhkeäksi tai sopimattomaksi.⁴¹⁵ Myös naisoppilaan koreilu tai koreilunhalu soti ”tosinaisuuden” vaatimatonta ja nöyrää naisemallia vastaan. Itsetietoinen vaativuus oli naisoppilaan kohdalla myös sopimat-

⁴¹⁵ Esim. 27.9.1877 JMA.

tomuutta opettajaksi, kun taas miesoppilas saattoi vastaavissa tilanteissa selittää käytöstään heimoluonteena tai veren kuohuntana, jotka eivät tehneet miesoppilaasta opettajaksi sopimatonta. Naisoppilaiden nöyryys, alistuvuus, itsensä hillitseminen saattoivat ehkä näkyä myös siinä, että naisoppilaat eivät miesoppilaiden tapaan olleet mukana vuoden 1905 kapinoissa. Silloin he olisivat toteuttaneet ”tosinaiseuden” mallin passiivista naisen roolia. Toinen mahdollisuus on se, että he osallistuivat, mutta niistäkin vaietaan pöytäkirjoissa, koska halutaan ylläpitää sopuisaa ja alistuvaa naisoppilaan kuvaa.

”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi rakentuu tyttö- ja naisoppilaiden innoituksesta kannella opiskelutoverin rikkomuksista. Oppilaita kehoitettiin keskinäiseen kontrolliin seminaarin alkuaikoina, mutta pöytäkirjojen mukaan etupäässä naisoppilaat toteuttivat tätä. Kun naisoppilaat käänsivät yhdessä selkänsä rikkeen tehneelle oppilastoverilleen, miesoppilaat tekivät saman silloin kun oppilastoveri puuttui toisen miesoppilaan elämään joko nuhtelemalla häntä tai kantelemalla hänestä. Ainoa miesoppilas, joka kanteli toisesta miesoppilaasta, joutui sakinhivutuksen kohteeksi. Asia, josta pöytäkirjassa mainittiin, mutta jota ei paheksuttu millään tavalla. Sen sijaan tyttöoppilaan nimetöntä ilmiantoa pidettiin siveellisen heikkouden merkinä. Tämä näyttäytyy ristiriitana seminaarin ohjeistuksen ja käytännön välillä; tytöt tottelivat seminaarin ohjetta ja kantelivat toisistaan, mutta heitä ei siitä palkittu.

”Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssi rakentaa kuvaa työstä, joka on antanut periksi naista vaanivalle perisyntille ja on tehnyt rikkomuksen. Rikkomuksen teko tekee hänestä ikään kuin läpikotaisin valheellisen, petollisen ja viekkaan. Poika- ja miesoppilaskin toimi väärin, mutta hänen kohdallaan teko oli väärä eikä se muuttanut koko oppilasta vääränlaiseksi. Miesoppilaiden rehtejä tunnustuksia korostetaan, kun taas naisoppilaiden kohdalla niitä ei mainittu, vaan sen sijaan valehtelemisiä paheksuttiin. Rikkomuksen tehneiden naisoppilaiden huonoa vaikutusta toisiin naisoppilaisiin pohdittiin ja niihin vedottiin. Miesoppilaiden kohdalla ei puhuttu toisiin miesoppilaisiin negatiivisesti vaikuttamisesta. Miesoppilaat itse vetosivat siihen, että he pystyvät tukemaan ja vaikuttamaan myönteisesti rikkomuksen tehneisiin tovereihinsa.

5.1.2 Suomen itsenäisyyden alun aika

5.1.2.1 Siveettömyyspuhe opettajaseminaarien pöytäkirjoissa

Tämä ajanjakso alkaa Suomen itsenäistymisen jälkeen. Vuoden 1918 sisällissota aloittaa jakson ja se päättyy talvisodan syyttämiseen vuoden 1939 lopulla. Nygårdin ⁴¹⁶ mu-

---

⁴¹⁶ Nygård 1998, 89-90.

kaan kansakunnan rappeutumisen kauhukuvat kärjistettiin Suomessa kansalaissodan aikana ja jälkeen. Sillä lienee ollut oma vaikutuksensa siveettömyyspuheisiin. Jakson aikana tulee voimaan myös oppivelvollisuuslaki 1921.

Hämeenlinnan seminaarissa käsitellään siveellisyyttä yleisesti vuonna 1923, kun opettajakunta lähettää ehdotuksen Kouluhallitukselle alakansakouluseminaarin opintoajan pidennettäväksi 3-vuotiseksi. Muun muassa oppilaiden siveellinen kasvatus vaatii opettajakunnan mielestä pidemmän ajan. Opettajakunta painottaa sitä, että seminaarioppilaista tulee kansansa kasvattajia. Kun valtiovallalla ja yhteiskunnalla on varaa ”konemaisempien toimien haltijoiden kouluttamiseen” monin kerroin enemmän kuin opettajiin, on opettajakunnan mielestä välttämätöntä löytyä varoja kansan kasvatustajien kouluttamiseen ”pystyviksi työhönsä sekä tiedollisesti ja taidollisesti että siveellisesti”.⁴¹⁷

Rauman miesseminaarissa pohdittiin tanssin vaikutusta oppilaiden siveelliseen tasoon. Tanssikiellon jatkamisen oppilaiden järjestämissä tilaisuuksissa arveltiin kohottavan siveellistä tasoa. Vaikka osa opettajista vetosi nuorisopsykologi Paloheimon pitämään luentoon siinä, että tanssiin voitaisiin suhtautua myönteisemmin, johtajan antamalla ratkaisevalla äänellä päätettiin, että kiello jäi voimaan.⁴¹⁸

Siveellisyydellä edelleenkin tarkoitetaan myös muuta kuin seksuaalitabun loukkauksia. Silti siveettömyyspuheiden rikkomustapauksista valtaosa liittyy seksuaaliseen käytöksen tai seksuaalitabun rikkomiseen.

5.1.2.1.1 ”Mykistävä siveettömyys”-diskurssi

Hämeenlinnan naisseminaarissa voidaan kahden oppilaan kieltojen rikkomusta vuonna 1925. Samalla muistutetaan aiemmin tapahtuneista vakavimmista rikkeistä, joissa yksi naisoppilas ”oli harjoittanut seminaarilaiselle sopimatonta elämää” ja toinen naisoppilas viettänyt ”huonoa elämää ja kuuleman mukaan ollut öitäkin kasarmilla sekä omassa asunnossaan seurustellut öillä sotilaiden kanssa [...]” Nämä kaksi siveellisyydsrikkomusta ja niistä seuranneista seminaarista erottamisista ei ole kuitenkaan kirjattu seminaarin pöytäkirjaan. Pöytäkirja on ehjä ja tavanomaisesti jatkettu mainittuna aikana eli sieltä ei näytä poistetun tai peitetyn mitään. Se tarkoittaa sitä, että näitä kahta äärimmäisen rankaksi luokiteltua siveettömyysrikosta ei kirjattu pöytäkirjaan, vaan niistä mainitaan pöytäkirjassa ensimmäisen kerran 8 kuukautta myöhemmin toisten lievempien rikkomusten kohdalla. Näihin vaiettuihin siveettömyysrikoksiin viitataan haluten muistuttaa, miksi ”[...] opettajakunta ei saata ummessasilmin eikä hellä-

⁴¹⁷ HMA 27.4.1923.

⁴¹⁸ TMA 21.3.1927.

varoin katsella tämän luontoisia tapauksia.”⁴¹⁹ Seksuaalitabun loukkaukset olivat ai-
noat rikkomukset tutkimissani pöytäkirjoissa, joissa naisoppilaita ei kohdeltu ”hellä-
varoin”, vaan he saivat miesoppilaita ankarampia rangaistuksia.

Vuonna 1932 Itä-Suomen seminaarin naisoppilaasta todetaan, että hänen vilpilli-
set teot ja tekojen yritykset viittaavat oppilaassa ”piilevään vaikealuontoisempaan si-
veelliseen vajavuuteen”, joiden takia häneltä puuttuu sellaisia luonteenominaisuuksia,
joita ilman hänestä ei voi tulla kelvollista opettajaa. Oppilaan rikkomusta ei kerrota
tarkemmin pöytäkirjassa. Hänet erotetaan seminaarista, mutta käytöksen alennusta hän
ei saa, mikä viittaa siihen, että hänelle halutaan antaa mahdollisuus jatkaa opintojaan
toisessa oppilaitoksessa.⁴²⁰

Itä-Suomen seminaarissa on vuodelta 1937 lyhyt ilmoitus, jossa todetaan nais-
oppilaan tehneen itsensä syylliseksi siveellisyyserikokseen, minkä hän oli itse myöntä-
nyt. Oppilas erotettiin seminaarista.⁴²¹ Mitään enempää tapauksesta ei mainita. Mies-
oppilaiden siveellisyyserikoksia tai yhtäkään siveellisyyteen liittyvää asiaa ei seminaa-
rien pöytäkirjoissa ohitettu näin lyhyellä ja ylimalkaisella kuvauksella.

5.1.2.1.2 ”Viekkään Eevan siveettömyys”-diskurssi

Vuoden 1925 siveettömyyserikkomukset ovat seksuaalitabun loukkaamisia ja siveellistä
elämää horjuttaneet ovat kaksi Hämeenlinnan seminaarin naisoppilasta, jotka olivat
kävelleet sotilashenkilön kanssa kadulla ja puistossa. Tapausta vuoksi oltiin huolestu-
neita opettajiksi valmistuvien siveellisestä kurista ja siitä, että voitaisiin ehkäistä oppi-
laskunnan siveellisen tason aleneminen. Oppilaskunnassa saattaa opettajakunnan mie-
lestä helposti päästä ”siveellinen mädännäisyys” valloilleen ja sitä voi olla vaikea eh-
käistä. Säilyttääkseen hyvän siveellisen ryhdin ja pitääkseen korkealla opettajavalmis-
tuksen siveellistä tasoa oppilaita rangaistiin koeaikaa pidentämällä ja käytöksen alen-
nuksella.⁴²² Vastaavaa hätäntymistä ”siveellisestä mädännäisyydestä” ei kirjattu
miesoppilaiden kohdalla seminaarien pöytäkirjoihin.

Vuonna 1921 tulee esiin naisoppilaan rikos, jossa puhutaan siveettömyydestä. Se
on Hämeenlinnan alkukouluseminaarin opettajakunnan kokouksesta, jossa naisoppi-
laan petokseksi nimettyä rikkomusta käsiteltiin. Oppilas oli valehdellut ja pyytänyt
kotoaan lähettämään sähkeen äitinsä sairaudesta päästäkseen käymään kotonaan. Rik-
komus oli tullut ilmi oppilastoverin opettajille lähettämän kirjeen avulla. Tätä nimet-

---

⁴¹⁹ HMA 5.5.1925.

⁴²⁰ MMA 3.5.1932.

⁴²¹ MMA 9.4.1937

⁴²² HMA 4.5.1925, 5.5.1925, 12.5.1925.

tömän kirjeen lähettämistä pidettiin myös sopimattomana ja opettajakunta jätti hänen rangaistuksen oppilastovereiden tehtäväksi. Tapaus aiheutti opettajakunnassa huolestumista opettaja-aineksen siveellisen tason alhaisuudesta. Pöytäkirjaan kirjoitetaan naisoppilaasta: ” Itse hän nähtävästi ei ymmärtänyt asian vakavuutta ennen kuin oli langennut erehdykseen, jota ei voitu käsitellä muuna kuin harkittuna petoksena.” Oppilas erotetaan puoleksi vuodeksi seminaarista.⁴²³

Hämeenlinnan naisseminaarissa pohditaan myös vuonna 1925 naisoppilaiden alttiutta langeta houkutukseen tehdä rikkomuksia. Jos opettajakunta alkaisi hyväksyä lieventäviä asioita rikkomuksissa, olisi vaarana, että se houkuttaa naisoppilaita vakavamman rikkeen kohdalla keksimään selityksiä. Siksi opettajakunta ei voinut katsoa läpi sormien sitä, että naisoppilas oli seurustellut kansakouluntarkastajan pojan kanssa, vaikkakin viattomasti. Opettajakunta toteaa, että ellei annettuja sääntöjä enää noudatettaisi, olisi siveellisen ryhdin säilyttäminen seminaarissa vaarassa.⁴²⁴ Miesoppilaiden siveellisyys ei ollut yhtä heikoissa kantimissa.

5.1.2.2 ”Tosinaiisuus” ja naisten toisuus opettajaseminaarien pöytäkirjoissa

5.1.2.2.1 ”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi

Vuonna 1925 Hämeenlinnan seminaarissa opettaja kertoi naisoppilaan pyyhkineen pois opettajan tekemiä korjauksia, ”hyvin kauniisti kylläkin.” Asianomaiset olivat sopineet asian keskenään ja opettajakunta ei katsonut olevan syytä ryhtyä sen enempiin toimenpiteisiin.⁴²⁵ Tämä on yksi esimerkki siitä, kuinka tietyissä asioissa naisoppilaita kohdeltiin vähemmän ankarasti kuin miesoppilaita. Toisaalta naisoppilas noudatti pitkälti ”tosinaiisuuden” toimintatapaa; lapsenomaisuus oli naiselle sallittua, jopa suositeltavaa.⁴²⁶ Asetelma on kuin vanhemman ja lapsen välinen kohtaaminen, jossa lapsi typeryyttään tekee virheen, mutta niin hellyttävästi, ettei siitä voi rangaista.

Samassa seminaarissa vuonna 1934 kaksi naisoppilasta erotetaan puoleksitoista vuodeksi seminaarista erilaisten rikkomusten vuoksi. Toisen tytön äiti ja toisen isä saapuivat seminaariin opettajakokoukseen pyytämään, että erottamiset peruttaisiin. Opettajakunta oli kuitenkin sitä mieltä, että rikkomukseen nähden he olivat antaneet lievimmän mahdollisen rangaistuksen. Lievennykseen lienee vaikuttanut se, että toi-

---

⁴²³ HMA 1.4.1921.

⁴²⁴ HMA 5.5.1925.

⁴²⁵ HMA 4.5.1925.

⁴²⁶ Welter 1966, 160.

nen tytöistä käytti ”tosinainen” ainoaa asetta: hän itki ja sanoi katuvansa.⁴²⁷ Pehmeys ja lempeys olivat ”tosinainen” ominaisuuksia ja kyyneleet ainoa ase, jolla hän saattoi esittää uhkauksia.⁴²⁸

Rauman seminaarissa poikaa rangaistiin historian tentissä lunttaamisesta erottamalla vuodeksi oppilaitoksesta.⁴²⁹ Hämeenlinnan seminaarissa todetaan, että useampi naisoppilas on ”harjoittanut epärehellisyyttä” sekä kokeissa että tunneilla. Asianomaisia rangaistaan alentamalla käytöksen ja huolellisuuden arvosanat ja velvoittamalla suorittamaan ne kokeet uudestaan, joissa oppilaat olivat luntanneet. Naisoppilaiden nimiä ei mainita Hämeenlinnan seminaarin pöytäkirjassa.⁴³⁰ Tämä on yksi niistä rikkomuksista, joissa poika- ja miesoppilaita rangaistaan ankarammin.

5.1.2.2 ”Kesytytyn naisen”-diskurssi

Vuonna 1923 Hämeenlinnan seminaarissa käsiteltiin tapausta, jossa naisoppilas oli jäänyt kiinni useista pitkällä ajalla tehdyistä varkauksista. Hänet erotetaan seminaarista, mikä on tällaisessa tapauksessa miesoppilaille tavallinen rangaistus, mutta naisoppilaalle harvinaisen ankara. Hänen kohdallaan mainitaan, että hän on luonteeltaan epäluotettava ja korostetaan sitä, että hänen katumus on näyttänyt pintapuoliselta.⁴³¹ Miesoppilaiden kohdalla useimmiten riitti, että he ilmoittivat katuvansa tekojaan ja pyysivät anteeksi. Naisoppilaat eivät näyttäneet oikein vakuuttavan opettajakuntia, elleivät he onnistuneet pusertamaan edes yhtä kyyneltä. Myös katumisen merkkejä etsittiin naisseminaarilaisia kuulusteltaessa; eräissäkin kuulustelutilaisuudessa mainitaan toisen tytöistä näyttäneen murtuneelta tapahtuneen johdosta, mutta toinen osoitti ainakin ulospäin, että ei nähnyt tapahtuneessa mitään erityistä.⁴³² Toisessa tapauksessa taas useaan kertaan todetaan, ettei naisoppilas osoittanut mitään katumisen merkkejä: ”Ei pienintäkään katumuksen merkkiä hänessä ollut [...] pysyi jäykkänä, ei katumuksesta kysymystäkään.”⁴³³

Vuonna 1924 Hämeenlinnan seminaarissa pohdittiin aiemmin eronneen naisoppilaan takaisin ottamista. Yksi naisopettajista puolsi hänen oppilaaksi palaamistaan, mutta muut vetosivat huonoihin kokemuksiin oppilaasta ja epäilivät, ettei oppilas sopisi yhtään paremmin uuteen toveripiiriin kuin aikaisempaankaan. Oppilas oli esiinty-

---

⁴²⁷ HMA 17.5.1934.

⁴²⁸ Welter 1966, 170.

⁴²⁹ TMA 27.4.1928.

⁴³⁰ HMA 31.1.1935.

⁴³¹ HMA 13.3.1923.

⁴³² HMA 28.3.1934

⁴³³ HMA 19.4.1932

nyt ylimielisenä, tovereitaan yllyttävänä ja kapinahenkeä nostavana. Hän oli esiintynyt huomiota herättävän omituisesti, ollut korskea ja oikukas. Opettajakunta päätti yksimielisesti, että oppilasta ei oteta takaisin seminaariin, koska pelättiin hänen huonoa vaikutusta toveripiiriin ja epäiltiin hänen sopivuuttaan opettajaksi.⁴³⁴ Mikään näistä ominaisuuksista ei kuulunut ”tosinaisen” vaatimattomaan ja nöyrään malliin eikä opettajan mallikansalaisen sovinnaisiin piirteisiin.

”Tosinaiseutta” ei myöskään toteuttanut saman seminaarin oppilas, joka oli kävellyt illalla kuuden aikaan toisen tytön ja sotilaan kanssa kadulla. Tytöt olivat nauraneet. Toista tytöistä oli jo aiemmin nuhdeltu sotilaiden kanssa seurustelusta ja koko naisseminaaria oli asiasta muistutettu. Katsottiin, että oppilas ei ollut sovelias oppilaaksi eikä hänen käytöksensä ole tulevaisuudessakaan opettajan arvoa vastaava. Opettajakunta päätti yksimielisesti erottaa oppilaan.⁴³⁵ Tämä vaikuttaa kohtuuttomalta aikana, jolloin seminaarien miesoppilaat saattoivat raskaaksi enemmän tai vähemmän ”huonomaineisia” naisia ja saivat rangaistukseksi määrääkäsia erottamisia vuoden tai parin ajaksi.

”Tosinaiseuden” mallia ja opettajan mallikansalaisuutta toteuttava seminaarityttö oli luonnollinen, vaatimaton ja koreilematon. Niinpä muiden rikkeiden lisäksi Hämeenlinnan seminaarin kaksi naisoppilasta paheksuttiin sekä oppilastovereiden että opettajien keskuudessa. Heidän koristeelliset pukunsa olivat herättäneet erityistä huomiota ja heidän oli kerrottu olleen ”sotamaalissa”. Muutenkin he olivat kovin koristautuneet korvarenkain ja kultaisin rannekoruin. ”[...] heitä ei voi katsoa lainkaan opettajatoimeen sopiviksi, vaan että he siinä, kuten jo seminaariaikanaan tulisivat todennäköisesti saattamaan matkaan pahennusta [...]”⁴³⁶ Tytöt erotetaan seminaarista kokonaan. Vaikka syynä on muitakin rikkomuksia, saavat heidän koristautumiset suhteellisen paljon tilaa pöytäkirjassa. Paitsi vaatimaton, oli oikeanlainen tyttö ja ”tosinaiseuden” mallin mukainen nainen oli myös nöyrä. Kasvojen ehostamisen, korujen käytön ja näyttäviin leninkeihin pukeutumisen lisäksi toinen tytöistä rikkoi myös nöyryyden vaatimusta. Toinen tytöistä oli vuokraemäntänsä mukaan tyly ja ylpeä, mutta toinen sentään hyväntahtoinen. Opettajakunnasta todistettiin myös, että samainen naisoppilas oli osoittanut ylpeyttä ja kasvoiltaankin oli ollut kuin kivettynyt.⁴³⁷

Oppilastoverit olivat ”syvästi paheksuneet” myös kahta Hämeenlinnan seminaarin naisoppilasta ja nuhdelleet heidän elämäntavastaan. Tytöt olivat rikkoneet opetta-

---

⁴³⁴ HMA 4.9.1924.

⁴³⁵ HMA 25.2.1925.

⁴³⁶ HMA 28.3.1934

⁴³⁷ HMA 6.4.1934.

jan mallikansalaisen⁴³⁸ muuttia. He olivat käyneet kaupunginhotellin tanssiaisissa sekä kahvilassa, jossa tarjottiin alkoholia. Vuokraemäntä kuulusteltaessa kertoi tyttöjen luona käyneen iltaisin miesvieraita. ”...kuinka tällaista elämää viettämällä valmistutaan opettajaksi ja kuinka ollenkaan tällainen elämä, jota tytöt viettivät, sopii opettajalle.” He rikkoivat myös opettajan mallikansalaisen vakavuutta ja ”tosinaisuuden” mallia vastaan nauramalla ja pitämällä hauskaa – ja nauramalla paljon ja useasti. Asista käytiin pitkiä ristikuulusteluja ja pyydettiin todistajia niin seminaarilaisista kuin ulkopuolisistakin. Yksi todistajista sanoi, että tyttöjen huone ei ollut monena aamuna näyttänyt lainkaan naisten huoneelta ja oli ihmetelty sitä meteliä ja elämää, jota tyttöjen kamarissa pidettiin. Moneen kertaan toistettiin sitä, että tyttöjen kamarista oli kuulunut hirveätä naurua. Tytöt erotetaan puoleksitoista vuodeksi seminaarista.⁴³⁹ Tämä rikkomustapaus on yksi niistä monista, joissa kietoutuvat yhteen ”Kesytetyn naisen”-diskurssi; “Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi.

Samana vuonna samassa seminaarissa kahta naisoppilasta kehoitetaan eroamaan seminaarista heikon opintomenestyksen takia. Lisäksi opettajakunta oli tullut siihen käsitykseen, että he olivat opettajiksi sopimattomia. Oppilaat olivat noudattaneet kehotusta ja pyytäneet eroa seminaarista. Toinen tytöistä oli kuitenkin valittanut erottamiseen painostamisesta Kouluhallitukselle, josta pyydettiin seminaarin johtajalta selitystä. Johtaja ja opettajakunta vastasivatkin Kouluhallitukselle kuvaillen oppilaan heikkoa menestystä ja soveltumattomuutta opettajaksi. Vastauksessa myös kerrottiin, että oppilaalle annettiin tilaisuus pyytää itse eroa seminaarista, jotta ”hänen elämänraansa siten olisi saatu tasoitetuksi” ja hänen siirtymisensä toiselle alalle tehtäisiin helpommaksi. Opettajakunta myös vakuutti, ettei painostusta oltu tehty, vaan asia oli esitetty varovasti ja tyynesti. Opettajakunta vetosi myös siihen, että heidän velvollisuutensa on pitää silmällä kansakoululaitoksen etua ja estää alalle sopimattomien pääsy. Sopimattomuutta tyttö oli osoittanut muun muassa elämällä hienommin kuin kukaan muu seminaarilainen, eikä hän voinut syödä samassa oppilasruokalassakaan muiden kanssa. Opettajan mallikansalaisuus nostetaan tässä esiin; tuhlaileva rahojen käyttö on niin ajattelematonta, ettei oppilasta siinäkään suhteessa voitaisi pitää hyvänä esimerkkinä ympäristölleen. ”Samalla kuitenkin on opettajakunta koettanut oppilaan poistumisen seminaarista saattaa niin hienotunteisesti tapahtuvaksi kuin mahdollista”

440

---

⁴³⁸ Ks. Rinne 1986.

⁴³⁹ HMA 17.5.1934.

⁴⁴⁰ HMA 20.12.1934.

Tytöt nähtiin paljon herkempinä kuin pojat ja heitä kohdeltiin hienotunteisemmin kuin poikia. Vaikka Kajaanin seminaari poikkesi muista seminaareista lievempien rangaistusten takia, noudatettiin sielläkin suurempaa toimintaa miesoppilaita kohtaan kuin muualla naisoppilaita kohtaan. Vuosina 1934 -1936 Kajaanin miesseminaarista erotettiin oppilaita sopimattoman käytöksen, arvostelukyvyyttömyyden ja opettajaksi sopimattomuuden takia ilman suurempaa hienotunteisuutta tai varovaisuutta ja he saivat käytöksenalennuksia erotodistukseensa toisin kuin edellä mainittu naisoppilas.⁴⁴¹

5.1.3.2.3 "Naisten keskinäisen kontrollin"-diskurssi

Hämeenlinnan alkukouluseminaarin opettajakunnan kokouksessa vuonna 1921 pohdittiin nimettömän kirjeen perusteella tehtyä ilmiantoa naisoppilaan valheellisin perustein saamastaan luvasta poissaoloon. Valehtelevaa oppilasta rangaistiin määräaikaisella erottamisella, mutta yhtä huolestuneita oltiin nimettömän kirjeen lähettäjän moraalista.⁴⁴² Raukkamainen teko kylläkin, mutta toisaalta ilmiantaja toteutti sekä seminaarin ohjesääntöä että "tosinaiseuden" mallin velvoitetta. Seminaarin ohjesäännölläkin ohjattiin oppilaita keskinäiseen kontrolliin.⁴⁴³ Ehkä kysymyksessä oli Tiihosen⁴⁴⁴ mainitseman kansallisen siveellisyysprojektin toteuttaminen. Sehän oli ennen kaikkea naisten vastuulla ja toteutettava siten, että ylempiin luokkaan kuuluvien naisten tehtäväksi tuli sivistää alkukantaisemmat, alempiin luokkiin kuuluvat naiset. Hämeenlinnan kiertokouluseminaarin ja alkukouluseminaarin naisoppilaat olivat valtaosaltaan vähemmän koulutettuja kuin esimerkiksi Jyväskylän kansakouluopettajaseminaarin naisoppilaat. Saattoihan nimettömän ilmiannon tehnyt naisoppilas olla hieman koulutumpi tai kotitaukaltaan ylempänä kuin kurssitoverinsa. Sitä paitsi sekä opettajan mallikansalaisuuden että "tosinaiseuden" mallin uhrautuvuus ja kieltäytymiset kuuluivat kaikille naisille. Oliko silloin mitään syytä päästää opiskelutoveriakaan helpomalla?

Pari vuotta myöhemmin, samassa seminaarissa naisoppilaat toteuttivat innolla keskinäistä kurinpitoa. Tällä kertaa oppilastoverin ilmianto tehtiin avoimesti kasvotusten johtajan kanssa. Oppilasta syytettiin varkauksista. Naisoppilaat eivät tyytyneet vain kertomaan varkauksista, he halusivat ilmoittaa myös havaintojaan ilmiannetun oppilastoverin luonteesta. Hän oli ollut elämäntavoiltaan kevytmielinen, ja oppilasto-

---

⁴⁴¹ OMA 16.12.1935; OMA 7.4.1936.

⁴⁴² HMA 1.4.1921.

⁴⁴³ Rinne 1986, 144.

⁴⁴⁴ Tiihonen 2000.

verit olivat havainneet hänessä valheellisuutta paljon enemmän, kuin mitä opettajakunta oli voinut havaita.⁴⁴⁵

Aineiston harvoista tapauksista, joissa mainitaan tyttöjen joukolla asettuneen puolustamaan oppilastoveriaan, eräs tapahtui Hämeenlinnan alkukouluseminaarissa vuonna 1925. Oppilas ”ilmaisi tyytymättömyytensä arvosanoihin”, jonka takia hänen päästötodistuksensa olisi annettu vasta syksyllä eikä keväällä kuten muiden. Naisoppilaat kirjoittavat:

”Olemme huomanneet hänen teostaan sisäisesti ja paljon kärsineen, ja siksi, vaikkakin hyvin ymmärtäen rangaistuksen oikeutuksen, rohkenemme kuitenkin yhteisen toverihengen pakoittamina kääntyä arvoisan Opettajakunnan puoleen nöyrällä pyynnöllä, että, jos mahdollista, rangaistus peruutettaisiin, ja hänelle myönnettäisiin opettajapätevyys samaan aikaan kun muillekin kokelaille.”⁴⁴⁶

Opettajakunta toteaa myös huomanneensa oppilaan suuren katumuksen ja täydellisen mielenmuutoksen ja tällä kerralla huomioi luokan pyynnön ja antaa oppilaalle päästötodistuksen samaan aikaan luokkatovereiden kanssa.⁴⁴⁷ Miesoppilaiden kohdalla päätöksiä ei muutettu oppilastovereiden pyynnöstä. Naisoppilaita kohdeltiin tässäkin lempeämmin kuin miesoppilaita.

Kahdeksan Hämeenlinnan seminaarin tyttöä oli pyydetty kertomaan näkemäänsä, kun kuulusteltiin junassa sattunutta naisoppilaan ja sotilaan kohtaamista. Tyttö oli aiemmassa kuulustelussa jättänyt kertomatta osia tapahtuneesta – sen, että hän tunsi sotilaan ja että he olivat käyneet ennen junan lähtöä yhdessä kahvilassa. Oppilastoverit olivat ihmetelleet ja paheksuneet kovasti sitä, että tyttö oli valehdellut ja johtanut heitä harhaan. Jos he olisivat tienneet koko totuuden, he eivät olisi lähettäneet lähetystöä puhumaan tytön puolesta, kuten olivat tehneet. Koska seminaarissa oli ankarasti kielletty seurustelu sotilaiden kanssa, tytön olisi kuulunut kehottaa sotilasta poistumaan sen jälkeen kun tämä oli auttanut kantamaan tytön matkatavarat. Tytön päästötodistuksen saantia lykättiin ja hänen opiskeluaikaansa pidennettiin siihen asti, että hän on osoittanut suurempaa huolellisuutta tehtävissään ja seminaarin järjestyssääntöjen noudattamisessa.⁴⁴⁸ Miesoppilaiden kohdalla vastakkaisen sukupuolen kanssa kohtaamisiin puututtiin vain jos nainen oli ”huonomaineinen” ja oppilas oli juovuksissa tai oppilas saattoi naisen raskaaksi.

---

⁴⁴⁵ HMA 13.3.1923.

⁴⁴⁶ HMA 9.5.1924.

⁴⁴⁷ HMA 15.5.1924.

⁴⁴⁸ HMA 28.4.1925; HMA 30.4.1925.

Naisoppilaiden ja sotilaiden kanssa seurustelu oli varsinainen riesa Hämeenlinnan kiertokoulu- ja alkukouluseminaarille. Naisseminaarilaiset toteuttivat selvästi miesseminaarilaisia innokkaammin seminaariasetuksen kertomisvelvoitetta, kun opettajakunta ja seminaarin johto halusivat tietoja yksittäisen oppilaan käytöksestä.⁴⁴⁹ Aina johdon ei edes tarvinnut kysellä naisoppilaita, vaan he tulivat itse kertomaan näkemästään, kuten ne viisi naisoppilasta, jotka olivat nähneet kahden seminaarin oppilaan kävelevän puistossa illalla erään alikersantin seurassa. Oppilaat esittivät myös ihmettelynsä, koska asiasta oli paljon puhuttu ja kielletty sotilashenkilöiden kanssa seurustelu. Kummankin kävelyllä olleen tytön käytösarvosanaa laskettiin seitsemään, apurahat pidätettiin ja heidän koe-aikaansa pidennettiin. Vaikka opettajakunta ei epäillytkään mitään pahaa tapahtuneen kyseisessä tilanteessa, se piti raskauttavana sitä, että opettajakunnan kieltoa ei ollut noudatettu eikä säädettyä lupaa pyydetty kävelyretkelle. Rangaistuksen oli tarkoitus viestiä myös muille oppilaille, että kieltoja tulee noudattaa kaikissa tilanteissa poikkeuksetta.⁴⁵⁰

Varkauksista kiinni jääneen naisseminaarin oppilaan kurssitoverit eivät tyytyneet seuraamaan sivusta kurssitoverin saamaa rangaistusta, vaan lähettivät keskuudestaan lähetystön ilmoittamaan seminaarin johtajalle, että kyseinen naisoppilas oli varkauden lisäksi myös viettänyt kaksi yötä hotellissa naimissa olevan miehen kanssa. Mies oli naisoppilaan entinen opettaja ja oppilas myönsi asian todeksi. Opettajakunta erotti oppilaan yksimielisesti.⁴⁵¹

Vuonna 1934 Hämeenlinnan seminaarissa kaksi naisoppilasta aiheuttivat kohua. He olivat olleet ilman lupaa toisessa kaupungissa tanssiaisissa. Toiset naisoppilaat olivat kiinnittäneet huomiota heidän lähtövalmisteluihinsa ja tiedustelleet muun muassa oliko heillä lupaa mennä tanssiaisiin. Myöhemmin luokkatoverit olivat käyneet ilmoittamassa asiasta opettajille. Tyttöjen lähtö oli herättänyt seminaarin oppilaiden keskuudessa paljon huomiota ja aiheuttanut sekä keskustelua että keskinäistä paheksumista.⁴⁵²

Se, että naisoppilaiden keskinäinen kontrolli kuului ”tosinaiseuden” malliin, näkyi myös siinä, että miesoppilaiden keskuudessa keskinäistä kurinpitoa ei harrastettu lähellekään samassa määrin eikä samalla innokkuudella kuin naisoppilaiden. Jyväskylän seminaarissa vuonna 1934 sattui harvinainen kurinpitotapaus. Rikkomus oli hyvin tavallinen; miesoppilaiden juopottelu, mutta harvinainen se oli keskinäisen kontrollin käytössä. Oppilasasuntolan ylijärjestäjä, joka oli myös soittoseuran puheenjohtaja,

---

⁴⁴⁹ Ks. Rinne 1986, 144.

⁴⁵⁰ HMA 4.5.1925; HMA 12.5.1925.

⁴⁵¹ HMA 19.4.1932.

⁴⁵² HMA 28.3.1934

kääntyi seminaarin johtajan puoleen kertoen, että seminaarissa esiintyy juopottelua ja kysyi, mitä sille olisi tehtävissä. Johtaja oli kehottanut häntä toimimaan siten, että hyvän toverihengen ja kurin avulla saataisiin sellainen epäkohta loppumaan. Lukukauden lopulla järjestäjä oli käynyt kahden toverinsa kanssa tuomassa johtajalle paketin. Se oli jätetty järjestäjän huoneen oven taakse. Siinä oli paperiin käärittynä kaksi tyhjää viinapulloa. Paketin päälle oli kirjoitettu järjestäjän nimi. Toiselle puolelle oli piirretty pääkallo ja sääriluut, sekä kirjoitettu teksti: "Raittiusapostolille Ihailioiltanne. Jatkaa." Järjestäjä kertoi samalla johtajalle aiemmin huomanneensa väkijuomien hajua käytävässä tietyn huoneen kohdalla. Hän oli käynyt nuhtelemassa huoneessa ollutta toveria, joka puolestaan oli nuhdellut järjestäjää muiden asioihin sekaantumisesta. Samassa huoneessa asuneet kaksi oppilasta väittivät olleensa poissa, joten he eivät tieneet väkijuoman hajusta eivätkä juopottelusta. Opettajakunta kutsui epäillyn oppilaan sekä joukon oppilastovereita kuulusteltaviksi. Kukaan ei muistanut nähneensä, kuulleensa tai haistaneensa mitään. Kuulusteluja jatkettiin seuraavana päivänä ja kutsuttiin lisää todistajia paikalle. Lopulta yksi oppilaista tunnusti:

"Oli kuullut, että M. oli käynyt johtajan luona ilmoittamassa eräiden toverien nimiä syyttäen heitä juopottelusta ennenkuin toveripiirin puolelta oli tehty mitään heidän hyväkseen. Pitää tätä epätoverillisena tekona, joka ei tuota hyviä tuloksia erittäinkin ajatellen poikien tulevaisuutta. Paheksumisen osoitukseksi M:n menettelyä vastaan oli mielenosoituspaketti laitettu. H. kirjoitti siinä olevan kirjoituksen." ⁴⁵³

Pääsyytetty erotettiin seminaarista kokonaan luonteenominaisuuksiensa, moitittavan käytöksen ja opettajaksi sopimattomuutensa takia. Hänen juopotteluihinsa satunnaisesti osaa ottaneet oppilaat erotettiin oppilasasuntolasta ja heille annettiin nuhteet. "Tosinaiseuden" malli, jossa naisten kuului kontrolloida itsensä lisäksi myös toisiaan, lienee tehnyt juoruamisesta naismaista. Se velvoitti kansakunnan siveellisyyden takia naisia kontrolloimaan toisiaan, mutta "tosinainen" ei halunnut miehestä naisen kaltaista: "Nainen halveksii miehessä kaikkea itsensä kaltaista, paitsi hellää sydäntä" ⁴⁵⁴ Naisoppilas kannellessaan toisesta naisoppilaasta toteutti "tosinaiseutta", mutta mies toimiessaan vastaavasti oli "epätoverillinen". Miesoppilas oli "epätoverillinen" juorutessaan, vaikka seminaarin ohjesäännölläkin ohjattiin keskinäiseen kontrolliin. ⁴⁵⁵

---

⁴⁵³ JMA 21.3.1932.

⁴⁵⁴ Welter 1966, 159.

⁴⁵⁵ Rinne 1986, 144.

5.1.2.2.4 ”Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssi

Hämeenlinnan alkukouluseminaarissa vuona 1921 naisoppilas käytti vilppiä päästäkseen käymään kotonaan. Tytön kohdalla puhuttiin petoksesta ja vaikka hän katuikin tekoaan, asia mainittiin hyvin vakavaksi. Vaikka asianosainen tunnustikin syyllisyytensä, sitä ei mainittu rehtinä tekona, kuten poikien kohdalla usein tehtiin.⁴⁵⁶ Ei myöskään samassa seminaarissa muutama vuosi myöhemmin puhuttu rehdistä tunnustuksesta, vaikka naisoppilaat olivat myöntäneet syytökset täysin oikeiksi ja tapahtuneen mukaisiksi. Opettajakunta vain siirtyi käsittelemään asiaa.⁴⁵⁷

Vilppiä harrastaessaankin pojat olivat rehtejä: ”...yritys vilpillisyyden harjoittamiseksi tuli todetuksi molempien suoran tunnustuksen kautta”⁴⁵⁸ tai he harjoittivat ”harkittua vilppiä”⁴⁵⁹. Koska miesoppilaat toimivat aikuisen, tekonsa ymmärtävän ja syyntakeellisen ihmisen tavoin, heidän rangaistuksensakin olivat usein ankarampia näistä rikkeistä kuin naisoppilaiden. Miesoppilaat olivat myös aktiivisia toimijoita, eikä vain oman mielensä tai kehonsa vankeja. Kun Sortavalan seminaarin miesoppilas oli menetellyt vilpillisesti, hän oli osoittanut ”itseltään puuttuvan pyrkimystä rehellisyyteen...”⁴⁶⁰. Saman seminaarin naisoppilaan kohdalla puolestaan samankaltaisessa tilanteessa pohdittiin omaako oppilas sellaisen luonteenlaadun, että hän voi jatkaa opintojaan opettajaksi.⁴⁶¹ Miesoppilasta ei erotettu. Naisoppilas oli itse eronnut, tultuaan samaan käsitykseen opettajakunnan kanssa omasta soveltumattomuudestaan opettajaksi.

Miesoppilasta ei mainita vilpilliseksi; hän vain käyttää väärää nimeä.⁴⁶² Miesoppilas voi myös tehdä törkeän varkauden ja hänestä todetaan vain, että hänet erotetaan varkauteen syyllisenä ainaiseksi seminaarista. Hänen vilpillisyydestään tai luonteestaan ei mainita mitään.⁴⁶³ Rauman seminaari on ainoa, jossa miesoppilaiden vilpillisyys silloin tällöin mainitaan.⁴⁶⁴

---

⁴⁵⁶ HMA 1.4.1921.

⁴⁵⁷ HMA 28.3.1934.

⁴⁵⁸ TMA 4.12.1916.

⁴⁵⁹ MMA 4.6.1927.

⁴⁶⁰ MMA 30.5.1930.

⁴⁶¹ MMA 10.2.1931.

⁴⁶² JMA 9.3.1932

⁴⁶³ JMA 3.12. 1934.

⁴⁶⁴ TMA 20.12.1897; TMA 9.12.1989.

5.1.2.3 Yhteenveto

Siveettömyysdiskurssit toisella ajanjaksolla. Vaikka tällä jaksolla on nais- ja miesoppilailla yhtä monta rikkomusta, joissa puhutaan siveettömyydestä, ovat miesoppilaat edelleen pääroolissa. Heidän rikkomuksistaan kirjoitetaan laveasti, niitä käydään läpi seikkaperäisesti ja yksityiskohtaisesti. Naisoppilaiden rikkomuksia kuvaillaan ylimalkaisemmin tai ei mainita tekoa lainkaan. Puuttuvaan ymmärrykseen vetoamisen näen vähättelynä ja naissukupuolen toiseuden rakentamisena, koska sitä ei käytetty siveettömyydestä puhuttaessa miesoppilaita puolusteltaessa.

Taulukko 6. Siveettömyyspuheet vuosiluvun, seminaarin, rikkomuksen ja sukupuolen mukaan. Naisoppilaiden rikkomukset on merkitty punaisella. Rikkomukset on nimetty seminaarien ja aikalaisten puhetapojen mukaan. Samaan sarakkeeseen on merkitty yhteisesti tehdyt rikkomukset. 2. ajanjakso

1921	Hämeenlinnan seminaari	petos
1925	Hämeenlinnan seminaari	seksuaalitabun loukkaaminen x 2 oppilasta
1932	Itä-Suomen seminaari	ei kerrota rikkomusta
1934	Itä-Suomen seminaari	humala x 2 oppilasta
1937	Itä-Suomen seminaari	ei kerrota rikkomusta

”Tosinaiisuuden” ja naisten toiseuden diskurssit toisella ajanjaksolla. Tällä ajanjaksolla rikkeitä tehneet tyttö- ja naisoppilaat saavat runsaasti liennytyä ja lievennystä rangaistuksiin ”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssin mukaan. Jopa uhmakas käytös, joka oli hyvin paheksuttavaa kaikilla oppilailla ja erityisen paheksuttavaa naisoppilaille, saa selityksensä ja anteeksiantonsa tyttö- ja naisoppilaan lapsenkaltaisuudella. Ainoastaan huolimattomat, laiskat ja tuhlailevat tytöt rikkoivat sekä oikean naisen että kunnollisen opettajan ihannetta vastaan ja olivat sopimattomia opettajattariksi.

Taulukko 7. ”Tosinaiisuuden ja naisten toiseuden” diskurssipuheet vuosiluvun, seminaarin, rikkomuksen ja diskurssin mukaan jaoteltuina. 2. ajanjakso

Vuosi	seminaari	kuvailu > rike ”tosinaiisuutta” vastaan/ ”tosinaiisuuden” vaatimus	diskurssi
1921	Hämeenlinna	valehtelu > kyyneleet silmissä > ”petos”	”Viettelevä /viekas Eeva”-diskurssi; ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi
1923	Hämeenlinna	varkaus, kevytmielisyys, valheellisuus > nöyryys, vaatimattomuus, passiivisuus	”Kesytytyn naisen”-diskurssi; ”Viettelevä /viekas Eeva”-diskurssi
1924	Hämeenlinna	sopimaton käytös, ylimielisyys, kapinahenki,	”Kesytytyn naisen”-

		korskea, oikukas > nöyrä, alistuva, vaatimaton, passiivinen	diskurssi; "Naisten keskinäisen kontrollin"-diskurssi
1925	Hämeenlinna	seurustelu miehen kanssa valvotusti, nauraminen > vakava, passiivinen, alistuva	"Kesytytyn naisen"-diskurssi; "Naisten keskinäisen kontrollin"-diskurssi
1925	Hämeenlinna	2 x sopimatonta elämää, seurustelu miehen kanssa valvotusti > tottelevaisuus, nöyryys	"Kesytytyn naisen"-diskurssi; "Naisten keskinäisen kontrollin"-diskurssi
1925	Hämeenlinna	sopimaton käytös, osoittanut mieltänsä > lievennetty rangaistus	"Syyntakeettoman lapsen"-diskurssi
1926	Hämeenlinna	valehtelu, varkaus, medikalisaatiopuhe > vetoaminen sairaudenkaltaiseen tilaan	"Syyntakeettoman lapsen"-diskurssi
1928	Sortavala	valheellinen, vilpillinen, > lievennetty rangaistus	"Syyntakeettoman lapsen"-diskurssi
1930	Sortavala	vilppi > lievennetty rangaistus	"Syyntakeettoman lapsen"-diskurssi
1930	Sortavala	vilppi > lievennetty rangaistus	"Syyntakeettoman lapsen"-diskurssi
1931	Sortavala	vilppi, valehtelu > soveltumaton opettajaksi	"Viettelevä /viekas Eeva"-diskurssi
1931	Sortavala	luntaus > lievennetty rangaistus	"Syyntakeettoman lapsen"-diskurssi
1932	Sortavala	useita vilppejä ja vilpin yrityksiä, valheellinen > soveltumaton opettajaksi	"Viettelevä/viekas Eeva"-diskurssi
1932	Hämeenlinna	varkaus, seurustelu miehen kanssa, katumattomuus > nöyryys, passiivisuus,	"Kesytytyn naisen"-diskurssi; "Viettelevä/viekas Eeva"-diskurssi; "Naisten keskinäisen kontrollin"-diskurssi
1934	Hämeenlinna	koreilun halu, luvatta tanssiaisiin > itki > vaatimattomuus, alistuvuus, passiivisuus	"Kesytytyn naisen"-diskurssi; "Naisten keskinäisen kontrollin"-diskurssi
1934	Hämeenlinna	sopimaton käytös, koreilun halu, luvatta tanssiaisiin, tyly ja ylpeä > vaatimattomuus, alistuvuus, passiivisuus, nöyryys	"Kesytytyn naisen"-diskurssi; "Naisten keskinäisen kontrollin"-diskurssi
1934	Hämeenlinna	sopimaton käytös, nauru > vakava, passiivinen	"Kesytytyn naisen"-diskurssi; "Naisten keskinäisen kontrollin"-diskurssi
1934	Hämeenlinna	sopimaton käytös, nauru > vakava, passiivinen	"Kesytytyn naisen"-diskurssi; "Naisten keskinäisen kontrollin"-diskurssi; "Syyntakeettoman lapsen"-diskurssi
1934	Hämeenlinna	opettajaksi sopimaton, huolimaton, laiska > tunnollinen, ahkera, vakava	"Kesytytyn naisen"-diskurssi
1934	Hämeenlinna	opettajaksi sopimaton, huolimaton, laiska, tuhlaileva > tunnollinen, ahkera, vakava, vaatimaton	"Kesytytyn naisen"-diskurssi
1935	Sortavala	vilpillinen toistamiseen > kovennettu rangaistus > nöyrä,	"Kesytytyn naisen"-diskurssi
1935	Sortavala	sopimaton käytös > lievennetty rangaistus	"Syyntakeettoman lapsen"-diskurssi
1935	Sortavala	sopimaton käytös, vilpillinen > lievennetty	"Syyntakeettoman lapsen"-

		rangaistus	diskurssi
1935	Sortavala	vilpillinen toistamiseen > > kovennettu rangaistus > nöyrä,	”Kesytytyn naisen”-diskurssi
1935	Sortavala	2 x sopimaton käytös > lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
1936	Sortavala	vilppi, valhe > lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
1938	Sortavala	2 x vilppi, valhe > lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi

”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi elää vahvana tälläkin ajanjaksolla. Honkatukia ⁴⁶⁵ toteaa, että huonon maineen saamisen pelko ilmenee eri tavoin ja eriasteisena, mutta se saa useimmat tytöt tarkkailemaan ja kontrolloimaan omaa ja muiden tyttöjen käytöstä. Samalla se on myös ”tosinaisuuden” toteuttamista. Kontrolloimalla muita tytöt ja naiset nostivat samaan aikaan omaa ja yhteisön siveellisyyden ja sivistyksen tasoa ylemmäksi. ⁴⁶⁶

Tytöt rikkoivat tällä ajanjaksolla sekä opettajan mallikansalaisuuden että myös ”tosinaisuuden” mallia vastaan saaden muut naisoppilaat valppaiksi. Kun tytöt ottivat hiukankin laajempia liikkumavapauksia, toiset tytöt reagoivat siihen rajusti. Kun poikien keskuudessa oli harvinaista se, että pojat puuttuivat toistensa tekemisiin seminaarien sensorijärjestelmästä huolimatta, oli tyttöjen keskuudessa päinvastoin. Tosinaisuuden kultin mukaan vapauksia omin päin ottavat naiset horjuttivat koko sivilisaatiota. ⁴⁶⁷

5.1.3 Sodan, jälleenrakennuksen ja hyvinvointivaltion synnyn aika

5.1.3.1 Siveettömyyspuhe opettajaseminaarien pöytäkirjoissa

Tällä viimeisellä ajanjaksolla vuosina 1940 - 1962 kaikki tapaukset, joissa opettajakousten pöytäkirjoissa on puhuttu siveettömyydestä tai epäsiiveellisyydestä ovat salavoteuteen liittyviä ja yhtä lukuun ottamatta ne ovat miesoppilaiden tekemiä rikkoimuksia. Koska tässä jaksossa on vain yksi naisoppilaan tekemä siveettömyysrikkomus, käsittelen sen tapauksen diskurssit tämän saman kappaleen sisällä.

1943 Itä-Suomen seminaarin miesoppilas oli ”osoittanut törkeää epäsiiveellistä käyttäytymistä”. Saman seminaarin miesoppilaasta keskusteltiin vuonna 1947 oppilaan ”siiveellisen hairahduksen takia”. Pohdittiin todennäköisen pakkoavioliittoa edel-

⁴⁶⁵ Honkatukia 1992.

⁴⁶⁶ Ks. esim. Tiihonen 2000.

⁴⁶⁷ Welter 1966, 171-173; Rinne 1986, 144.

täneitä siveettömyyksiä. Molemmat erotettiin seminaarista määrääjäksi. Samana vuonna Rauman seminaarissa sen sijaan miesoppilas erotetaan kokonaan, koska hän oli ”syyllistynyt törkeään siveellisyysrikokseen ja juopotteluun sekä käyttäytynyt muutenkin hyvien tapojen vastaisesti.” Toinen raumalainen miesoppilas erotetaan vuodeksi, koska hän on naimissa ollessaan ”siveettömällä tavalla seurustellut toisen naisen kanssa.” Vuonna 1953 Rauman seminaarissa miesoppilas saattaa raumalaisen neitosen raskaaksi. Koska suhde ei ollut johtanut avioliittoon, oppilas erotetaan seminaarista seminaariohjesäännön mukaan ”epäsiveellisen” käytöksen johdosta.⁴⁶⁸

Rauman seminaarin pöytäkirjassa vuodelta 1954 mainitaan ”luvaton sukupuolisuhde” ”salavuoteuden” sijasta. Lainsäädännössähän ”salavuoteus” poistui vuonna 1929. Tämä ”luvaton sukupuolisuhde” oli miesoppilaalla, joka erotettiin seminaarista ja käytös arvosteltiin arvosanalla heikko 4 ”epäsiveellisen käyttäytymisen” johdosta. Seuraavana vuonna Itä-Suomen seminaarissa keskustellaan miesoppilaan erottamisesta samasta syystä ja todetaan hänen käytöksensä olleen ”siveellisesti ala-arvoinen” ja ”kristillisyyttä ja hyvää tapaa vastaan sotiva”. ”Siveellisen hairahduksen” vuoksi hän on soveltumaton olemaan seminaarilaitoksessa. Opettajakunnassa esiintyy myös erottamista vastustavia mielipiteitä. Puolustellaan sillä, että kerran elämässä tehty siveellinen lankeemus ei vielä todista siveellistä ala-arvoisuutta eikä sitäkään, etteikö asianomaisesta voisi tulla silti hyvää opettajaa. Muistutettiin, että opettajainvalmistuslaitos ottaessaan nuoria opiskelijoita hoiviinsa sitoutuu myös heitä kasvattamaan. Se mihin sitten loppujen lopuksi tämän oppilaan kohdalla päädyttiin jää arvoitukseksi, koska loput päiväkirjat olivat hävinneet ennen maakunta-arkistoon siirtämistä.⁴⁶⁹

Vuonna 1956 on Rauman seminaarissa kirjattu kaksi ”luvatonta sukupuolisuhdetta” miesoppilailta. Molemmat ovat ”syyllistyneet siveellisen elämänjärjestyksen loukkaamiseen”, molemmista elämänjärjestyksen loukkaamisista syntyy lapsi ja molemmat miesoppilaat erotetaan vuodeksi seminaarista.⁴⁷⁰

Viimeinen merkintä aineistossani siveettömyyspuheesta on Hämeenlinnan seminaarista vuodelta 1962, jolloin naisoppilas oli synnyttänyt aviottoman lapsen. Naisoppilaan raskautta ja sitä edeltäviä tapahtumia ei käsitellä, vaikka saman rikkomuksen tehneiden miesoppilaiden tekemisiä ja kuulusteluja on kirjattu runsaasti ja yksityiskohtaisesti. Naisoppilaan kohdalla asiaa avataan niukasti ja niukkasanisesti.⁴⁷¹ Naisoppilaan kohdalla ei myöskään kuulustella oppilaan seksikumppania eikä ulkopuolisia

---

⁴⁶⁸ MMA 22.5.1943; MMA 3.6.1947; TMA 15.12.1947, 17.12.1947; TMA 3.11.1954, 5.11.1954.

⁴⁶⁹ TMA 25.4.1956; JOMA 28.11.1955.

⁴⁷⁰ TMA 25.4.1956; 15.8.1956.

⁴⁷¹ HMA 22.5.1962.

tahoja - tai niitä ei ainakaan kirjata pöytäkirjaan, kuten miesoppilaiden kohdalla useasti tehtiin.⁴⁷²

Pidän todennäköisenä, että tämä tapaus ei ollut ainoa tuohon aikaan naisoppilaidenkaan kohdalla. Olisiko jonkin naisoppilaan pelkän eroamisilmoituksen takana ollut avioliiton ulkopuolinen raskaus, josta ei haluttu jättää merkintöjä pöytäkirjoihin – se jää toistaiseksi arvailujen varaan.

Paria poikkeusta lukuun ottamatta pöytäkirjoissa käsitellyissä miesoppilaiden siveettömyysrikkomuksissa, joista seurauksena oli avioton lapsi, tieto raskaudesta tai lapsesta tulee seminaareille muiden kuin asianomaisen oppilaan kautta. Useimmiten asiasta todettiin kuten Rauman seminaarissa vuonna 1956: ” Saatua tietää, että [...] ja eräs kauppaopiston oppilas olivat seurustelleet niin, että suhteen seurauksena olisi lapsi syntymässä, kutsuin [...] kuulusteltavaksi.”⁴⁷³ Sen sijaan naisoppilaan raskaaksi tulossa eniten paheksuttiin sitä, kuinka hän oli salannut raskaudentilansa sekä luokkatovereiltaan että opettajilta.: ” [...] on käyttäytynyt seminaarin oppilaana äärimmäisen julkeasti salatessaan määrätietoisesti rikkomuksensa viimeiseen saakka” [...]”⁴⁷⁴ Vastaavassa tilanteessa miesoppilas oli ainoastaan ”laiminlyönyt ilmoittamisen seminaarille sekä pitkittänyt asian järjestämistä.”⁴⁷⁵

Opettajakunnan kokouspöytäkirjasta näkyy närkästys siitä, että vaikka naisoppilas olikin siveettömyysrikkomuksensa tehtyään avioitunut lapsen syntymän jälkeen, hän oli hoitanut asiansa kunnianttomasti ja loukannut sekä opettajien että muiden naisoppilaiden ”siveellistä oikeustajua” ja seminaarin mainetta. Osa opettajista ehdottaa seminaarista kokonaan erottamista, mutta lopulta päädytään siihen, että oppilas erotetaan vuodeksi ”siveellisyysrikkomuksen” vuoksi. Rangaistus on sama kuin mitä miesoppilaat saivat vastaavasta rikkomuksesta samaan aikaan.⁴⁷⁶ Saman aikakauden samoista rikkomuksista miesoppilaiden kohdalla ei puhuta siitä, miten oppilaan rikkomus loukkaa muiden oppilaiden siveellistä oikeustajua. Hämeenlinnan naisseminaarin naisoppilaat sen sijaan olivat loukatut tästä oppilastoverin rikkomuksesta ja sen salailusta. Miesoppilaat eivät näyttäneet olevan samalla tavalla vaarassa oppilastovereidensä rikkeistä kuin naisoppilaat olivat. Naisoppilaiden kohdalla mainitaan pahennusta herättäneen juuri sen, että oppilas oli onnistunut salaamaan rikkomuksensa niin pitkään.

---

⁴⁷² Esim. TMA 5.11.1954; TMA 11.2.1955.

⁴⁷³ TMA 27.4.1956.

⁴⁷⁴ HMA 2.5.1962

⁴⁷⁵ TMA 15.8.1956.

⁴⁷⁶ HMA 22.5.1962.

Miesoppilas saattoi paheksua salaamisen sijasta sitä, että samasta siveettömyysrikoksesta – eli aviottomasta lapsesta – rangaistiin eri tavalla eri miesoppilaita.⁴⁷⁷

5.1.3.2 ”Tosinaisuus” ja naisten toiseus opettajaseminaarien pöytäkirjoissa

5.1.3.2.1 ”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi

”Tosinaisuuden” mallin piirteistä ymmärtämättömyys ja lapsenomaisuus olivat edelleen pöytäkirjoissa esillä; tyttö oli johtajalle ihmeteltyt, ettei hän itsekään ymmärrä, kuinka hän oli tullut luntanneeksi, vaikka ilman sitäkin olisi osannut kyseisen kohdan. Hän sai käytöksen alennuksen ja nuhteet seminaarilaisten edessä.⁴⁷⁸ Lunttaamista-paukset olivat yksi tyypillisimmistä rikkomuksista, joista poikia ja miesoppilaita rangaistiin ankarammin kuin tyttöjä ja naisoppilaita.

”Tosinaisuuden” malli pehmitti suhtautumista tyttö- ja naisoppilaiden muihin kuin seksuaalisuuteen liittyviin rikkomuksiin. Kun pojat teettivät harjoitus- tai käsitöitään ulkopuolisilla, seminaareissa ei puhuttu ”vilpin yrityksestä”, vaan petoksesta⁴⁷⁹, törkeästä petoksesta⁴⁸⁰, vilpistä⁴⁸¹, harkitusta rikkomuksesta⁴⁸², kurinpitoasiasta⁴⁸³, rikoksesta⁴⁸⁴, joista rangaistuksina oli käytösarvosanojen alentamisia ja määräaikaista seminaarista erottamisia pisimmillään vuodeksi. Tytön kohdalla vastaavaa rikkomusta – näytetyönsä teettämistä toisella – pidettiin vain vilpin yrityksenä, eikä häntä rangaistutu muuten kuin varoituksella. Ei edes hänen käytösnumeronsa laskenut. Lisäksi tyttöä puolusteltiin sillä, että hän oli ensin yrittänyt tehdä työn itse.⁴⁸⁵ Samoin pojat olivat yrittäneet, mutta sitä ei mainittu puolustuksena yhdenkään pojan kohdalla. Tyttö selitti, ”ettei hän ajatellut lähemmin asiaa, eikä käsittänyt ensinkään, että se oli väärin tehty. Nyt kyllä hän sanoi sen käsittävänsä.” Tytön esiintyminen ymmärtämättömänä, avuttomana ja lapsenkaltaisena tehoi hyvin miesopettajaan.

Naisopettajiin sellainen ei aina tehonnut. Naisen kuului ”tosinaisuuden” mallin mukaan vahtia omaa ja toisten naisten moraalia. Hämeenlinnan naisseminaarissa käsiteltiin rikkomusta, jossa oppilas oli teettänyt oman piirustustehtävänsä toisella oppi-

---

⁴⁷⁷ TMA 6.6.1956.

⁴⁷⁸ HMA 18.3.1944.

⁴⁷⁹ JMA 2.5.1895; TMA 8.10.1913.

⁴⁸⁰ MMA 4.6.193; TMA 26.10.1950.

⁴⁸¹ TMA 9.6.1898; TMA 24.4.1911; MMA 30.5.1930.

⁴⁸² TMA 20.5.1905.

⁴⁸³ JMA 9.3.1932.

⁴⁸⁴ TMA 20.3.1933.

⁴⁸⁵ HMA 24.5.1948.

laalla. Opettajakunta pohti rikkomusta ja päätti, että johtajan tulee nuhdella oppilaita. Oppilaat olivat syyllistyneet ”vilpistelyyn” ja opettajakunta oli sitä mieltä, ettei käytöksen alentamiseen ole syytä, vaan rikkomus voidaan tulkita pikemminkin huolimattomuudeksi. Äänestyksessä lievempi kanta voitti, jolloin seminaarin johtajatar pyysi merkitsemään pöytäkirjaan tästä päätöksestä eriävän mielipiteensä:

”En voi yhtyä opettajakunnan arvosteluun, joka koskee oppilaiden [...] käytöstä. Koska asianomaisia on rangaistu siten, että johtaja on nuhdellut heitä luokan läsnä ollessa vilpillisyydestä, katson että korkein kiitettävä arvosana 10 on heidän kohdallaan epäasiallinen, ja täten sanoudun irti sillä kohdalla arvostelun moraaliseen vastuusta”⁴⁸⁶.

Mielenkiintoista tässä tapauksessa on mielestäni se, että kun muu opettajakunta kohtelee lempeästi syyntakeettomalta vaikuttavia naisoppilaita, naispuolinen seminaarinjohtaja sanoutuu irti rangaistuksen lieventämisestä ikään kuin naisten keskinäisen kontrollitehtävän ilmentymänä moraaliseen vastuuseensa vedoten.

Vuonna 1960 Rauman seminaarin miesoppilas plagioi aineensa lehdestä, jää kiinni ja yrittää vedota opettajakuntaan vaimonsa sairastelulla ja väsymyksen aiheuttamalla harkintakyvyn pettämisellä. ”Kirjoittaessani en pystynyt vähääkään asiaa harkitsemaan. Pääsiäisen jälkeen heräsin kuin pahasta unesta, kun selvisi mitä olen tehnyt”⁴⁸⁷. Tyttöillä tämänkaltaiset harkinnan pettämiset ja hetkelliset tietoisuuden hämärtymiset olivat ymmärrettävämpiä kuin pojilla. Eivätkä pojat näitä juuri käyttäneetkään selityksinä. Tässäkin tapauksessa yritys oli turha: poika erotettiin määrääjäksi seminaarista ja hän sai käytöksen alennuksen. Minkäänlaista myötätuntoa tai rangaistuksen liennytyistä hän ei ymmärryksensä hetkellisestä hämärtymisestä saanut.

5.1.3.2.2 ”Kesytytyn naisen”-diskurssi

Vuonna 1945 Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin opettajakunta sai käsiteltäväkseen raastuvan oikeuteen vietyä asiaa, jossa naisoppilas oli vastaajana. Tyttöä syytettiin oikeudessa siitä, että hän oli seurustellut naimisissa olevan miehen kanssa. Raastuvan oikeus oli tutkinut asiaa ja katsonut selvitettyksi, että naimaton nainen ja naimisissa oleva mies olivat olleet sukupuoliyhteydessä keskenään useamman kerran. Rikosta pahensi se, että tyttö oli tiennyt miehen olevan naimisissa. Oikeus tuomitsi molemmat jatketusta huorinteosta sakkorangaistuksiin. Tyttö erotetaan seminaarista ja

---

⁴⁸⁶ HMA 12.12.1951.

⁴⁸⁷ TMA 22.4.1960.

häneltä evätään päästötodistuksen saaminen.⁴⁸⁸ Samana vuonna Itä-Suomen seminaarin miesoppilas oli seurustellut erään neitosen kanssa salaten sen, että oli naimisissa. Hän sai käytöksen alennuksen.⁴⁸⁹ Rauman seminaarin miesoppilas, joka itse oli naimisissa ja oli ”siveettömällä tavalla seurustellut toisen naisen kanssa”, erotettiin vuodeksi seminaarista ja hänen käytöksensä alennettiin.⁴⁹⁰ Vuonna 1953 Kajaanin seminaarin johtajalle tuli kirje, jossa kerrottiin seminaarin miesoppilaan sotkeutuneen kirjeen lähettäjän avioliittoon. Oppilas erotettiin seminaarista vuodeksi.⁴⁹¹ Vuotta aikaisemmin Rauman seminaarin naimisissa oleva miesoppilas sai samanlaisen rangaistuksen häiritessään muiden yörauhaa ja viettäessään ”yhdyselämää erään eronneen rouvan kanssa.”⁴⁹² Silloin kun miesoppilas erotettiin kokonaan seminaarista ”siveettömän seurustelun” takia, oli hänellä kontollaan muitakin rikkomuksia kuten pitkään jatkunutta juopottelua ja tehtävien laiminlyöntejä.⁴⁹³ Vaikka Rauman seminaarissa näitä miesoppilaiden ”siveettömiä seurusteluja” rangaistiin ankarammin kuin muissa seminaareissa, olivat nekin silti paljon lievempiä kuin naisoppilaan rangaistukset vastaavista rikkomuksista.

Vuonna 1946 oli päiväkirjoihin merkitty ensimmäinen epäily naisoppilaan alkoholin käytöstä Itä-Suomen seminaarissa. Tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että epäily olisi ensimmäinen. On syytä olettaa, että eronneiden naisoppilaiden joukossa voi olla myös vastaavia tapauksia, joita ei kuitenkaan kuvailla pöytäkirjoissa. Pöytäkirjassa todetaan, että asiaa ei voitu pitää täysin todistettuna. Katsottiin kuitenkin tytön esiintyneen tavalla, ”mikä oli antanut aihetta käsitykseen, että hän oli käyttänyt väkijuomia ja siten sekä itse joutunut että saattanut seminaarin maineen puheenalaiseksi kaupungilla.” Mainitaan johtajan antaneen työlle jo aiemmin vakavan varoituksen sopimattomasta seurustelusta. Tätä varotusta ei kuitenkaan löydy pöytäkirjasta, vaikka näkyy, että sitä on kirjoitettu aukottomasti. Tyttö erotetaan vuodeksi seminaarista ja pöytäkirjaan lisätään, että erotodistuksen hakemisen varalta hän sai alennetun käytösarvosanan.⁴⁹⁴ Tyttö sai pelkästä epäilystä ankaramman rangaistuksen kuin pojat todistetuista alkoholin käytöistään. Enemmän kuin seminaarin säädöksiä vastaan, tyttö lienee rikkonut ”tosinaisuuden” mallia vastaan. Naisoppilaan kuului tulevana opettajana toteuttaa keskiluokkaista äiti-ihannetta, joka levittäisi tervehdyttävää äidinvaikutustaan koko kansakuntaan.⁴⁹⁵ Siihen

---

⁴⁸⁸ HMA 5.6.1946.

⁴⁸⁹ JOMA 20.3.1946.

⁴⁹⁰ TMA 17.12.1947.

⁴⁹¹ OMA 10.4.1953.

⁴⁹² TMA 2.9.1952.

⁴⁹³ Esim. TMA 15.12.1947.

⁴⁹⁴ JOMA 6.6.1946.

⁴⁹⁵ Männistö 1984, 11, 37-40.

malliin ei sopinut edes epäily alkoholin käytöstä saati varoitukset sopimattomasta seurustelusta.

5.1.3.2.3 "Naisten keskinäisen kontrollin"-diskurssi

Aina eivät tyttöjen keskinäinen kontrolli ja paheksunta tehonneet naisoppilaaseen. Eräs Hämeenlinnan seminaarin työstä pyydettiin kuulusteltavaksi sen jälkeen, kun vuokraemäntä oli käynyt kertomassa, että tyttö seurustelee miesten kanssa ja on öitä poissa asunnoltaan. Lisäksi tyttö myös ehosti itseään, mutta teki sen niin taitavasti, ettei sitä helposti huomannut. Tyttö myönsi syytteet oikeiksi. Pudisti päätänsä, kun kysyttiin aikooko mennä kihloihin miehen kanssa. Myönsi kyllä tietävänsä, että hänen käytöksensä on opettajalle sopimatonta. Asuintoveri kertoi usein varoittaneensa tyttöä ja totesi toistenkin tovereiden paheksuneen hänen toimintaansa. Asuintoveri oli saanut myös kirjeen eräältä rouvalta, joka oli paheksunut tytön käytöstä ja kertonut, että kaupungilla puhutaan tytön "huonosta elämästä". Luokkatoverit tiesivät lisäksi kertoa, että tyttö oli saanut lottakomennuksella ollessaan muistutuksen seurustelustaan erään luutnantin, Rauman seminaarin oppilaan kanssa. Rauman seminaarin pöytäkirjoissa tapauksesta ei mainita, mutta samaan aikaan on kyllä annettu miesoppilaille käytöksen alennuksia kertomatta syitä. Koska tyttö oli saanut jo aiemmin käytöksen alennuksen röyhkeästä käyttäytymisestä opettajatarta kohtaan, opettajakunta katsoi, että tytön käytös oli täysin sopimatonta tulevalle opettajalle ja yksimielisesti päätti erottaa hänet seminaarista kokonaan.⁴⁹⁶ Samoihin aikoihin vastaavasta rikkomuksesta miesoppilaat saivat joko käytöksen alennuksen tai määräaikaisen erottamisrangaistuksen.⁴⁹⁷ Sodassa haavoittuneita miesoppilaita rangaistiin myös lievemmin, vaikka he olivat syyllistyneet "siveellisesti tuomittavaan käytökseen".⁴⁹⁸ Sortavalan seminaarin miesoppilas oli "osoittanut törkeää epäsiiveellistä käyttäytymistä johtajan kotiapulaisen seurassa" ja sai rangaistukseksi kahden vuoden määräaikaisen erottamisen.⁴⁹⁹

Vuonna 1944 Hämeenlinnan seminaarin naisoppilas lunttasi ja luokan toisten oppilaiden painostuksesta tunnusti tekonsa.⁵⁰⁰ Aineistostani ei löydy vastaavaa ryhmäpainostusta miesoppilaiden keskuudessa, vaikka luntaamistapaukset olivat heillä vähintäänkin yhtä tavallisia. Tyttöillä keskinäinen kontrolli toimi, kuten moraalisesti ylempänä olevalla sukupuolella pitikin.⁵⁰¹

---

⁴⁹⁶ HMA 9.5.1944.

⁴⁹⁷ TMA 20.3.1946.

⁴⁹⁸ OMA 12.1.1943.

⁴⁹⁹ MMA 22.5.1943.

⁵⁰⁰ HMA 18.3.1944.

⁵⁰¹ Ks. esim. Tiihonen 2000.

Ensimmäinen todistettu naisoppilaan juopumustapaus oli Hämeenlinnan seminaarissa vuonna 1954. Naimissa oleva naisoppilas oli luokkaretkellä ollessaan laivan salongissa tavannut vieraan miehen, jonka pöytään oli siirtynyt muiden oppilaiden pöydästä. Muut naisoppilaat olivat huolestuneet liian intiimistä istuma-asennosta oppilaan ja vieraan miehen välillä ja puuttuneet asiaan. Useamman kerran pyydettyään oppilastoverit saivat rouvan pois vieraan pöydästä ja huomasivat hänen olevan päihtyneenä. Kun vieras mies toistuvasti tyrkyttyäytyi oppilaan seuraan, veivät muut naisoppilaat hänet kokonaan pois salongista mieheltä piiloon. Tivaamisen jälkeen vieraille miehelle suotiin 10 minuuttia aikaa keskustella naisoppilaan kanssa toisten valvoessa vieressä, ettei annettua aikaa ylitetty.⁵⁰²

Miesoppilaiden keskuudessa ei mainita tapahtuneen vastaavanlaista vartioivaa huolenpitoa oppilastoverin pysymiseksi kaidalla tiellä. Myöskään yhtä pikkutarkkaa kuvausta ei ole miesoppilailta silminnäkijöinä, kuin tässä tapauksessa naispuolisilta oppilastovereilta saadut kuvaukset tapahtumista. Miesoppilaille oli tyypillisempää se, että he kielsivät nähneenä, kuulleen tai tietäneensä mitään, kun heitä kuulusteltiin toisten oppilaiden rikkomuksista. Naisoppilas todettiin syyllistyneen juopumukseen, seminaarin oppilaalle arvottomaan käytökseen ja pienempiin rikkeisiin, josta hän sai käytösarvosanaksi 6.

Huonon maineen saamisen pelko ilmenee eri tavoin ja eriasteisena, mutta se saa Honkatukian⁵⁰³ mukaan useimmat tytöt tarkkailemaan ja kontrolloimaan omaa ja muiden tyttöjen käytöstä. Toiset naisoppilaat olivat pelastaneet lankeamaisillaan olevan toverinsa, kuten hyvien naisten tehtävä tosinaisuuden kultin mukaan onkin.⁵⁰⁴ Siinä ettei naisoppilasta erotettu seminaarista, voidaan nähdä tosinaisuuden säikeitä ailahtelevasta, ikuisesti hiukan lapsenomaisesta ja holhottavasta naisesta, jolle ei voida olla yhtä ankaria, kuin rationaalisesta ja vastuullisesti toimiville miesoppilaalle.⁵⁰⁵

Vuonna 1956 Rauman seminaarissa käsitellään asiaa, joka saa alkunsa poikkeuksellisesti; miesoppilas kantelee toisesta miesoppilaasta seminaarin johdolle. Kirje on seuraavanlainen:

”Seminaarin Johtaja Laurilehto

Rauma.

Meitä on monta, jotka olemme suuresti ihmetelleet, miksi ei [...] N. N:sta ole erotettu seminaarista, kuten toiset saman kohtalon alaiset pojat. Vai eikö johtaja Laurilehto ole tietoinen, että [...] viikon kihlausajan ja kolmen

---

⁵⁰² HMA 15.10.1954.

⁵⁰³ Honkatukia 1992.

⁵⁰⁴ Ks. esim Welter 1966; Tiihonen 2000, 175.

⁵⁰⁵ Welter 1966, 160.

kuukauden naimisissaolon jälkeen tuli isä. Eikö rangaistus olekkaan kaikille samanlainen, vai onko joku erikoisasemassa. Seminaarin säännöt ei kai ole muuttuneet keväällä. Kaikille siis samanlainen kohtelu tasapuolisuuden ja rauhan säilyttämiseksi.

Kunnioittaen [...]”⁵⁰⁶.

Kirje voi olla hiukan vääristelevä, koska on epätodennäköistä, että ”suuresti ihmetellettä” olisi ollut kirjeen kirjoittajaa enempää. Tämän kaltaisissa tapauksissa miesoppilaat liittoutuivat rikkomuksen tehneen puolelle ja ryhmänä pyrkivät saamaan oppilastovereilleen lievempiä rangaistuksia. Pöytäkirjasta ei myöskään käy muuten ilmi, että kirjeeseen olisi osallistunut muitakin kuin vain allekirjoittanut yksinään. Syytettyä miesoppilasta kuulustellaan ja hän saa vuoden pituisen määräaikaisen erottamisrangaistuksen. Miesoppilaan toisesta kantelua ei joko tapahtunut kuin kahdesti aineistossani - tai ainakaan niitä ei kirjattu pöytäkirjoihin.

1960 Hämeenlinnan naisseminaarin kihloissa olevilla oppilailta oli lupa pitää vieraita kello 24 asti. Se ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, ettei heitä olisi kontrolloitu yhtä tarkasti kuin muitakin tyttöjä. Erään naisoppilaan käytöstä puitiin seikkaperäisesti. Sekä nykyiset että entiset vuokraemännät ja – isännät antoivat hänestä lausuntoja seminaarin johdolle ja opettajakunnalle. Syytöksiin kuului muun muassa, että tyttö käytti paljon talon puhelinta ja miehet soittivat hänelle usein. Hänellä kävi myös paljon miesvieraita. Erään vuokraemännän lausunto oli: ”Hyvin ihmeellinen luonne ja käsittämätön. [...]” Vuokraisäntä puolestaan arvioi, ettei tytöllä ole oikeita moraalikäsityksiä. Luokanvalvoja oli yrittänyt saada tyttöä asumaan jonkun luokkatoverinsa kanssa, mutta kukaan ei ollut halukas ottamaan häntä asuintoveriksi. Tällainen tyttöjen selän kääntäminen näinkin raskaasti leimatulle oppilastoverille oli sääntö, josta aineistossani ei ole ainuttakaan poikkeusta. Tosin pöytäkirjassa asia kääntyykin tytön omaksi valinnaksi: ”Hänen suhtautumisensa luokkatovereihin on ollut vieroksuva eikä hänellä ole ollut heihin mitään kontaktia.” Opettajakunnan yleisessä keskustelussa oli ilmennyt, että tyttö oli ”on luonteeltaan sangen pintapuolinen ja yleisesti oppilaille kuuluvista velvollisuuksista ja käyttäytymistavoista piittaamaton. [...] Hänen harrastuksensa ovat suuntautuneet pääasiassa miehiin, joka on selvästi näkynyt myös seminaarissa.” Ikään kuin täyttääkseen kaikki muutkin ”tosinaiisuuden” mallin vastaiset ominaisuudet, vuokranantajat ihmettelivät sitä, että he eivät olleet nähneet tytön luke-

---

⁵⁰⁶ TMA 15.8.1956.

van juuri muuta kuin romaaneja. Tytön käyttäytymisestä oli opettajakunta keskustellut aiemminkin, mutta päätynyt siihen, että tyttö oli vain lapsellinen ja uskottiin vakavan varoituksen riittävän ojentamaan hänen tapojaan. Saatuaan uutta tietoa vuokranantajilta opettajakunta päätyi siihen, että oppilaalla ei ollut ilmeisesti edellytyksiä kehittyä kelvolliseksi kansakoulunopettajaksi ja erotti hänet seminaarista kokonaan. Käytösarvosanaksi hän sai kuitenkin hyvä 9.⁵⁰⁷ Tässä tapauksessa kietoutuvat yhteen useammat ”tosinaisuuden” mallin diskurssien vaatimukset. Ensinnäkin esiintyy ”kesytetyn naisen”-diskurssin vaatimukset tytön ja naisen nöyrästä, vakavasta ja siivosta asenteesta ja elämäntavasta. Toiseksi “naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssin vaatimus jätti syytetyn naisoppilaan muiden naisoppilaiden piirin ulkopuolelle. Kolmanneksi ”syyntakeettoman lapsen”-diskurssin mukaan naisoppilaan käytöstä oli tulkittu ainoastaan lapsellisensa ja häntä oli rangaistu vain vakavalla varoituksella, kunnes “naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssilla oli osoitettu asian vakavuus.

5.1.3.2.4 ”Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssi

Naisille ominainen viekkaus ja kavaluus piirtyvät taustalle vastaparina vuoden 1944 Rauman seminaarin pöytäkirjojen kuvauksissa sodan aikana opettajaleirillä sattuneista rikkomuksista. Leirioppilaat olivat juopotelleet rankasti ja joutuivat siitä kuulusteltaviksi. Miesoppilaat esitetään rikkomuksesta huolimatta rehellisiksi: ”... kaikki osanottajat esiintyivät asiallisesti ja rehdisti. En voi väittää kenenkään tahallisesti yrittäneen salata osuuttaan. Kukaan ei myöskään pyrkinyt syyttämään toisia”⁵⁰⁸. Tällaista rehtiä käytöstä kuvataan vain miesoppilaiden kohdalla, mutta vastaavaa asiallista ja rehtiä käytöstä naisoppilaiden keskuudessa ei katsottu erikseen mainitsemisen arvoiseksi yhdessäkään pöytäkirjassa. Juopottelevat pojat saivat rangaistukseksi viidestä kymmeneen vuorokautta arestia varuskunnan päävartiossa. Opettajaleiriä johtanut luutnantti sanoi toimineensa omavaltaisesti kun ei ollut ilmoittanut kaikkea asiasta muille, mutta sanoi tehneensä sen hyvää tarkoittaen ja osaksi ehdoin tahdoin suojellakseen opettajakuntaa ikävän asian käsittelyltä. Luutnantin omavaltaisuus närkästytti Rauman seminaarin johtoa ja opettajakuntaa, joka peräsi muun muassa sitä, että mikä olisi vastaava rangaistus naisille, kun ei heitä voi päävartioon lähettää. Naisten alkoholin käyttöä ei noihin aikoihin mainita yhdenkään tutkimani seminaarin pöytäkirjoissa, mutta seminaarin johto pitää sitä mahdollisena.

Vuonna 1953 Rauman seminaarissa miesoppilas oli juopotellut useita kertoja ja käyttäytynyt sopimattomasti. Hän saa käytöksen alennuksen ja erotetaan vuodeksi

---

⁵⁰⁷ HMA 28.5.1962.

⁵⁰⁸ TMA 17.1.1944.

seminaarista. Tämä on Rauman seminaarin kohdalla lievä rangaistus, ja sitä selitetään oppilaan rehellisellä käyttäytymisellä rikkomusta selvitellessä.⁵⁰⁹ Naisoppilailla ei mainita rehellistä käyttäytymistä.

Itä-Suomen seminaarin miesoppilas erotetaan kokonaan oppilaitoksesta, koska hän on Rauman seminaarin oppilaana ja naimisissa ollessaan saattanut vuokraemäntänsä tyttären raskaaksi. Rangaistus on poikkeuksellisen ankara, mutta se tulee Rauman seminaarista, jonka linja etenkin tutkimani aikajakson lopulla oli jyrkempi kuin muiden seminaarien. Vaikka oppilas oli vaihtanut seminaaria Raumalta Itä-Suomen seminaariin, kuulustelut ja rangaistus tulivat silti Rauman seminaarin johdolta eikä sen oppilaitoksen, jonka oppilas hän oli. Kuulustelu kuvataan pöytäkirjassa seikkaperäisesti. Elatusmaksusopimuksen tehnyt lastenvalvoja vetoaa asetuksen säätämään vaitiolovelvollisuuteen, mutta se ei Rauman seminaarin johtoa pysäytä; lastenvalvoja voitaisiin haastaa oikeuteen valahtoisesti kuultavaksi, jolloin hän olisi velvollinen ilmoittamaan tietonsa. Pojan yritys vedota ”viettelevän Eevan”-diskurssiin⁵¹⁰, ohitetaan Rauman seminaarin johdossa. Kun muissa seminaareissa löytyi pojille ymmärtäjiä opettajakunnan keskuudesta silloin, kun pojat katsottiin siveettömien tai ainakin huonomaineisten naisten viettelemiksi, Rauman seminaarissa nämä ruikutukset eivät tehonneet. Johtaja ei edes kommentoi pojan yritystä: ”Nti N:n seurustelu oli ollut melko vapaata miesten kanssa”⁵¹¹. Samana vuonna Kajaanin seminaarin miesoppilaalle syntyi lapsi, jonka takia oppilas velvoitettiin menemään avioliittoon lapsen äidin kanssa. Avioliitto oli muodollinen, pari ei koskaan asunut yhdessä ja eroa haettiin heti miesoppilaan valmistuttua seminaarista. Tapauksesta ei mainita sanallakaan Kajaanin seminaarin pöytäkirjoissa.⁵¹²

Samaa linjaa Rauman seminaarissa toteutetaan seuraavana vuonna vastaavanlaisessa tapauksessa. Oppilas ei ollut naimissa, kuten edellinen oli ollut saattaessaan naisen raskaaksi, mutta oli karkeasti valehdellen yrittänyt salata asian ilmituloa ja lisäksi käyttänyt alkoholia. Poika erotetaan oppilaitoksesta ja käytöksen arvosanaksi annetaan 4. Tämä arvosana tarkoittaa sitä, ettei hänellä ole mahdollisuutta pyrkiä muihin seminaareihin jatkamaan opintojaan. Tämäkin poika yrittää vedota naisen ”viettelevän Eevan”-diskurssiin: ”Syyllisyyttäni epäilin erikoisesti sen jälkeen kun sain kuulla, että myös muita miehiä oli käynyt hänen luonaan. [...] seurustelu neiti N:n kaltai-

---

⁵⁰⁹ TMA 26.3.1953.

⁵¹⁰ Ks. luku 5.2.1.5.

⁵¹¹ JOMA 13.5.1953.

⁵¹² Kyseinen miesoppilas on dokumentoitu Kajaanin seminaarin opettajapöytäkirjoissa. Lisäksi sekä hän itse että hänen avioton lapsensa ovat kertoneet asiasta yhtäpitävästi 1970-luvulla useaan eri otteeseen.

sen naisen kanssa ei voinut tulla jatkuvasti kysymykseen”⁵¹³. Naisoppilaiden rikkomusten kohdalla ei kertaakaan mainita huonomaineisia miehiä, jotka viettelevät heitä rikkomukseen. Ei edes silloin, kun mies on ollut naisoppilasta vanhempi.

Vuonna 1955 Rauman seminaarissa puidaan taas tapausta, jossa miesoppilas on saattanut raskaaksi erään naisen. Oppilas kihlaa naisen, joka myöhemmin saa keskenmenon. Nainen tulee uudelleen raskaaksi, kihlaus puretaan ja mies kieltäytyy tunnustamasta lasta omakseen. Miesoppilas erotetaan seminaarista vuodeksi ja käytöksen arvosanaksi hän saa 5. Rangaistusta ei kuitenkaan panna toimeen, ennen kuin tapausta on käsitelty oikeudenistunnossa, jonne asianomaiset olivat ilmoittaneet vetoavansa. Seminaarin johto kuulusteli molempia osapuolia. Miesoppilas käyttää ”viettelevän Eevan”-diskurssia useaan otteeseen. Kertoessaan tutustumisestaan neitiin hän mainitsee täysin irrallisen tuntuisesti: ”Käyttäytymisessään hän oli hyvin aktiivinen”⁵¹⁴. Kainous, hillitty käyttäytyminen ja passiivisuus olivat ”tosinainen” ominaisuuksia. Naisen seksuaalisuus nähtiin ja nähtäneen edelleen tunne-elämään sitoutuneena ja naisen olemuksen kokonaan läpäisevänä tekijänä.⁵¹⁵ Miesoppilas lisäksi kertomukseensa myös kuulemiaan huhuja neidistä: ”Niitten mukaan hän oli paljon seurustellut miesten kanssa [...]” Oppilaan miespuolinen serkku tulee vahvistamaan neidin ”tosinaiseuden” säröjä: ”Minua hämmästytti hänen käyttäytymisensä. Hän hytkyi seinän takaa kuuluvan musiikin tahdissa. [...] Käsitykseni mukaan ”kokematonta maalaispoikaa on jymäytetty”⁵¹⁶. Oikea tyttö ja ”tosinainen” ei hytky missään tilanteessa. Hänen ei tarvitse, koska uskonto tuo hänelle rauhan, levollisuuden ja tyyneyden. Tällaiset rauhattomuuden merkit voitiin tulkita hurskauden ja siiveyden puutteeksi, mikä oli luonnotonta ja epänaiseellista.⁵¹⁷ Vain ”viettelevä Eeva” saattoi houkutellessa miesoppilaan ansaan, jonka serkku tulkitsee kokemattoman maalaispojan huiputtamisena. Myös miesoppilaan vuokraemäntä antoi neidistä lausunnon ja kertoi epäilleensä neitiä varkaaksi, vaikka ei voinutkaan sitä todistaa. Oppilaan isä käy myös kertomassa omat ajatuksensa; itse lastenvalojana toimiessaan hän sanoi tietävänsä, kuinka helposti mies tuomitaan lapsen isäksi. Toisin sanoen; ”viettelevä Eeva” siveettömyydestä isällä oli vuosikausien kokemus. Mutta eipä hätää, sillä jos tuomio tulisi, hänellä olisi kyllä varaa maksaa poikansa puolesta.⁵¹⁸ Asiaa käsitellään seuraavan kerran parin vuoden kuluttua miesoppilaan pyrkiessä takaisin

---

⁵¹³ TMA 5.11.1954.

⁵¹⁴ TMA 15.2.1955.

⁵¹⁵ Yesilova 2001, 201.

⁵¹⁶ TMA 12.2.1955.

⁵¹⁷ Welter 1966, 153-154.

⁵¹⁸ TMA 14.2.1955.

seminaariin jatkamaan opintojaan. Opettajakunta ottaa asian lopullisesti käsiteltäväksi. Koska hovioikeuden päätöksen mukaan oppilas on mainitun aviottoman lapsen isä, opettajakunnan yksimielinen päätös oli erottaa oppilas lopullisesti seminaarista. Häntä nuhdellaan lisäksi siitä, että hän on menetellyt virheellisesti hoitaessaan vt. opettajan virkaa sinä aikana, jolloin häntä ei katsottu kelvolliseksi olemaan seminaarin oppilaana.⁵¹⁹ Rauman seminaari pysyy linjassaan edelleen; mitkään ”viettelevän Eevan”-diskurssit eivät ohjaa tämän seminaarin oikeudenjakoa. Käytösarvosnaksi oppilas saa heikko (4), mutta se ei kuitenkaan estänyt häntä valmistumasta muualla opettajaksi. Hänestä tuli kotipitäjänsä kotiseutuneuvos toimittuaan siellä aikansa kansakouluopettajana ja rehtorina. Varakkaalla ja vaikutusvaltaisella isällä lienee ollut asiaan oma osuutensa.⁵²⁰

Tällä ajanjaksolla naisoppilaat ovat viekkaita muun muassa ehostamalla kasvojaan – mikä itsessään oli jo kiellettyä sekä ”tosinaiseuden” mallin että opettajan mallikansalaisuuden vaatimattomuuden ja koreilemattomuuden vaatimuksissa. Kaiken lisäksi naisoppilas ehosti itseään niin taitavasti, ettei sitä helposti huomannut.⁵²¹ Tämä ei ollut mitään taitavuuden tai taiteellisuuden taidonnäytettä, vaan osoitus naisoppilaan viekkaudesta.

Viettelevyyttä naisoppilas osoitti olemalla aktiivinen ja pitämällä kontakteja miehiin vuoraemännän puhelimenkin kautta. ”Tavattomasti miesten perään”, arvioi vuokraemäntä. Luokkatoverit myös vieroksuivat häntä, eikä kukaan suostunut ottamaan häntä huonetoveriksi. Tällainen viekas ja viettelevä naisoppilas olisi saattanut paitsi saada houkuteltua huonetoverinsa pahaan, myös pilata toverinkin maineen. Häntä oli syytäkin karttaa.⁵²² Toisin kuin miesoppilaat, jotka saattoivat tukea langennutta toveria ja auttaa hänet pois pahan vaikutuksesta, naisoppilailla ei ollut syytä riskeerata omaa mainettaan ja tulevaisuuttaan edes huhuilla.

5.1.3.3 Yhteenveto

Siveettömyysdiskurssit viimeisellä ajanjaksolla. Tämä aineiston viimeisimpiin siveettömyysrikkomuksiin kuuluva tapaus on mielenkiintoinen sen vuoksi, että se on ensimmäinen ja ainoa seksuaaliseen tekoon liittyvä rikkomus, jossa naisoppilasta ei rangaista ankarammin kuin miesoppilasta. Vaikka hänen tekonsa pöytäkirjan mukaan näyttikin järkyttäneen paljon sekä opettajakuntaa että kurssitovereita (naisoppilaita) ja

---

⁵¹⁹ TMA 16.5.1957.

⁵²⁰ <http://www.kotiseutuliiitto.fi/kotiseutuneuvokset>

⁵²¹ HMA 9.5.1944.

⁵²² HMA 28.5.1962.

vaikka hänelle vaadittiin kokonaan seminaarista erottamista, niin rangaistus on sama kuin minkä miesoppilaat saivat samasta rikkomuksesta. Ehkä tässä on nähtävillä jo murtumaa 1960-luvulle saakka hallinneesta vaatimuksesta opettajan kristillis-siveellisestä mielenlaadusta. Tapaus sattui aikana, jolloin oli alkanut jo nousta demokraattisuutta, humanisuutta ja tasa-arvoa korostavaa puhetta opettajan sisäisestä eetoksesta puhuttaessa.⁵²³

Tällä viimeisellä ajanjaksolla kaikki siveettömyyteen liittyneet puheet käytiin luvattomien, kiellettyjen tai paheksuttujen seksisuhteiden tiimoilta. ”Mykistävä siveettömyys” –diskurssi on murtunut ja aineistossa ensimmäisen ja ainoan kerran puidaan naisoppilaan raskautta ja aviotohta lasta pöytäkirjan sivuilla. Tosin ei samalla avoimuudella, laveudella ja yksityiskohtia penkomalla kuin miesoppilaiden aviottomien lasten alulle saattamisista ja syntymisiä kirjattiin seminaarien pöytäkirjoihin samallakin ajanjaksolla. Naisoppilasta ei puolustella sillä, että kerran elämässä tehty siveellinen lankeemus ei vielä todista siveellistä ala-arvoisuutta eikä sitäkään, etteikö asianomaisesta voisi tulla silti hyvää opettajaa. Näin puolustellaan miesopettajien ”siveellisiä lankeemuksia” eli aviottomia lapsia. Utta oli, että naisoppilaan raskautta ylipäätään käsiteltiin pöytäkirjassa. Samoin se, että naisoppilas sai rangaistukseksi vain määräaikaisen erottamisen.

Taulukko 8. Siveettömyyspuheet vuosiluvun, seminaarin, rikkomuksen ja sukupuolen mukaan. Naisoppilaiden rikkomukset on merkitty punaisella. Rikkomukset on nimetty seminaarien ja aikalaisten puhetapojen mukaan. Samaan sarakkeeseen on merkitty yhteisesti tehdyt rikkomukset. 3. ajanjakso

1943	Itä-Suomen seminaari	salavuoteus
1947	Itä-Suomen seminaari	salavuoteus
1947	Rauman seminaari	salavuoteus + humala
1947	Rauman seminaari	salavuoteus
1953	Rauman seminaari	salavuoteus
1954	Rauman seminaari	salavuoteus+humala+valehtelu
1955	Itä-Suomen seminaari	(salavuoteus) luvaton sukupuolisuhde
1956	Rauman seminaari	luvaton sukupuolisuhde
1956	Rauman seminaari	luvaton sukupuolisuhde
1962	Hämeenlinnan seminaari	luvaton sukupuolisuhde

”Tosinaiisuuden” ja naisten toiseuden diskurssit viimeisellä ajanjaksolla. Tällä jaksolla diskursseissa poikkeavat tyttö- ja naisoppilaat rikkoivat sekä opettajuuden mallikansalaisen että ihannaisen vaatimuksia seurustelemalla miesten kanssa, koreilemalla, olemalla pinnallisia ja saattamalla itsensä epäilyksenalaiseksi alkoholin käy-

⁵²³ Simola 1995, 233-250.

töstä. Vilppiäkin harrastettiin, mutta tyttö- ja naisoppilaiden kohdalla ”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi lievensi rikkeitä.

Taulukko 9. ”Tosinaisuuden ja naisten toiseuden” diskurssipuheet vuosiluvun, seminaarin, rikkomuksen ja diskurssin mukaan jaoteltuina. 3. ajanjakso

Vuosi	seminaari	kuvailu > rike tosinaisuutta vastaan/ tosinaisuuden vaatimus	diskurssi
1944	Hämeenlinna	ehottaa itseään salaa ja huomaamattomasti> koreilematon, vaatimaton, huomaamaton	”Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssi
1944	Hämeenlinna	luntaus, vetoaa ymmärtämättömyyteen > lapsenomaisuus	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi; ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi
1944	Hämeenlinna	opettajalle sopimatonta elämää, seurustelee miesten kanssa, koreilun halu, röyhkeä käytös > vakava, vaatimaton	”Kesytytyn naisen”-diskurssi; ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi
1945	Hämeenlinna	seurustellut naimisissa olevan miehen kanssa> passiivinen, alistuva, nöyrä	”Kesytytyn naisen”-diskurssi
1946	Sortava	sopimaton käytös, epäily alkoholin käytöstä> kovennettu rangaistus> vakava, passiivinen,	”Kesytytyn naisen”-diskurssi
1946	Sortava	vilppi, sopimaton seurustelu > kovennettu rangaistus> vakava, passiivinen,	”Kesytytyn naisen”-diskurssi
1947	Jyväskylä	vilppi > lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
1948	Hämeenlinna	vilppi > ymmärtämättömyys, avuton, lapsenkaltainen > lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
1951	Hämeenlinna	sopimaton menettely, luvaton poissaolo > lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
1951	Hämeenlinna	2 x sopimaton käytös, vilppi, joka selitetään huolimattomuudeksi ja huonoksi harkintakäytös> lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
1954	Hämeenlinna	alkoholinkäyttö > vakava, passiivinen, totteleva, säyseä	”Kesytytyn naisen”-diskurssi; ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi; ”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
1956	Hämeenlinna	vilppi> lievennetty rangaistus	”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi
1960	Hämeenlinna	sopimaton käytös, seurustelee miesten kanssa, pinnallinen, velvollisuuksista ja käytöstavoista piittaamaton> tunnollinen, ahkera, vakava, vaatimaton	”Kesytytyn naisen”-diskurssi; ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi
1962	Hämeenlinna	Piti aktiivisesti kontakteja miehiin> passiivinen, vetäytyvä, alistuva; nainen miehen siveellisyyden tukijana Naispuolisten tovereiden karttama> riski houkutella toverit pahaan	” Viettelevä Eeva/viekas Eeva”-diskurssi

Kaikki ”Tosinaisuuden ja naisten toiseuden” diskurssit elivät edelleen tällä viimeisellä ajanjaksollakin. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan diskursseja teemoittain, sekä pohdimaan mahdollisia ajassa tapahtuneita muutoksia.

6 DISKURSSIEN YHTEENVETO JA MUUTOSTEN TARKASTELU

Naisseminaarilaisten poikkeavuus. Seminaarien tyttö- ja naisoppilaiden poikkeavuus peilautuu niihin vaatimuksiin, jotka liittyivät *oikeanlaisen tyttöyden ja naisuuden malliin*, naisten *toiseuden sisältävän "tosinaiseuden" malliin* sekä *opettajan mallikansalaisuuteen*, joka toi naisopettajien rooliin ja tehtäviin myös *kansanäitiyden mallin*. Opettajan mallikansalaisuuden vaatimukset olivat teoriassa samat kaikille opettajaoppilaille, mutta käytännössä naisoppilaille tulevina naisopettajina ja kansanäiteinä liitettiin sen lisäksi yleisiä naisihanteen ja äidinrooliin liittyviä vaatimuksia.⁵²⁴ ”Tosinaiseuden” mallin mukaisesti tyttö- ja naisoppilaita rangaistiin lievemmin kuin miesoppilaita. ”Tosinaiseuteen” liittyvien ominaisuuksien takia naisoppilaille löytyi puolusteluja ja selityksiä, joissa he näyttäytyivät ymmärtämättöminä, avuttomina, heikkoina, lapsenomaisina ja läpikotaisin tunneolentoina, joilta ei voinut vaatia samanlaista vastuullisuutta kuin järjellä toimivilta poika- ja miesoppilailta. Kun Welter⁵²⁵ kuvaa ”tosinaiseuden” ainoaksi aseeksi kyyneleitä, niin niitä riittää seminaarien opettajakokousten pöytäkirjoissa. Tyttö- ja naisoppilaiden kyynelehtimistä kuvaillaan paljon ja lähes poikkeuksetta kyyneleet myös lieventävät rangaistuksia. Toisaalta myös kyyneleiden puuttumisista mainittiin kun korostettiin naisoppilaan katumuksen puutetta.

Kun tyttö- ja miesoppilaita rangaistiin lievemmin kaikissa rikkomuksissa, olivat seksuaalisuuteen liittyvät epäilyt ja rikkomukset niitä, joissa poika- ja miesoppilaita kohdeltiin lempeämmin. Rinne⁵²⁶ huomauttaa, että opettajille oli kansan sivistämistehdävän rinnalle nostettu myös toinen muutosprosessi, joka liittyi kurinalaistamiseen, normaalistamiseen ja kontrolliin.⁵²⁷ Vaikka aineistossani kaikki kyseiset tehtävät tulevat selkeästi esiin, niissä on edellä mainitsemiani sukupuolittuneita eroja.

”Mykistävä siveettömyys”-diskurssi rakentui rangaistustapauksista, joista ei niiden arkaluontoisuuden takia puhuttu. Naisoppilaan siveettömyys todetaan esimerkiksi: ”oli tehnyt itsensä syylliseksi siveellisyysrikokseen”⁵²⁸, mutta sitä ei kuvata eikä siitä ker-

---

⁵²⁴ Ks. luku 2.2.

⁵²⁵ Welter 1966.

⁵²⁶ Rinne 1986, 4-9.

⁵²⁷ Foucault näki ihmisen normaalin ja epänormaalin seksuaalisuuden tieteellisen erotteleminen hallinnan keinona, jonka tarkoitus oli kasvattaa valtion kansalaisten elinvoimaisuutta. Foucault 1980; 1998.

⁵²⁸ MMA 9.4.1937.

rota enempää. Kaiken kaikkiaan on silmiinpistävää se, että opettajaseminaarien pöytäkirjoissa ei tyttö- ja naisoppilaiden tekemisistä, rikkomuksista ja asioista puhuttu yhtä yksityiskohtaisesti ja samalla avoimuudella kuin poika- ja miesoppilaiden. Jyväskylän seminaarin miesopettajisto vaatimalla vaati saada tietää naisosastolla tapahtuneesta siveettömäksi luokitellusta rikkomuksesta – turhaan.⁵²⁹ Samaan aikaan miesosaston rangaistustapauksia käsiteltiin useimmiten vasta sen jälkeen, kun naisopettajat poistuivat opettajakokouksista. Miesoppilaiden siveettömyyttä käsiteltiin myös lähes poikkeuksetta hyvin laajasti ja seikkaperäisesti. Mikä teki tyttö- ja naisoppilaiden siveettömyydestä niin hankalaa, että siitä vaiettiin? Kun Ervasti ja Rantanen⁵³⁰ vertailevat Rauman miesseminaarin ja Raahen naisseminaarin eroja kontrollin ja kurinpidon osalta ja toteavat miesoppilaiden syyllistyneen useimmin luvattomaan poissaoloon ja naisoppilaiden siveettömyyteen, niin miksi naisoppilaiden siveettömyydestä kuitenkin puhutaan näin niukasti?

Tyttöjen kasvatusta ja sosialisointia on rakentunut valtaosin seksuaalisuuden ympärille. Kun suurin osa siveellisyyspuheesta seminaarien ulkopuolella liittyi seksuaalisuuteen⁵³¹, on todennäköistä, että ”mykistävä siveettömyys”-diskurssi liittyy joko suoraan tai välillisesti naisoppilaiden seksuaaliseen käytökseen. Tätä diskurssia vahvistaa myös se, että seminaareista eronneiden tai erotettujen naisoppilaiden lähtemisen syyt jäävät usein kokonaan mainitsematta, kun taas miesoppilaiden lähtöjen syyt kerrotaan lähes poikkeuksetta.

Miksi poika- ja miesoppilaiden siveettömyydestä voitiin puhua, mutta tyttöjen ei? Pelkästään se, että tiesi paheiden olemassaolon oli tuohon aikaan kunnialliselle naiselle epäilyttävää ja siitä puhuminen oli osoitus ”naisellisen kainouden puutteesta”.⁵³² Tämä on todennäköisesti rajoittanut sekä naisoppilaiden että seminaarien naisopettajien puheliaisuutta aiheesta silloinkin, kun heitä seminaarien miesopettajien taholta siihen painostettiin. Hackingin⁵³³ kuvaama inhimillisten luokkien kehävaikutus on myös voinut osaltaan ohjata sekä tyttö- ja naisoppilaita että seminaarien naisopettajia. He ovat olleet tietoisia kirjoittamattomasta implisiittisestä säännöstä, jonka mukaan hyvä tyttö ja oikeanlainen nainen eivät tiedä, eivät ole kiinnostuneita, eivätkä etenkään puhu seksuaalisuudesta tai mistään siihen liittyvästä. Sopiakseen hyvän tytön ja naisen sekä siveellisen opettajattaren rooliin, he ovat tehneet suoria ja epäsuoria valintoja,

---

⁵²⁹ JMA 21.5.1864.

⁵³⁰ Ervasti & Rantanen 1988.

⁵³¹ Ks. luku 3.2.1.

⁵³² Jalava, M. 2011, 91.

⁵³³ Hacking 1995; 2009.

joilla varmistivat paikkansa tuossa luokituksessa. ”Mykistävä siveettömyys” – diskurssi on voinut olla yksi näistä valinnoista.

Tytön ja naisen seksuaalisuutta ei ole esimerkiksi varhaisemmissa kasvatustapaissakaan edes mainittu omana erillisenä asiana, vaan ainoastaan ”tosinaisuuden” mallin mukaisena miehen siveellisyyden tukena. Nainen tai tyttö pysyi lujana miehen viettely-yrityksille ja samalla esti poikaa tai miestä sortumasta siveettömyyteen.⁵³⁴ Vallalla ollut diskurssikäytäntö rajasi pois sen, että naisoppilaan seksuaalisuudesta olisi voitu puhua tai kirjoittaa samaan aikaan kun miesoppilaan seksuaalista toimintaa kirjattiin pöytäkirjoihin tarkasti kellonaikoja ja äännähdyksiä myöten.⁵³⁵ Yhtenäiset ja vakiintuneet diskurssikäytännöt toimivat tässä vakiintuneelle ja konservatiiviselle yhteisölle tyypillisesti.⁵³⁶

Seminaarin puheissa siveettömyyden käsite ymmärretään laajemmin kuin vain seksuaaliseen toimintaan liittyväksi, vaikka se ilmeisesti ”mykistävä siveettömyys”-diskurssissa onkin juuri mykistymisen syy.

Viekkaan Eevan siveettömyys”-diskurssi syntyi tavasta puhua tyttö- ja naisoppilaiden taipumuksesta valehteluun ja teeskentelyyn. Siveettömyydestä rangaistu naisoppilas saattoi olla esimerkiksi: ”...luonnoltaan läpi walheellisen, teeskentelewän ja näytteliän tapaisen...”⁵³⁷ Kyllä miesoppilaatkin valehtelivat, mutta he harrastivat teeskentelyn ja näyttelämisen sijasta ”rumapuheista ja pahatapaista käytöstänsä”⁵³⁸, miesoppilaan puheille ”ei löytynyt mitään perää”⁵³⁹ tai miesoppilas oli koettanut ”vale syillä peittää virheensä”⁵⁴⁰ Naisoppilas taas oli ”suurilla valheillaan oli tehnyt itsensä rikoksen alaiseksi”, jolloin opettajakunta joutui pohtimaan oliko kyseessä siveydellinen heikkous vain luonteenomaisuus.⁵⁴¹ Miesoppilaat olivat vain esimerkiksi käyttäneet väärää nimeä⁵⁴² tai syyllistyneet törkeään varkauteen⁵⁴³, mutta näitä rikkomuksia ja rikoksia ei kuvattu miesoppilaaseen kokonaisvaltaisesti kuuluvina ominaisuuksina. Ne eivät myöskään olleet samanlainen uhkatekijä ja vaara oppilastovereille kuin naisoppilaiden tekemät rikkomukset toisille naisoppilaille.

---

⁵³⁴ Welter 1966, 156; Reima 1922, 64, 131.

⁵³⁵ TMA 23.5.1908

⁵³⁶ Pietikäinen & Mäntynen 2009; Bahtin 1981.

⁵³⁷ JMA 21.5.1864.

⁵³⁸ JMA 3.12.1864.

⁵³⁹ JMA 31.10.1866.

⁵⁴⁰ JMA 20.12.1867.

⁵⁴¹ JMA 3. ja 6.6.1872.

⁵⁴² JMA 9.3. 1932

⁵⁴³ JMA 3.12.1934

”Viekkaan Eevan siveettömyys”-diskurssissa seminaarin naisoppilaiden viekkaus liittyi valehteluun, pettämiseen tai toisen naisoppilaan selkään puukottamiseen eikä niinkään seksuaaliseen viettelevyyteen, kuten seminaarien ulkopuolella olevilla tytöillä ja naisilla.

Siveys oli keskeinen hyve sekä opettajalle mallikansalaisena että oikeanlaiselle tytölle ja naiselle. ”Langennut nainen” oli ”langennut enkeli” ja arvoton sukupuolensa taivaalliseen seurakuntaan. Siksi kaikilta tytöltä ja naisilta vaadittiin ankarin mahdollisin sanoin huolehtimaan siveydestään silloinkin jos mies, joka oli luonnoltaan seksuaalisempi kuin naiset, pyrki turmelemaan sen. Kun nainen onnistui kestäämään miehen uhkan siveydelleen, hän samalla osoitti ylivoimaisuutensa ja valtansa mieheen.⁵⁴⁴ ”Tosinaseuden” mallissa nainen huolehti miehenkin siveydestä ja samalla käytti kyynelehtimisen lisäksi ainoaa vallankäytön muotoaan. Siihen ”tosinaseuden” malli ainakin kehotti. Seminaarien pöytäkirjoista käy ilmi, että miesoppilaita pidettiin järkevämpinä, rehdimpinä ja suoraselkäisempinä kuin naisoppilaita. Silti saattoi ”viettelevä Eeva” murtaa miehisen suoraselkäisyyden seksuaalisuuden alueella ja vapauttaa miesoppilaan vastuustaan.

Poikia ja miesoppilaita puolustellaan naisen huonolla maineella. Naisoppilas ei saa ymmärrystä eikä myötätuntoa silloinkaan, kun hänen seksikumppaninsa on vanhempi, naimissa oleva mies. Naisoppilas on syyllinen ja sitä syyllisempi vielä, kun on tiennyt miehen olleen naimissa. Tyttö erotettiin seminaarista, kun taas pojat vastaavissa tilanteissa saivat useimmiten vuoden tai kahden määräaikaisen erottamisrangaistuksen. Miesoppilailtakin odotettiin sukupuolikuria ja siveellistä elämää, mutta ymmärrettiin, että se oli heille paljon vaikeampaa kuin naisille, koska miehet olivat luonnostaan aktiivisempia toimijoita. Passiivisuus sen sijaan suojeli naista. Etenkin huonomaineiset seminaarien ulkopuolella olevat naiset olivat riskitekijöitä miesoppilaille, paitsi aktiivisuutensa takia, myös siksi, että mitä vähemmän koulutettu tyttö tai nainen oli, sitä isompi riski seminaarin pojilla ja miesoppilailla oli joutua heidän viettelemikseen. Seminaarien naisoppilaat sivistyneinä olivat myös siveellisempiä kuin seminaarikaupunkien piika- ja palvelustytöt. Seminaarien opettajakunnat olivat tästä tietoisia ja joutuivat toisinaan puuttumaan miesoppilaiden vuokra-asuntojen valintaan vuokraemäntien epäilyttävän maineen tai suorastaan huonomaineisuuden takia. Se, että vuokraisännissä ei ollut ainuttakaan huonomaineista miestä, joita seminaarin naisoppilaiden olisi tullut karttaa tai varoa, kertoo osaltaan siitä, kuinka itsestään selvänä pidettiin naisen suurempaa vastuuta ja pidättäytyvyyttä seksuaalisuuden alueella.

---

⁵⁴⁴ Welter 1966, 154-156; Markkola 2002.

Vaikka Rauman seminaarissa näitä miesoppilaiden ”siveettömiä seurusteluja” rangaistiin ankarammin kuin muissa seminaareissa, olivat nekin silti myös Rauman seminaarissa lievempiä kuin naisoppilaan rangaistukset vastaavista rikkomuksista. Pojat olivat kasvaneet ajatukseen siitä, että he eivät voineet olla vastuussa tällä alueella, koska luonto oli heitä vastaan. Muissa seminaareissa lehtoritkin puolustelivat poikia ja syyttivät ”huonoja naisia”, mutta Raumalla näin ei opettajakokousten pöytäkirjojen mukaan ollut.

Kun naisen seksuaalisuutta pidettiin kokonaisvaltaisena, tulkittiin käyttäytymisessään aktiivinen nainen myös seksuaalisesti aktiiviseksi eli siveettömäksi tai ainakin sukupuolimoraaliltaan epäilyttäväksi naiseksi. Seminaarien miesoppilaat pyrkivät korostamaan näiden seksikumppaneinaan olleiden naisten aktiivisuutta ja siirtämään vastuuta pois itseltään. Aktiivinen nainen – olipa hänen aktiivisuus millä elämän alueella hyvänsä – tulkittiin levottomaksi ja rauhattomaksi. Kaikenlainen levottomuus oli merkki tytön tai naisen hurskauden ja siveyden puutteesta. Hän ei ollut käyttänyt uskonnon tai sivistyksen rauhoittavaa vaikutusta hyväkseen ja oli sen vuoksi epäilyttävä. Näin holtiton nainen ei kyennyt huolehtimaan omasta sukupuolimoraalistaan, saati sitten miehen.

”Viekkään Eevan siveettömyys”-diskurssi muokkasi tyttö- ja naisoppilaat sopiviksi niihin vallitseviin diskursseihin, jotka olivat kytkeytyneet muun muassa kirkkoon ja sen ohjaamaan kasvatusideologiaan, jossa perisynti oli naisen luontaisen viekkauksen aiheuttama.⁵⁴⁵ Salon⁵⁴⁶ mukaan uskonnollinen herätysliike vaikutti kansanopetuksen tehostamiseen ja seminaarilaitoksen suunnittelu uskottiin ”maan uskonnollisen kansanvalistuksen edistämiskomitean” asiaksi. Seminaarilaitoksen alusta 1863 vuoteen 1920 eettistä kasvatusajattelua hallitsi uskonnollinen etiikka.⁵⁴⁷ Vaikka 1920-luvulta eteenpäin kasvatus ei enää perustunut pelkästään kristinuskoon, vaan rinnalle tulivat myös maallisemmat siveyslait, vallinneet diskurssit pitivät silti asemansa. Kristinuskon viekas ja katala Eeva punoi juoniaan paitsi tässä aineistossa myös vielä 1990-luvulla, jossa koulussa hyvin menestyvät tytöt tulkittiin kielteisesti miellyttäviksi ja mielistelijöiksi.⁵⁴⁸ Sukupuolten sosiaalinen rakentuminen ja opettajuuden rakentuminen tapahtuivat vallitsevien diskurssijärjestelmien kehikossa. Se mitä diskurssi esittää, on sen varassa mitä diskurssijärjestelmän sisällä hyväksytään todeksi.⁵⁴⁹ Epäluotettava naisoppilas ja rikkomuksia tehdessäänkin rehdimpi miesoppilas olivat totta opettaja-

---

⁵⁴⁵ Burr 1995, 4-7,48, 54-57; Pälli 2003, 17-18; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 37-47.

⁵⁴⁶ Salo 1940, 273-290.

⁵⁴⁷ Launonen 2000; Ks. myös Tähtinen & Skinnari 2007.

⁵⁴⁸ Ks. esim. Tarmo 1992, 296.

⁵⁴⁹ Ks. esim. Sulkunen 1997, 34.

seminaarien pöytäkirjojen diskurssijärjestelmässä. Tästä näkökulmasta miesoppilas tulevana miesopettajana oli lähempänä rehellistä mallikansalaista jopa rikkomuksia tehdessään. Tämä diskurssi on myös yksi niistä, joilla tytön ja naisen toiseutta on rakennettu ja ylläpidetty muuallakin kuin seminaarien ja koulun maailmassa.

”Heikomman sukupuolen siveettömyys”-diskurssi tuli esiin muun muassa tapauksessa, jossa naisoppilas oli tehnyt rikkomuksen ja opettajakunta oli hieman haluton rankaisemaan oppilasta. Opettajakunta totesi pahoitellen: ”Itse hän nähtävästi ei ymmärtänyt asian vakavuutta ennen kuin oli langennut erehdykseen...”⁵⁵⁰ Koska nainen nähtiin ”tosinaiseuden” mallin mukaan niin henkisesti kuin fyysisestikin miestä heikompana, ei häntä voitu pitää yhtä vastuullisena teoistaan kuin miestä. Vuonna 1923 erotetaan naisoppilas, joka ”Opettajakunnan käsityksen mukaan on (...) debili eikä katsota hänen voivan tulla opettajavirassa itsenäisesti toimeen...”⁵⁵¹ Vuotta myöhemmin samassa seminaarissa erotetaan taas naisoppilas, joka ”on henkisesti kyvytön eikä pysty vähimmässäkään määrässä seuraamaan minkään aineen opetusta”⁵⁵² Molemmat oppilaat olivat hospitanttiluokalla eli he olivat suorittaneet ylioppilastutkinnon ennen seminaariin tuloaan. Yhtään miesoppilasta ei erotettu tästä syystä. Heikonkaan opintomenestyksen takia erotettujen miesoppilaiden kohdalla ei puhuttu älyn puutteesta. Paitsi älynä puolesta nainen oli tämän ajan diskursiivisessa kentässä heikko myös fyysikaltaan ja moraaliltaan. Naisoppilaat olivat myös rikkomuksissaan passiivisempia kuin miesoppilaat. Esimerkiksi miesoppilaiden järjestämiä mielenosoituksia ja aktiivista poliittista toimintaa – ”siveydellisesti virheellistä” tosin – ei naisoppilaiden keskuudessa ollut tänä aikana. Tietysti on mahdollista – vaikkakaan ei kovin todennäköistä, ettei niitä kirjattu pöytäkirjoihin, vaan niistä vaiettiin. Olipa syy kumpi tahansa naisoppilaat ovat tai heidät saadaan näyttämään passiivisilta, mikä osoittaa tai millä osoitetaan sekä ”tosinaiseuden” mallin passiivisuuden että opettajan mallikansalaisuuden sovinnollisuuden vaatimusten täyttymistä.

”Heikomman sukupuolen siveettömyys”-diskurssissa tyttö- ja naisoppilaiden älyllinen ja moraalinen heikkous näkyi myös rangaistuksissa. Naisoppilaita kohdellaan lempeämmin ja rangaistukset ovat lievempiä kuin miesoppilailla vastaavissa rikkeissä. Heidän rikkomustensa tehdessä heidän siveellisyytensäkin kyseenalaiseksi heitä silti rangaistiin lievemmin kuin poika- ja miesoppilaita ellei kyseessä ollut seksuaalisuuteen liittyvä rikkomus.

---

⁵⁵⁰ HMA 1.4.1921.

⁵⁵¹ HMA 15.11.1923.

⁵⁵² HMA 5.3.1924.

Naisoppilaiden kaikkalainen heikkous aiheutti myös sen, että he olivat alttiimpia huonoille vaikutteille. Rikkomuksen tehnyt naisoppilas oli siksi riskitekijä muille naisoppilaille, jonka takia hänet eristettiin muista naisoppilaista; joko seminaari eristi hänet tai sitten toiset naisoppilaat jättivät hänet ulkopuolelle. Naisoppilaiden rikkomusten, valehtelujen ja salaamisten kuvattiin pöytäkirjoissa aiheuttaneen usein syvää paheksuntaa ja moralisointia muiden tyttö- ja naisoppilaiden keskuudessa. Myös poika- ja miesoppilaat harrastivat keskinäistä syrjintää, kuten Kemppinen kuvaa,⁵⁵³ mutta opettajakokousten pöytäkirjoihin niitä ei ole kirjattu. Haluttiinko pöytäkirjoissa tukea joko tietoisesti tai tiedostamattomasti ”heikomman sukupuolen siveettömyys”-diskurssia?

”Syntakeettoman lapsen”-diskurssi rakentuu opettajaseminaarien pöytäkirjojen teksteistä, joissa naisoppilaista puhutaan ”tosinaiseuden” mallin mukaan lapsenkaltaisina ja kohdellaan ikään kuin syntakeettomina. *Syyntakeeton* on lakitermi. Koska seminaarien rikkomusten kuulustelut muistuttivat oikeudenkäyntejä, termi sopii tähän hyvin. Syyntakeeton on kyvytön ymmärtämään syy-seuraussuhteita ja tekojensa seurauksia. Syyntakeettomuus on oikeustieteessä tekijä, joka joko poistaa teon rangaistavuuden, koska tekijä on ymmärrystä vailla tai alentaa sitä, koska tekijä on täyttä ymmärrystä vailla.⁵⁵⁴

Miesoppilaista puhutaan suoraselkäisinä ja rehteinä silloinkin kun he tekevät rikkomuksia. He olivat rationaalisia ja siksi myös vastuullisia teoistaan, ja saivat ankarampia rangaistuksia kaikilla muilla alueilla, paitsi seksuaalisuuteen liittyvissä rikkomuksissa. Naisoppilaista sen sijaan ei ole ainuttakaan vastaavaa mainintaa rehtydestä, vaikka hekin myönsivät joskus suoraan ja kiertelemättä rikkomuksiaan. Sekä poikien että tyttöjen kohdalla mainitaan esimerkiksi petollisuus ja valehtelu, mutta rehellisyydestä ja rehtydestä puhutaan vain poikien kohdalla. Fairclough⁵⁵⁵ huomauttaa, että kertaalleen sosiaalisesti rakennettu maailma vaikuttaa ja rajoittaa sitä, millaisia diskursseja pystymme kielellisessä toiminnassamme käyttämään. Kristinuskon hegemonia ja sen naisen toiseutta luova ideologia sekä siihen nojaava ”tosinaiseuden” malli yhdessä estivät naisoppilaiden ja tyttöjen rehellisyyden ilmaantumisen pöytäkirjojen selontekoihin. Tämän ajan vallitseva käsitys ohjaisi sitä, mitä sanoja käytettiin oppilaiden käytöksen tai luonteen kuvailuissa. Rehtiys oli miehinen hyve seminaarien pöytäkirjojen genressä. Kielessä tulevat esiin myös ihmisten keskinäiset valtasuhteet dis-

---

⁵⁵³ Kemppinen 2011.

⁵⁵⁴ Suomen rikosoikeuden soveltamisalasta.

⁵⁵⁵ Fairclough 2002; 2003.

kurssien tuotteena.⁵⁵⁶ Ajan hegemonisessa ideologiassa mies oli naista ylempänä ja se loi myös hegemonisen diskurssin naisten lapsenomaisuudesta ja kypsymättömästä moraalista, johon ei rehellisyys kuulunut. Toisin sanoen, jos tyttöjen ja naisoppilaiden rehtyyttä, suoraselkäisyyttä ja rehellisyyttä olisi tuotu esiin puheissa, se olisi heikentänyt ”syyntakeettoman lapsen”-diskurssia. Kuten Jokinen, Juhila ja Suoninen toteavat; hegemonisten diskurssien luonne hämärtyy niiden muuttuessa itsestänselvyyksiksi. Mitä itsestään selvempänä ja vaihtoehdottomampana joku diskurssi esiintyy – kuten tässä naisoppilaiden rehellisyyden ja rehtiyden puuttuminen, sitä vahvempi se on.⁵⁵⁷ Ei edes opettajan mallikansalaisuuden vaatimus kumoa naisoppilaan ”tosinaisuuden” mallin mukaista lapsenomaisuutta ja vähäisempää syyntakeettomuutta – ellei kyseessä siis ollut seksuaalisuuteen liittyvä rikkomus.

Naisoppilasta voitiin pitää arveluttavana hänen jäädessään kiinni rikkomuksesta, mutta hänelle löytyi usein lieventäviä asianhaaroja, jonka vuoksi hänet jätettiin rangailematta tai rangaistukset olivat lievempiä kuin miesoppilailla. Kun ”tosinaisuuden” henki oli Welterin⁵⁵⁸ mukaan kaikessa lapsenkaltaisessa, saattoivat seminaarien johtajat heltyä tyttöjen päättämättömyyteen, kuten siihen, että oppilas erosi, katui eroaan ja pyysi päästä takaisin seminaariin. ”Erityisten hellittävien asianhaarain vuoksi” tytöt saattoivat näin tehdä, pojat eivät. Eivät ainakaan ilman pitkiä keskusteluja, pohdintoja ja opettajakunnan äänestyksiä asiasta. Tyttöjä jopa kehoitettiin tuomaan esiin asioita, jotka voisivat olla lieventäviä tai puolustavia tekijöitä. Lapsenomainen ymmärtämättömyys oli tytöille hyväksyttyä, ja suotavaa. Tytöt olivat hämmentyneitä, hätääntyneitä tai hämmästyneitä tekemistään virheistä ja rikkomuksista, eivätkä kyenneet ajattelemaan selkeästi ja arvioimaan käytöstään. He kummastelivat usein rikkomuksista kiinni jäätyään, etteivät ymmärtäneet itsekään miksi olivat toimineet väärin, tai eivät tehdessään käsittäneet, että teko oli väärä. Silloin harvoin, kun miesoppilas yritti vedota himmenneeseen ymmärrykseensä, se ohitettiin täysin. Miksi naisten ja tyttöjen hohottavuus ja ymmärryksen puute oli hyväksyttyä, mutta miesten ja poikien ei? ”Tosinainen” kuului tuntea itsensä heikoksi ja araksi. Hän tarvitsi suojelijaa.⁵⁵⁹ Ne harvat pojat, jotka yrittivät vedota hetkelliseen - uupumuksen tai muun syyn aiheuttamaan – ymmärryksen hämärtymiseen, rikkoivat ”tosinaisuuden” mallia vastaan. Lapsenomaisen naisen suojelijana ei voinut toimia mies, jonka oma ymmärrys takkusi. Miesoppilaiden rikkomuksia puolusteltiin joskus ”poikamaisuudella” ja pojat vetosivat joskus itsekkin siihen, mutta tyttöjen kohdalla ei vedottu ”tyttömäisyyteen”. Miesoppilaiden

---

⁵⁵⁶ Foucault 1982; Burr 1995.

⁵⁵⁷ Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 77, 80-81.

⁵⁵⁸ Welter 1966.

⁵⁵⁹ Welter 1966, 166-170.

poikamaisuus oli ominaisuus, jonka odotettiin ajan myötä menevän ohi oppilaan kypsyessä. Tyttömaisuuden ei vedottu, koska naisoppilaiden virheet nähtiin tyttöön tai naiseen olennaisesti ja kokonaisvaltaisesti kuuluviksi eikä niistä sen vuoksi kasvettu ajan myötä ulos. Kieroon kasvaneesta tunteiden vallassa elävästä työstä kasvoi kiero nainen. Pojat järjellä toimivina pystyivät paremmin kehittämään itse luonnettaan ja pitämään niin tunteet kuin seksuaalisuudenkin erillisinä osioina eikä koko ihmistä läpäisevinä ja siten kaikkeen hänessä vaikuttavina.

Tyttöjä pidettiin myös kaiken kaikkiaan herkempinä kuin poikia. Heidän rankaisunsa ja etenkin seminaarista erottamiset pyrittiin tekemään hienovaraisemmin kuin poikien. Tämä voi olla yksi syy siihen, että tyttöjen seminaarista erottamisen tai eroamisen syistä vaiettiin, vaikka poikien kohdalla niistä kirjoitettiin seikkaperäisesti. Tyttöjen pehmeys lievensi rangaistuksia ja itku oli tapa osoittaa pehmeyttä. Kyllä pojiltakin odotettiin anteeksi pyyntöä ja katumusta, mutta tyttöjen itku ja kyönelehtiminen saivat erityismaininnat pöytäkirjoissa.

Poika tai miesoppilas oli rationaalinen, varma ja riippumaton yksilö, joka oli vastuussa tekemisistään. Kun ”tosinaiisuuden” henki oli kaikessa ujossa, epävarmassa ja ikuisessa lapsenkaltaisuudessa ja kun tytöillä ei kehittynyt tahto eikä järki, vaan tunne ohjaamaan toimintaa, ei tytöiltä voitu vaatia samalla tavalla vastuuta kuin pojilta. Lisäksi puhe tyttöjen petollisuudesta, valheellisuudesta ja totuuden kiertelemisestä johdattelevat ajatukset Vanhan Testamentin Eevaan, joka sekä vietti, mutta oli myös itsekin vieteltävissä syntyin. ”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi kietoutuu yhteen ”Viekkään Eevan”-diskurssin kanssa. Työstä voitiin mainita, että hänellä ei olisi ollut mitään hyvää vaikutusta muihin oppilaisiin, joten hänet on parempi erottaa joko internaatista tai seminaarista. Samaan aikaan, kun tytöistä puhuttiin viekkaina ja pahaan toisia houkuttelevina, vääjäämättä piirretään myös kuvaa työstä tahdottomana ja kriittikkömänä pahan vastaanottajana. Lapsenomaista, naivia tyttöä, joka silkkää typeryyttään myöntyy pahaan, ilman omaa harkintaa, tuli pikemminkin holhota kuin rangaista.

”Kesytytyn naisen”-diskurssi rakentui opettajaseminaarien pöytäkirjojen teksteistä, joissa työstä, naisoppilaasta ja opettajattaresta puhutaan kuin kesytettävistä. Kesyttäminen eli kotielämään totuttaminenhan oli ”tosinaiisuuden” mallin ydin. Kesytytty ei elä itseään varten, vaan isäntänsä käyttöä varten. Seminaarien pöytäkirjoissa maskuliininen on sukupuolen peruskategoria lähtien ensimmäisen seminaarin avauspuheesta, jossa Cygnaeus vertaa seminaaria laivaan puhuen ainoastaan merimiehistä ja Jumalan isällisestä kädestä ohjaamassa laivaa. Opettajuus oli kansan palvelimista molemmilla

sukupuolilla, mutta aineistossa on selviä eroja siinä, miten tytöistä ja pojista, naisoppilaista ja miesoppilaista puhuttiin. ”Tosinaisuuden” mallin mukaiset ominaisuudet; nöyryys, alistuvuus, passiivisuus ja vaatimattomuus olivat ominaisuuksia, joita vaadittiin enemmän tytöiltä ja naisoppilaita sekä naisopettajilta. Kotielämään totutettu nainen oli ”todellinen nainen”. Vaikka naisopettaja astuikin näennäisesti kodin ulkopuolelle, häneltä odotettiin samaa kuin muilta naisilta. Naisen vastuulla oli luoda yhteiskunnasta turvallinen ja kodinomainen paikka, jossa kaikkien oli hyvä elää. Naisopettaja siveellisenä mallikansalaisena toteutti yhteiskunnallista äitiyttä, eikä äiti voinut poistua ”tosinaisuuden” alueilta tai rikkoa ”tosinaisuuden” muuttia.

Seminaarien pöytäkirjoissa tyttöjen käytös tulkittiin huomattavasti vaisummasta käytöksestä uhitteluksi ja uppiniskaisuudeksi kuin poikien. Samoin seminaarien miesopettajilta hyväksyttiin omavaltaisempaa toimintaa kuin naisopettajilta – niin kollegoiden kuin oppilaidenkin taholta. Opettajalle välttämätöntä itsensä kieltämiskykyä perättiin pöytäkirjoissa vain naisoppilaiden kohdalla – lukuun ottamatta Rauman seminaarin viimeistä ajanjaksoa. Nöyryyttä vaadittiin kummaltakin sukupuolelta opettajan toimessa, mutta poikien nöyryyden puute ei saanut likikään niin paljon tekstiilaa kuin tyttöjen, silloin harvoin kuin siihen tyttöjen kohdalla jouduttiin puuttumaan. Ylimielinen poika ei ollut uhka oppilastovereilleen, kuten ylimielinen tyttö oli. Tämä nivoutuu yhteen ”syyntakeettoman lapsen”-diskurssin kanssa, jossa naisoppilaasta luodaan kuvaa tahdottomana ja vietävissä olevana arvostelukyvottomänä lapsena.

Jokaisessa seminaarissa tuli ilmi oppilaiden liiallista rahan käyttöä tai huonosti hoidettuja raha-asioita, mutta vain tyttöjen kohdalla mainitaan huoli sen antamasta mallista ympäröivään yhteisöön. Kaiken kaikkeaan pöytäkirjojen teksteistä saa sen kuvan, että opettajan mallikansalaisuus oli tehokkaampaa ja vaikuttavampaa naisopettajilla kuin miesopettajilla. Tämä on ristiriitaista siihen nähden, että miesoppilaita kuitenkin pidettiin syyntakeellisina ja vastuullisempina omasta käytöksestään kuin naisoppilaita – seksuaalisuutta lukuun ottamatta. Silloin harvoin, kun oltiin huolestuneita miesoppilaan huonosta vaikutuksesta opiskelutovereihinsa, riitti yleensä määräaikainen seminaarista erottaminen, jonka aikana odotettiin oppilaan parantavan itsensä tahdon voimalla. Kuinka passiivisilta ja alistuvilta naisoppilaita olisi voitukaan odottaa vastaavanlaista tahdon voimaa? Miesoppilaiden ominaisuuksista puhuttiin dynaamisina, muuttuvina ja muokattavina. Naisoppilaiden ominaisuuksiin suhtautuminen vaikutti samanlaiselta kuin naisen ja tytön seksuaalisuuteenkin suhtautuminen; ne olivat heissä kokonaisvaltaisesti olevia. Kerran turmeltunutta tyttöä tai naista ei voitu enää parantaa, koska koko naisihminen oli silloin rikkoontunut tai turmeltunut.

Sekä tytöt että pojat saattoivat olla ”täysin nöyryyneitä” ja katuivat syvästi tekojaan, mutta kertaakaan tyttöjen kohdalla ei ohitettu oikuttelua, äkkipikaisuutta tai itsepäisyyttä toteamalla niiden olevan oppilaan luonteenpiirteitä, kuten poikien kohdalla tehtiin. Tyttöjen kohdalla vastaavasta puhuttiin röyhkeytenä, opettajakunnan halventamisena tai sopimattoman uhitteluna. ”Tosinaisuuden” mallin mukaan tyttöjen ja naisten tuli välttää kiistelyn henkeä, johon itsepäisyys ja äkkipikaisuus tai oikeuksien sa perääminen voitiin laskea.⁵⁶⁰

Tytöstä voitiin todeta syvästi paheksuen, että hän oli käynyt ynseäksi ja suulaaksi, mutta poikien suulautta ei mainita kertakaan. Tarkka⁵⁶¹ toteaa tutkittuaan myyttisiä malleja kalevalaisessa runoudessa, että naisen ylenmääräinen puhe ja hänen naurunsa oli sankariteoksissa kuvattuna miehisen viisauden ja maltillisen sanataidon vastakohta, antisosiaalinen ja seksuaalisesti latautunut voima. Puheessa pidättyvä oli seksuaalises- tikin pidättyvä. Ylipäätään tyttöjen ja naisoppilaiden kaikenlainen aktiivisuus soti ”tosinaisuuden” nöyrää, alistuvaa ja passiivista naisen mallia vastaan. Mieltään osoit- tava tyttö katsottiin helpommin soveltumattomaksi opettajan toimeen kuin mieltään osoittava poika. Poikien mielenosoituksille ja suorasukaisuuksille löytyi puolusteluja, joita naisoppilaat eivät edes yrittäneet käyttää. Pohjalainen veri saattoi kuohahtaa vain miesoppilaiden suonissa tai hämäläinen luonne ilmetä vain miesoppilaan karkeassa käytöksessä.⁵⁶²

Miesoppilaat olivat mukana poliittisissa liikehdinnöissä ja mielenosoituksissa. He järjestivät myös itse aika ajoin seminaarien sisällä mielenosoituksia, joihin osallistui kymmenittäin miesoppilaita.⁵⁶³ Pojat järjestivät myös yhteisiä mielenosoituksia joitakin tiettyjä opettajiaan vastaan.⁵⁶⁴ Naisoppilailla ei vastaavaa aktiivisuutta ilmen- nyt. Ainoastaan Sortavalan seminaarin pöytäkirjoissa mainitaan vuonna 1905 naisop- pilaidenkin pitäneen kokouksen, jossa oppilaat päättivät työlakosta. Lakkoon oli osal- listunut myös naisoppilaita, mutta asiasta ei mainita pöytäkirjassa enempää. Vuoden 1918 levottomuuksissa ei mainita naisoppilaita lainkaan. Se ei välttämättä tarkoita sitä, ettei naisoppilaita olisi silti voinut olla mukana. Kun vuoden 1918 kapinassa oli Rantalan⁵⁶⁵ mukaan myös naisopettajia mukana, on todennäköistä että myös joku naisoppilaistakin olisi ollut mukana, mutta asiasta vaietaan pöytäkirjoissa. On mahdol-

---

⁵⁶⁰ Welter 1966, 157.

⁵⁶¹ Tarkka 1998, 24.

⁵⁶² Esim. JMA 3.3.1873.

⁵⁶³ Esim. MMA 14.12.1887: Seminaarin johto vaati miesoppilaalta nöyrympää käytöstä, johon oppilas ei suostunut. Hänet erotettiin internaatista rangaistukseksi. Tämän jälkeen 32 miesoppilasta osoitti mieltään ja kävi ilmoittamassa itsensä yhtä syyllisiksi kuin rangaistu oppilas.

⁵⁶⁴ Esim. JMA 1.4.1890; JMA 20.2.1903; OMA 3.5.1905; TMA 22.5.1918.

⁵⁶⁵ Rantala 2002.

lista, että tämän tapaista ”tosinaisuuden” passiivista mallia vastaan rikkomista on käsitelty ilman pöytäkirjaan kirjaamisia.

Tottelevainen, pehmeä, kesy ja harmiton ”tosinainen” oli myös vakava ja hurskas. Lisäksi vakava ”tosinainen” oli myös vaatimaton ja koreilematon. Naisoppilas rikkoi opettajan mallikansalaisuutta vastaan, jos hän osoitti taipumusta koreilemiseen. Miesoppilaiden juopottelujen ja aviottomien lasten kohdalla puhuttiin sopimattomasta ja siveettömästä käytöksestä ja sopimattomasta elämästä, mutta tässä miehen mallikansalaisuus ei ollut niin painokkaan merkitsevää kuin naisten.

Pinnallisuus saattoi ilmetä koreilunhalun lisäksi myös nauramisena. Tyttöjen nauramisesta puhutaan pöytäkirjoissa paheksuvasti. Etenkin tytöt ja naiset itse toivat esiin tyttöjen nauramisen. Pahinta oli, jos tyttö nauroi paljon ja usein. Poikien nauramiseen puututtiin vain silloin, jos naureskelemiseen osallistui huonomaineiseksi todettuja naisia. Vaikka naisoppilaita rangaistiin pääosin lievemmin kuin miesoppilaita, oli naisoppilaan lieväkin rikkomus koko kansakuntaa enemmän uhkaava kuin miehen rankka rikkomus. Kotielämään totutettu eli kesytetty nainen oli ”tosinaisuuden” mallin mukaan vastuussa kodin hengestä ja kodin kautta koko yhteisön moraalista ja siveydestä. Naisopettajat kansakunnan äiteinä olivat näin ollen vielä isommassa vastuussa kuin miesopettajat ja siksi heidän mallikansalaisuutta oli vartioitava tarkemmin. Se ei silti tarkoittanut kaikessa ankarampia rangaistuksia tyttö- ja naisoppilaille.

Tytöiltä odotettiin kaiken kaikkiaan miellyttävää, säyseää, passiivista ja siivoa käytöstä. Naisopettajuus ei siis saanut tehdä naisesta vähemmän kesyä tai vähemmän alistuvaa, vähemmän ”tosinaista”. Kristinuskon naisstereotypeistä naisoppilaiden tuli pysyä ja pitäytyä uhrautuvan ja ihanteellisen Marian mallissa ja välttää kaikin tavoin syntiin langenneen Eevan mallia. Seminaareissa ei opettajakokousten pöytäkirjojen mukaan kasvatettu emansipoitunutta, uutta modernia naista, vaan ”tosinaisuuden” mallin hyvin sisäistänyttä ja siinä pysyttelevää kansakunnan äitiä. Naisen aseman muutokset seminaarien ulkopuolella eivät näkyneet seminaarien pöytäkirjoissa ennen kuin ajanjakson lopussa eli 1960-luvun alussa.

“Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi syntyy seminaarien pöytäkirjojen teksteistä, joissa tytöt ja naiset ylläpitävät ja uusintavat ”tosinaisuuden” mallia kontrolloimalla toisiaan. Tiihonen⁵⁶⁶ mainitsee kansallisen siveellisyysprojektin olleen ennen kaikkea naisten vastuulla. Siveellisten naisten tehtävä oli sivistää itseään alkukantaisemmat ja siveettömämmät naiset. Kääntäen voisi ajatella, että halutessaan käydä sivistyneestä ja siveellisestä, tyttö tai nainen ilmensi sitä muun muassa kontrolloimalla

---

⁵⁶⁶ Tiihonen 2002.

toisia tyttöjä tai naisia. Opettajan sivistystehtävä on näin ollut kaksinkertainen naisopettajilla miesopettajiin verrattuna. ”Tosinaiseuden” mallin mukaanhan naiset olivat moraalisesti ylempinä ja luontaisesti siveämpiä muun muassa laimeamman seksuaaliviettinsä takia kuin miehet ja siksi naisten vastuulla oli koko yhteisön siveys.

Kun kansallinen siveellisyysprojekti oli pääosin naisten vastuulla ja ylempään luokkaan kuuluvien naisten olisi pitänyt huolehtia alempien luokkien naisten sivistämisestä, niin kiertokouluseminaarin kohdalla asia lienee ollut hankalampi, koska valtaosa kiertokouluopettajiksi opiskelevista tulivat alemmista luokista.⁵⁶⁷ ”Tosinaiseuden” ja opettajan mallikansalaisuuden⁵⁶⁸ toteuttamista heiltäkin silti odotettiin; itsekuuria ja kieltäytymistä.

Kontrollointitehtävä oli tytöille ja naisoppilaille ristiriitainen. Heiltä odotettiin toistensa kontrollia ja keskinäistä kurinpitoa, mutta samalla esimerkiksi nimetöntä ilmiantoa pidettiin opettajakunnassa merkinä oppilaiden moraalisen ja siveellisen tason laskusta. Vaikka seminaareissa ohjattiin kaikkia oppilaita keskinäiseen kurinpitoon, naisoppilaat olivat selkeästi innokkaampia kuin miesoppilaat sekä toistensa var-tijoina että rikkomuksien ja epäilyjensä raportoimisissa. Miesoppilaiden keskuudessa oppilastoverista kantelua pidettiin raukkamaisena ja ”epätoverillisena”. Miesoppilaat myös vastailivat huomattavan niukkasanaisesti, kun heitä kuulusteltiin todistajina tovereiden rikkomuksista. Naisoppilaat eivät tyytyneet vain ilmoittamaan oppilastoverien rikkomuksista, he halusivat kertoa myös tulkintojaan ilmiannettujen oppilastoverien luonteesta, elämäntavoista ja muusta havaitsemastaan.

Huonomainen nainen oli ”tosinaiseuden” ja ”todellisen naiseuden” mukaan luonnoton ja pelottava. Sellaista tuli karttaa niin miesoppilaiden kuin naisoppilaidenkin. Pitääkseen oman maineensa puhtaana tyttöjen tuli vältellä epäilyttävän oppilastoverin seuraa. Tyttöjen selän kääntäminen leimatulle oppilastoverille oli sääntö, josta aineistossani ei ole kuin yksi poikkeus. Siinä, missä naisoppilaat käänsivät selkensä pulaan joutuneelle toverilleen, miesoppilaat vastaavissa tilanteissa saattoivat vedota yhdessä laitoksen johtoon, jotta miesoppilas saisi jäädä jatkamaan opintojaan tai hänen rangaistustaan lievennettäisiin. Miesoppilaat saattoivat ilmoittaa seminaarin johdolle ottavansa yhdessä vastuun rikkomuksen tehneen toverin käytöksestä. Useimmiten nämä vetoamukset eivät kuitenkaan lieventäneet poikien rangaistuksia. Miesoppilaat myös järjestivät mielenosoituksia toveriensa puolesta, vaikkakin laitoksen johto määritteli ne vääristyneen toverihengen nostattamaksi kapinahengeksi.⁵⁶⁹ 194:n tyttö-

---

⁵⁶⁷ Halila 1963, 28-29; Isosaari ym.1969, 28-30.

⁵⁶⁸ Rinne 1986.

⁵⁶⁹ MMA 14.12.1887.

ja naisoppilaiden tekemän rikkomuksen joukossa mainitaan vain yksi tapaus, jossa tytöt asettuvat puolustamaan toveriaan ja silloinkin on kyse hyvin lievästä rikkomuksesta, jossa sekä oppilastoverit että opettajakunta toteavat oppilaan katuvan syvästi ja muuttaneen asennettaan nöyremmäksi. Naisoppilaiden keskuudessa tällainen solidaarisuus aineistoni mukaan oli siis todella harvinaista. Se ei välttämättä tarkoita sitä, ettei näitäkin tapauksia olisi voinut silti olla. Opettajakunnan pöytäkirjojen pitäjät ovat päättäneet sen, mitä kirjataan ylös ja mikä jätetään kirjaamatta. Jos naisoppilaiden välinen solidaarisuus on jätetty kirjaamatta pöytäkirjoihin, niin oletan, että sillä on ehkä haluttu - tietoisesti tai tiedostamatta - ylläpitää passiivisen, alistuvan ja nöyrän seminaarityön kuvaa.

”Tosinaiseuden” malli velvoitti kansakunnan siveellisyyden takia naisia kontrolloimaan toisiaan ja samalla se teki juoruamisesta naismaista. Naisoppilas kannellesaan toisesta naisoppilaasta toteutti oikeaa naiseutta, mutta mies toimiessaan vastavasti – mitä tapahtui harvoin – oli ”epätoverillinen”.⁵⁷⁰ ”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssilla osoitettiin, että tyttö tai nainen ei välttämättä ymmärtänyt siveettömyyden tai muun väärin tekemisen riskiä, joten oli viisaampaa vältellä epäilyksen alle joutunutta oppilastoveria. Lapsenomainen ja tahdoltaan heikko nainen ei kyennyt laistamaan pahan houkutusta. Järjellä toimiva mies sen sijaan varmemmin näki karikot ja henkisesti, moraalisesti ja fyysisesti vahvana pystyi vetämään toverinsakin pois pahan imusta. Miehet olivat myös vahvemmillä pahan edessä, koska se ainoa alue, jossa he olivat heikkoja – seksuaalisen vetovoiman edessä – oli naisten vastuulla. Naiset suojelivat miehiä ja poikia heiltä itseltään sortumasta seksiseikkailuihin. Tytöt reagoivat rajusti oppilastovereihinsa, jota yrittivät vähääkään rikkoa perinteisiä rajoja.

Tytön esiintyminen ymmärtämättömänä, avuttomana ja lapsenkaltaisena ”syyntakeettoman lapsen”-diskurssin mukaan tehoi hyvin miesopettajiin. Naisopettajiin sellainen ei välttämättä aina tehonnut. Naisen kuului ”tosinaiseuden” mallin mukaan vahtia omaa ja toisten naisten moraalialia. Sitä seminaarien miesopettajat eivät aina ymmärtäneet ja pöytäkirjoista näkyy, että nämä erilaiset tulkinnat aiheuttivat silloin tällöin ristiriitoja seminaarien mies- ja naisopettajien kesken. Eikä asia ollut ihan selvä kaikille miesoppilaillekaan. Ei ainakaan hänelle, joka ryntäsi naisosaston johtajattaren asuntoon äkäisesti paheksumaan ahdasmielisyyttä, jolla johtajatar oli estänyt naisoppilaiden osallistumisen miesoppilaan syntymäpäiväjuhliin.⁵⁷¹ Johtajatarhan ainoastaan tuki naisoppilaita heidän ”tosinaiseuden” mallin mukaisessa tehtävässä estäessään heiltä tilaisuuden joutua kiusaukseen.

---

⁵⁷⁰ JMA 18.1.1934.

⁵⁷¹ JMA 9.4.1897.

Naiseuden ja tyttöyden sitominen alistumiseen ja kieltäytymiseen niin älyllisistä haasteista kuin erilaisista elämäkokemuksistakin vaati itsehillintää sekä itsekontrollia ja mallinsi tyttöjen elämää ahtaaksi. Uhrautuvuus, alistuvuus ja kieltäytymiset saivat osaltaan tytöt kontrolloimaan tarkasti sitä, että yhdenvertaisuus toteutui, ettei kukaan toinenkaan päässyt helpommalla kuin muut.

”Viettelevä /viekas Eeva”-diskurssissa naisoppilaan viekkaus ja petollisuus ilmeni muun muassa siinä, miten tyttöjen ja naisoppilaiden valehtelusta puhuttiin ikään kuin oppilaassa olevana pysyvänä ominaisuutena. Tyttö tai naisoppilas saattoi olla valheellinen ja petollinen, osoittautua valheelliseksi tai esiintyä erittäin valheellisena ja petollisena. Poika tai miesoppilas syyllistyi valheeseen, valheellisesti kaunisteli asioita, koetti valheella peittää rikkomustaan tai pettää opettajaa ja esiintyi valheellisesti. Toisin sanoen poika tai miesoppilas toimi väärin, mutta hän itsessään ei ollut vääränlainen. Tytössä tai naisoppilaassa valheellisuus ja petollisuus olivat sisäsyntyisiä ja valitsevia ominaisuuksia. Tyttöjen kohdalla myös mainitaan ”suuret valheet” tai kuinka tyttö oli ”suurena määrin” valheellinen. Pojista ja miesoppilaista puhuttaessa ei arvioida heidän valheiden kokoa.

”Viettelevä /viekas Eeva”-diskurssissa seminaarien naisoppilaat eivät olleet niinkään riskinä viettelemään miesoppilaita kiellettyihin seksikontakteihin – sen hoitivat vähemmän koulutetut naiset seminaarien ulkopuolella. ”Viettelevä /viekas Eeva”-diskurssissa naisoppilas oli ”syyntakeettoman lapsen” –diskurssin tukemana vaarassa tulla toisen naisoppilaan viettelemäksi ja houkuttelemaksi mukaan pahaan eli rikkomään opettajan mallikansalaisuuden muuttia sekä ”tosinaiseuden” ja ”todellisen naiseuden” malleja.

Tutkimieni seminaarien diskurssikäytännöissä ”mykistävä siveettömyys”-diskurssi on Bahtinia mukailleen lähes sadan vuoden ajan ”keskihakuinen” eli noudattaa samaa vakaata ja yhteistä käytäntöä. Vasta viimeisen vuosikymmenen aikana kyseisessä diskurssissa alkaa tapahtua ”keskipakoisuutta” eli se alkaa muuttua.⁵⁷²

”Viekkaan Eevan siveettömyys”-diskurssi elää vahvana koko tutkimusjakson ajan ja pitkälle sen jälkeenkin. Tyttö- ja naisoppilaan valheisiin kiinnitetään eri tavalla huomiota kuin poika- ja miesoppilaiden valheisiin. Tyttö ja nainen nähdään kokonaisvaltaisen tunneolentona, jonka tekemä rikkomus määrittää koko hänen persoonallisuuttaan ja luonnettaan elää ainakin säikeinä vielä tämän päivän diskursiivisessa kentässä.

---

⁵⁷² Pietikäinen & Mäntynen 2009; Bahtin 1981.

”Heikomman sukupuolen siveettömyys”-diskurssi eli vahvana koko ajanjakson, mutta muutti hieman muotoaan ajan kulussa. Se joko laimeni tai muuttui piiloisemmaksi ensimmäisen ajanjakson jälkeen, mutta kokonaan se ei hävinnyt. Olisi mielenkiintoista tutkia miltä osin ja mihin asti tämä diskurssi jatkoi elämistä esimerkiksi koulun maailmassa.

”Syyntakeettoman lapsen”-diskurssi on myös vahvasti mukana koko jakson ajan. 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteessa naisoppilaiden syyntakeettomuuteen alkaa liittyä medikalisaation vaikutusta, joka vahvistuu 1960- ja -70 luvuilla. Tyttöjen ja naisten rikkomusten ja poikkeavuuksien syyksi nostetaan jokin sairauden kaltainen tila – vaikka ohimeneväkin. Poika- ja miesoppilaiden kohdalla tätä ei tapahdu ja ne pari yrittäkin, joita miesoppilaat tekevät tyrmätään seminaarien taholta. Miesoppilas on syyntakeellinen koko tutkimusjakson ajan. Ainoastaan tytön ja naisen seksuaalinen viettelevyys tekee miesoppilaasta hetkellisesti syyntakeettoman. Tosin Rauman seminaarissa kahdella viimeisellä ajanjaksolla tätäkään liennytyä ei poika- ja miesoppilailta ole.

”Kesytytyn naisen”-diskurssi on vahva koko ajanjakson alusta loppuun ja muutti muotoaankin vain niukasti. Naisseminaarilaisen tuli olla nöyrä, vaatimaton, vakava, alistuva, tottelevainen ja itseään korostamaton. Kun naisseminaarilainen rikkoi ”kesytetyn naisen” -diskurssia, hän usein samalla myös vahvisti ”viettelevä /viekas Eeva”-diskurssia. Ajanjakson alkupuolella naisoppilas saattoi esimerkiksi ehostaa itseään mikä oli vastoin ”kesytetyn naisen” –diskurssia ja teki sen huomaamattomasti, mikä vahvisti ”viettelevä /viekas Eeva”-diskurssia. Ajanjakson loppupuolella naisoppilas puolestaan rikkoi ”kesytetyn naisen” –diskurssia vastaan olemalla luonteeltaan pinta-puolinen ja muun muassa lukemalla tenttikirjojen sijasta romaaneja. Viimeisellä ajanjaksolla naisoppilas saattoi herättää epäilyä siitä, että hän on ehkä voinut käyttää alkoholia. Koska asiaa ei voitu pitävästi todistaa, naisoppilas siirtyi ”viettelevä /viekas Eevan”-diskurssin alueelle kyetessään peittämään jälkensä. Toisin sanoen; pelkkä epäily tai huhu riitti siihen, että tyttö- ja naisoppilas rikkoi ”kesytetyn naisen” –diskurssia ja kun rikkomusta ei voitu todentaa tai todistaa se samalla vahvisti ”viettelevä /viekas Eeva” –diskurssia.

”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi samoin kuin ”kesytetyn naisen” -diskurssi eli ja voi hyvin lähes koko sadan vuoden ajanjakson. Tyttö- ja naisoppilaat toteuttivat innolla ja tarmolla toistensa kontrollointia niin puuttumalla naispuolisen oppilastoverin yksityiselämään kuin painostamalla häntä tunnustamaan rikkeitä vapaaehtoisesti. Ellei näin tapahtunut naisoppilaat huolehtivat siitä, että tehdyt rikkomukset ja niiden epäilytkin tulivat seminaarien johtajien tai ainakin opettajakunnan

tietoon. On vaikea arvioida sitä, olivatko naisoppilaat todella niin paljon ahkerampia kantelemaan toisistaan kuin miesoppilaat vai jätettiinkö seminaarien pöytäkirjoihin merkitsemättä miesoppilaiden kantelut.

”Viettelevä /viekas Eeva”-diskurssi opettajaseminaareissa liittyi siihen, kuinka tyttö- ja naisoppilaiden rikkomuksista puhuttiin osana rikkomuksen tehneen naisoppilaan persoonaa. ”Viettelevä /viekas Eeva”-diskurssi alkaa hieman haurastua 1930-luvulta eteenpäin, mutta sekin pysyy mukana tutkimuksen ajanjakson loppuun.

Muutosta seminaarien pöytäkirjojen diskursseissa tapahtui yllättävän vähän siihen nähden, että seminaarien ulkopuolella maailma muuttui ja esimerkiksi työväen- ja naisliikkeen kaikuja olisi voinut olettaa kuuluvan näissä diskursseissa. Ne olivat kuitenkin suodatettu tarkkaan pois seminaarien opettajakokousten pöytäkirjoista. Oletan, että ne sopimattomina opettajan mallikansalaisuuteen ja naisopettajan kansan äitiyteen pikemminkin vaiettiin olemattomiin kuin ettei niitä olisi ollut lainkaan. Viimeisen aikajakson lopulla 1960-luvulla alkoi Simolan⁵⁷³ mukaan muuttua se sisäisen eetoksen vaatimus, jota opettajalta odotettiin. Kristillis-siveellisen mielenlaadun vaatimus alkoi heiketä ja tilalle tuli demokraattisuutta, humanisuutta ja tasa-arvoa korostava puhe. Aineistossani se ei naisoppilaita koskevissa diskursseissa kuitenkaan vielä näy. Tietyt genret artikuloituvat useimmiten tiettyjä diskursseja⁵⁷⁴, joten opettajaseminaarienkin pöytäkirjoja ohjaa ja rajaa oma genrensä, vaikka seminaarioppilaat ja pöytäkirjojen laatijat vaihtuivat sadan vuoden aikana.

---

⁵⁷³ Simola 1995.

⁵⁷⁴ Fairclough 1997, 91.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

Diskurssin mikro- ja makrotasot kohtaavat vaikuttaen toisiinsa kielenkäytön ja sosiaalisen toiminnan yhtäaikaaisuudessa ja samalla monikerroksisuudessa.⁵⁷⁵ ”Tosinaisuuden” tai ”todellisen naiseuden” malli, mallikansalaisuus ja opettajakoulutus leikkasivat toisiaan seminaarien käytännöissä ja näyttäytyivät niissä opettajakokousten pöytäkirjojen diskursseissa, joissa ”tosinaisuuden” mallia ja naisopettajan kansan äidin roolia sovitettiin yhteen. Pöytäkirjojen kielenkäyttötilanteet raottivat seminaarien toimintaa ulospäin ja niiden näkymiä voitiin säädellä pöytäkirjojen teksteillä. ”Tosinaisuuden” malli ja opettajakoulutuksen mallikansalaisuus kohtasivat toisensa ja vaikuttivat toisiinsa. Diskurssit voidaan kuulla kaikuina seminaarista yhteiskuntaan ja sieltä kiertäen takaisin seminaareihin. Vallankäytöstä ja diskurssien välisestä hegemonioista riippuen jotkin kaiut vahvistuivat ja toiset vaimenivat. Diskursseja on voitu pöytäkirjojen laatijoiden toimesta säädellä joko tietoisesti tai tiedostamatta. Aineistosta käy ilmi paikoitellen, että tyttöjen rankkojakaan rikkomuksia ei ole kirjattu pöytäkirjoihin⁵⁷⁶ ja myös miesseminaarien välillä on eroja siinä, mikä jätettiin näkyville seminaarien toiminnoissa ja mikä piilotetaan⁵⁷⁷. Pöytäkirjat eivät niinkään kerro mitä seminaareissa tapahtui, vaan sen mitä niistä haluttiin kertoa. Ne ovat säädelleet samalla mitkä diskurssit ovat saaneet tilaa, mitkä on ohitettu – mitkä diskursseja on vaimennettu ja mitkä vahvistettu. Tutkimukseni kuvaa ehkä enemmän sitä, millaista nais- ja miesseminaarilaisen kuvaa on haluttu ylläpitää pöytäkirjoissa, kuin sitä millaisia he olivat. Tämän eron jäljittäminen olisi kokonaan oma tutkimuksensa.

Opettajaseminaarien pöytäkirjat ovat oman aikansa yhteiskunnallisia tuotoksia. Niihin on kirjattuina paitsi seminaarien toimintaa, myös ne diskurssit, jotka seminaareissa elivät ja vaikuttivat. Ne ovat luoneet mallikansalaisuutta ja ylläpitäneet oikeanlaista opettajan mallia. Vaikka seminaarien virallinen ja julkinen säännöstö oli kohdistettu yhtäläillä nais- ja miesoppilaille, esiin nostamiini diskursseihin kätkeytyivät normistot loivat seminaarien tyttö- ja naisoppilaille omat erilliset rajat, joiden ylittäminen teki heistä poikkeavia. Piiliset diskurssit myös ohjasivat naisoppilaita toteuttamaan seminaarien julkinormistoa tunnollisemmin kuin miesoppilaita, vaikka heitä

---

⁵⁷⁵ Ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 37-39; Scollon 2001.

⁵⁷⁶ Esim. HMA 5.5.1925.

⁵⁷⁷ Selkeimmät erot miesseminaareissa näyttäytyivät Rauman seminaarin ja Kajaanin seminaarien välillä avoimuudessa ja vaikenemisissa. Rauman seminaarissa tehtiin rikkomusten kirjaukset tarkasti ja laajasti, kun taas Kajaanin seminaarissa kirjaukset olivat lyhyempiä, ylimalkaisempia ja ainakin yhdessä vakavassa rikkeessä puuttuu kokonaan.

rangaistiin niiden rikkomisesta valtaosin lievemmin kuin miesoppilaita⁵⁷⁸. Kaikki esiin nostetut diskurssit myös rakensivat tyttö- ja naisoppilaiden toiseutta suhteessa poika- ja miesoppilaisiin. Näillä diskursseilla rakentui omalta osaltaan se poikkeavuus, joka teki naisoppilaan joko epäilyksen alaiseksi tai sopimattomaksi naisopettajaksi ja jotka ovat selkeästi miesopettajista käytetystä puheesta poikkeavia.

Diskurssit loivat ja ylläpitivät sekä tyttöjen ja naisten poikkeavuutta että toiseutta opettajaseminaareissa. Sekä luterilainen uskonnollinen kasvatusideologia että ”tosinaiseuden” mallin uusintaminen tapahtuivat ideologisessa umpiossa, joka piti julkisen kritiikin välineet kritiikin ulottumattomissa. Kritisoimalla ääneen vallitsevia diskursseja, tyttö tai nainen olisi vain osoittanut oman jumalattomuutensa, luonnottomuutensa ja epänaiseellisuutensa. Diskurssit olivat ansa, josta naisoppilaat eivät voineet selvitä irti – eivät ainakaan yksittäisinä henkilöinä. Vaikka opettajan oma osuus kentällä työskennellessään olisi ollutkin näiden diskurssien uusintamisessa vähäisempi, ovat koulujen oppimateriaalit ja lukemistot tukeneet vallitsevia diskursseja koulujen sisällä.⁵⁷⁹ Ne ovat luoneet koulun sisälle maailman, jolle tietyt asiat ja ilmiöt ovat olemassa ja toiset eivät. Asioita ja ilmiöitä, jotka eivät ole olemassa koulun maailmassa, ei voida ottaa käsittelyyn ja keskusteluun koulussa. Kuten Fairclough⁵⁸⁰ sanoo; kertaalleen sosiaalisesti rakennettu maailma vaikuttaa ja rajoittaa sitä, millaisia diskursseja pystymme kielellisessä toiminnassamme käyttämään. Vaikka koulu on ja on ollut vain yksi osa ympäröivää todellisuuttamme, sen rakenteissa on ollut koko ajan läsnä sitä itseään laajempia yhteiskunnallisia ja ideologisia vaikuttajia.

”Tosinaiseuden” mallia tukevat ja ylläpitävät diskurssit ovat rakentuneet paitsi mieskeskeisen kristinuskon myös teollistuneen ja kaupungistuneen yhteiskunnan tarpeisiin. Alun perin tasa-arvoinen kristinuskoko muokkautui organisaatioksi, jota miehet johtivat ja hallitsivat ja joka vastasi kansan kouluttamisesta. Teollistumisen alkuaikoina naisia ei vielä tarvittu suuremmissa määrin työvoimaksi ja oikean naisen malli tuki järjestelmää, jossa miehet toimivat kodin ulkopuolella ja naiset kodin, lasten ja miesten hoitajina. Luontaiselinkeinojen parissahan samanlaista jyrkkää sukupuolittunutta työnjakoa ei ole ollut mahdollistakaan toteuttaa, mutta silti näidenkin perheiden lapsille on koulun toimesta tarjottu ”tosinaiseutta” ainoana naisen mallina. Tätä Jumalan

---

⁵⁷⁸ ”Kesytytyn naisen”-diskurssissa oikea tyttö ja oikea nainen ovat passiivisia, alistuvia ja epäitsenäisiä. He olivat itsensä kieltäviä; omat tarpeensa, toiveensa ja haaveensa hautaavia. ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssilla ohjattiin tyttöjä ja naisia kontrolloimaan toinen toisiaan ja samalla myös vahvistamaan itsekontrolliaan. Nämä osaltaan ohjasivat naisoppilaita toteuttamaan julkinormistoa tunnollisemmin kuin miesoppilaiden, joille ”tosinaiseuden” mallin vastaparina kuuluikin suurempi aktiivisuus ja toimeliaisuus.

⁵⁷⁹ Ks. esim. Koski 1999.

⁵⁸⁰ Fairclough 1992, 1995, 2002.

säätämäksi määriteltyä järjestystä vastustaessaan naisen olisi pitänyt pystyä kumoamaan kirkon opit ja osoittamaan, ettei se ollut Jumalan vaan ihmisen säätämä järjestys.⁵⁸¹ Kirkko käytti samaa tietämisen valtaa, jota Foucault kuvaa tieteellisen tiedon valtana. Syystäkin siis kirkon taholta oltiin huolestuneita oman vallan säilymisestä.

Vaikka seminaarin käyneet naisopettajat laajensivat koulutuksen kautta toimintaympäristöään kodin ulkopuolelle, he silti opiskelivat tarkkaan kontrolloituina ja sen jälkeen toimivat suojatussa, suljetussa ja valvotussa koulun piirissä kansakunnan kasvattajina ja äiteinä. Näin ollen seminaarilaitos ei ainakaan opettajakokousten pöytäkirjojen puheissa rohkaissut eikä ohjannut sen enempää seminaarien naisopettajia kuin naisoppilaita tulevina opettajina murtamaan ”tosinaiseuden” nöyrää, vaatimatonta, ahkerää ja alistuvaa mallia. Jallinoja⁵⁸² toteaa naisopettajasta muotoutuneen 1800-luvun itsenäisen naisen prototyypin. Naimattomuus oli aineistoni perusteella ainoa asia, joka erotti 1800-luvun opettajattaren ”tosinaiseuden” mallinmukaisesta naisesta. Avioliiton ja äitiyden sijasta hän sitoutui kansan äitinä toimimiseen ja koulun kautta koteihin vaikuttamiseen. Mikään pöytäkirjoissa ei viittaa siihen, että tytöille, naisoppilaille tai naisopettajille olisi sallittu aktiivinen ja näkyvä osallistuminen naisasialiikkeen toimintaan tai muuhunkaan poliittiseen toimintaan. Aineistossani liian määrätietoiset seminaarien naisopettajat päinvastoin pistettiin ruotuun ”kesytetyn naisen”-diskurssilla niin nais- kuin miespuolisten kollegojen toimesta – seminaarien naisoppilaita puhumattakaan.

”Tosinaiseus” sekä tyttöjen ja naisten toiseus rakentui diskursseissa, jotka olivat vahvoja ja hegemonisia. Ne esiintyvät aineistossa itsestäänselvyyksinä pidettyinä ja arkijärjenmukaisina kyseenalaistamattomina totuuksina. ”Syyntakeettoman lapsen” -diskurssi rakensi kuvaa naisesta ja työstä avuttomana, vastuuttomana ja lapsenkaltaisena ja siksi älyllisesti heikompana kuin mies ja poika. Tämä oli vastuuttomuuden, kurin ja järjestyksenpidon osalta ristiriidassa opettajan mallikansalaisuuden kanssa, mutta muilta osin sopi sovinnollisen, nöyrän ja ylempiään kritikoimattoman opettajan – etenkin naisopettajan – malliin.

”Kesytytyn naisen”-diskurssissa oikea tyttö ja oikea nainen ovat passiivisia, alistuvia ja epäitsenäisiä. He olivat itsensä kieltäviä; omat tarpeensa, toiveensa ja haaveensa hautaavia. Mikään näistä ominaisuuksista ei ollut ristiriidassa hyvän naisopettajan piirteiden kanssa.

“Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssilla ohjattiin tyttöjä ja naisia kontrolloimaan toinen toisiaan ja samalla myös vahvistamaan itsekontrolliaan. Vaikka semi-

---

⁵⁸¹ Ks. luku 4.1.

⁵⁸² Jallinoja 1984, 71.

naarien tahoilta miesoppilaitakin kehoitettiin samaan keskinäiseen kontrolliin, miesoppilaat harrastivat sitä seminaarien pöytäkirjojen mukaan perin harvoin. Toisaalta ”Syyntakeettoman lapsen” –diskurssin mukainen tyttö- ja naisoppilas tarvitsikin tukea toteuttaakseen opettajuuden vaatimuksia ihan eri tavalla kuin poika- ja miesoppilas, jota ei pidetty lapsenkaltaisena.

”Viettelevän/viekkään Eevan”-diskurssi rakensi ja ylläpiti kuvaa tytön ja naisen luonteisesta taipumuksesta viekkauteen ja valheellisuuteen. Kun ehdottomiin opettajan mallikansalaisuuden vaatimuksiin kuului siveellisyys ja rehellisyys, oli ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi myös tässä tukena. Viekkauteen ja lapsenomaiseen riippuvuuteen taipuvaisen naisoppilaan ei tarvinnut eikä hänen kuulunutkaan selvittää esteistään yksin.

Osa ”siveettömyys” – diskursseista sysäsi vastuun kaikkien seksikäyttäytymisestä tytölle ja naiselle siitä huolimatta, että he edustivat lapsenkaltaista, avutonta ja vähemmän rationaalista sukupuolta. ”Siveettömyys”-diskurssit; ”Mykistävä siveettömyys”-, ”Viekkään Eevan siveettömyys”- ja ”Heikomman sukupuolen siveettömyys”-diskurssit punoutuivat säikeiksi ”Tosinaisuuden ja naisen toiseuden” -diskursseihin ja samalla korostivat tyttöjen ja naisten seksuaalisuuden kokonaisvaltaisuutta verrattuna poikien ja miesten seksuaalisuuteen, jota pidettiin lähes irrallisena osana heitä. Tytöt ja naiset eivät näissä diskursseissa olleet kokonaisvaltaisia vain seksuaalisuuden alueella, vaan myös tunne-elämän ja persoonallisuuden; hyvyys tai pahuus läpäisi naisoppilaan kokonaan ja kokonaisvaltaisesti. Nuhteettoman naisopettajan kohdalla lienee ollut vain etu, että kansan äidin empaattinen tunne-elämä läpäisi hänet kauttaaltaan, mutta uhka ja riski pahan ja väärän puolelle kokonaan lipsahtamisesta oli näiden diskurssien osoittamana paljon suurempi nais- kuin miesoppilaille ja – opettajille. Kaikki mainitut diskurssit esiintyivät monessa eri kohdissa ja eri aikakausilla. Vaikka ”Syyntakeettoman lapsen” -diskurssi oli ristiriidassa ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssin kanssa, se ei estänyt niiden vahvaa yhteiseloja.

Nämä vallitsevat diskurssit loivat ja pitivät yllä omalta osaltaan tieto-, uskomus- ja sukupuolijärjestelmiä, jossa nainen oli heikompi ja arvoasteikossa miehen alapuolella. Ne ohjasivat sitä mistä oli mahdollista puhua ja mistä oli vaiettava. Ne ohjasivat sitä, mihin kiinnitettiin seminaareissa huomiota ja mitä pidettiin niiden sisällä mahdollisena. Asia, jolle ei ollut nimeä tai jolle ei ollut käsitteitä, oli hankala tai mahdoton ottaa käsiteltäväksi. Siten ne vaikuttivat myös käytännön ratkaisuihin ja muun muassa rangaistuskäytäntöihin seminaareissa. Esimerkiksi ”omatoiminen” sana sisältää mielestäni myönteisen merkityksen, mutta se ei kuulunut tuon ajan sanastoon. Sen sijaan ”omavaltaisuus” kuului, ja sitä käytettiin toisinaan vastaavasti kuin ”omatoimisuutta”

tänä päivänä. ”Omavaltaisuus” ei kuitenkaan sisältänyt samaa myönteistä merkitystä kuin ”omatoimisuus” ja se oli paheksutumpaa tytöillä ja naisilla, joilta odotettiin passiivisuutta. Miesoppilaille sallittiin opettajaseminaareissakin aktiivisempi rooli. ”Omavaltaisuus” ei sopinut kurinalaiselle naisopettajalle eikä avuttomalle ja alistuvalle ”tosinaiselle” ja oli huono malli seminaarien naisoppilaille. Kielenkäyttö siis myösi ja vahvisti pöytäkirjoissa tietynlaisia sosiaalisia rooleja ja sukupuoli-identiteettejä niin tekstin tuottajalle kuin lukijallekin.

Seminaarien opettajakokousten pöytäkirjoissa kuuluu seminaarien johtajien ja opettajien ääni. Sen lisäksi kuuluu oppilaiden, heidän vanhempiensa ja oppilaiden vuokranantajien ääni, seminaarikaupunkien asukkaiden ääni, mutta aina seminaarin johtajan tai opettajiston suodattamana. He päättivät siitä, kenen puhe kirjataan pöytäkirjaan ja missä muodossa, ja kenen puhe jätetään kirjaamatta. Aineistossani puhekielen kääntäminen pöytäkirjoihin viralliseksi puheeksi on auttanut legitimoimaan eioppineiden kansalaisten kuulustelut ja heidän antamansa lausunnot oppilaitosten pöytäkirjoihin pitäviksi todisteiksi. Samalla se myös ylläpiti ja vahvisti virallisten diskursioiden hegemoniaa. Opettajapöytäkirjoissa ei yhtäkään näistä diskursseista kyseenalaisteta. He, jotka päättivät pöytäkirjojen sisällöistä, eivät halunneet horjuttaa vallitsevia käytäntöjä seminaareissa. Osaltaan tämä johtui seminaarilaitoksen ajoittain epävarmasta asemasta ja myös yksittäisten seminaarien asemasta. Miesseminaareissakin oli keskenään eroja; Rauman miesseminaari, jolla oli vakaa asema, raportoi rikkomuksista enemmän ja seikkaperäisemmin kuin myöhemmin perustettu Kajaanin miesseminaari, jonka asema ei koko olemassaolonsa aikana ollut yhtä varma ja turvattu kuin Rauman seminaarin. Tosin laitosten johtajien luonteiden erot vaikuttivat myös toimintatapoihin. Seminaareilla oli lisäksi todistusvelvollisuus muun muassa siitä, että ne eivät olleet siirtämässä tiedettä uskonnon tilalle horjuttaen kirkon asemaa, eivätkä muutenkaan rikkomassa vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä.

Seminaarien pöytäkirjoista ei käy ilmi, että seminaareissa olisi haluttu murtaa ”tosinaisuuden” mallia tai nostaa tyttöjä ja naisia tasavertaisiksi toimijoiksi poikien ja miesten rinnalle. Tämä ei tarkoita sitä, etteivätkö tyttö- ja naisoppilaat olisi lainkaan pyristelleet naisten toiseutta vastaan. ”Mykistävä siveettömyys”-diskurssi antaa selviä viitteitä siitä, että näitä murtautumisyhteyksiä oli, mutta niistä vaiettiin ja ne vaimennettiin. Seminaarien naisjohtajat ja naisopettajat olivat voimakkaimmin vaientamassa niitä, kuten heidän ”naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssin mukaan kuuluikin tehdä. Diskursseista piirtyy kuva passiivisesta naisoppilaasta, joka aktiivisimmillaankin toimiessaan ei tiennyt mitä teki. ”Tosinaisuuden ja naisten toiseuden” – diskurssit loivat ja vahvistivat tätä passiivista oikean naisen mallia. ”Syyntakeettoman lapsen”-

diskurssi, ”Kesytetyn naisen”-diskurssi ja ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssi rakensivat rationaalisen, aktiivisen miestoimijan vastaparia; passiivista, tunteiden varassa lapsenomaisesti elävää olentoa, jota järjen sijasta ohjasi jatkuva keskinäinen kontrolli. Aineistoni mukaan aktiivisuutta tyttö- ja naisoppilailta odotettiin vain keskinäisessä kontrollissa ja rikkeiden katumuksessa, jossa kyyneleiden määrällä mitattiin katumuksen vakavuutta.⁵⁸³ Tyttö- ja naisoppilaat eivät kuitenkaan olleet niin passiivisia, kuin ”Tosinaisuuden ja naisten toiseuden” – diskurssit kuvaavat. Pöytäkirjoista käy selkeästi ilmi, että ne oppilaat, jotka eivät suostuneet noudattamaan seminaarin johdon ja opettajakunnan kehotusta tai neuvoa erota laitoksesta, erotettiin. Näin ollen käytännössä erotettujen naisoppilaiden määrä on todennäköisesti ollut isompi kuin mitä seminaarien taholta on annettu ymmärtää ja mitä pöytäkirjoihin on merkitty. Tämä piirtää kuvaa tyttö- ja naisseminaarilaisesta, joka ei ollutkaan täysin toimeton ja passiivinen rikkomuksia tehdessään. Koska tyttö- ja naisoppilaita on ”syyntakeettoman lapsen” – diskurssin mukaan kohdeltu lempeämmin kuin poika- ja miesoppilaita, on todennäköistä, että osa erottamisista on naamioitu pöytäkirjoissa muun muassa vapaaehtoisiksi eroamisiksi tai opintojen keskeyttämiseksi toistaiseksi. Vaikka naisoppilaita kohdeltiin lempeämmin muissa kuin seksuaalisuuteen liittyvissä rikkomuksissa, naisten kokonaisvaltaisuus lienee ollut ongelmallisempaa. Miesoppilas, jota petollisuus, viekkaus ja valheellisuus ei kokonaan läpäissyt, katsottiin ehkä pystyvän paremmin kasvamaan niistä pois joko seminaarin lujassa ohjauksessa tai itsekasvatuksella ja tahdonvoimalla tultuaan määrääjäksi erotettua seminaarista.

Osa tytöistä ja naisista todennäköisesti osasi käyttää hyödykseen näitä vallitsevia diskursseja. Heille lienee ollut mieluisampaa heittäytyä avuttomiksi, lapsenkaltaisiksi ja heikommaksi sukupuoleksi, kuin ottaa aikuisen vastuu kannettavakseen. Heikkouden ja lapsenkaltaisuuden taakse voitiin myös suojautua kritiikiltä. Kyynelillä manipulointi ei vaatinut ajattelua eikä perusteluja, mutta lähes aina lievensi tyttö- ja naisoppilaiden rangaistuksia. Voidaan ehkä ajatella, että tytöt ja naiset toimivat aktiivisesti niissä rajoissa, joissa se oli heille mahdollista. ”Tosinaisuuden” lapsenkaltaisuuden ihanne vaikutti kuitenkin myös siihen, että tyttöjen ja naisten poikkeavaan käytökseen suhtauduttiin toisinaan hyväntahtoisen vähättelevästi – kuin pikkulapsen oikutteluun, mitä ei tapahtunut poikien ja miesten kohdalla. ”Pojat on poikia” sanonta ei ole mielestäni mitätöivä tai vähättelevä. Poikana olemiseen ikään kuin kuuluukin osittain tietoinen ja aktiivinen normien rikkominen. Hyväksikäyttämällä vallitsevia diskursseja naisoppilaat aktiivisesti toimivat niiden ylläpitäjinä vahvistaen ehkä omaa yksittäistä

---

⁵⁸³ Esim. MMA 9.2.1888; HMA 17.5.1934; JMA 8.10.1901; JMA 28.9.1901.

asemaansa, mutta heikentäen naisen asemaa kokonaisuudessaan laajemmin tarkasteltuna.

Jos tyttöjen ja naisten yksi harvoista tavoista saada arvostusta oli oman ja toinen toistensa siveyden vartiointi, niin ihmisten persoonalliset eroavuudet esimerkiksi seksuaalisessa aktiivisuudessa antoivat toisille etulyöntiaseman tässä kilvoittelussa. He, jotka kisassa pärjäsivät, saivat hyväksyntää ja arvostusta ja todennäköisesti myös ylläpitivät kilpailua. Ne naiset, jotka osasivat ja kykenivät toimimaan luterilaisesta perinteestä nousevan ”tosinaiseuden” ja yhdenmukaisuuden vaatimusten mukaan omalla toiminnallaan – ennen kaikkea keskinäisellä kontrollillaan – ylläpitäneet, vahvistaneet ja uusintaneet vallassa olevia hegemonisia diskursseja. Onko sattumaa, että aineistoni ainoat maininnat tyttöjen yhteisestä vetoomuksesta oppilastoverin puolesta tapahtuvat tyttöseminaarissa eivätkä sekaseminaarissa? Aiheuttiko ja aiheuttaako molempien sukupuolten läsnäolo ”tosinaiseuden” tai ”todellisen naiseuden” mallin haamun leijailemisen paikalle, jolloin tytöt ja naiset tiedostamattaankin nyykähtävät solidaarisuuden sijasta kontrolloimaan itseään ja toisiaan? Kun ”tosinaiseuden” tai ”todellisen naiseuden” mallia toteuttavien tyttöjen ja naisten korkein tavoite oli saada aviomies ja lapsia – tai vaihtoehtoisesti toimia naisopettajan roolissa kansan äiteinä, olisiko mallista poikkeamista tulkittu niin, että tyttö tai nainen ei näitä halua? Tällöin hänet on leimattu luonnottomaksi ja siten poikkeavaksi.

Mitä tärkeämmäksi yksilö tuntee jonkin ryhmän jäsenyyden, sitä alttiimpi hän on mukautumaan ryhmän vaikutukseen.⁵⁸⁴ 1860-luvulla opettajan toimi oli niitä harvoja, joihin säätyläistytyillä oli pääsyä. Tämän voisi ajatella lisänneen tyttö- ja naisoppilaiden paineita mukautua sekä seminaarin virallisiin säädöksiin kuin myös oppilaiden keskinäiseen epäviralliseen valvontaan. Aineiston loppupuolella 1960-luvulla naisten työmahdollisuudet olivat lisääntyneet huomattavasti, mutta siitä huolimatta naisseminaarilaisten keskinäinen kontrolli ei paljoakaan näytä vähentyneen.

Tätä voi mielestäni tarkastella myös foucault’laisen valtakäsityksen kautta. Foucault’n mukaan valta ei ole instituutio, eikä rakenne tai kyky joka joillekuille on annettu, vaan se on nimi, joka annetaan tietyssä yhteiskunnassa vallitsevalle monimutkaiselle strategiselle tilanteelle. Valta on kaikkialla. Se ei ole jotain jota hankitaan tai riistetään itselle, vaan sitä käytetään lukemattomista eri pisteistä käsin. Valtasuhteiden rooli on välittömästi tuottava riippumatta siitä, missä ne esiintyvät. Valtasuhteiden periaate ei ole ylhäältä alas säteilevä kahtiajako hallitseviin ja hallittuihin.⁵⁸⁵ Näin ol-

---

⁵⁸⁴ Constanzo 1970, 371-374.

⁵⁸⁵ Foucault 1998, 69 – 71.

len myös seminaarien naisoppilaat käyttivät valtaa esimerkiksi sulkemalla ulos ne oppilastoverit, joita edes epäiltiin ”tosinaisuuden” mallin uhkaamisesta. Myös keskinäisellä kontrollilla vaadittiin noudattamaan normeja ja sääntöjä. Häpeän uhkalla, reintegratiivisen häpeän tuottamisella⁵⁸⁶ ja leimautumisen pelolla naisoppilaat keskenään rakensivat todellisuutta, jossa ei kannustettu kyseenalaistamaan vallitsevia käytäntöjä vaan mukautumaan yhteisiin tapoihin ja normeihin. Ryhmästä ulossulkeminen on todennäköisesti ollut psyykkisesti raskasta, koska monet erosivat sen jälkeen, kun tulivat muiden naisoppilaiden syrjimiksi. Toisaalta opettajakokousten pöytäkirjoissa on voitu jättää kertomatta niistä naisoppilaista, jotka kestivät yksinoloa eivätkä tarvinneet ryhmään kuulumisen tunnetta – joita ei voitu hallita eristämisen uhkalla ja jotka eivät osallistuneet keskinäiseen reintegratiivisen häpeän tuottamiseen.

He tytöistä ja naisista, jotka kykenivät pysyttelemään normaalin rajojen sisällä, eivät todennäköisesti halunneet riskeerata tätä omaa normaalin asemaansa, vaan päinvastoin pyrkivät suojelemaan rajoja ja kontrolloimaan rajanylityksiä. Samalla he vahvistamalla vallassa olevia diskursseja saattoivat varmistaa omat mahdollisuutensa säilyä normaaleina ja pitää osa kanssasiskoista normaaliuden ulkopuolella. Kuten Foucault’kin on todennut; jos valta olisi ainoastaan sortavaa, alistavaa ja kieltävää, tuskinpa ihmisiä saataisiin toimimaan sen mukaan.⁵⁸⁷ Osan naisseminaarilaisistakin on täytynyt ilmeisesti kokea hyötyneensä vallinneista diskursseista. Luomalla ja vahvistamalla naisten keskinäistä normaalin ja epänormaalin rajaa, tytöt ja naiset samalla kuitenkin loivat ja vahvistivat omaa toiseuttaan suhteessa poikiin ja miehiin. Diskurssiivisella vallalla myös naisten itsensä olisi ollut, ja on ollut mahdollisuus vaikuttaa ympäröivään yhteisöön eli siihen kontekstiin, joka määrittelee yhteisön jäsenten mahdollisuuksia ja määrittelee muun muassa poikkeavuutta.⁵⁸⁸ Diskursseja horjuttamalla muutosprosessi sai aikanaan alkunsa, ja tässä muun muassa naisliikkeellä oli merkittävä asema.

Kritiikkini. Historiantutkimuksessa varoitellaan anakronismista. Menneisyyden kritisointi nähdään yhtenä vakavana riskinä sortua siihen. Vaikka tutkimusaineistoni onkin liki sadan vuoden jaksolta, katson silti tutkivani ensisijaisesti diskursseja, kielenkäyttöä ja puhetta tekona seurauksineen. Näen myös edelleen elossa olevia ja hyvinvoivia säikeitä tutkimistani diskursseista ja niiden ihmisiä epätasa-arvoistavasta vaikutuksista ja tältä pohjalta rohkenen esittää kritiikkini. Vaikka menneisyyden käytäntöjä ei pystytä muuttamaan, on mielestäni tämän päivän ja tulevaisuuden käytäntö-

---

⁵⁸⁶ Braithwaite 1997.

⁵⁸⁷ Foucault 1982, 212-213; 1984, 6, 212.

⁵⁸⁸ Ks. esim. Hay 1997; 2002.

jen suunnittelun kannalta tarpeellista nostaa näkyville se, miten pienetkin arjen vuoro-vaikutustilanteet ovat omalta osaltaan luoneet ja tukeneet prosesseja, joissa jokin ilmiö muuttuu kyseenalaistamattomaksi itsestäänselvyydeksi.

Kriittinen diskurssianalyysi⁵⁸⁹ tarkastelee kieltä sekä yhteiskunnallisena tuotoksena että yhteiskunnallisena vaikuttajana. Se erottuu teorioista, jotka eivät ota kantaa esimerkiksi epätasa-arvoisuuteen. Tutkimukseni tieteellistä pätevyyttä kannanotto ei mielestäni heikennä, koska se ei ole ohjannut aineiston valintaa eikä analyysia.

Diskurssianalyysini kriittinen osuus mukailee Hackingia⁵⁹⁰ ja koskee seuraavia asiantiloja, jotka liittyvät selkeimmin diskurssianalyysini kriittiseen osuuteen:

- 1) Tutkimukseni aikavälillä tyttö- ja naisoppilaiden poikkeavuuden tulkintojen ei olisi tarvinnut olla sellaisia kuin ne olivat. Tyttö- ja naisoppilaiden poikkeavuus⁵⁹¹ sellaisena kuin se tulkittiin, ei ollut välttämätöntä seurausta asioiden luonteesta. Nämä poikkeavuuden tulkinnat eivät olleet väistämättömiä. Länsimainen ”tosinaisuuden” mukainen tytön- ja naisen malli tuotti olosuhteita ja valtasuhteita, jotka luonnollistuvat annetuiksi ja terveen järjen mukaisiksi. Se ei tarkoita kuitenkaan sitä, että jokin muu malli olisi ollut mahdoton.
- 2) Tyttöjen/naisoppilaiden poikkeavuuden tulkinnat olivat useista – vaikkakaan eivät kaikista – näkökulmista varsin huono asia. Tytöt ja nuoret naiset olisivat voineet ja voisivat paremmin nykyisinkin, jos silloisista tyttöjen poikkeavuuden tulkinnoista olisi hankkiuduttu eroon tai niitä olisi muutettu oikeudenmukaisemmiksi.
- 3) Tyttöjen/naisoppilaiden poikkeavuuden tulkintojen seuraukset eivät olleet oikeudenmukaisia poikia/miesoppilaitakaan kohtaan.

Opettajaseminaarien pöytäkirjoissa esitetyt tyttö- ja naisoppilaiden poikkeavuuden tulkinnat eivät olleet väistämättä seurausta asioiden luonteesta. Tyttöjen poikkeavuutta loivat tai sitä muovasivat sosiaaliset tapahtumat, voimat ja historia, jotka kaikki olisivat aivan hyvin voineet olla toisenlaisia. Jokin nykyisessä tilanteessa väistämättömältä vaikuttava naisoppilaiden ja tyttöoppilaiden poikkeavuuden tulkinnoissa ei ole ollut väistämätön. Sen ei luonnollisestikaan tarvitse olla pelkästään paha asia, mutta näkökulmani pöytäkirjoissa esitettyihin poikkeavuuden tulkintoihin on pääosin kriittinen.

Osa seminaarien naisoppilaista todennäköisesti solahti annettuun oikean naisen ja hyvän tytön malliin. Mikään ei kuitenkaan todista, että he kaikki olisivat sopineet

---

⁵⁸⁹ Ks. luku 4.1.

⁵⁹⁰ Hacking 2009, 20-21.

⁵⁹¹ Ks. luku 5.1 ja 5.2.

siihen jollakin tavalla luontaisesti, vääjäämättä tai itsestään selvästi. Heidät sosiaalistettiin, kasvatettiin ja koulutettiin siihen ja kaikki edellä mainitut diskurssit toimivat siinä välineenä tai tukena. Ihannekuva työstä tai naisesta olisi voinut olla toisenlainenkin. Äänekäs, aloitteellinen ja aktiivinen seminaarityttö olisi koululaitoksen kautta ravistellut mieskeskeistä kirkkoa, yhteiskuntajärjestystä ja työmarkkinoita. Omassa ajassamme voimme nähdä, että ei edes kirkko ole luhistunut mieskeskeisyyden vähetessä. Kansantalous ei olisi romahtanut eikä työelämän tarpeet olisi jääneet täyttymättä, vaikka kaikki tutkimuksessani esiin tulleet poikkeavuutta luoneet diskursiiviset käytännöt olisivat jääneet syntymättä. Mikään tekijä tuossa ajassa – sen enempää kuin tässäkään ajassa – ei ollut pitävästi sen luonteista, että tyttöjen ja naisen poikkeavuuden tulkinnat olisivat olleet vääjäämättä sellaisia kuin olivat.

”Tosinaiseuden” malli olisi voitu murtaa kyseenalaistamalla jo alkuvaiheessa jokainen tutkimukseni diskurssi. ”Naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssilla tyttö- ja naisoppilaat saatiin tuntemaan syyllisyyttä, jos he rikkoivat sitä vastaan. Seminaarien ulkopuolella kontrollijärjestelmän häiritsijä riskeerasi oman sosiaalisen asemansa ja joutui todennäköisesti ivan, vähättelyn ja ulossulkemisen kohteeksi yhteisössään. Tätä kautta ”tosinaiseuden” malli kuitenkin lopulta murrettiin; riittävän moni nainen kieltäytyi tuntemasta ”naisten keskinäisen kontrollin”-diskurssin tuputtamaa syyllisyyttä. Vaikka ”tosinaiseuden” mallin ja naisten toiseuden murtamisesta saattoi joutua kovan kritiikin kohteeksi ja sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle, se oli kuitenkin reitti muutokseen. Mutta se reitti ei ollut mahdollinen opettajaseminaarien tyttö- ja naisoppilaille. ”Tosinaiseuden” mallia avoimesti uhmaavat erotettiin seminaareista kansasiskojen paheksunnan saattelemina. Toisinajattelijat ja kapinoitsijat karsiutuivat viimeistään tässä vaiheessa. Ne naisoppilaat, jotka jatkoivat opettajiksi asti, joko mahdollisesti uusinsivat mallia tai ainakaan he eivät todennäköisesti avoimesti vastustaneet sitä opettaessaan seuraavia ikäpolvia. Tästä näkökulmasta opettajaseminaarit ja koululaitos olivat naisemansipaation jarru.

Mielestäni tyttöjen poikkeavuuden tulkinnat tutkimallani ajanjaksolla olivat useista näkökulmista haitallinen asia. 1990-luvulla - vielä 30 vuotta tutkimani ajanjakson jälkeen - tutkijat totesivat, että tyttöjen vihan tunteiden ilmaisua hillittiin ja kontrolloitiin edelleen, josta seurasi herkkyyden katoaminen omiin tunteisiin. Tytöt alkoivat mitätöidä itseään ja menettää itseluottamustaan, koska muuten he pelkäsivät tulevansa suljetuiksi ulkopuolelle ja leimatuiksi poikkeaviksi. Vielä 1990-luvulla normin mukainen tyttö oli kiltti, hiljainen ja alistuva ja tullakseen hyväksytyksi hän oli usein myös koulussa alisuoriutuja⁵⁹² – ikään kuin naisen pään olisi pitänyt näyttää ulospäin

---

⁵⁹² Ks. esim. Kosonen 1998; Tolonen 1999; Tarmo 1992; Näre 1992.

siltä, että se on edelleenkin liian pieni älykkyydelle. Peruskoulun sukupuolineutraalius ei siis tuonut tasa-arvoa kouluun. Pojat edustivat sekä oppilasta että sukupuolettomuutta. Valtaosa tutkimukseni diskursseista eli ainakin koulun maailmassa vielä tuolloin, vaikka suurin osa opettajista oli jo saanut oman koulutuksensa korkeakouluissa.

Tytöt ja nuoret naiset olisivat voineet henkisesti paremmin – ja voisivat tänä päivänäkin, jos silloisista tyttöjen poikkeavuuden tulkinnoista olisi hankkiuduttu eroon tai niitä olisi muutettu oikeudenmukaisemmiksi. Häpeällä, seksuaalisen maineen menetyksellä ja ulkopuolelle jäämisen pelolla ohjaamisen sijaan tyttöjä olisi voitu kannustaa omaehtoiseen ajatteluun ja eettiseen pohdintaan muun muassa oikeudenmukaisuudesta, tasa-arvosta ja ihmisoikeuksista. Keskiluokkainen koulu keskiluokkaisine opettajineen ja keskiluokkaisine opettajakoulutuksineen ei vielä tutkimani ajankohdan jälkeenkään haastanut oppilaita kriittisyyteen ja vallitsevien käytäntöjen kyseenalaistamiseen. Vääjäämättä tässä ahtaassa ”tosinaisuuden” mallissa osalla tytöistä omaksi itsekseen kasvaminen estyi. Samalla yhteisö ja yhteiskunta eivät saaneet yhteiseen käyttöön sitä kapasiteettia, joka näillä tytöillä mahdollisesti oli. ”Tosinaisen” parina ja puolisona nähty suorittavan ja ulkomaailmassa taistelevan miehen malli oli yhtäläillä pojille ja miehille kahlitseva ja yksipuolinen. Kapea naisenmalli jätti myös kapean miehen mallin – puhumattakaan siitä, että molemmista malleista olisi voinut halutesaan astua kokonaan ulos. Pojat, jotka eivät sopeutuneet miesihanteeseen, toimivat yhtäläillä omaa sisäistä ääntään vastaan tai pakottivat itsensä muottiin, jonka reunat satuttivat henkisesti. Tästä poikkeavuuden tulkinnasta on voinut olla seurauksena tyypistettynä ihmisenä oleminen ja vähemmät vaihtoehdot toteuttaa toiveitaan ja lahjakkuuksiaan, kuin muuten olisi ollut. Oletan, että niin kauan kuin nainen on ”toinen” sukupuoli, on perinteisesti ja stereotyyppisesti naiseuteen liitetyt ominaisuudet ja toimintamallit alempiarvoisia kuin miehisyyteen liitetyt. Näin ollen tyttöjen ja naisten siirtyminen perinteisille miehille alueille voisi nähdä myönteisenä reviirin laajentamisena arvostetummille alueille. Onko vastaavasti poikien ja miesten reviirin laajenukset perinteisille naisten alueille laskeneet pojan tai miehen arvoa? Jos näin on ollut, onko se jättänyt pojalle vähemmän vaihtoehtoja valittavaksi ilman, että poika leimautuu kielteisellä tavalla poikkeavaksi?

Foucault'n⁵⁹³ mukaan kielessä tulevat esiin ihmisten keskinäiset valtasuhteet diskurssien tuotteena. ”Tosinaisuuden ja naisten toiseuden” - diskurssit ja ”siveettömyys” – diskurssit käyttivät valtaa määrittelemällä seminaarien naisoppilaiden - ja samalla ylipäätään tyttöjen ja naisten – poikkeavuutta. Samalla ne ohjasivat häpeän ja ulkopuolelle sulkemisen uhalla tyttöjen ja naisten elämää. Vallan käyttö ei Fou-

---

⁵⁹³ Ks. esim. Foucault 1982; Burr 1995.

cault´nkaan mukaan ole pelkästään kielteistä. Valta tuottaa myös hyviä asioita ja sitä tarvitaan myös hyvän toteuttamiseen. En kykene näkemään mitään hyvää tutkimukseni ”tosinaisuuden ja naisten toiseuden” - diskursseissa ja ”siveettömyys” – diskursseissa. Osa syy siihen voi tietysti olla historiallisten olosuhteiden puutteellinen tuntemukseni tai ymmärrykseni. Toisaalta emme kohtaa tämän päivän todellisuuttakaan muutoin kuin jostakin näkökulmasta tulkittuna. Siinä mielessä sekä historian tulkinta että tämän päivän ilmiöiden tulkinta on aina tulkitsijan läpi suodatettua. Pietikäinen ja Mäntynen⁵⁹⁴ toteavat, että tavallaan autenttista aineistoa ei ole olemassa, koska jokaisessa tilanteessa on enemmän tasoja ja konteksteja kuin aineiston avulla voidaan tavoittaa. Minulle nämä diskurssit näyttävät pelkästään negatiivisena vallankäyttönä normaalin ja poikkeavuuden rajoja vedettäessä ja toiseutta rakennettaessa. Näissä valalla olleissa diskursseissa vallankäyttäjä pysyttelee näkymättömissä, piiloutuu diskursseihin tai ainakin on vaikeasti jäljitettävissä arkielämässä, jolloin vastarinta on hankalampaa kuin avoimessa vallankäytössä.

Tutkimuksessani kielenkäytön, kontekstin ja toiminnan risteytyminä ovat pöytäkirjojen merkinnät, joilla on osoitettu sekä toivotun kaltainen että siitä poikkeava seminaarityttö. Nämä leikkauspisteet ovat rakentuneet eri tiheyksillä oleviksi kokonaisuuksiksi eli diskursseiksi, joilla vuorostaan on ollut keskenään yhteisiä leikkauspisteitä. Näin diskurssit ovat olleet osittain päällekkäisiä, osittain limittäisiä ja yhteen kietoutuneitakin. Pöytäkirjojen teksteissä ne esiintyivät vakiintuneita ja kyseenalaistamattomia.

Mitä eroa näillä 1860 -1960 -luvulla toimineilla diskursseilla on tämän päivän tyttöä, naista tai naisopettajaa ohjaaviin diskursseihin? Kamilan⁵⁹⁵ tutkimuksesta vuodelta 2012 käy ilmi, että opettaja on edelleen mielletty tietynalaisen käyttäytymisen ja tietynlaisen ulkoisen olemuksen perusmalliksi. Kamila puhuu symbolisesta valtaistelusta liittyen siihen miltä opettaja saa näyttää. Sekä mies- että naisopettajat tarkkailevat enemmän naiskollegojaan ja tarkkailun kohteina ovat erityisesti seksuaalisiksi mielletty ulkoasun viestit. Yhtälaila kuin tutkimukseni diskursseissa naisoppilaat itsekkin osallistuivat niiden rakentamiseen ja ylläpitoon, tulkitsen Kamilan tutkimuksessa naisopettajien käyttävän diskursiivisen vallan tapaan katseella kontrolloimisen valtaa. Samalla tavoin näen myös naisen seksuaalisuuden tarkkailuun sisältyvän ajatuksen naisen seksuaalisuuden kokonaisvaltaisuudesta. Seksuaalisesti epäilyttävä tyttö tai nainen on epäilyttävä kaikilla muillakin elämän alueilla. Hän on edelleen myös opettajana arveluttava ja Kamilan mukaan hänen ammattitaitoaankin epäillä pelkästään

---

⁵⁹⁴ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 157.

⁵⁹⁵ Kamila 2012.

ulkoisen olemuksen perusteella. Se selittää ja oikeuttaa naisopettajien ulkoiseen olemukseen kohdistuvan tiukemman kontrollin. Koska naisen seksuaalisuus nähtäneen edelleen tunne-elämään sitoutuneena ja naisen olemuksen kokonaan läpäisevänä tekijänä, tulee naisopettajia kontrolloida tiukemmin kuin miesopettajia, joiden seksuaalisuus nähtäneen vain yhtenä osana persoonaa.⁵⁹⁶ Kysymys voi olla myös siitä, että edellä kuvaamani naisten välinen keskinäinen kilpailu oikeanlaisen naisen mallina olemisesta ja halusta hallita toistenkin naisten käytöstä jatkuu edelleen. Silloin se ei olisi katkennut missään vaiheessa 1860-luvulta lähtien, vaan ainoastaan muuttanut hieman muotoaan.

Kamila ehdottaa, että opettajien ulkonäköön liittyvien kysymysten pohtiminen tulisi sisällyttää opettajakoulutuksen oppisisältöihin. Minä puolestani ehdotan, että vallan käyttöön liittyvien kysymysten pohtiminen tulisi myös sisällyttää niihin. Etenkin sellaisen vallankäytön, jossa valta on piilossa diskursseissa ja jotka ovat muodostuneet kyseenalaistamattomiksi itsestäänselvyyksiksi. Nostan esimerkiksi sen, kuka saa määritellä tänä päivänä, mikä on koulun maailmassa asiallista pukeutumista tai mikä kuuluu hyviin käytöstapoihin? Mikä on se sallittu erilaisuus, josta kauniisti puhutaan rikkautena? Vuonna 2013 haastateltiin peruskoulun rehtoria⁵⁹⁷, joka toteaa ajattelevansa niin, että opettajan tehtävä ei ole koulussa esitellä näkyvästi omia mielipiteitään ja hänen tulee toimia esimerkkinä oppilaille. On vaikea kuvitella, että opettajan omat mielipiteet ja asenteet eivät tulisi millään tavoin – vaikka piiloisinakin – ilmi koulun arjessa. Mihin opettajan tulee toimia esimerkkinä? Valtaväestön keskiluokkaisen koulun kulttuuriko on se, jolle opettajan tulee olla lojaali päästäkseen sisään ensin opettajakoulutukseen ja pysyäkseen sen jälkeen koulun sisällä? Käyhkö⁵⁹⁸ huomauttaa, että elämme edelleen sellaisten luokkaerojen keskellä, jotka vaikuttavat niihin kulttuurisiin ja sosiaalisiin resursseihin, joita yliopisto-opiskelijoilla on käytössään. Tuleeko opettajan edelleen edustaa ja uusintaa ylempää keskiluokkaista kulttuuria siltikin, vaikka se ei olisi hänen oma kulttuurinsa? Siltikin, vaikka seurauksena olisi, että osa oppilaista tuntisi elävänsä koulun maailmassa, jolle he itse eivät ole olemassa – eivät ainakaan hyväksytyinä ihanneoppilaina.

Suomen koululaitos on menestynyt Pisa-tutkimuksissa kohtuullisen hyvin, mutta heikommin kouluviihtyvyyttä mittaavissa tutkimuksissa. Suomessa opettajan ammatti on arvostettu ja opettajakoulutus korkeatasoista. Valikoituuko tähän arvostetun ammatin koulutukseen pääosin heitä, jotka viestivät jo ulkoisella olemuksellaan valtaväestön

---

⁵⁹⁶ Ks. Yesilova 2001.

⁵⁹⁷ Turun Sanomat 28.9.2013, 16-17.

⁵⁹⁸ Käyhkö 2013, 20. Ks. myös Käyhkö 2011.

keskiluokkaisen kulttuurin tapoja ja arvoja? Uskon, että eri sosiaaliluokista, kansallisista, etnisistä ja seksuaalivähemmistöistä tulevat opettajat vaikuttaisivat samasta taustasta tulevien oppilaiden koulumotivaatioon ja kouluviihtyvyyteen myönteisesti. Olettaen siis, että opettajakoulutukseen valikoituisi muitakin kuin keskiluokan arvot, tavat ja ilmiönsä omaavia tai ainakin niitä ulkoisesti esittäviä hakijoita. Viitataan tällä Hackingin⁵⁹⁹ esittämiin inhimillisten luokkien kehävaikutuksiin, jossa ihmiset muuttavat itseään sopiakseen ympäristön odotuksiin. Voisiko koulun maailma muuttua paikaksi, jossa kaikki sinne tulevat oppilaat kokisivat olevansa olemassa tuolle maailmalle ja tuossa maailmassa?⁶⁰⁰ Mitkä ovat meidän aikamme diskursseihin sidotut näkymättömät vallankäytön muodot, jotka otamme annettuina – kyseenalaistamattomina, ja joilla ohjaamme opettajakoulutusta ja naisopettajan mallia?

Tutkimani diskurssikäytännöt, joissa seminaarien pöytäkirjojen tekstejä tuotettiin, eivät enää ole käytössä. Mielenkiintoista olisi tutkia millaisissa diskurssikäytännöissä ”tosinaisuuden” mallin ja naisten toiseuden jäänteet elävät tässä ajassa, koska mielestäni säikeitä niistä on edelleen nähtävissä ja kuultavissa. Samalla olisi tarpeen pohtia miten ne mahdollisesti vaikuttavat edelleen myös pojan ja miehen malleihin. Niin kauan kuin me vaikka piiloisilla diskursseillakin rakennamme sukupuolten välille lokeroita ja ennako-odotuksia, niin kauan me syyllistymme ihmisyyden supistamiseen ja tyypistämiseen. Kuinka paljon ”tosinaisuuden” malli laahaa edelleen mukana osaltaan ohjaten asennoitumista ja odotuksia tyttöjen ja poikien, naisten ja miesten sekä naisopettajien ja miesopettajien malleihin? Miten peruskoulun näennäinen sukupuolineutraalius on vaikuttanut tyttöoppilaana ja poikaoppilaana olemiseen? Miten se on vaikuttanut tämän päivän opettajakoulutukseen ja opettajuuteen?

Tämän tutkimuksen aineistona ovat opettajaseminaarien pöytäkirjat. Ne olivat seminaarien opettajakunnan valikoimia tekstejä ja toimivat suodattimena siitä mitä sallittiin näkyvän seminaarien sisältä ulospäin. Meillä on vielä keskuudessamme entisiä tyttö- ja naisseminaarilaisia, jotka voisivat valottaa sitä puolta seminaarioppilaana olemisesta, mitä opettajakokousten pöytäkirjat eivät kerro.

---

⁵⁹⁹ Hacking 1995; 2009.

⁶⁰⁰ Utsjokilainen kirjailija Kerttu Vuolab on puhunut saamelaislasten toiseudesta suomalaisessa koulussa. Hän on kuvannut sitä sanomalla, että me saamelaislapset elimme suomalaisessa koulun maailmassa, jolle me emme olleet olemassa.

LÄHTEET:

HMA: Kiertokouluopettajaseminaarin opettajakousten pöytäkirjat 1890-1914, A.a:1 – A.a:6. Hämeenlinnan maakunta-arkisto.

Hämeenlinnan seminaarin opettajakunnan kokousten pöytäkirjat 1919-1970, Ca2-Ca:6. Hämeenlinnan maakunta-arkisto.

JMA: Jyväskylän seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1863- 1934, Caa1 – Caa 11.

Jyväskylän Kasvatusopillisen Korkeakoulun opettajaneuvoston pöytäkirjat 1934 -1960, Cb1-Cb 5. Jyväskylän maakunta-arkisto.

MMA: Sortavalan seminaari: 1880-1943, Ca1- Ca 29. Mikkelin maakunta-arkisto.

JOMA: Itä-Suomen seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1943-57, Ca1- Ca4(lopun kateissa). Joensuun maakunta-arkisto.

OMK: Kajaanin seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1900-1962, Ca1-Ca9. Oulun maakunta-arkisto.

TMK: Rauman Seminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1896-1958. Ca1- Ca23. Turun maakunta-arkisto.

KIRJALLISUUS:

A

Aaltonen, S. & Honkatukia, P. (toim.) 2002. Tulkin-toja tytöistä. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 27. Tampere : Tammer-Paino.

Ahlbeck-Rehn, J. 2006. Diagnostisering och disciplinering. Medicinsk diskurs och kvinnligt vainsinne på Sjalö hospital 1889-1944. Åbo Akademi för-lag; Åbo Akademi university press.

Ahola, M., Antikainen, M-R., & Salmesvuori, P. (toim.) 2002. Eevan tie alttarille. Helsinki: Edita.

Ahonen, S. 2011. Millä opeilla opettajia koulutettiin. Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino, 239-252.

Aikio, L. 2002. ”Vaikeita pikkuneitejä” Diskurssi-analyttinen katsaus tyttöjen poikkeavuuden tul-kintaan ja kontrolliin vuosina 1890-1970. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Asetuksia koulu-toimesta Suomessa. 1881. Pieni Astetus-kokous 20. Helsingissä: Hufwudstad-blad'in kirjapainossa. G. W. Edlund'in kustan-nuksella.

B

Bahtin, M. 1986 (1953). The problem of speech genres. Teoksessa C. Emerson & M. Holqvist (toim.) Speech genres and other late essays. Austin: Uni-versity of Texas Press, 60-102.

Barthes, R. 1994 (1957). Mytologioita. Suomentanut Panu Minkkinen. Tampere: Gaudeamus.

Becker, H. 1963. Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance. New York: Macmillan.

Berger, P. & Luckmann, T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus.

Billig, M. 2000. Towards a Critique of the Critical Discourse and Society 11. 291-292.

Braithwaite, J. 1995. Crime, Shame and Reintegra-tion. Cambridge : Cambridge University Press.

Brannon, L.1999. Gender. Psychological Perspec-tives. Boston, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore: Allyn and Bacon.

Bridenthal, R., Koonz, C. & Stuard, S. (toim.) 1977. Becoming visible : women in European history. Boston (Mass.) : Houghton Mifflin.

Broady, D. 1986. Piilo-opetussuunnitelma. Mihin koulussa opitaan. Tampere: Vastapaino.

Burr, V. 1995. An introduction to social construction-ism. London: Routledge.

Burr, V. 2004. Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä. Tampere: Vastapaino.

C

Castrén, Z. 1916. Siveysoppi. J. Castrén, J. Forsman, K. Grotenfelt, L. Hendell, E. Hjelt, U. Saxén, U., E. N. Setälä, I. Välikangas & Y. Wichmann, (toim.) Tietosanakirja. Kahdeksas osa Ribot – Stambul. Helsinki: Otava.

Charpentier, P. 1968. Nuorisonhuoltajan normikriisi. Huoltaja 1968 / 19, 624-628.

Cohen, S. 1985. Social control and the state. Histori-cal and comparative essays. Oxford: Blackwell.

Cohen, S. & Scull, A. 1986. Social Control and the State. Oxford : Blackwell.

Comenius, J. A. 1928. Suuri opetusoppi. Suomentaja E. J. Tammio. Porvoo: WSOY.

Compayré, G. 1953. J.-J. Rousseau ja hänen kasvatustaateensa. Suom. J.A. Hollo. Porvoo: WSOY. Alkuperäinen teos Compayré, G. 1901. J.J. Rousseau, et l'éducation de la nature. Paris: P. Delaplane.

Conrad, P. & Schneider, J. W. 1992. Deviance and medicalization : from badness to sickness. Philadelphia : Temple University Press.

Constanzo, P. R. 1970. Conformity Development as a Function of Self-blame. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 14. No.4. 366-374.

Cygnaeus, U. 1910. Uno Cygnaeuksen kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä : valtion varoilla toimitettu kokoelma 100-vuotispäiväksi 12 p. lokakuuta 1910. Helsinki : Kansanvalitusseura.

D

Deutsch, M. & Gerard, H.B. 1955. A study of normative and informational social influences upon individual judgment. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*. Vol. 51, 629-636.

Dreyfus, H. L., Rabinow, P., Foucault, M. 1983. Michel Foucault : beyond structuralism and hermeneutics. Chicago : The Univ. of Chicago Press.

Durkheim, E. 1950. *The Rules of Sociological Method*. New York: Free Press of Glencoe.

E

Engelberg, M. 2001. Ihminen ja naisihminen: Suomen kielen piilomaskuliinisuus. *Naistutkimus* 4/2001, 23- 36.

Enäjärvi-Haavio, E. 1933. Emma Irene Åström Elämäni ja ystäväni. Porvoo: Wsoy.

Ervasti, E. & Rantanen, S. 1988. Rikos ja rangaistus opettajaseminaarissa. Vertaileva tutkimus Rauman ja Raahen seminaarien kurinpidosta ja kontrollista vuosina 1896- 1974. Projektitutkielma. Turun yliopisto.

Eskola, A. 1986. *Sosiaalipsykologia*. Helsinki: PAINOKAARI.

Eskola, A. 1997. *Jäähvyäisluentoja*. Helsinki: Tammi.

F

Fairclough, N. 2003. *Analysing discourse*. London: Routledge.

Fairclough, N.2002. *Discourse & social change*. London: Polity Press.

Fairclough, N. 2001. *Language and Power*. London: Longman.

Fairclough, N.1997. *Miten media puhuu*. (Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard). Tampere: Vastapaino.

Fairclough, N. 1995. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London : Longman.

Fairclough, N. 1985. Critical and descriptive goals in discourse analysis. *Journal of Pragmatics* 9 (1985), 739-763.

Foucault, M. 2005. *Tiedon arkeologia*. (Suom. Tapani Kilpeläinen). Tampere: Vastapaino.

Foucault, M. 2003. *Abnormal: lectures at The Collège de France 1974-1975*. Translated by Graham Burchell. London, New York: Verso.

Foucault, M. 1998. *Seksuaalisuuden historia*. Suomentanut Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.

Foucault, M. 1984. *Truth and Power*. Teoksessa Paul Rabinow (toim.)*The Foucault Reader*.

New York: Pantheon.

Foucault, M. 1984b. *The Foucault Reader*. Toim. Paul Rabinow. Pantheon Books, New York.

Foucault, M. 1982. *The Subject and Power*. Jälkisanat teoksessa H. L. Dreyfus ja P. Rabinow Michel Foucault: *Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press.

Foucault, M. 1980. *Tarkkailla ja rangaista*. (Suom. Eevi Nivanka). Keuruu: Otava.

G

Gergen, K., J. 1994. *Realities and Relationships - Soundings in Social Construction*. Cambridge: Harvard University Press.

Goffman, E. 1959. *The presentation of self in everyday living*. New York: Doubleday.

Goffman, Erving. 1990. *Stigma notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin.

Gramsci, A. 1971. *Prison Notebooks*. Käänt. Quintin Hoare & Geoffrey Nowell Smith. New York: International Publishers. Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci [Elektroninen aineisto] / edited and translated by Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith. London : Electric Book Co, cop. 2001.

Gramsci, An. 1988. *A Gramsci Reader: Selected Writings 1916-1935*. Toim. David Forgacs. London: Lawrence & Wishart. Selections from cultural writings [Elektroninen aineisto] / Antonio Gramsci; edited by David Forgacs and Geoffrey Nowell-Smith; translated by William Boelhower. London : Electric Book Co, cop. 2001.

Gutting, G. 1989. Michel Foucault's archaeology of scientific reason. Cambridge : Cambridge University Press.

H

Hacking, I. 2009. Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? Suomentanut Inkeri Koskinen. Tampere: Vastapaino.

Hagman, H. 1970. Milloin poikkeavasti käyttäytyvä nuori ihminen on avun tarpeessa ja milloin hänestä ei pidä huolestua? Lapsi ja nuorisio 1970, 270-274.

Haikala, S. 1984. Naiskysymys valistuksen vuosisadalla. Teoksessa A., Kostiaisen nainen historiassa. Historian perintö 10. Turku : Turun yliopiston historian laitoksen, 113-136.

Halila, A. 1963. Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo: WSOY.

Halila, A. 1949. Suomen kansakoululaitoksen historia I. Porvoo: WSOY.

Hall, S. 1999. Identiteetti. Tampere: Vastapaino.

Halliday, M.A.K. 1973. Explorations in the functions of language. London: Edward Arnold.

Hapuli, M. Leskelä & K., Vehkalahti (toim.) Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800-1900 –lukujen vaihteen sukupuolisuudesta. Piekämäki: Raamattutalo, 130-168.

Hay, C. 1997. Divided by a common language: Political theory and the concept of power. Politics 17 (1), 45-52.

Hay, C. 2002. Political Analysis: A Critical Introduction. Basingstoke : Palgrave.

Heikkinen, A. 1983. Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan. Jyväskylä: Gummerus.

Heiskanen, I. & Mitchell, R. (1985): Lättähatuista punkkareihin. Suomalaisen valtakulttuurin ja nuorisokulttuurin kohtaamisen kolme vuosikymmentä. Keuruu: Otava.

Helén, I. 1997. Äidin elämän politiikka: naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Gaudeamus

Helén, I. 1994. Michel Foucault'n valta-analytiikka. Teoksessa Risto Heiskala Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Tampere: Tammer-Paino, 270-315.

Heller, A. 1985. The Power of Shame . London, Boston, Melbourne, Henley: Routledge & Kegan Paul.

Hirschi, Travis. 1971. Causes of Delinquency. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press; Laine, M. 1991, 61-64.

Hogg, M. A. & Abrams, D. 1996. Social identifications. London and New York: Routledge.

Honkatukia, P. 1988. Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 152. Helsinki: Haka-paino.

Honkatukia, P. 1999. Tytöt ja sukupuolispesifi sosiaalinen kontrolli. Naistutkimus 1/1999, 64-67.

Husa, S. 1995. Foucault'lainen metodi. Filosofinen aikakauslehti Niin & Näin 3/95, 42-46.

Häivälä, H. 1970. Lopetetaan koulukodit! Kodinkuvalehti 1970: 21, 13-15.

I

Immonen, K. 1990. Naisen elämä. Keuruu: Otava.

Isosaari, J. 1989. Seminaarista yhteiskuntaan. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran julkaisuja. Hämeenlinna: Karisto.

Isosaari, J. 1981. Hämeenlinnan seminaari – opettajakoulutuslaitos 60 vuotta. Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos. Julkaisu no 3.

Isosaari, J., Seppänen, M., Kallio, T., Liimatainen, U., Seppä, E. (Toim.) 1969. Hämeenlinnan seminaari 1919 -1969. Helsinki: Valistus.

J

Jackson, P. W. 1990. Life in classrooms. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Jalava, M. 2011. Siveellisyydestä sukupuolisiveyteen. Teoksessa T. Pulkkinen & A. Sorainen (toim.) Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsitteen historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jallinoja, R. 1984. Miten naisnäkökulma muotoutui 1800-luvulla. Teoksessa P. Setälä, J. Pekkola, H. Laisi & M. Perttilä. Naiskuvista todellisuuteen: tutkimusnäkökulmia naishistoriaan. Helsinki : Gaudeamus, 68-81.

Jallinoja, R. 1984. Nainen 1800-luvun murroksessa. Teoksessa A., Kostiaisen nainen historiassa. Historian perintö 10. Turku : Turun yliopiston historian laitoksen, 137-147.

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, A., Juhila, K. ja Suoninen, E. 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Juhala, E. 1965. Lavealla tiellä. Seura 1965 no 36, 8-10.

Juhila, K. 1999. Tutkijan positiot. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila, & E. Suoninen Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Järvinen, N. 1884. Naiskysymyksen periaatteita. Jyväskylä : Tekijä.

K

Kaarninen, M. 1995. Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Kemppinen, L. 2006. Mallikansalaisesta oppimiskonsultiksi – muuttuvat opettajaihanteet. Teoksessa S., Suutarinen (toim.), Aktiiviseksi kansalaiseksi. Kansalaisvaikuttamisen haaste. Jyväskylä: PS-kustannus, 13–52.

Kemppinen, L. 2011. Väärä sankari? Sosiaalinen kontrolli ja moraalijärjestys Rauman seminaarissa 1930-luvulla. Kasvatus & Aika, 5 (2) 2011, 7-34.

Ketonen, L. 1977. Suomen tyttöoppikoulut autonomian aikakaudella. Helsinki: Kaivopuiston Kirjapaino.

Ketonen, L. 1980. Suomen tyttöoppikoulut itsenäisyyden aikana peruskoulujärjestelmään siirtymiseen asti. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.

Ketto, A. 1964. Autotyttö. Seura 1964 no 2, 6-7.

Klaveness, F. 1903. Sukupuolinen puhtaus nuoruusvuosina. Aikamme siveellisyyksymyksiä No1. Suom. Paavo Snellman. Helsinki: Weilin & Göös.

Koivisto, J., Lahtinen, M. & Mäntylä, J. (toim.)1992. Antonio Gramsci tänään. Tampereen yliopisto. tiedotusopin laitos. Julkaisuja Sarja C 17/1992.

Korppi-Tommola, A. 1984. Naisten kasvatuksen ja koulutuksen tutkimus. Teoksessa Päivi Setälä, Jaana Pekkola, Helena Laisi, Mikko Perttilä Naiskuvista todellisuuteen : tutkimusnäkökulmia naishistoriaan . Helsinki : Gaudeamus, 136-151.

Korppi-Tommola, A. 1984. Mitä naishistoria on? Teoksessa A., Kostianen nainen historiassa. Historian perintö 10. Turku : Turun yliopiston historian laitos, 9-16.

Koski, L. 2011. Sivistystyön ihmiskäsitys: villi-ihmisestä aikuiseksi yksilöksi. Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino, 159-236.

Koski, L. 1999. Hyvä poika ja hyvä tyttö. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere: Vastapaino, 21-49.

Kosonen, U. 1998. Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta. SoPhi Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 21. Jyväskylän yliopisto.

Kotiliesi 1960. Mitä nykyajan tytöt itse sanovat? 1585.

Kotiseutuliiitto;
<http://www.kotiseutuliiitto.fi/kotiseutuneuvokset>

Kortelainen, A. 2006. Naisen tie. L. Onervan kapina. Helsinki: Otava.

Krauss, L. M. 2003. Kvintessenssi: puuttuvan massan arvoitus. Suomentanut E. Kauhanen. Jyväskylä: Gummerus.

Kray, L. J., Locke, C. C. & Van Zant, A. B. 2012. Feminine Charm: An Experimental Analysis of its Costs and Benefits in Negotiations. Personality and Social Psychology Bulletin 38(10). Downloaded from psp.sagepub.com at University of Turku on February 12, 2014.

Kuikka, M. 1992. Suomalaisen koulutuksen vaiheet. Helsinki: Otava.

Kuikka, M., T. 2001. Kasvatuksen historian tutkimus. Keuruu: Otava.

Kyppö, E. 1989. Ne kovimmat pojat: heidän koulukotinsa yhteiskunnan muospaineissa : kokemuksia, muistoja ja mietteitä kolmenkymmenen vuoden ajalta . Jyväskylä: Gummerus.

Käyhkö, M. 2011. Vieras omassa perheessä. Koulussa hyvin menestyneiden tyttöjen koulunkäynti työläisperheessä. Kasvatus 42 (5), 415-426.

Käyhkö, M. 2013. Hivuttautuen kohti vierasta maailmaa. Työläistyttöjen tie yliopistoon. Naistutkimus 26 1: 19-30.

L

Lahtinen, A. Huoltaja 1967 / helmikuu 3. Sosiaalitarhailija ja poikkeavien nuorten huolto, 78-82.

Laine, Matti. 1991. Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuudensosiologiaan. Juva: Tietosanomat.

Laitinen, A. & Aromaa, K. 2005. Rikollisuus ja kriminologia. Tampere: Vastapaino.

Lastensuojelulehti 1935 n:o 3, 33-35.

Launonen, L. 2000. Eettinen kasvatustajattelu suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä 1860-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Laurén, Ludvig Leonard. 1890. Siweydestä. Nikolainkaupunki : Unggren.

Leacock, E. 1977. Women in Egalitarian Societies. Teoksessa R., Bridenthal, C., Koonz & S., Stuard (toim.) Becoming visible : women in European

- history. Boston (Mass.) : Houghton Mifflin Company, 15-38.
- Leacock, E. 1986. *Visibility and power : essays on women in society and development* / ed.by Leela Dube, Eleanor Leacock, Shirley Ardener. Delhi : Oxford U.P.
- Lehtinen, A., Reima, V. & Tirranen, M. 1926. *Nuorison käytös. Kotikasvatusyhdistyksen kotiopin-
tokirja VII*. Helsinki: Puromiehen kirjapaino.
- Lehtonen, M. 1996. *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Lemert, E., M. 1967. *Human Deviance, Social Problems and Social Theory*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Leinonen, M. 1998. Johannes Gezelius vanhempi luonnonmukaisen pedagogiikan soveltajana. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 138. Lievestuore: ER-Paino.
- Lewis, J. (toim.) 1986. *Labour and Love. Womens' Experience of Home and Family 1850-1940*. Oxford : Blackwell.

M

- Manninen, M. 1984. 1700-luvun naisen tutkimisesta. Teoksessa A., Kostiaisen nainen historiassa. *Historian perintö* 10. Turku : Turun yliopiston historian laitos, 125-136.
- Markkola, P. 2002. *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860-1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tampere: Tammer-Paino.
- Matthews, G. 1987. "Just a housewife": the rise and fall of domesticity in America. New York: Oxford University Press.
- Measor, L. & Sikes, P.J. 1993. *Gender and schools*. London: Cassell.
- Merton, R. K. 1968. *Social theory and social structure*. New York : Free press, 1968.
- Mustakallio, S. 1988. *Naisten itsenäisyshistoriaa Suomessa*. Kansan sivistystyön liitto. Vantaa: Painopuoti.
- Mäkelä, K. 1979. *Realistit, idealistit, tutkijat*. (toim.) R. Hannula, R. Jaakkola, M. Viikari. Helsinki: Tammi.
- Männistö, T. 2003. *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa il-
mestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890-1972*. Turun yliopisto. Historian laitoksen julkaisuja 63.
- Mäntylä, I. 1969. *Ja yhteinen rahvas todisti*. Kollaasi 1600-luvun suomalaisista tuomiokirjoista. Porvoo: WSOY.

N

- Nenola-Kallio, A. 1984. *Naisen asema varhaiskanta-
sissa yhteisöissä*. Tutkimushistoriaa ja naisnäkö-
kulmia. Teoksessa A., Kostiaisen nainen histori-
assa. *Historian perintö* 10. Turku : Turun yliopis-
ton historian laitos, s 25-55.
- Nieminen, A. 1951. *Taistelu sukupuolimoraalista*.
Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen
hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sää-
ty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. Porvoo –
Helsinki: WSOY.
- Nurmi, V. 1979. *Opettajankoulutuksen tähänastinen
kehitys*. WSOY: Juva.
- Nygård, T. 2001. *Erilaisten historiaa*. Marginaaliryh-
mät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa.
Jyväskylä: Gummerus.
- Näre, S. 1992. *Liisa Älä! Älä! -maassa*. Tyttöjen
autonomian säätely. Teoksessa Jaana Lähteenmä-
ki & Sari Näre *Letit liehumaan*. Tyttökulttuuri
murroksessa. Tampere: Tammer-Paino.

O

- Ojakangas, M. 1998. *Lapsuus ja auktoriteetti*. Hel-
sinki: Kotkan kirjapaino.
- Oker-Blom, Max. 1903. *Sielunelämä ja vietteliö*.
Aikamme siveellisyysskysymyksiä No 3. Helsinki:
Weilig & Göös.
- Oker-Blom, Max. 1908. *Siveellisyysskannan kohot-
tamiseksi*. Aikamme siveellisyysskysymyksiä 16.
Helsinki: Weilig & Göös.
- OkerBlom, Max. 1908b. *Äidille ja nuorille naisille*.
2. painos, Helsinki: Weilig & Göös.
- Oksanen, N. 1960. *Tyttöjä harhateillä*. *Kotiliesi* 1960,
1008-1009, 1045.

P

- Palomaa, V. 1914. *Sukupuolielämän salaisuudet*.
Silmäys sielunelämän salakammioihin. Tampere:
Tampereen Sentraalikirjapaino.
- Parker, I. 2002. *Critical Discursive Psychology*.
New York: Palgrave Macmillan.
- Parsons, T. 1952. *The Social System*. Illinois: Glen-
coe.
- Patton, V., K. 2000. *Women in Chains: The Legacy
of Slavery in Black Women's Fiction*. Albany :
State University of New York Press.
- Peck, J. T. 1857. *The True Woman: Or, Life and
Happiness at Home and Abroad*. Carlton &
Porter.
<http://www.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=WZdMIBPm9eUC&oi=fnd&pg=PA11&dq=related:Fy>

- elOblzz6IJ:scholar.google.com/&ots=fxUiPuUQmN&sig=BWDGTqZPX35x77pB9oitL8Ogyks&edir_esc=y#v=onepage&q&f=false. Viitattu 26.1.2014.
- Peltonen, W. 1899a. Nuorisomme siiveellisyys. Wakava sana wakawasta asiasta. Kyläläisten kirjasia n:o 18. Porwoo: Werner Söderström.
- Peltonen, W. 1899b. Emännille ja tyttärille. Kyläläisten kirjasia n:o 16. Porwoo: Werner Söderström.
- Petrell, P. 2009. Ihanteiden kahleissa. Kansakouluopettajien valmistuksen kehitys kohti ylioppilaspohjasta koulutusta Kaarlo Franssilan henkilöhistorian näkökulmasta tarkasteltuna. Turku: Painosalama.
- Pietikäinen, S. 2000. Discourses of differentiation: Ethnic representations in newspaper texts. *Jyväskylä Studies in Communication* 12. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. 2009. Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Pirinen, K. 1984. Eevan tyttäret keskiajalla. Teoksessa A., Kostiaainen nainen historiassa. Historian perintö 10. Turku : Turun yliopiston historian laitos, s 86-112.
- Potter, J. & Wetherell, M. 1987. Discourse and social psychology. Beyond attitudes and behaviour. London: Sage.
- Puolimatka, T. 1997. Opetusta vai indoktrinaatiota? Tampere: Kirjayhtymä.
- Pylkkänen, A. 1990. Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maatalous oikeuskäytännön valossa 1660-1710. Lakimiesliiton kustannus. Jyväskylä : Gummerus.
- Pystynen, V. 2012. Tutkija: Tyttöjen seksikäyttäytyminen vaikuttaa huostaanottopäätöksiin. *Helsingin Sanomat* 29.6.2012.
- Pösö, T. 1993. Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. *Acta Universitatis Tamperensis. Ser A Vol. 388*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Q**
-
- Quinney, R. 1970. *The Social Reality of Crime*. Boston: Little, Brown & Co.
- R**
-
- Rabinow, P. (toim.) 1984: *The Foucault Reader*. Harmondsworth : Penguin Books.
- Rajainen, M. 1973. Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Rantala, J. 2011. Kansakouluopettajat. Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino, 266-299.
- Rantala, J. 2002. Kansakouluopettajat ja kapina. Vuoden 1918 punaisuussytytökset ja opettajan asema paikallisyhteisössä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rantala, J. 2004. Mallikansalaisuuden paikat ja rajat. Teoksessa J., Löfström, J. Rantala & J. Salminen Esseitä historiallis-yhteiskunnallisesta kasvatuksesta. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia.
- Rantala, J. 2011. Kansakouluopettajat. Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino, 266-299.
- Rantanen, P. 1997. Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisuuden diskurssiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Rantanen, P. 1994. Hevosenkaltainen kansa- suomalaisuus topeliaanisessa diskurssissa. Teoksessa M. Kylmänen Me ja muut. s. 17-24. Tampere: Vastapaino.
- Rantonen, E. 1994. Länsimaisen estetiikan rasismi. Teoksessa M. Kylmänen (toim.) Me ja muut. Tampere: Vastapaino, 131-154.
- Reima, V. 1910. Vanhemmille ja kasvattajille. Helsinki: Puomiehen kirjapaino.;
- Reima, V. 1916. Leikki kasvatuksen välineenä. Porwoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.;
- Reima, V. 1922. Laiminlyöty murrosikä. Helsinki: Puomiehen kirjapaino.;
- Reima, V. 1945. Nuorison kasvatus. Helsinki: Puomiehen Kirjapaino.
- Reima, V. & Tirranen, M. 1926. Nuorison käytös. Kotikasvatusyhdistyksen kotiopintokirja VII. Helsinki: Puomiehen kirjapaino.
- Rinne, Risto 1986: Kansanopettaja mallikansalaiseina: opettajuuden laajeneminen ja opettajuuteen rekrytoitumismekanismit Suomessa 1851–1986 virallisen kuvausaineiston ilmaisemana. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta A:108/1986.

- Rosenqvist, A. F. 1915. *Murrosikä ja kasvatustieteellinen ja kokeelliskasvatustieteellinen tutkimus*. Helsinki: Otava.
- Rosenqvist, A. F. 1929. *Kurinpito ja kasvatustieteellinen ja kokeelliskasvatustieteellinen tutkimus kodissa ja koulussa*. Jyväskylä: Gummerus.
- Ruokanen, Miikka. 1981. Ihmiskäsitys vapautusrajoitusten täytäntöönpanoa koskevassa lainsäädännössä Suomessa 1889-1980. Vankeinhoidon historianprojektin julkaisu 7. Helsinki: Valtionpainatuskeskus.
- Räisänen, A-L. 1995. Onnellisen avioliiton ehdot : sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865-1920. Helsinki : Suomen historiallinen seura. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- S**
- Saari, A. 2011. Kasvatustieteen tiedontahto. Kriittisen historian näkökulmia suomalaiseen kasvatustieteeseen. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 55. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Saari, E. 1947. Koulukotioppilaiden tutkimus. *Huoltaja*, 431-433.
- Saari, M. 1992. Iris-rukan oppivuodet. Tyttöjen kansakouluopetus 1930-luvulla. Teoksessa J., Lähteenmaa, S., Näre (toim.), *Letit liehimaan. Tyttökulttuuri murroksessa*, s. 259-269. Tampere: Tammerpaino.
- Saarikoski, H. 2001. *Mistä on huonot tytöt tehty?* Helsinki: Tammi.
- Salmela, S. 1999. Tuikkuja ja kynttilöitä: muistoja Raahan seminaarista vuosilta 1896-1971. Raahen seura. Raahen kirjapaino.
- Salmi-Niklander, K. 2002. Pahan tytön viimeiset sanat. Työläisnuorisoston sukupuolikeskustelua 1900-luvun alkupuolella. Teoksessa S. Aaltonen & P. Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 27*. Tampere : Tammer-Paino), 185-206.
- Salo, A. 1940. Suomen ensimmäisen seminaariasetuksen synty. Eripainos historiallisesta arkistosta XLVII. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino.
- Sampson, E. 1993. *Celebrating the Other: a dialogic account of human nature*. New York : Harvester Wheatsheaf, 1993.
- Scott, J. W. 1986. Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *American Historical Review*, 91: 5, 1053-75.
- Scott, J. W. 1988. *Gender and the Politics of History*. New York: Columbia University Press.
- Sears, A. 2010. *A Good Book, in Theory: A Guide to Theoretical Thinking*. Peterborough, Ont: Broadview.
- Sen, A. 2009. *Identiteetti ja väkivalta*. Suomentanut Jussi Korhonen. Helsinki : Basam books.
- Setälä, P. 1984. Naisen historiaa ennen naisliikettä. Teoksessa *Naiskuvista todellisuuteen*. Hämeenlinna: Gaudeamus, 23-42.
- Setälä, P. 1984. Naishistorian kansainvälisistä tutkimusteemoista. Teoksessa A., Kostiaisen nainen historiassa. *Historian perintö 10*. Turku : Turun yliopiston historian laitos, 17-24.
- Siltala, J. 1999. Valkoisen äidin pojat. Keuruu: Otava.
- Simola, H. 1995. Paljon vartijat. Suomalainen kansanopettaja valtiollisessa kouludiskurssissa 1860-luvulta 1990-luvulle. Helsingin yliopiston opettajakoulutuslaitos. *Tutkimuksia 137*. Yliopistopaino.
- Sirén, P. 1965. Koulukoti - Päämäärät ja sosiaalinen rakenne. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia n:o 51.
- Snellman, P. 1903. *Kasvatustieteellinen puhtauteen*. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Soikkeli, S. 1949. Irtolaisnainen ja hänen lähin ympäristönsä. *Huoltaja 1949*, 177-180.
- Sulkunen, P. 1997. Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa *Semioottisen sosiologian näkökulmia*, 14-53. Toim. P. Sulkunen & J. Törrönen. Tampere: Gaudeamus.
- Sulkunen, P. 1998. *Johdatus sosiologiaan - käsitteitä ja näkökulmia*. Juva: WSOY.
- Suni, H. 2014. Röyhkeä opettaja. Esa Paavo-Kallion todellisuuskäsitykset, nälkävuodet ja maailmojen konflikti 1867-1913. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 228. Sastamala: Vammalan kirjapaino.
- Suoninen, E. 1999. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen *Diskurssianalyysi liikkeesä*. Tampere: Vastapaino, 17-36.
- Suoninen, E. Luento 10.12.2008 Turun yliopisto.
- Suoranta, J. 1997. Konstruktionismi ja realismi kasvatustieteissä. Teoksessa Jari Eskola (toim.) *Reflektio, realismi, konstruktionismi sekä muita kasvatustieteellisiä teemoja*. Lapin yliopistopaino: Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C 15 katsauksia ja puheenvuoroja, 7-39.

T

- Takolander, A. 1923. Emma Irene Åström : "ensimmäinen laakeroitu nainen". Suom. Hilma Räsänen. Helsinki : Rosma.
- Tala, H. 2006. Johannes Linnankoski – tulisieluinen suomalaisuusmies. Vuosisata suomalaisuuden puolesta. Suomalaisuuden Liitto 1906-2006. Jyväskylä: Gummerus, 163-166.
- Tammio, E. J. 1928. Suuri opetusoppi / Johan Amos Comenius; latinankielestä käänntänyt, elämänerolliset tiedot ja selittävät muistutukset kirjoittanut E. J. Tammio. Porvoo: WSOY.
- Tampereen suomalainen tyttökoulu 1883-1918. Jatkoluokat 1896-1918. Tampereen tyttölyseo 1918-1933. 1934. Tampereen Kirjapaino-Osakeyhtiö.
- Tarkka, L. 1998. Natalist on nakru tehty – nauru ja lempi vienankarjalaisessa mieronvirressä. Teoksessa J. Pöysä & A.-L. Siikala (toim.) Amor, genus & familia. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (Pieksämäki : Raamattutalo), 17-55.
- Tarmo, M. 1992. ”Työt ne mukisee mekkoonsa.” Opettajien käsityksiä tytöistä. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmaa (toim.): Letit liehumaan. Tyttökulttuuri muutoksessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tiihonen, K. 2000. Puhtaan nuoruuden ihanne. Sukupuolikasvatuksesta nuorison opaskirjoissa 1920- ja 1930-luvuilla. Teoksessa K. Immonen, R. Hapuli, M. Leskelä & K., Vehkalahti (toim.) Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800-1900 –lukujen vaihteen sukupuolisuudesta. Pieksämäki: Raamattutalo, s. 169-208.
- Tolonen, T. 1999. Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere: Vastapaino.
- Topelius, Z. 1985 (1899). Maamme kirja. Juva: WSOY.
- Tuokko, M. 1936. Ehkäisevä toiminta sukuvietin ohjauksessa. Lastensuojelulehti 1936 n:o 2. Helsinki: Kirjapaino-Oy Sana, 37-39.
- Turk, A., T. 1969. Criminality and Legal Order. Chicago : Rand McNally.
- Turun Sanomat, Extra. Koulupukeutumisen säännöt. 28.9.2013, 16-17.
- Tähtinen, J. 2011. Moraali ja terveys kansalais- ja koulukasvatuksen polttopisteessä. Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino, 184-216.
- Tähtinen, J. 1992. Miten kasvattaa pikkulapsia. Kasvatusmoraliteettien ja -suuntausten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850-1989 suomenkielisen

kasvatus- ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisevana. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:157.

Tähtinen, J. & Skinnari, S. (toim.) 2007. Kasvatus- ja koulutuskysymys Suomessa vuosisatojen saatoissa. Turku: Painosalama.

U

Unhola, A. 1959. Nuoruus ja viisaus. Tienviittoja nuoruuden teille. Helsinki: Kirjatoimi.

Uusi Suometar 10.1.1885.

V, W

van Dijk, T., A. 1987. Communicating racism: ethnic prejudice in thought and talk. Newbury Park: Sage.

Vehkalahti, K. 2000. Jazztyttö ja naistenlehtien siveä katse. Teoksessa K. Immonen, R.

Väliveronen, E. 1998. Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan, 13–39. Toim. A. Kantola, I. Moring & E. Väliveronen. Lahti: Helsingin Yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Welter, B. 1966. The Cult of True Womanhood: 1820-1860. American Quarterly, Vol. 18, No2, 151-174.

Wetherell, M & Potter, J. 1992. Mapping the language of racism. New York: Harvester Wheatsheaf.

Whelehan, I. 2000. Overloaded: Popular Culture and the Future of Feminism. Lontoo: The Women's Press., 39-40.

Wilkama, S. 1938. Naissivistuksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840-1880-luvuilla. Helsinki. Naissivistuksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840-1880-luvuilla : pedagogis-aatehistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia, 0073-2559; 23. Helsinki : Tekijä, 1938.

Vold, G., B. 1958. Theoretical criminology. New York : Oxford University Press.

Wood, L., A. & Kroger, R., O. 2000. Doing discourse analysis: methods for studying action in talk and text. Thousand Oaks: Sage.

Vuohelainen, S. 1970. Vuorelan koulukodin oppilasta jatkokoulutukseen lähteneet ja heidän menestymisensä. Lapsi ja nuoriso 1970, 386-389.

Vuolle, O. 1944. Kasvatuslaitoksen nykyisestä oppilasaineesta ja nuorista rikollisista. Huoltaja 1944, 125-136.

Vuorela, T. 1980. Opetusministeriön historia 2. Taantumuksesta uudistuksiin 1825-1868. Pieksämäki: Raamattutalo.

Y

Yarbrough, A. 1976. Christianization in the 4th Century. The Example of Roman Women. Church History.

Yesilova, K. 2001. Sukupuolittunut seksuaalikasvatus. *Sosiologia* 3/2001, 192-204.; Helén, I. 1997. Äidin elämän politiikka: naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Gaudeamus.

Å

Åkesson, L. 1991. De ovanligas betydelse. Stockholm: Carsson Bokförlag.